

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**ESKİ GÜMÜŞHANE (SÜLEYMANİYE MAHALLESİ) SİT ALANI
İÇİN KENTSEL VE YAPISAL KORUMA ÖNERİLERİ**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
Yusuf Burak DOLU**

Anabilim Dalı : Mimarlık

Programı : Restorasyon

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. S. Yıldız SALMAN

HAZİRAN 2010

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**ESKİ GÜMÜŞHANE (SÜLEYMANİYE MAHALLESİ) SİT ALANI
İÇİN KENTSEL VE YAPISAL KORUMA ÖNERİLERİ**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
Yusuf Burak DOLU
(502071213)**

**Tezin Enstitüye Verildiği Tarih : 07 Mayıs 2010
Tezin Savunulduğu Tarih : 11 Haziran 2010**

**Tez Danışmanı : Yrd. Doç. Dr. Yıldız SALMAN (İTÜ)
Diğer Jüri Üyeleri : Yrd. Doç. Dr. Gülsün Tanyeli (İTÜ)
Prof. Dr. E. Füsun Alioğlu (KHU)**

HAZİRAN 2010

Anneannem Feriha Gümüşeli'ye,

ÖNSÖZ

Daha önce kent tarihi ve yapıları üzerine kapsamlı bir çalışma yapılmamış olan Eski Gümüşhane yerleşmesi üzerine bir araştırma yapmanın çeşitli zorlukları olmasına rağmen doğduğum ve çocukluğumda yazlarımı geçirdiğim yer olmasının verdiği duygusal bağ ve elbette bana destek veren sayısız kişi sayesinde bu çalışmayı tamamlayabildim.

Öncelikle alanda çalışmamı destekleyen, yönlendirme ve her konuda destekleri ile bu çalışmayı mümkün kılan değerli tez danışmanım Yrd. Doç. Dr. S. Yıldız Salman'a; savunma jürime katılarak öncesinde ve sonrasında eleştirileri ile beni yönlendiren Prof. Dr. Füsun Alioğlu ve Yrd. Doç. Dr. Gülsün Tanyeli'ye; çeşitli konularda beni bilgilendiren Restorasyon Anabilim Dalı Öğretim Görevlisi ve Araştırma Görevlisi hocalarıma; Yunanistan'daki araştırmalarımda beni yönlendiren Prof. Dr. Giannis Kizis, Prof. Dr. Panagiotis Tournikiotis ve Prof. Dr. Emanuil Korres'e; araştırmalarım boyunca maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen Dr. Metin Akagün'e, yol masraflarımızı karşılayan Muammer Beyaz, İsmet Akkaya ve Mustafa Erdoğan'a; konaklama ihtiyacımızı karşılayan Gümüşhane Valiliği ve İl Sağlık Müdürlüğü'ne; saha çalışmasında hergün alana ulaşımımızı sağlayan Gümüşhane Belediyesi ve Hakkı Çubukçu'ya; tespit çalışmalarında Gümüşhane'ye gelerek bana yardımcı olan arkadaşlarım Rabia Akgül, Büşra Barutçu, Burçin Büber, Zeynep Çınar, Fırat Şeker, Rabia Şengün ve Tarık Vefa Tuna'ya; saha çalışmasında ve sonrasında her türlü desteklerini esirgemeyen ve her zaman yanımda olan arkadaşlarım Volkan Ungan ve Mehmet Çalhan'a; eğitimim boyunca beni maddi ve manevi olarak destekleyen, her zaman yanımda olan annem Ümran Dolu, babam Hüseyin Efkari Dolu ve ablam Başak Sarı'ya ve çalışma alanında evlerini bize açan, ilgi ve sevgileri ile saha çalışmasını zevkli kılan bütün Eski Gümüşhanelilere çok teşekkür ederim.

Mayıs 2010

Yusuf Burak Dolu

(Mimar)

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ÖNSÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR	xi
ÇİZELGE LİSTESİ.....	xiii
ŞEKİL LİSTESİ.....	xv
ÖZET.....	xix
SUMMARY	xxi
1. GİRİŞ	1
1.1 Çalışmanın Amacı	1
2. ESKİ GÜMÜŞHANE YERLEŞMESİNİN GENEL ÖZELLİKLERİ.....	5
2.1 Fiziksel Çevre Özellikleri.....	5
2.1.1 Coğrafi konum	5
2.1.2 Ulaşım	5
2.1.3 Coğrafi yapı.....	7
2.1.4 Jeolojik yapı	8
2.1.5 İklim	9
2.1.6 Bitki örtüsü ve fauna	11
2.2 Sosyal Özellikler	13
2.2.1 Yönetim yapısı	13
2.2.2 Nüfus yapısı	13
3. ÇALIŞMA ALANININ KENTSEL VE YAPISAL ANALİZİ	17
3.1 Yerleşimin Tarihsel Gelişimi.....	17
3.1.1 Şehrin yer değiştirmesinin tarihsel süreci	17
3.1.2 Yerleşimi oluşturan mahalleler	22
3.2 Yerleşimin Günümüzdeki Fiziksel Doku Analizi	29
3.2.1 Çevresel değerler.....	30
3.2.2 Yapım dönemi	31
3.2.3 Tarihsel değer ve korunmuşluk durumu	32
3.2.4 Tescil durumu	34
3.2.5 İşlev ve özgün işlev	37
3.2.6 Yapı stoğu kullanımı	39
3.2.7 Mülkiyet ve kullanıcı durumu	40
3.2.8 Kat adedi	42
3.2.9 Yapım sistemi ve strüktürel durum	43
3.3 Kamusal yapılar	45
3.3.1 İdari yapılar	45
3.3.1.1 Hükümet konağı kalıntıları	46
3.3.1.2 Metropolitlik	46
3.3.2 Camiler ve minare kalıntıları	48
3.3.2.1 Süleymaniye Camii	48

3.3.2.2 Küçük Cami	50
3.3.2.3 Saray Camii Kalıntısı	51
3.3.2.4 Minare I (Çarşı Camii)	52
3.3.2.5 Minare II (Cami-i Sagir)	53
3.3.2.6 Minare III (Dere Camii)	54
3.3.3 Kiliseler	54
3.3.3.1 Agios Georgios Metropolitik Kilisesi	55
3.3.3.2 Agios Ioannes Manastırı	57
3.3.3.3 Panagia (Meryemana) Manastırı	58
3.3.3.4 Agios Theodoros Manastırı	60
3.3.3.5 Timios Stavros Kilisesi	61
3.3.3.6 Ermeni Kilisesi	62
3.3.4 Eğitim yapıları	63
3.3.4.1 Rum Erkek Okulu (Frontistirion)	64
3.3.4.2 Rum Kız Okulu	65
3.3.4.3 İbtidai Mekteb (İlkokul)	65
3.3.5 Hamamlar	67
3.3.5.1 Paşa Hamamı	67
3.3.5.2 Saray Hamamı	68
3.3.5.3 Kavaklık Hamamı	69
3.3.5.4 Çaput Hamamı	70
3.3.6 Ticari yapılar	71
3.3.7 Köprüler	72
3.3.8 Çeşmeler	72
3.4 Sivil Mimarlık Yapıları	74
3.4.1 Kentsel dokuya yerleşim	75
3.4.2 Yapı birimleri	77
3.4.3 Konut yapılarının mimari özellikleri	78
3.4.3.1 Konut yapı biçimleri	78
3.4.3.2 Konutları oluşturan mekanlar ve plan tipolojisi	79
3.4.3.3 Konutların yapım sistemi ve kullanılan malzemeler	84
4. SORUNLAR, POTANSİYELLER VE GEÇMİŞ UYGULAMALAR	89
4.1 Sorunlar ve Potansiyeller	89
4.1.1 Kültür varlıklarının korunamamasının doğal ve sosyo-ekonomik sebepleri	89
4.1.2 Yeni Gümüşhane ve kayak merkezinin alan üzerine etkileri	91
4.1.3 Maden sahalarının alan üzerine etkileri	94
4.2 Geçmişte Yapılan ve Günümüzde Devam Eden Uygulamalar	96
4.2.1 Tescil çalışmaları	96
4.2.2 Restorasyon uygulamaları ve devam eden restorasyon projeleri	97
4.2.3 Koruma amaçlı imar planı çalışmaları	103
5. ÖNERİLER	107
5.1 Planlama Önerileri	107
5.1.1 Alan yönetimi önerileri	107
5.1.2 Kentsel planlama önerileri	109
5.1.3 Sosyal ve ekonomik gelişim önerileri	111
5.2 Fiziksel Müdahale Önerileri	113
5.2.1 Kentsel dokuya ilişkin müdahaleler	113
5.2.2 Yapısal müdahaleler	114
6. SONUÇ	117

KAYNAKLAR	119
EKLER.....	123
EKA: Çizelgeler	125
EK B: Şekiller	153
EK C: Gümüşhane Yerel Mimarlık Sözlüğü.....	183
EK D: Sosyo-Ekonomik Anket	193
EK E: Paftalar.....	199
EK F: Yapı Kataloğu.....	205

KISALTMALAR

BOA	: Başbakanlık Osmanlı Arşivleri
BÜ	: Boğaziçi Üniveristesi
ÇEKÜL	: Çevre ve Kültür Değerlerini Koruma ve Tanıtma Vakfı
DOKAP	: Doğu Karadeniz İlleri Hizmet ve Kalkınma Birliği
ELPN	: Euxinos Lesxi Pontion Naoussas (Naoussa Pontuslular Cemiyeti)
Env. No.	: Envanter Numarası
İTÜ	: İstanbul Teknik Üniveristesi
İÜ	: İstanbul Üniveristesi
KMS	: Kentro Mikrasiatika Spoudon (Küçükasya Araştırmaları Merkezi)
KTÜ	: Karadeniz Teknik Üniveristesi
KTVKK	: Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu
MSGSÜ	: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniveristesi
NTUA	: National Technical University of Athens (Atina Teknik Üniveristesi)
ODTÜ	: Orta Doğu Teknik Üniversitesi
TKTVKK	: Trabzon Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu
TVBM	: Trabzon Vakıflar Bölge Müdürlüğü
VGM	: Vakıflar Genel Müdürlüğü

ÇİZELGE LİSTESİ

Sayfa

Çizelge 2.1 : Gümüşhane Meteoroloji İstasyonu 1964-1970 dönemi ve 2003 yılı ortalama sıcaklık değerleri karşılaştırması.....	10
Çizelge 2.2 : Gümüşhane Meteoroloji İstasyonu 1975-2008 dönemi ortalama güneşlenme, yağışlı gün, yağış miktarı değerleri.....	10
Çizelge 2.3 : Trabzon Salnameleri'ne göre Gümüşhane'nin merkez kasaba, merkez kaza ve sancağın toplam nüfus bilgileri.....	14
Çizelge 3.1 : 1877 Trabzon Salnamesi'ne göre Eski Gümüşhane'de mahalleler.....	23
Çizelge 3.2 : Yapıların mevcut ve özgün işlevleri.....	38
Çizelge 3.3 : Yapı stoğu kullanımına göre yapı adetleri	40
Çizelge 3.4 : Mülkiyetlerine göre yapı adetleri	41
Çizelge 3.5 : Kullanıcılarına göre yapı adetleri	42
Çizelge 3.6 : Kat Adetlerine Göre Yapı Adetleri	43
Çizelge 3.7 : Yapım Sistemlerine Göre Yapı Adetleri	43
Çizelge 3.8 : Strüktürel Duruma Göre Yapı Adetleri	44
Çizelge A.1: Envanter Listesi: Yapıların Konumları, Ada-Parsel Numaraları, Adları ve Bilinen Eski Adları.....	125
Çizelge A.2 : Envanter Listesi: Eski Mahalleleri, Yapım Dönemleri, Mevcut İşlevleri, Özgün İşlevleri, Yapı Stoğu Kullanımları, Mülkiyetleri ve Kullanıcı Durumları	134
Çizelge A.3 : Envanter Listesi: Eski Mahalleleri, Yapım Dönemleri, Mevcut İşlevleri, Özgün İşlevleri, Yapı Stoğu Kullanımları, Mülkiyetleri ve Kullanıcı Durumları	143
Çizelge D.1: Sosyo-Ekonomik Anket Formu	193

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa

Şekil 2.1 : Gümüşhane İli'nin konumu.....	5
Şekil 2.2 : Ulaşım Haritası.....	6
Şekil 2.3 : Askeri Harita'da Eski Gümüşhane'nin Coğrafi Yapısı.....	8
Şekil 2.4 : Gümüşhane Jeolojik Haritası.....	9
Şekil 2.5 : Eski Gümüşhane ve Yeni Şehir.....	12
Şekil 2.6 : Eski Gümüşhane'nin kuzeyden görünüşü	12
Şekil 3.1 : Tournefort Seyahatnamesi'nde Eski Gümüşhane, 1701	19
Şekil 3.2 : 1869'da Gümüşhane'den bir görünüm.....	19
Şekil 3.3 : 19. yy ortalarında Eski Gümüşhane	20
Şekil 3.4 : Şekil 3.3'teki bölgenin günümüzde görünümü	20
Şekil 3.5 : 19. yy'da Eski Gümüşhane'yi oluşturan mahalleler ve mevkiler	23
Şekil 3.6 : İstavroz, Ayana ve Ermeni Mahalleleri, 19. yy ortası.....	24
Şekil 3.7 : Şekil 3.5'teki bölgenin günümüzdeki görünümü	24
Şekil 3.8 : Cami-i Kebir Mahallesi, 19. yy ortası	24
Şekil 3.9 : Şekil 3.7'deki bölgenin günümüzdeki görünümü	25
Şekil 3.10 : Hızırilyas Mahallesi, 19. yy ortası.....	25
Şekil 3.11 : Şekil 3.9'daki bölgenin günümüzdeki görünümü	27
Şekil 3.12 : Hızırilyas Mahallesi'nin üst bölümü, 19. yy ortası	27
Şekil 3.13 : Şekil 3.11'deki bölgenin günümüzdeki görünümü	27
Şekil 3.14 : Meryemana (Panagia), Çarşı ve Cami-i Sagir mahalleleri, 19. yy sonu	28
Şekil 3.15 : Şekil 3.13'deki bölgenin günümüzdeki görünümü	28
Şekil 3.16 : Ayatodor (Agios Theodoros) ve Cami-i Sagir mahalleleri, 19. yy sonu	29
Şekil 3.17 : Şekil 3.15'deki bölgenin günümüzdeki görünümü	29
Şekil 3.18 : Yapım dönemi analizi	32
Şekil 3.19 : Tarihsel değer analizi	33
Şekil 3.20 : Korunmuşluk durumu analizi.....	33
Şekil 3.21 : Tescil durumu analizi	34
Şekil 3.22 : Tescilli yapı örnekleri.....	35
Şekil 3.23 : Tescilli önerilen yapı örnekleri.....	36
Şekil 3.24 : Tescilli önerilen ek yapı örnekleri.....	37
Şekil 3.25 : Mevcut işlev analizi	39
Şekil 3.26 : Özgün işlev analizi	39
Şekil 3.27 : Yapı stoğu kullanımının oransal dağılımı	40
Şekil 3.28 : Mülkiyetin oransal dağılımı	41
Şekil 3.29 : Yapı stoğu kullanımının oransal dağılımı	42
Şekil 3.30 : Yapılarda kat adetlerinin oransal dağılımı	43
Şekil 3.31 : Yapım sistemlerinin oransal dağılımı	44
Şekil 3.32 : Yapıların strüktürel durumlarının oransal dağılımı.....	44
Şekil 3.33 : Konumu tespit edilemeyen Gümüşhane Belediye Dairesi ve I. Meşrutiyet'i kutlayan Belediye Meclisi üyeleri, 1908.....	46
Şekil 3.34 : Hükümet Konağı	47
Şekil 3.35 : Metropolitlik.....	47

Şekil 3.36 : Süleymaniye Camii	49
Şekil 3.37 : Küçük Cami	51
Şekil 3.38 : Saray Camii:	52
Şekil 3.39 : Minare I, Çarşı Camii	53
Şekil 3.40 : Minare II, Cami-i Sagir	53
Şekil 3.41 : Minare II, Cami-i Sagir	54
Şekil 3.42 : Agios Georgios Kilisesi	56
Şekil 3.43 : Agios Ioannes Manastırı	57
Şekil 3.44 : Panagia Manastırı	59
Şekil 3.45 : Agios Theodoros Manastırı	61
Şekil 3.46 : Timios Stavros Kilisesi	61
Şekil 3.47 : Ermeni Kilisesi	62
Şekil 3.48 : Konumu tespit edilemeyen İslam Mektebi'nin projesi	63
Şekil 3.49 : Rum Erkek Okulu (Frontistirion)	64
Şekil 3.50 : Rum Kız Okulu	66
Şekil 3.51 : İbtidai Mekteb (İlkokul):	66
Şekil 3.52 : Paşa Hamamı	67
Şekil 3.53 : Saray Hamamı	68
Şekil 3.54 : Kavaklık Hamamı	69
Şekil 3.55 : Çaput Hamamı	70
Şekil 3.56 : Sulu Han	71
Şekil 3.57 : Otel	71
Şekil 3.58 : Taş Mağazalar	72
Şekil 3.59 : Köprüler	73
Şekil 3.60 : Özgün niteliklerini tasmamen veya kısmen koruyan çeşme örnekleri ...	74
Şekil 3.61 : Avlu veya bahçeden girilen konut örnekleri	76
Şekil 3.62 : Tek sokaktan girilen yapı örnekleri	76
Şekil 3.63 : İki sokaktan girilen konut örnekleri	77
Şekil 3.64 : Düz damlı konut örnekleri	79
Şekil 3.65 : Çatılı konak örnekleri	79
Şekil 3.66 : Gümüşhane yakınlarında düz damlı ve aşhanalı bir konut	80
Şekil 3.67 : Yeni Gümüşhane'de 1920'lerde yapılan Hasan (Fehmi Ataç) Bey Konağı	80
Şekil 3.68 : Mehmet Ali Çubukçu Evi'nin (Env.No: 60) güneybatıdan görünümü ve aşhana	81
Şekil 3.69 : Plan tipolojisi	83
Şekil 3.70 : Ahşap ve taş bölümler arası birleşim detayları	85
Şekil 3.71 : Hartama (Pedavra) çatı kaplaması	87
Şekil 3.72 : Safranbolu-Bartın yolunda hartama (pedavra) kaplı bir ev	87
Şekil 4. 1 : Yeni Gümüşhane, Eski Gümüşhane ve Kayak Merkezi.	93
Şekil 4. 2 : Kayak Merkezi için önerilen yol güzergahları	93
Şekil 4. 3 : Eski Gümüşhane çevresindeki madenler	95
Şekil 4. 4 : Yerleşimin doğusundaki Kukulas Dağı'nın batı yüzündeki tarihi maden tünel girişleri ve güneybatı yüzündeki maden sahası	95
Şekil 4. 5 : Sit alanı sınırı ve maden sahası	95
Şekil 4. 6 : Süleymaniye Camisi Restorasyon Projesi	98
Şekil 4. 7 : Küçük Cami Restorasyon Projesi	99
Şekil 4. 8 : Minare I, Çarşı Camii: restorasyon öncesi ve sonrası	100
Şekil 4. 9 : Minare II, Cami-i Sagir: restorasyon öncesi ve sonrası	100
Şekil 4. 10 : Minare III, Dere Camii: restorasyon öncesi ve sonrası	101

Şekil 4. 11 : Kadirbeyoğlu Zeki Bey Konağı	102
Şekil 4. 12 : Süleymaniye Mahallesi Koruma Amaçlı İmar Planı, 1/1000 Ölçekli Yerleşime Uygunluk Analizi Paftası.....	105
Şekil 4. 13 : Koruma Amaçlı İmar Planı uygulandığı takdirde yok olacak sokak dokuları ve bir kısmı yok olacak yapılar.....	106
Şekil B.1 : Eski Gümüşhane ve Yeni Gümüşhane.....	153
Şekil B.2 : Havadan genel görünüm (Bünyamin Aygün).....	153
Şekil B.3 : Havadan genel görünüm (Bünyamin Aygün).....	154
Şekil B.4 : Genel bakış	155
Şekil B.5 : Cami-i Sagir mahallesine bakış	155
Şekil B.6 : Agios Ioannes Manastırı	156
Şekil B.7 : Agios Ioannes Manastırı'nın iç bölümü	156
Şekil B.8 : Surp Asdvadzadzin Ermeni Kilisesi	157
Şekil B.9 : Surp Asdvadzadzin Ermeni Kilisesi, güneybatı görünüşü	157
Şekil B.10 : Surp Asdvadzadzin Ermeni Kilisesi iç görünüşü	158
Şekil B.11 : 8 envanter numaralı yapı	158
Şekil B.12 : 9 envanter numaralı yapı	158
Şekil B.13 : 9 envanter numaralı yapı	159
Şekil B.14 : 10 envanter numaralı yapı	159
Şekil B.15 : 10 envanter numaralı yapı	160
Şekil B.16 : 10 envanter numaralı yapı	160
Şekil B.17 : 18 envanter numaralı yapı	161
Şekil B.18 : 18 envanter numaralı yapı	161
Şekil B.19 : 18 envanter numaralı yapı	162
Şekil B.20 : 19 envanter numaralı yapı	162
Şekil B.21 : 19 envanter numaralı yapı	163
Şekil B.22 : 21 envanter numaralı yapı	163
Şekil B.23 : 21 envanter numaralı yapı	164
Şekil B.24 : 25 envanter numaralı yapı	164
Şekil B.25 : 26 envanter numaralı yapı	165
Şekil B.26 : 26 envanter numaralı yapı	165
Şekil B.27 : 27 envanter numaralı yapı	166
Şekil B.28 : 31-32 envanter numaralı yapı	166
Şekil B.29 : 31 envanter numaralı yapı	167
Şekil B.30 : 33 envanter numaralı yapı	167
Şekil B.31 : Cami-i Kebir mahallesinin genel görünümü.....	168
Şekil B.32 : 35 envanter numaralı yapı	168
Şekil B.33 : 39-39-40 envanter numaralı yapı.....	169
Şekil B.34 : 29 envanter numaralı yapı ve çevresi	169
Şekil B.35 : 29 envanter numaralı yapı	170
Şekil B.36 : 29 envanter numaralı yapı	170
Şekil B.37 : 29 envanter numaralı yapı, Kadirbeyzade Zeki Bey Konağı.....	171
Şekil B.38 : 30 envanter numaralı yapı, Paşa Hamamı	171
Şekil B.39 : 30 envanter numaralı yapı, Paşa Hamamı	172
Şekil B.40 : 48 envanter numaralı yapı	172
Şekil B.41 : 48 envanter numaralı yapı	173
Şekil B.42 : 48 envanter numaralı yapı	173
Şekil B.43 : Dere Camii Minaresi.....	174
Şekil B.44 : 59-60 envanter numaralı yapı	174
Şekil B.45 : Hızırilyas Mahallesi.....	175

Şekil B.46 : Kavaklık Hamamı kalıntıları	175
Şekil B.47 : Cami-i Sagir Mahallesi	176
Şekil B.48 : Agios Georgios Metropolitlik Kilisesi.....	176
Şekil B.49 : Rum Erkek Lisesi iç görünüşü.....	177
Şekil B.50 : Komiserin Çeşmesi	177
Şekil B.51 : 112 envanter numaralı yapı.....	178
Şekil B.52 : Timios Stavros Kilisesi.....	178
Şekil B.53 : Timios Stavros Kilisesi.....	179
Şekil B.54 : 117 envanter numaralı yapı.....	179
Şekil B.55 : 32 envanter numaralı yapı.....	180
Şekil B.56 : Panagia Kilisesi.....	180
Şekil B.57 : Çaput Hamamı	181
Şekil B.58 : Çaput Hamamı	181
Şekil E. 1: Anahtar pafta, 1/1000.....	200
Şekil E.2: Çevresel değer analizi paftası, 1/1000	201
Şekil E.3: Yapım dönemi analizi paftası, 1/1000	202
Şekil E.4: Tescil durumu analizi paftası, 1/1000	203
Şekil F. 1: Yapı kataloğu örneği 1	206
Şekil F. 2: Yapı kataloğu örneği 2	207
Şekil F. 3: Yapı kataloğu örneği.....	208

ESKİ GÜMÜŞHANE (SÜLEYMANİYE MAHALLESİ) SİT ALANI İÇİN KENTSEL VE YAPISAL KORUMA ÖNERİLERİ

ÖZET

Trabzon limanı ile Doğu Anadolu arasındaki konumu ve gümüş madenleri dolayısıyla 16.-18. yüzyıllar arasında ekonomik olarak güçlü bir kent özelliği gösteren Gümüşhane yerleşmesi madenlerin kapanması, Osmanlı-Rus Savaşları, Ermeni nüfusun tehciri, I. Dünya Savaşı'ndaki Rus İşgali ile Türk nüfusun büyük bir kısmının şehri terk etmesi, Rum nüfusun mübadele ile göçü sonrası terk edilmiş 1920'lerde 4 km kuzeye taşınmıştır. Terk edilen şehirden geriye 2 cami, 3 minare, 6 kilise kalıntısı, 4 hamam, yaklaşık 30 sivil mimarlık örneği, çeşmeler, mezarlıklar gibi kültür varlıkları kalmış, şehir kırsal bir nitelik kazanmıştır.

Yaklaşık 50 sene boyunca yerleşimdeki yapılar yapı malzemesi temini için kullanılmış veya terk edilerek doğa şartları altında yok olma sürecine girmişlerdir. Ekonomik imkanların 1980'lerde artması ile özellikle 1990'larda yeni yapılar yapılmaya başlanmış fakat geleneksel yapıım yöntem ve malzemeleri kullanımı sürdürülmemiştir. 2000'li yıllara gelindiğinde ise Yeni Gümüşhane'nin genişleme alanlarının azalması ve bölgenin ekonomik sıkıntılarını turizm ile giderme ihtiyacı sonucu alanda yeniden yapılaşma baskısı doğmuştur. Yerleşimin 3 km güneyine yapımına başlanan kayak tesisine konaklama desteği vermesi planlanan sit alanı için hazırlanan koruma amaçlı imar planı yeterli olmayıp, uygulanması halinde tarihi dokuya oldukça zarar verecek niteliktedir. Yapılması planlanan yollar ve son birkaç senede yapılan restorasyon örneklerine bakıldığında yerleşimin tarihi ve kırsal dokusu büyük bir tehdit altındadır. Eski Gümüşhane üzerindeki bir diğer baskı da yerleşimin doğusundaki maden ocaklarının sit alanı sınırına ulaşmasıdır.

Türkiye'de yer değiştirerek kırsal nitelik kazanmış nadir örneklerden biri olan Eski Gümüşhane yerleşmesinin, günümüzdeki adıyla Süleymaniye Mahallesi'nin, öncelikle tarihi, coğrafi, sosyal ve ekonomik gelişiminin incelenmesi, günümüzdeki kentsel ve mimari niteliklerinin analizlerle saptanması, günümüze ulaşan kültürel varlıkların tespiti ve rölövelerinin çizilmesi ve sosyo-ekonomik anket çalışmaları ile mevcut durumu belgelenmiştir.

Yapılan analiz çalışmalarının verileri ışığında, ekonomik, turistik ve kentsel baskı ve potansiyeller altındaki bölge için kentsel-kırsal koruma planlarının ana hatları, korumaya yönelik kararlar, kentsel ve yapısal ölçekte müdahalelerin niteliklerini içeren kamu kuruluşları, sivil toplum kuruluşları, yatırımcılar ve bölge sakinleri için koruma-onarım-tasarım kılavuzu olabilecek bir çalışma hazırlanmıştır.

URBAN PRESERVATION AND CONSERVATION PROPOSALS FOR CULTURAL HERITAGE OF OLD GÜMÜŞHANE (ARGYROUPOLI, SÜLEYMANİYE NEIGHBORHOOD) SITE

SUMMARY

The settlement of Gümüşhane/Argyroupoli was an economically powerful city in the 16-18th centuries as a result of its numerous silver mines and its position between the sea-port city of Trabzon and East Anatolia. However, after the closure of the mines in late 19th century, the Ottoman-Russian War, the relocation of the Armenian population and the immigration of the Turkish population during the Russian occupation (c. First World War) along with the dwindling of the Greek populace resulting from the population exchange of 1924 the city was relocated 4 km north of the original site in the 1920's. All worth noting which remained of the abandoned city was two mosques, three minarets, six churches, four hammams, approximately thirty houses and a handful of fountains and graveyards and the city transformed into a rural settlement.

For nearly fifty years the buildings at the settlement were used as a supply of second-hand building materials for the development of New Gümüşhane or simply abandoned and left to decay at the hands of the natural elements. In 1990's due to increased economic opportunities within the area, new buildings started to be build, but with a disregard of the tradition building systems or materials pertaining to that region. In the 2000's the expansion of the area of New Gumushane was greatly decelerated resulting in new pressures to resolve the economic difficulties imposed by increasing tourism within the city and its surrounding areas. These difficulties ended with the pressure of re-settlement on the original site. The ongoing Zoning Plan works for the site, which is proposed to be the accomodation area for the ski resort currently being build 3 km south of the area. Concerning the roads built and restoration applications done in the past few years, the zoning plan is inefficent and in case of application it may be destroying the historical texture. Another pressure on Old Gümüşhane is the mines reaching the boundary of the conservation site.

The historical, geographical and economical development of Gümüşhane; the determination of the urban and architectural values by analysis; determination of the cultural properties remained today and survey drawings of those buildings; socio-economic survey works of the current situation of the settlement is documented within this study.

With the guidance of the analysis works, the main guidelines of urban-rural preservation plans, decisions on conservation, contents of the urban and property based interventions for the area under economic, touristic and urban pressures are prepared to be presented as a 'preservation-restoration-design guide' for the public isntitutions, NGOs, investors and inhabitants of the site.

1. GİRİŞ

1.1 Çalışmanın Amacı

Eski Gümüşhane, bugünkü adıyla Süleymaniye Mahallesi, Türkiye’de 18-19. yy’larda yer değiştirilmiş sayılı yerleşimlerden biridir. Birçok örnekte yer değiştirmeye doğal afetler sebep olurken, Gümüşhane örneğinde ekonomik sebepler başta olmak üzere savaşlar ve göçler etkili olmuş, kent neredeyse tamamıyla terk edilmiştir. Bu özelliği ile kent kimliğini yitirerek kırsal bir nitelik kazanmış birkaç örnekten biridir. Süleymaniye Mahallesi, günümüzde yeni şehrin gelişme baskısı, yakınında yapılması planlanan kayak tesisinin yarattığı turizm baskısı ve yakın dönemde sit alanı sınırında işletilmeye başlanan madenlerin etkisi ile yeniden kente katılma sürecine girmiştir.

Tarihi yerleşmeler üzerine yapılan bilimsel çalışmalar doğal olarak kent merkezleri yanında kırsal nitelikte kasaba merkezleri ve köyleri de kapsamaktadır. Eski Gümüşhane gibi kırsal nitelik kazanmış, terk edilmiş kent merkezleri üzerine çalışmalar sınırlıdır.

Çalışmanın amacı, bu alandaki bilginin gelişimine Eski Gümüşhane örneği üzerinden bir katkı sağlamak, yeniden kente katılım eğilimi gösteren bu kırsal yerleşimin turizm, kentleşme ve madenlerin oluşturduğu baskılar altında tarihi niteliklerinin azami oranda korunarak sürdürülebilir bir gelişim planının oluşturulmasına katkı sağlayacak önerilerin geliştirilmesidir. Buna ek olarak tez kapsamında Türkiye’de tarihi yapı kullanıcılarının, yerel yönetimler ve yatırımcıların koruma-restorasyon hakkında ilgi ve bilgilerinin eksikliği göz önüne alınarak çalışma alanı için hazırlanacak bir kentsel koruma/tasarım rehberine altlık olacak dokusal ve yapısal müdahale önerilerinin geliştirilmesi amaçlanmıştır.

1.2 Çalışmanın Kapsamı

Bu çalışmanın temelini alan çalışmaları ve kaynak araştırmaları oluşturmaktadır. Alan çalışmalarında yerleşimin mevcut durumu, yollar, sokak dokusu, eski ve yeni

yapılar, yapı duvar kalıntıları, tarihi bahçe ve istinad duvarları tespit edilmiş; tespit edilen yapı ve kalıntılar çeşitli analizlerle irdelenmiştir. Alanda bulunan tarihi yapılar ve yapı kalıntılarının yarıya yakınının plan-cephe-kesit rölöveleri çıkartılmıştır. Alan çalışmalarında ayrıca tarihi yapı kullanıcılarının bir kısmı ile mülakatlar yapılmış, bölgede yaşayan kişilerin sosyo-ekonomik durumları, tarihi çevreye ve yapılara bakış açıları, konu hakkındaki bilgileri bir anket çerçevesinde irdelenmiştir.

Kaynak araştırmalarında öncelikle kent tarihi, alanın tarihsel gelişimi ve yapılar hakkında bilgiler içeren yayın ve belgeler taranmıştır. Kaynak araştırmasının ikinci aşamasını benzer örnekler, kentsel ve kırsal sitler hakkında yapılmış çalışmalar ve tarihi yapı koruma-restorasyon müdahaleleri hakkında bilgi içeren yayınlar oluşturmuştur. İTÜ, ODTÜ, MSGSÜ, KTÜ, BÜ, İÜ, NTUA gibi üniversite kütüphaneleri dışında İBB Atatürk Kitaplığı, BOA (Başbakanlık Osmanlı Arşivleri), Trabzon KTVKK, Trazbon Vakıflar Bölge Müdürlüğü, EB (Yunanistan Milli Kütüphanesi, Atina), KMS (Küçükasya Araştırmaları Merkezi, Atina), ELPNA Kütüphanesi (Naoussa Pontoslular Cemiyeti), Benaki Müzesi (Atina), Gümüşhane Valiliği gibi kurumlar ile Fahri-Feriha Gümüşeli, Gülyüz Akagün Uslu, Halim Mısırlıoğlu, Güneri Kadirbeyoğlu, Kostas Papadopoulos, Giannis Kizis ve Paulos Kanonidis gibi kişisel arşivlerinden elde edilen kitap, belge ve fotoğraflar araştırmaya ışık tutmuştur.

Tezin birinci bölümünde çalışmanın amacı ve kapsamı açıklanmış, ikinci bölümünde elde edilen kaynaklar ışığında Eski Gümüşhane yerleşiminin genel özellikleri tarihsel süreç, coğrafi özellikler ve sosyo-ekonomik yapı başlıkları altında irdelenmiştir.

Üçüncü bölümde yerleşimin tarihsel gelişimi, yerleşimin günümüzdeki fiziksel doku analizi, kamusal yapılar ve sivil mimarlık yapıları başlıkları altında çalışma alanının kentsel ve yapısal analizi yapılmıştır. Kamusal yapıların tarihsel gelişimi ve mevcut durumları ile sivil mimarlık yapılarının yerleşimde konumlanışları, yapıları oluşturan birimler, plan-cephe tipolojileri, yapım yöntemleri ve kullanılan malzemeler bu bölümde irdelenmiştir.

Dördüncü bölümde çalışma alanının sahip olduğu sorunlar, potansiyeller ve geçmiş ve süregelen uygulamalar açıklanmıştır. Alanın tarihi yapılarını büyük oranda yitirmesinin ve halihazırda iyi bir koruma anlayışı olmamasının sebepleri, kayak merkezi, yeni şehrin genişleme eğilimi ve çevredeki madenlerin baskısının yarattığı

sorun ve potansiyeller ile geçmiş tescil, restorasyon ve planlama uygulamaları bu bölümde irdelenmiştir.

İki, üç ve dördüncü bölümlerdeki bilgiler ışığında alan yönetimine yönelik planlama ve koruma-restorasyon önerileri dördüncü bölümü oluşturmuştur. Alan yönetiminin oluşturulması için gelişim önerileri, kentsel planlama kararları, kentsel doku ve yapılara yapılacak müdahalelerin kapsam ve nitelikleri çeşitli öneri ve örneklerle bu bölümde açıklanmıştır.

2. ESKİ GÜMÜŞHANE YERLEŞMESİNİN GENEL ÖZELLİKLERİ

2.1 Fiziksel Çevre Özellikleri

2.1.1 Coğrafi konum

Doğu Karadeniz Bölgesi'nde bulunan Gümüşhane İli kuzeyde Trabzon, doğuda Bayburt, güneyde Erzincan, batıda Giresun illeri ile çevrelenmektedir (Şekil 2.1). Merkez dışındaki ilçeler Kürtün, Torul, Şiran, Kelkit ve Köse'dir. Eski Gümüşhane yerleşimi Gümüşhane il merkezine kuş uçuşu yaklaşık 2 km, karayolu ile 4km mesafede, Yeni Şehir'in batısında yer almaktadır. Eski Gümüşhane yerleşimi 40° 45' kuzey enleminde ve 39° 45' doğu boylamında yer almaktadır. Yeni Şehir'in ortalama rakımı 1210 metreyken, Eski Gümüşhanenin yerleşimi 1285 ile 1510 metre arasında konumlanmaktadır.

Şekil 2.1 : Gümüşhane İli'nin konumu (Url-1)

2.1.2 Ulaşım

Tarih boyunca bölgedeki yerleşimin başlıca sebeplerinden biri olan Trabzon-Erzurum karayolu 19. yy'a kadar Eski Gümüşhane yerleşmesinden geçmekteyken, 19. yy ortalarında Yeni Şehir'in bulunduğu Harşit Vadisi'ne taşınmış, çeşitli yıllarda büyük onarımlar ve genişletme çalışmaları yapılmıştır (BOA, HRT 1877, 1895). İpek Yolu'nun bir parçası olan Trabzon-Erzurum yolu Doğu Anadolu ve İran'ın Trabzon Limanı'na ulaşım güzergahıdır ve bu nedenle Cumhuriyet döneminde de Trabzon-

İran Transit Yolu adı ile birçok kez yenilenmiştir (Okay, 1938, s. 38). Doğuda Bayburt'tan gelen yol, kuzeyde Zigana Geçidi ile Trabzon'a ulaşır. Gümüşhane'nin karayolu ile Trabzon'a uzaklığı 100 km, Bayburt'a uzaklığı 77 km, Erzurum'a uzaklığı 202 km, Erzincan'a uzaklığı 144 km, Giresun'a uzaklığı 160 km, Ankara'ya uzaklığı 753 km, İstanbul'a uzaklığı 1093 km'dir (Url-2).

Gümüşhane'ye en yakın demiryolu hattı Erzincan'dan geçmektedir. Bu hattı Gümüşhane üzerinden Trabzon Limanı'na bağlamak üzere 2009 yılında fizibilite çalışmalarına başlanmıştır (Url-3). Gümüşhane'ye en yakın havalimanları Trabzon ve Erzincan'da olmakla birlikte merkeze 48 km uzaklıktaki Köse ilçesinde yapılması planlanan havaalanının fizibilite çalışmaları devam etmektedir (Url-3).

Şekil 2.2 : Ulaşım Haritası (Url-4)

Eski Gümüşhane yerleşmesi Yeni Şehir'e 4 km uzunluğunda, köy yolu statüsünde, ortalama 4 m genişliğine ve asfalt kaplı bir yolla bağlanmaktadır. Daltaban mevkiinde Sanayi Sitesi ve Otogar'ın iki yanından Trabzon-İran Transit Yolu'na bağlanan bu yol Eski Gümüşhane'den geçerek, Vank Manastırı ve Gözeler Köyü üzerinden Şiran-Gümüşhane arasındaki Karamustafa Vadisi'ne ulaşmaktadır. Sit alanı içinden 1.6 km boyunca geçen bu ana yol dışında yerleşimin günümüzde yoğun olduğu bölgedeki ana aksın 0.7 km'si de asfalt kaplıdır. Bu ana yollara bağlanan oldukça kısa mesafeli 8 tali toprak yolun toplam uzunluğu 1.6 km'dir. Bunlar dışındaki bütün yollar lastikli araçların girmesine müsait olmayan sokaklar ve patikalardır.

Eski Gümüşhane Yeni Şehir arasında pazar günleri dışında günde iki defa belediye otobüsü seferi bulunmaktadır.

2.1.3 Coğrafi yapı

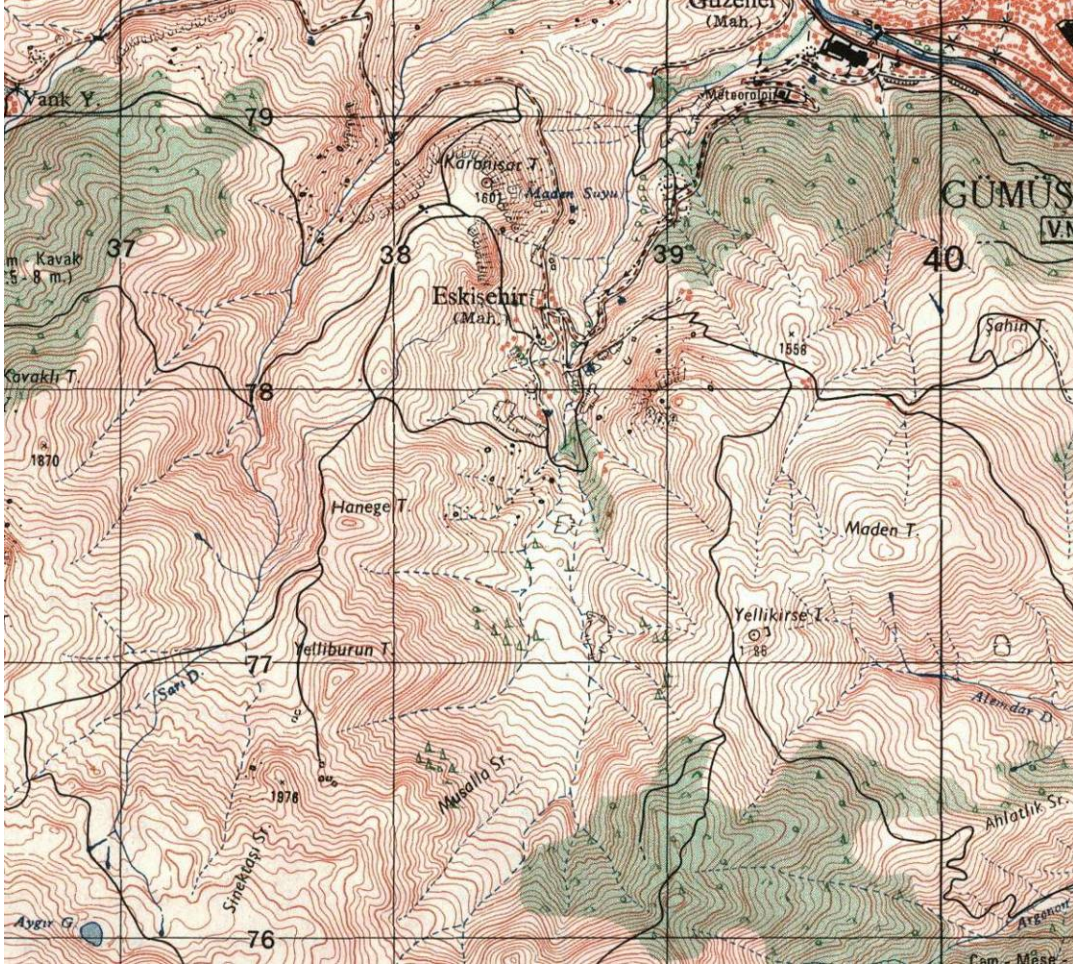
Yeni Şehir güneydoğu-kuzeybatı doğrultusunda Harşit Çayı (eski adı Kan) ve buna paralel Erzurum-Trabzon karayolu boyunca yaklaşık 13 km'lik bir çizgi halindedir. Yerleşimin Harşit Çayı boyuncaki genişliği 1.5 km ile 7.5 km arasında değişmektedir. Şehri oluşturan 11 mahallenin en yoğunları Hasanbey, İnönü, Karaer ve Karşıyaka Mahalleleri iken; bunlar dışındaki Süleymaniye (Eski Gümüşhane), Canca, Çamlıca, Hacıemin, Özcan, Eskibağlar ve Bağlarbaşı Mahalleleri genellikle kırsal niteliktedirler (Şekil 2.3).

Eski Gümüşhane yerleşimi kuzey-güney doğrultusunda akan Musalla Deresi ile ikiye bölünmüştür. Musalla Deresi yerleşimin yaklaşık 3 km güneyinde 2150 rakımlı Bokutunbaş Tepesi yakınlarında doğmakta, yerleşimin yaklaşık 2 km kuzeyinde Daltaban mevkiinde Harşit Çayı ile birleşmektedir. Eski Gümüşhane'nin doğu, güneybatı ve batı yönündeki yüksek kaya kütleleri ve dağlar yerleşimin doğal sınırlarını oluştururlar. Bu dağlar doğuda Kukulas¹ (1600 m) ve Yellikirse (1786 m); güneybatıda Yelliburun² (1860 m) ve Anuh³ (1750 m); batıda Zincirlitaş (1560 m) ve Karaysar Taşı'dır. Bu dağlar arasından gelen düşük debili veya mevsimsel dokuz dere yatağı Musalla Deresini ve şehrin çeşmelerini beslemektedir. Yerleşimin güney sınırındaki Musalla (Livadios) Mahallesi üzerinden başlayan hafif meyilli Musalla Sırtı 1850 m rakımında Sinektaş Sırtı ile birleşerek 2100 m'deki Aygır Gölü'ne kadar devam etmektedir (Şekil 2.4).

¹ Halk arasında Gugules, Gugulas gibi isimlerle de anılan tepeden Kandilaptis (1931, s.100) *Κουρκυλέτσου* (Kurkuleçu) olarak bahsetmektedir.

² Askesi haritada Yelliburun olarak belirtilen bu tepeden Kandilaptis (1931, s. 30) *Ηλιπουριν* (İlipurin, Uluburun?) olarak bahsetmektedir.

³ Halk arasında Anuh, Anık gibi isimlerle anılan, askeri haritada Hanege olarak belirtilen bu tepeden Kandilaptis (1931, s. 30) *Χανάκ* (Hanak) olarak bahsetmektedir.

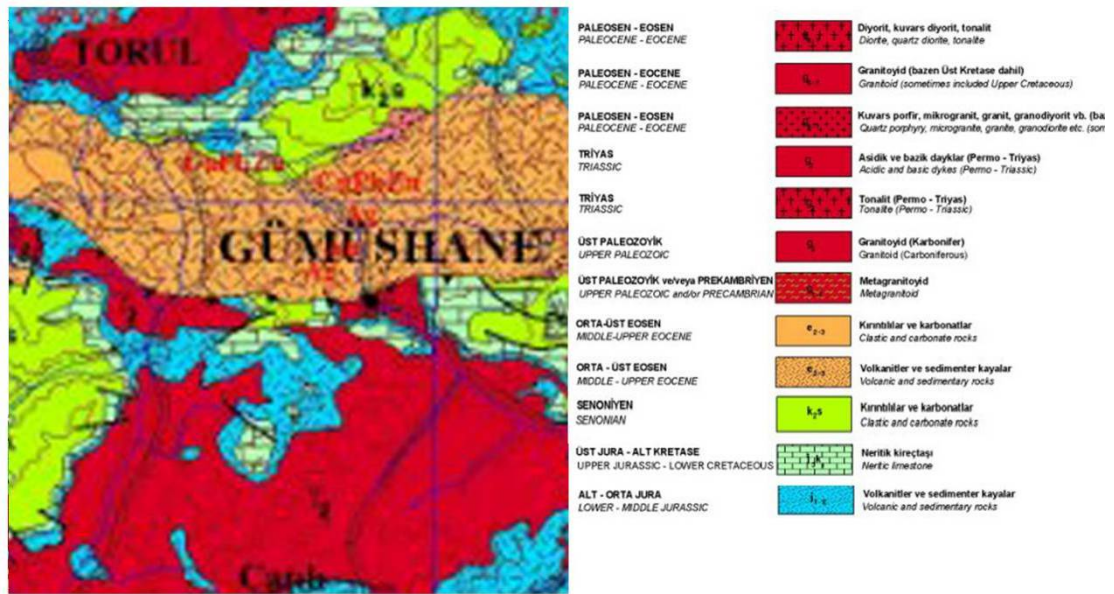

Şekil 2.3 : Askeri Harita’da Eski Gümüşhane’nin Coğrafi Yapısı

2.1.4 Jeolojik yapı

Gümüşhane ve çevresinde gözlenen en yaşlı kayalar, yaşları kesin olarak bilinmeyen ve tortul kayaların sıcaklık ve basınç altında değişime uğramasıyla oluşmuş metamorfik kayalardır (Özey, 1991, s.309). Gümüşhane şehrinin temelinde Paleozoik yaşlı kayalar yer alır. Bunlar granit, granadiorit ve kuvarşlı dioritlerdir (Doğanay, 2001, s. 8). ‘Gümüşhane Graniti’ olarak da bilinen bu formasyon Eski Gümüşhane’nin doğu ve batısındaki dağ kütlelerinde görülebilmektedir. Yerleşim alanının temelini volkanit ve sedimenter kayalar oluşturken yer yer Neritik kireçtaşına rastlanmaktadır (Şekil 2.5). Yerleşim ve yakın çevresinde ise Mesozoik yaşlı kireçtaşı ile başlayan ve marn, kiltası, tuf ardalanması ile devam eden Kretase formasyonu ile andezit, bazalt, tuf ve aglomeradan oluşan Eosen (Tersiyer) yaşlı kayalar görülür (Erguvanlı, 1950, s.7-17). Harşit Çayı Vadisi boyunca ise kumlu, çakıllı ve yer yer killi unsurlar içeren Kuaterner yaşlı alüvyonlar yer alır (Gümüşhane Belediyesi, 1988, s. 66).

Harşit Vadisi'nde, Gümüşhane il merkezinin doğusunda ve batısında, Keltit Vadisi'nde doğu-batı doğrultusunda fay hatları bulunmaktadır (Atalay, 1982, s.52-53). Gümüşhane'nin güney ilçeleri Şiran ve Kelkit I. Derece Deprem Bölgesi'nde, Gümüşhane merkezi ve Eski Gümüşhane ise III. Derece Deprem Bölgesi'nde bulunmaktadır. Türkiye'nin en aktif hattı olan Kuzey Anadolu Fay Hattı ise ilin güneyinden, Erzincan sınırlarından geçmektedir. Bu fayda 1939'da 7.9 büyüklüğünde, 1992'de 6.9 büyüklüğünde gerçekleşen depremler bölgede can ve mal kaybına yol açmış, özellikle 1939 depreminde Eski Gümüşhane'deki birçok yapı kısmen yıkılmış veya oldukça hasar görmüştür.

Şekil 2.4 : Gümüşhane Jeolojik Haritası⁴

2.1.5 İklim

Gümüşhane iklimi Karasal İklim ile Doğu Karadeniz İklimi arasında bir geçiş özelliği gösterir. Bölge iklimi Doğu Karadeniz İklimi'ne oranla daha sert, Doğu Anadolu İklimi'ne göre daha yumuşak bir yapı teşkil etmektedir. Genel olarak il merkezinin kuzeyi Karadeniz İklimi'ne daha yakinken, güney kesimlerde karasal iklim hakimdir. Buna rağmen çok kısa mesafelerde değişen mikro iklim bölgeleri gözlenmektedir. İl merkezinde yazları oldukça kurak, kış ve bahar ayları ise yağışlı geçen bir iklim yapısı mevcuttur.

⁴ Maden Tetkik Ve Arama Genel Müdürlüğü'nün Türkiye Jeolojik Haritası Trabzon bölümünden yalnızca ilgili bölümler alınarak hazırlanmıştır (Url-5)

Eski Gümüşhane ile Yeni Şehir arasında konumlanan Meteoroloji İstasyonu çalışma alanı için detaylı iklimsel verilere kaynak oluşturmaktadır. Bu verilere göre en sıcak aylar olan Temmuz-Ağustos dönemi sıcaklık ortalama 19.5⁰C, en soğuk olan Aralık-Mart dönemi sıcaklık ortalama 1⁰C'dir. Sıcaklık Ocak-Şubat döneminde genellikle 0⁰C'nin altındadır (Çizelge 2.1). Mutlak ekstrem sıcaklıklar 41⁰C (2000) (Gümüşhane Valiliği İl Çevre ve Orman Müdürlüğü, 2003) ile – 25.7⁰C (1985) (Doğanay, 2001, s.10) arasında değişmektedir.

Çizelge 2.1 : Gümüşhane Meteoroloji İstasyonu 1964-1970 dönemi (Özey 1991) ve 2003 (Gümüşhane İl Çevre Durum Raporu, 2003) yılı ortalama sıcaklık değerleri karşılaştırması

	Oca.	Şub.	Mar.	Nis.	May.	Haz.	Tem.	Ağu.	Eyl.	Eki.	Kas.	Ara.
1964-70	-0.4	0	4.2	9.5	14.3	17.2	19.8	20	16.3	10.7	6.4	1.7
2003	1.5	-1.4	-0.3	8.7	15	16.6	19.1	19.9	15.6	12.5	4.9	1.5

Gümüşhane ili Doğu Karadeniz Bölgesi yağış rejimine nazaran az yağışlı, Doğu Anadolu karasal yağış rejimi'ne yakın bir iklime sahiptir (Doğanay, 2001, s.10). Bunun nedeni yağış getiren hava kitlelerinin ilin kuzeyindeki doğu-batı doğrultusundaki dağları aşarak iç bölgelere erişememesidir. Son 30 yılın ortalama yıllık yağış miktarı 460.4 kg/m²'dir (Url-6). En fazla yağış Nisan-Haziran döneminde, en az yağış Temmuz-Ağustos döneminde gerçekleşmektedir (Çizelge 2.2.). Kış mevsiminde yağışlar genellikle kar şeklindedir. Kar yağışlı günler sayısı 28.6'yı bulmakta ve yağın karın yerde kalma süresi 47.6 güne ulaşmaktadır. Ortalama donlu gün sayısı ise 57 gün olup, don en fazla Kasım ayında etkilidir (Doğanay, 2001, s.10).

Çizelge 2.2 : Gümüşhane Meteoroloji İstasyonu 1975-2008 dönemi ortalama güneşlenme, yağışlı gün, yağış miktarı değerleri (Url-6)

	Oca.	Şub.	Mar.	Nis.	May.	Haz.	Tem.	Ağu.	Eyl.	Eki.	Kas.	Ara.
Ort. Güneşlenme Süresi (Saat)	1.3	3.7	5.1	6.2	7.4	9.3	10.1	10	8.1	5.6	2.1	0.8
Ort. Yağışlı Gün Sayısı	11.4	11.5	13.3	13.7	15.9	10.5	4.4	3.8	5.5	9.6	10.1	11.9
Ort. Yağış Miktarı (kg/m ²)	35.3	34	41	60.7	70.1	44.5	12.3	12.3	22.1	47.1	43.7	40.2

Gümüşhane’de hakim rüzgar batı yönünden esmektedir, bunu güneybatı ve güneydoğu rüzgarları izlemektedir (Özey, 1991, s.312). Mevsimsel olarak bakıldığında ise yazları güneybatıdan esen lodos ve kışları kuzeyden esen yıldız hakim rüzgarlardır. Meteoroloji İstasyonu’ndan alınan bilgilere göre 2002 yılı ortalama rüzgar hızı 6 m/sn’dir, en hızlı esen rüzgar ise 18.8 km/sn hızla güneybatı yönünde ölçülmüştür (MSGÜ, 2005, s.46).

2.1.6 Bitki örtüsü ve fauna

Gümüşhane’de iklim ve coğrafi yapıya bağlı olarak bitki örtüsü de Doğu Karadeniz ile Doğu Anadolu arasında bir geçiş niteliği taşır. Merkez ilçe çevresinde birkaç kilometre aralıklarla bitki örtüsünde keskin farklılıklar görülmektedir. Yeni Şehir’in güneyi, Eski Gümüşhane’nin kuzeyindeki kuzeye dönük yamaçlarda yer yer sarıçam ve meşe gibi ağaçlara rastlanmakla birlikte, genellikle kuşburnu ve alıç gibi bodur ağaçlar bulunmaktadır. Yeni Şehir ve Eski Gümüşhane’nin kuzeyindeki güneye bakan yamaçlar ise yer yer toprak örtüsünden yoksun kayalar ve kurak steplerle kaplı olup, yüksek kesimlerde meşe toplulukları görülmektedir (Doğanay, 2001, s.13).

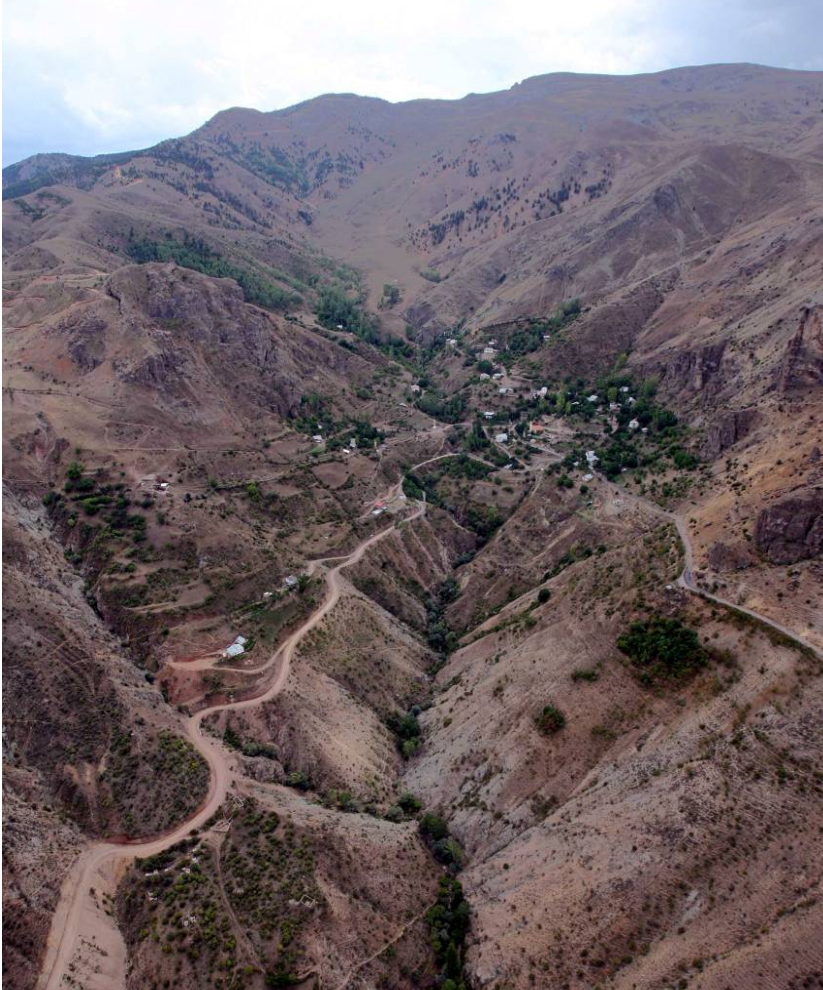
Eski Gümüşhane yerleşiminin doğu ve batı yakası genellikle topraksız kayalar veya fazla bitkiye sahip olmayan steplerle kaplıdır. Kuzeye bakan güney yamacı, Musalla deresi ve onu besleyen mevsimsel dere yatakları kısmen bitki örtüsünün yoğun olduğu yerlerdir. Stepler yaşama devresi çok kısa olan, genelde parlak renkli çiçekli otsu formasyonlardan oluşur. Bunlar içinde geven (*Astrogalus*) ve sığırkuyruğu (*Verbascum*) öbeklerine (Özey, 1991, s.315) ve kuşburnu, alıç gibi bodur bitkilere rastlanır. Kurak alanlarda görülen otsu bitkiler yabani yonca, sığır dili, nane, ballıbaba, korunga, more (böğürtlen), sarıtaş yoncası, ölmez otu, kır kekiği, peygamber çiçeği, lüfer otu, devediken, dam kuruğu ve kır yoncasıdır (MSGÜ, 2005, s.34). Dere yataklarında ise genellikle kavak, iğde, akasya gibi ağaçlar bulunur. Yerleşimin güneydoğusunda, Musalla Mahallesi sırtlarındaki ormanda sarıçam ve göknar yoğunluklu odunsu bitkiler bulunmaktadır.

Eski Gümüşhane’deki meyve bahçelerinde yaygın olarak elma, armut, vişne ve ceviz ağaçları bulunur. Terk edilmiş, günümüzde kullanılmayan bahçelerde de yaşlı ceviz ağaçları başta olmak üzere çeşitli meyve ağaçları görülmektedir. Kısıtlı sayıdaki ekili alanda (bostan) fasulye, patates, domates, biber, patlıcan, kabak, kara lahana, maydonoz, nane gibi bitkiler yetiştirilmektedir.

Yerleşimin kuzeybatı köşesinde, Ermeni Mahallesi'nin kuzey yamaçlarında 1990'larda çam fidanları dikilerek bir koru oluşturulmaya çalışılmış, fakat bu ağaçların çok azı yaşatılabilmekmiştir.

Şekil 2.5 : Eski Gümüşhane ve Yeni Şehir (Recep Ergin)

Şekil 2.6 : Eski Gümüşhane'nin kuzeyden görünüşü (Bünyamin Aygün)

Gümüşhane bölgesi yerleşime uygun olmayan coğrafi yapısı ve geçiş ikliminde bulunması sebebiyle yaban hayvanları varlığı nispeten zengindir. Gümüşhane ilinde iki bölge Yaban Hayatını Geliştirme Sahası, bir bölge Yaban Hayvanı Yerleştirme Sahası, üç bölge Avlanmanın Yasak Olduğu Saha olarak belirlenmiştir (MSGSÜ, 2005, s.41-42). İl genelinde baskın yaban hayvanları türleri ayı, domuz, çakal, tilki, sansar, porsuk, kurt, tavşan, bıldırcın, keklik, doğan ve kartaldır (Gümüşhane Tarım Master Planı, 2003).

Merkez ilçe çevresinde tavşan, keklik, tilki, domuz, ayı, dağ keçisi, ördek, üveyik, kurt, doğan, kartal gibi yaban hayvanları bulunmaktadır (Gümüşhane İl Çevre Durum Raporu, 2003; MSGSÜ, 2005, s.42). Bu canlılar yaşam alanlarını özellikle kış aylarında Eski Gümüşhane yerleşiminin içlerine kadar genişletmektedirler.

2.2 Sosyal Özellikler

2.2.1 Yönetim yapısı

Gümüşhane bölgesi Haldiya adı ile Bizans'ın 32 vilayetinden (*thema*) birisidir. Osmanlı Döneminde ise önce Trabzon Vilayeti'nin bir livası olmuş, daha sonraları da Trabzon Vilayeti'nin bağımsız bir sancağı olmuştur (San, 1990, s.72). Vilayet Salnameleri'nden anlaşıldığı üzere Gümüşhane Sancağı merkez, Kelkit, Şeyran (Şiran) ve Dorul (Torul) kazalarından meydana gelmektedir. Gümüşhane kazasına ayrıca Kovans ve Yağmurdere nahiyeleri bağlanmıştır.

Cumhuriyet döneminde ise Gümüşhane 6 Aralık 1920 yılında vilayet merkezi yapılmıştır (Okay, 1938, s.23). İlk yıllarda ilçeleri Merkez, Kelkit, Şiran ve Torul'ken, 1927 yılında Erzurum'un ilçesi olan Bayburt da Gümüşhane'ye bağlanmıştır. 1989'da Bayburt il olarak Gümüşhane'den ayrılmış, 1990 yılında Köse ve Kürtün bucakları ilçe statüsüne getirilmiştir. Son durumda Gümüşhane Merkez, Kürtün, Torul, Köse, Kelkit ve Şiran ilçelerinden oluşmaktadır. İdari yapı merkez ilçe ile birlikte 6 ilçe belediyesi, 12 belde belediyesi ve toplam 321 köyden oluşmaktadır (Url-7).

2.2.2 Nüfus yapısı

Gümüşhane nüfusunun Osmanlı Dönemi'ndeki yapısı hakkında en sağlıklı bilgiler 19. yüzyıl sonlarında yazılmaya başlayan salnamelerden elde edilmektedir. Trabzon

Salnameleri'nde Gümüşhane Sancağı başlığı altında kimi yıllarda nüfus bilgileri verilmemiş, kimi yıllarda yalnızca genel rakamlar verilmiş, kimi yıllarda da nüfus din ve cinsiyet niteliklerine göre sınıflandırılarak verilmiştir. Bu verilere göre 19. yüzyıl sonunda Gümüşhane Sancağı'nın toplam nüfusu 1870'lerde 45000 civarındayken⁵, 1890'larda 100000'i geçmiş, 1900'lerde 125000 dolaylarına çıkmıştır. Yaşanan göçler ve savaşlar sonundaysa 1925'te sancak genelinde 101100 kişi kalmıştır (Çizelge 2.3). 19. yüzyıl sonunda ve 20. yüzyıl başında sancak nüfusunun yaklaşık % 72'si Müslüman, %25'i Rum, %3'ü Ermeni'dir. Cumhuriyet Dönemi'nde ise il genelinde yalnızca 3 Ermeni, 1 Katolik, 1 Protestan yaşamaktadır⁶ (1927 Umumî Nüfus Tahriri, 1929).

Sancak merkezi olan Eski Gümüşhane yerleşiminin nüfusu 1870 salnamesinde 2357, 1877 salnamesinde 1723 olarak belirtilmiştir. 1920'lerde şehrin günümüzdeki yerine taşınması ile yerleşimde yaklaşık 200 kişi kalmış, günümüzde ise yaklaşık 150 kişi yaşamaktadır.

Çizelge 2.3 : Trabzon Salnameleri'ne göre Gümüşhane'nin merkez kasaba, merkez kaza ve sancağın toplam nüfus bilgileri⁷

		İslâm	Rum	Ermeni	Toplam
1286 H. (1870 M.)	Kasaba	1096	653	608	2357
	Merkez Kaza				
	Sancak Toplamı ⁸	28790	13384	1304	43478
1311 H. (1893 M.)	Kasaba				
	Merkez Kaza	22616	5579	1146	29341
	Sancak Toplamı				105585
1316 H. (1900 M.)	Kasaba				
	Merkez Kaza	24510	6534	1379	32423
	Sancak Toplamı				119968

⁵ 1870-1893 yılları arasındaki büyük nüfus artışı tarihsel süreçte yaşanan göçlerle ters orantılıdır. Bu durumda elimizdeki ilk belge olan 1870 tarihli salnamedeki nüfus bilgilerinin eksik olduğu anlaşılmaktadır.

⁶ Gümüşhane'de kalan Ermeniler Coloşana Köyü'nden Eski Gümüşhane'ye göç eden Terzi Bedros ve ailesidir. 1927 Genel Nüfus Sayımı'nda belirtilen 1 Protestan ve 1 Katolik ise İran-Trabzon Transit Yolu'nda çalışan yabancı mühendisler olmalıdır.

⁷ Sabri Özcan San'ın Trabzon Salnameleri'nde Gümüşhane Sancağı (1993) kitabındaki salname transkripsiyonlarından derlenmiştir.

⁸ Kelkit ve Şeyran (Şiran) kazalarında ayrıca belirtilen Çerakis (Çerkez) nüfusu İslâm nüfusuna dahil edilmiştir.

Çizelge 2.3 (Devam): Trabzon Salnameleri'ne göre Gümüşhane'nin merkez kasaba, kaza ve sancağın toplam nüfus bilgileri

		İslâm	Rum	Ermeni	Toplam
1318 H. (1902 M.)	Kasaba				
	Merkez Kaza	24286	6470	1285	23041
	Sancak Toplamı				118520
1320 H. (1904 M.)	Kasaba	3240	1270	1420	5930
	Merkez Kaza				
	Sancak Toplamı	89240	31422	1767	122429
1925 - 1926 M.	Kasaba				~ 200 ⁹
	Merkez Kaza				28339
	Sancak Toplamı				101100

⁹ 1925 yılı Eski Gümüşhane nüfusu salnamede bulunmayıp, tahmini olarak belirtilmiştir.

3. ÇALIŞMA ALANININ KENTSEL VE YAPISAL ANALİZİ

3.1 Yerleşimin Tarihsel Gelişimi

3.1.1 Şehrin yer değiştirmesinin tarihsel süreci

Theodosiopolis (Erzurum) Trapezounta (Trabzon) yolunun bulunduğu Kan (Harşit) Vadisi üzerindeki kale ve gözlem kuleleri dizisinin¹⁰ merkezi sayılan Canca Kalesi, etrafındaki madenlerin de etkisiyle gelişmiş, Pontus ve Bizans dönemlerinde bölgenin merkezi konumuna gelmiştir. Bu dönemde Eski Gümüşhane’de yerleşim olup olmadığı bilinmemekteyse de Kandilaptis (1931, s.31) 15. yüzyılda burada terk edilmiş bir şapelin varlığından söz etmektedir

Eski Gümüşhane’nin yaklaşık 2 km kuzeyinde büyük bir kaya kütlesi üzerine kurulan kaleden günümüze sur duvarları ve üç yapı kalıntısı ulaşmıştır. Kale doğu-batı istikametinde üç bölümden oluşmuş, bu bölümler yüksek sur duvarlarıyla takviye edilmiştir (Uslu, 1980, s.16). Girişi batı yönünden olan kalenin içinde bir su sarnıcı (Çiğdem, 2008, s.61), bir şapel ve gözetleme kulesi (Uslu, 1980, s.16) kalıntıları bulunmaktadır. Kalenin yaklaşık 1 km kuzeyindeki yamaçlarda konumlanan ve bu kaleye bağlı Canca yerleşimi üç mahalleden oluşmaktaydı (Kandilaptis, 1931, s.61). Günümüzde ise 150 nüfuslu bir köy olarak varlığını sürdürmektedir.

Yerleşimin Canca bölgesinden Eski Gümüşhane bölgesine tam olarak ne zaman geçtiği bilinmemekle birlikte çeşitli anlatımlardan bu geçişin erken 15. yüzyılda başladığı ve 16. yüzyıl ortasında kesinleştiği anlaşılmaktadır. Bölgenin Osmanlılar eline geçmesinden bir asır önce, 15. yüzyıl başında, Canca’da madenler için odun kesmeye giden birisinin Eski Gümüşhane’nin bulunduğu yerde bir ışık görmesi, buraya gelerek terkedilmiş Agios Theodoros Şapeli’ni bulması ve daha sonra da burada gümüş madenlerinin bulunması ile burada ilk maden işletilmeye başlanmış ve

¹⁰ Sayıları otuzbeşi geçen bu kale ve gözlem kuleleri hakkında daha detaylı bilgi Uslu’nun Gümüşhane Çevresinin Tarihi ve Sanat Eserleri (1980), Bryer ve Winfield’in The Byzantine Monuments and Topography of Pontos (1985) ve Çiğdem’in Gümüşhane Bölgesinin Tarih ve Arkeoloji Araştırmaları (2008) adlı kitaplarında bulunabilir.

çevresinde bir yerleşim oluşmuştur (Kandilaptis, 1931, s.31). 1534'te İran Seferi sırasında bölgeden geçen Kanuni Sultan Süleyman'ın madenler yakınında bir cami ve elli hane yaptırmıştır (Şevket, 2001, s.106; Yüksel, 1997, s.23). Şehrin gelişiminin en hızlı olduğu dönem ise 17. yüzyıldadır. 1580'de III. Murad'ın bölgeye gelmesi, madenleri düzenlemesi, maden işletmelerini ağalar yerine madencibaşılara devretmesi ve madencilikle uğraşan Müslüman ve gayrimüslim halkı vergiden muaf tutması ile şehir ekonomik olarak canlanmış, çevreden yoğun göç almıştır (Kandilaptis, 1931, s.32). Evliya Çelebi'nin 1647'deki ziyaretinde Canca Kalesi'nin içinde sipâhi kethudâ yeri ve yeniçeri serdari dışında hiçbir şey olmadığını belirtmesinden Canca Kalesi'ndeki yerleşimin 17. yüzyılda tamamen yok olduğu anlaşılmaktadır.

Maden ocakları IV. Murad zamanında (1623-1640) en canlı dönemini yaşamıştır (Yüksel, 1997, s.23). Eski Gümüşhane'nin ekonomik olarak dorukta olduğu 17. ve 18. yy.larda şehirde imar faaliyetleri ve sosyal hayat da gelişme göstermiştir. Bu yüzyıllarda genellikle madencibaşların bağışları ile birçok cami, kilise ve okul inşa edilmiştir. Bu dönemde ticaret hayatı da zenginleşen Gümüşhane'de altı han ve çevresinde büyük bir çarşı kurulmuştur. Bu dönemde Gümüşhane Halep ve Şam'dan mal getiren tüccarların ürünlerini Karadenizli ve Anadolu'lu tüccarlara sattığı; Vanlı ve Bitlisli altın zanaatkarların çalıştığı; Moralı, Aynorozlu ve Kudüslü ikona ressamlarının kiliseleri donattığı bilinmektedir (Kandilaptis, 1931, s.32).

18. yy sonlarına doğru madenlerle ilgili ağaların, vezirlerin ve sipahilerin madenciler üzerine kurduğu baskılar, ocakların işletilmesinde ihtiyaç duyulan ağaç stoğunun yörede azalması, ocakları su basması gibi sorunlar başlamıştır (San, 1990, s.41-45). Daha değerli ve kolay işlenir madenlerin de bu devirde bulunmasıyla Gümüşhane madencileri Akdağmadeni (Yozgat), Boğa Maden, Maçka, Espiye, İnegöl, Keban, Ergani gibi madenlere yerleştirilmişlerdir. Bir süre kapanan ocaklar 1839 yılında yayınlanan bir hatt-ı hümayunla tekrar işletilmeye açılmıştır (Yüksel, 1997, s.23). Fakat 1829 Osmanlı-Rus savaşının bölgeyi olumsuz etkilemesi ve madenlerin yeterince işletilememesi sonucu 1850'lerde maden ocaklarının çoğu kapatılmış (Hacıahmetoğlu, 1997, s.20), özellikle Rum nüfus çalışmak için Rusya'ya göç etmiştir.

Şekil 3.1 : Tournefort Seyahatnamesi'nde Eski Gümüşhane, 1701

Şekil 3.2 : 1869'da Gümüşhane'den bir görünüm: Theophile Deyrolle çizimi üzerinden Fransız ressam Eugene Meunier'in (19. yy) yaptığı bir gravür (muhtemelen Vank Manastırı çevresi).

Şekil 3.3 : 19. yy ortalarında Eski Gümüşhane (Hızırilyas, Cami-i Kebir, İstavroz, Ayana, Ermeni Mahalleleri) (Kostas Papadopoulos, ELPN Arşivi)

Şekil 3.4 : Şekil 3.3'teki bölgenin günümüzde görünümü

Madenleri çalıştırmak için son girişim 1883 tarihinde Yunan tebaasından Danil Papa, Dimitri Papa ve Kostaki Papa kardeşler tarafından gerçekleştirilmiştir (Trabzon Vilâyeti Salnamesi, 1305, s.158). 99 sene müddetle Eski Gümüşhane yerleşmesinin çeperlerindeki Kırk Pavli ve Hazine madenlerini işletme imtiyazı almalarına rağmen yeterli kâr edemeyerek işletmeyi 1890’da maden müdürü Alman tebaasından mühendis Paul Krauss’a devretmişlerdir (BOA, İrâde-i Orman ve Maden, I/B, 1327, 30 Haziran 1325). Paul Krauss da madenlerden kâr edemeyince imtiyaz fermanı 1895’te feshedilmiştir (BOA, İrâde-i Orman ve Maden, I/B, 1327-2, 30 Haziran 1325).

Aynı yıllarda Trabzon-Erzurum yolunun da şhrin 4 km aşağısındaki Bahçeler adı verilen Harşit Vadisi’nden geçirilmesi ile şhrin önemi ve geçim kaynakları iyice azalmıştır (BOA, HRT 1877). Yerleşimdeki hanlar işlevsiz kalmış, Musalla Deresi’nin Harşit ayı’na ulaştığı Daltaban bölgesinde yeni hanlar yapılmıştır. Bu döneme kadar madenlerden sonra ikinci derece geçim kaynağı olan meyvecilik önem kazanmaya başlamıştır. şehir nüfusu Eski Gümüşhane’ye bağlı birkaç mahallenin bulunduğu Harşit Vadisi’ne kaymaya başlamıştır.

Son olarak Birinci Dünya Savaşı Eski Gümüşhane yerleşmesinin yok oluşunu hızlandırmıştır. 1915 Sevkiyat Kanunu ile göe tabii tutulan Ermeni nüfusun bir kısmı İkisü ve Boyluca¹¹ bölgesinde katledilmiştir (Kandilaptis, 1931, s.47). 16 Temmuz 1916’da Rus Ordusu tarafından iřėâl edilen Gümüşhane’nin Müslüman Türk nüfusunun büyük bir kısmı şhri terk etmiş, Amasya, Sivas, Yozgat, İstanbul gibi bölgelere göç etmiştir. İşgal süresince şehir daha çok Rumlar tarafından idare edilmiştir. 15 şubat 1918’de Rus Ordusu’nun şhirden çekilmesi ile güvenliklerinden endişe eden Rum halkın bir kısmı Rus Ordusu ile şhri terk etmiş, işgal döneminde göç eden Müslüman Türk halkın bir kısmı da şehre geri dönmüştür. Kalan Rum nüfus ise 1923 Mübadelesi ile şhri terk etmek zorunda kalmıştır.

20. yy başındaki savaş ve savaşın yol açtığı göç hareketleri sonucu yerleşim oldukça zarar görmüş, 1910 yılında yapımına başlanan Hükümet Konağı tamamlanamamış ve 1922 yılında Harşit Vadisi’ndeki Askeri Kışla’ya taşınmıştır. Hükümet Konağı’nın taşınması ile Yeni şehir’de ticaret ve mesken yapıları çoğalmış, Eski şehir tamamen terk edilmiştir. Yeni şehir’e taşınan Eski Gümüşhaneliler buradaki evlerini sökerek

¹¹ Eski adı Halazara, Rumca Galazera’dır.

çıkardıkları malzemelerle inşa etmişlerdir. Sahipsiz yapılar da zaman zaman malzemeleri yeni inşaatlarda veya yakacak olarak kullanılmak için yıkılmışlardır¹².

Daha önce Trabzon Vilayeti'ne bağlı bir sancak olan Gümüşhane 6 Aralık 1920 yılında vilayet merkezi yapılmıştır (Okay, 1938, s.23) ¹³. Yeni Şehir yönetim merkezi olması sonucu hızla gelişmiş; Trabzon-Erzurum Karayolu düzenlenmiş; Halkevi, okullar, hastahane gibi kamusal yapılar on yıl içinde tamamlanmıştır. 1937 yılında belediye tarafından yaptırılan imar planına (Okay, 1938, s.22) Eski Gümüşhane dahil edilmemiş, yerleşim ilgisiz kalmıştır.

3.1.2 Yerleşimi oluşturan mahalleler

1877 (H. 1293) Trabzon Vilayet Salnamesi'nde Gümüşhane Sancağı'nda onüç mahallenin adı sayılmaktadır. Bu mahallelerden on tanesi Eski Gümüşhane yerleşmesinde, üç tanesi o zaman Bahçeler denilen ve günümüzdeki Yeni Gümüşhane'nin bulunduğu Harşit Vadisi'ndedir. Eski Gümüşhane yer alanlar Cami-i Kebir, Cami-i Cedid, Çarşı, Cami-i Sagir, Meryemana, Hızırilyas, Ayatodor, Ayana, İstavroz ve Ermeni mahalleleridir. Kandilaptis (1911, s.175) ise bağlı bulundukları kiliselere göre altı Rum mahallesi ile bunlar dışında bir Ermeni, iki Türk mahallesinin varlığından söz eder. Bunlar Agios Georgios, Agios Stephanos (veya Livadios), Panagias, Timios Stavros, Agios Theodoros, Timios Prodromos mahalleleri; Agia Sophia Ermeni mahallesi ile Ulu Cami ve Küçük Cami Türk mahalleleridir. İsimlerdeki farklılık Kandilaptis'in resmi mahalleleri değil, kısmen bunlarla kesişen kilise bölgelerini saymasından kaynaklanmaktadır. 1877 Trabzon Vilayet Salnamesi, Yıldız Albümleri fotoğrafları, diğer eski fotoğraflar ile San (1990) ve Kandilaptis'in (1911) anlatıları karşılaştırılarak yerleşimi oluşturan mahallelerin yerleri tespit edilmeye çalışılmıştır (Şekil 3.5, Ek E).

Cami-i Kebir veya Ulu Cami olarak anılan mahalle yerleşimin merkezi konumundaydı. Süleymaniye Camii, Hükümet Konağı, Medrese, İbtidai Mekteb gibi kamusal yapılar ile Kadirbeyzade İbrahim Lütfü Paşa, Refioğulları, Mısırlıoğulları,

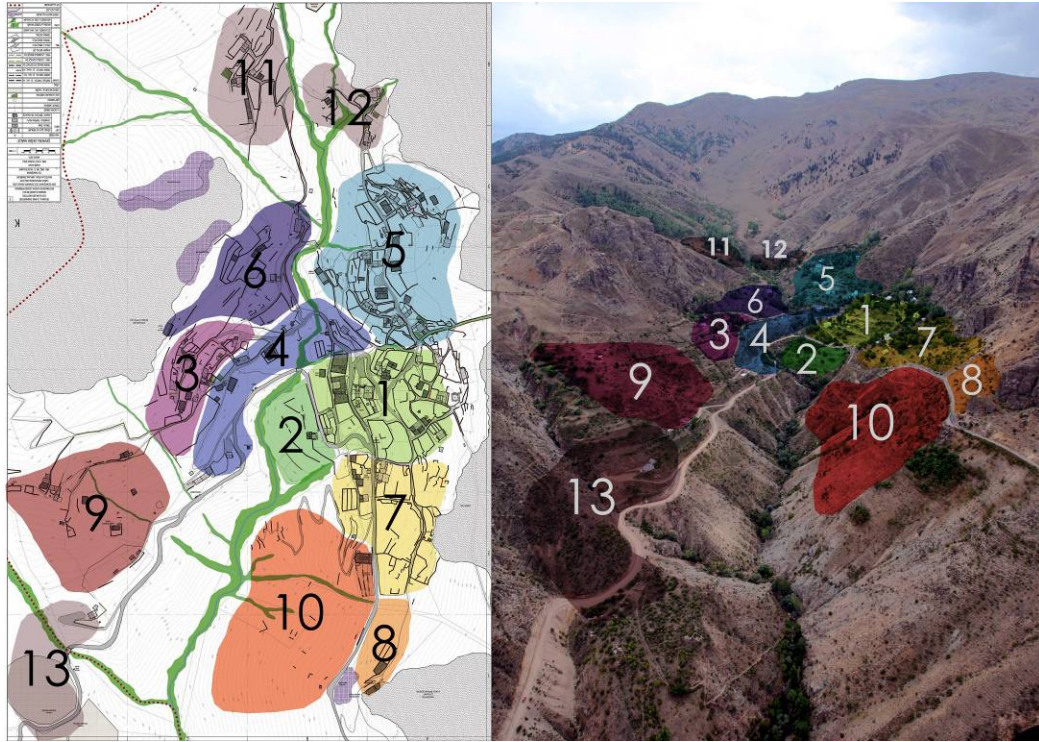
¹² Halim Mısırlıoğlu yapılan görüşmelerde konakların ahşap elemanlarının 1930-40'larda bir eşek yükü on kuruştan satıldığını belirtmiştir.

¹³ Gümüşhane Valiliği internet sitesi (Url-7) bu tarihi kaynak belirtilmeden 1925, San (1990, s.72) 1921 olarak belirtmişse de Gümüşhane Valisi Vehbi Okay'ın 1938 yılında yazdığı '15inci Yılda Gümüşhane' kitabında belirttiği tarih esas alınmıştır.

Koca Ali Ağa gibi şehrin yönetici ve tüccar sınıfının konakları bu mahallede yer almaktaydı. Bu mahalle günümüzde de yerleşimin merkezi konumundadır.

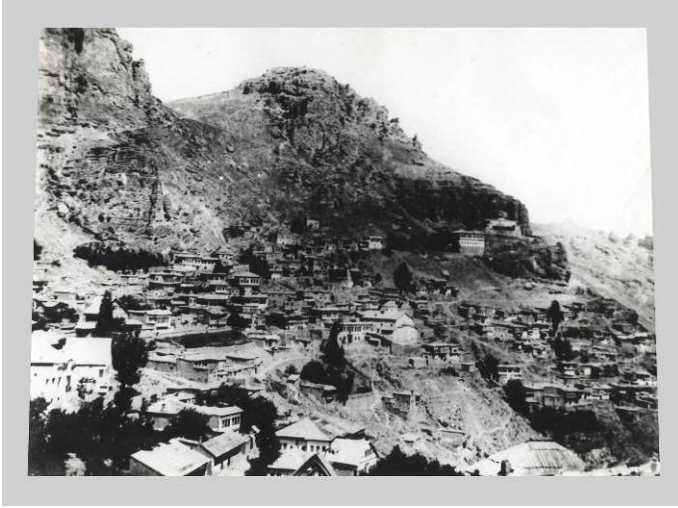
Çizelge 3.1 : 1877 Trabzon Salnamesi’ne göre Eski Gümüşhane’de mahalleler

Mahalle	Hane	Nüfus	Koyun	Keçi
Cami-i Kebir	55	173	15	3
Cami-i Cedid	76	179	55	
Cami-i Sagir	41	109		
Çarşı	9	25		
İstavroz	208	649		
Meryemana	105	253		
Hızırilyas	41	137		
Ayatodor	22	51		
Ayana	5	9		
Ermeni	54	147	75	
Toplam	616	1723	140	3

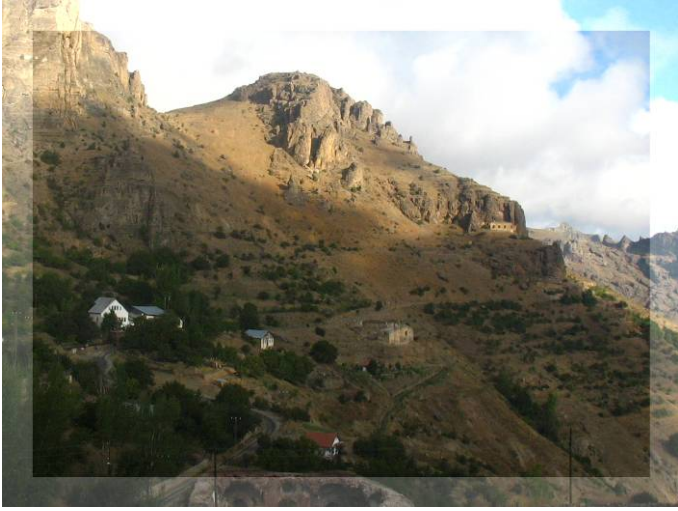

Şekil 3.5 : 19. yy’da Eski Gümüşhane’yi oluşturan mahalleler ve mevkiler: 1- Cami-i Kebir Mahallesi, 2- Cami-i Cedid Mahallesi, 3- Cami-i Sagir Mahallesi, 4- Çarşı Mahallesi, 5- Hızırilyas (Agios Georgios) Mahallesi, 6- Meryemana (Panagia) Mahallesi, 7- İstavroz Mahallesi, 8- Ayana (Agios Ioannes) Mahallesi, 9- Ayatodor (Agios Theodoros) Mahallesi, 10- Ermeni Mahallesi, 11- Musalla (Livadios) Mevkii, 12- Koçorim Mevkii, 13- Romeysa Mevkii¹⁴

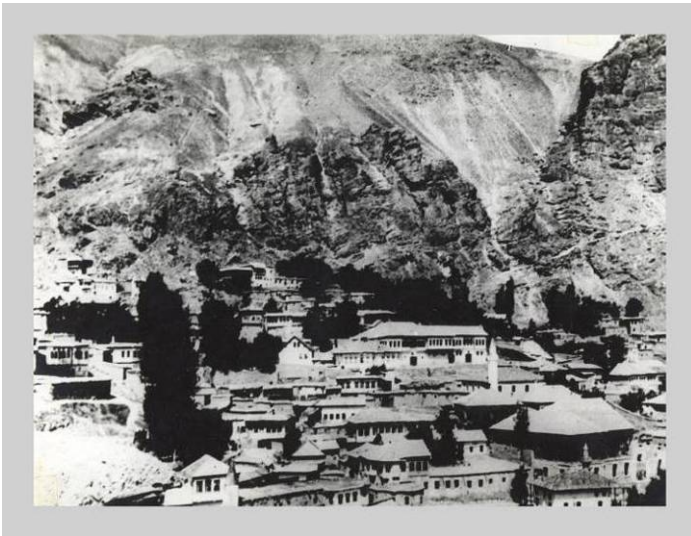
¹⁴ Haritanın yönü fotoğraf ile aynı açıdan bakabilmek amacıyla ters çevrilmiştir. Fotoğraf Bünyamin Aygün tarafından çekilmiştir.

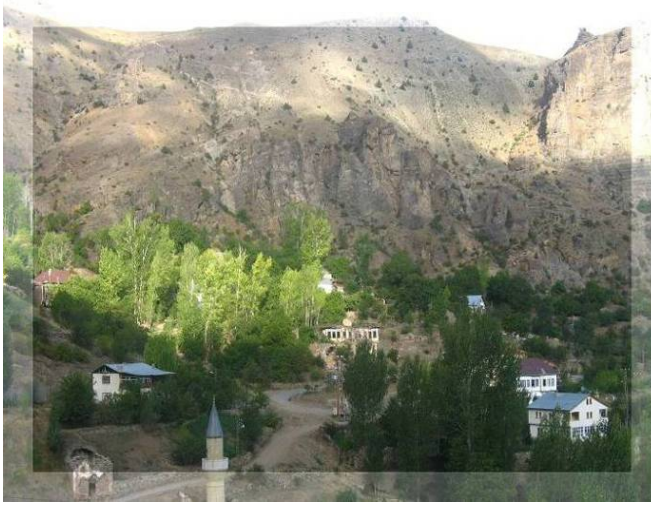
Şekil 3.6 : İstavroz, Ayana ve Ermeni Mahalleleri, 19. yy ortası (Halim Mısırlıoğlu Arşivi)

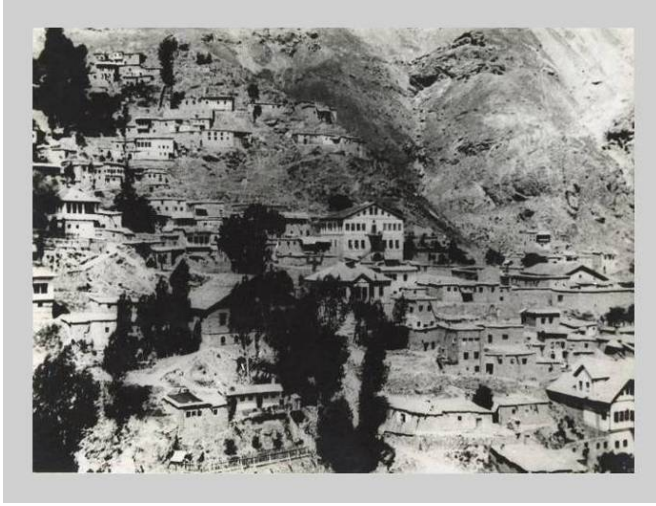
Şekil 3.7 : Şekil 3.5'teki bölgenin günümüzdeki görünümü

Şekil 3.8 : Cami-i Kebir Mahallesi, 19. yy ortası (Halim Mısırlıoğlu Arşivi)

Şekil 3.9 : Şekil 3.7’deki bölgenin günümüzdeki görünümü

Şekil 3.10 : Hızırilyas Mahallesi, 19. yy ortası (Halim Mısırlıoğlu Arşivi)

Cami-i Cedid mahallesi şehre girişteki ilk köprünün (Env.No:118) sağında kalan bahçelik bir mahalleydi ve kuzey yönünde Ermeni mahallesiyle birleşiyordu (San, 1990, s.73). Bu mahalle günümüzde Saray Camii kalıntısının kuzeydoğusundaki 40 numaralı yapının bulunduğu bahçelik alandır.

Cami-i Sagir mahallesi şehrin doğu yakasında 121 numaralı minarenin çevresindeki yerleşimdir. Bir cami, caminin batısındaki otel, güneyindeki Çaput Hamamı ile bir mahalle merkezinin izleri görülebilir.

Çarşı mahallesi Cami-i Kebir mahallesinden Cami-i Sagir mahallesine kadar uzanan bölgeydi. Şehir merkezinden doğu yakasına geçen köprüyü takip ederek Cami-i Sagir mahallesindeki otele kadar ulaşan çarşı boyunca hanlar, mağazalar, dükkanlar, kahvehaneler, fırınlar yer alıyordu. Bu aks üzerindeki Suluhan, üç taş mağaza, iki cami minaresi, Timios Stavros Kilisesi, Çaput Hamamı ve otel kalıntısı dışında

yapılara rastlanmaması ve 1877'deki nüfusundan da anlaşıldığı üzere burada konut yapıları bulunmamaktaydı.

Hızırilyas mahallesi Cami-i Kebir mahallesinin güneyinde yer alıyordu. Kandilaptis bu mahalleyi bağlı olduğu kilise olan Agios Georgios adı ile belirtmiştir. Rumların merkez mahallesi niteliğindeki bölgede Rum Metropolithanesi, Agios Georgios Metropolitlik Kilisesi, Rum Erkek Okulu, Rum Kız Okulu gibi önemli yapılar bulunuyordu.

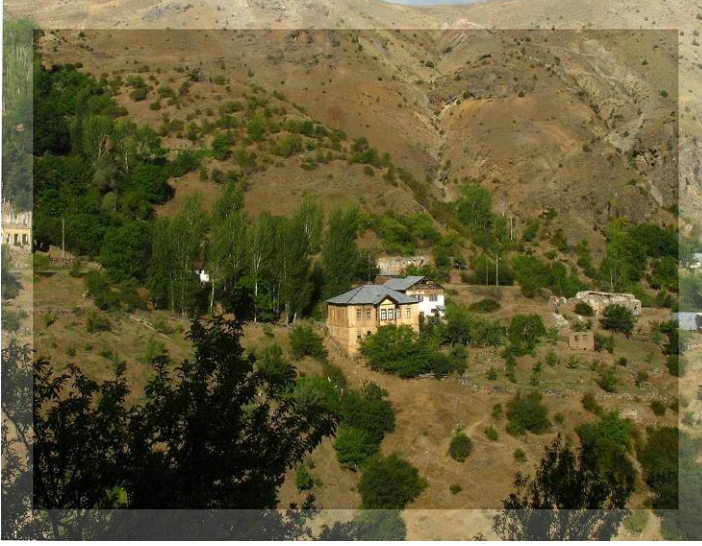
Meryemana mahallesi Kandilaptis'in Panagia adını verdiği mahalle olmalıdır. Cami-i Sagir mahallesinin doğusundaki Kukules dağının kaya yüzeyindeki Panagia (Meryem Ana) kilisesinin güneyindeki yoğun yerleşimden günümüze bazı duvar ve temel kalıntıları dışında bir şey ulaşmamıştır.

İstavroz mahallesi hane sayısı ve fotoğraflar karşılaştırıldığında, yeri tanımlı diğer mahalleler dışında kalan Cami-i Kebir mahallesinin kuzeyinden başlayıp Agios Ioannes Manastırı'na kadar uzanan mahalle olmalıdır. Bu alanda bir kilise bulunmadığından Kandilaptis'in verdiği kilise bölgeleri arasında ismi geçmemektedir. Bununla birlikte manastıra yakınlığı sebebiyle Kandilaptis'in belirttiği Agios Ioannes (Ayana) kilise bölgesi bu mahallenin bir kısmını veya tamamını kapsıyor olabilir. Mahalle doğuda Ermeni mahallesi ile batıda Zincirlitaş arasındaki yamaçlara kurulmuştur. 13 ve 14 numaralı yapıların bulunduğu Rum mezarlığı muhtemelen bu mahallenin doğu sınırını oluşturmaktadır.

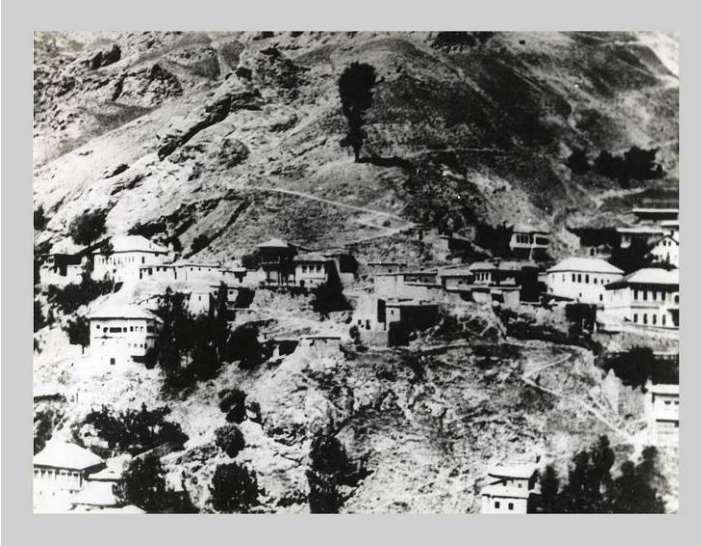
Trabzon Salnamesi'nde Ayana mahallesi olarak kaydedilen mahallede 5 hanenin kaydedildiği görülmektedir. Resmi mahalle yapısına sadece Agios Ioannes (Ayana) manastır konutları veya civardaki birkaç konutun dahil edildiği anlaşılmaktadır. Bu durumda Kandilaptis'in bahsettiği Agios Ioannes kilise bölgesinin yalnızca küçük bir kısmını oluşturur.

Ayatodor mahallesi Kandilaptis'in de bahsettiği Agios Theodoros kilise bölgesidir. Şehre çıkarken Romeysa Mezarlığını geçtikten sonra yolun doğusundaki dik yamaçlarda seyrek bir yerleşim oluşturmaktadır.

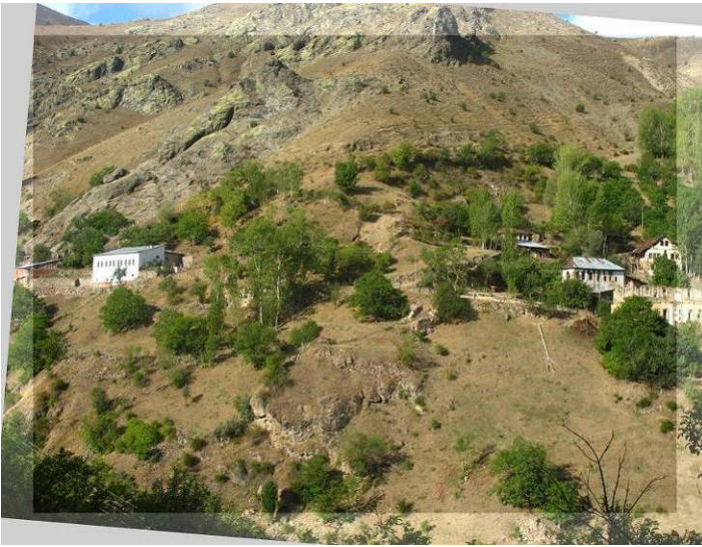
Ermeni mahallesi şehrin kuzeyinde, Ermeni Kilisesi'nin kuzeydoğusundaki dik yamaçlarda kurulmuş bir mahalleydi. Kilise yanında bir okul ve mezarlık bulunmaktaydı. Günümüze kilise ve mezarlık duvarlarının kalıntıları dışında 8-10 yapı duvarından başka bir şey ulaşmamıştır.

Şekil 3.11 : Şekil 3.9'daki bölgenin günümüzdeki görünümü

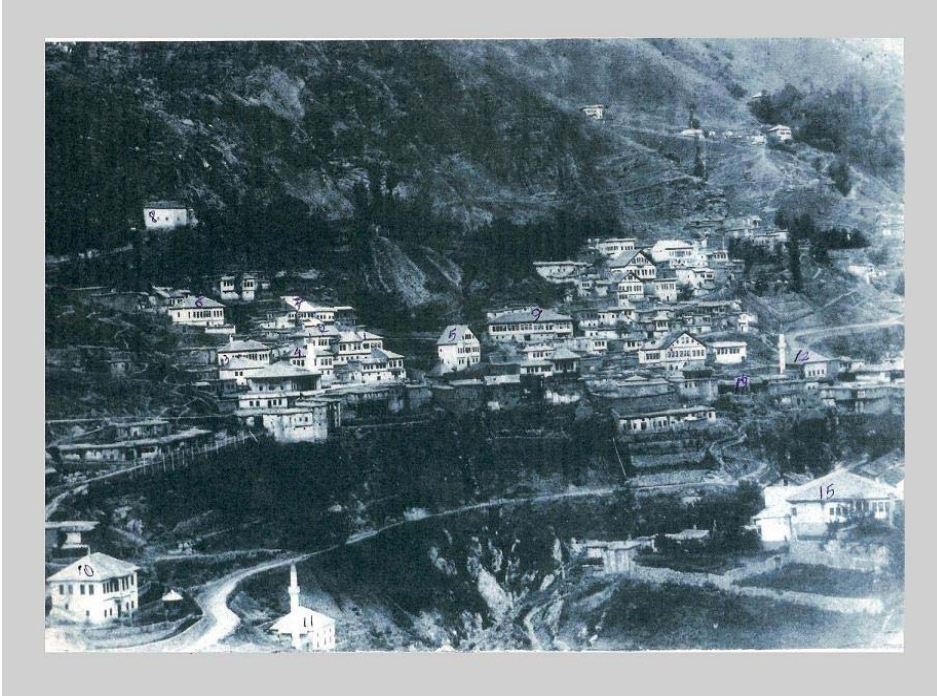

Şekil 3.12 : Hızırilyas Mahallesi'nin üst bölümü, 19. yy ortası (Halim Mısırlıoğlu Arşivi)

Şekil 3.13 : Şekil 3.11'deki bölgenin günümüzdeki görünümü

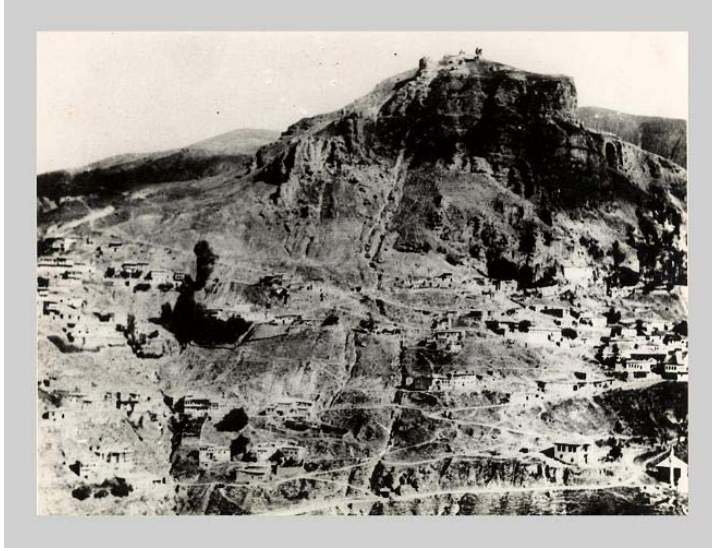
Kandilaptis'in Livadios kilise bölgesi olarak adlandırdığı bölge günümüzde Musalla olarak anılan mahalle olmalıdır. Agios Stephanos Kilisesi ve küçük bir manastırın bulunduğu, eskiden 300 ailenin, 20. yy başında ise 15 ailenin yaşadığı (Kandilaptis, 1931, s.104) bilinen mahalle şehrin güneyinde, bir yanından Musalla deresinin şehre ulaştığı bir tepe üzerindedir.

Şekil 3.14 : Meryemana (Panagia), Çarşı ve Cami-i Sagir mahalleleri, 19. yy sonu (Güneri Kadirbeyoğlu Arşivi)

Şekil 3.15 : Şekil 3.13'deki bölgenin günümüzdeki görünümü

Şekil 3.16 : Ayatodor (Agios Theodoros) ve Cami-i Sagir mahalleleri, 19. yy sonu (Güneri Kadirbeyoğlu Arşivi)

Şekil 3.17 : Şekil 3.15'deki bölgenin günümüzdeki görünümü (Güneri Kadirbeyoğlu Arşivi)

3.2 Yerleşimin Günümüzdeki Fiziksel Doku Analizi

Yerleşimin günümüze ulaşan fiziksel dokusunu analiz etmek amacıyla yapılan çalışmalarda 193 yapı tespit edilmiş olup, bunların 53 tanesi harabe durumundadır. Bir yapı ve bu yapıya bağlı müştemilat, ahır, depo gibi birimler tek bir envanter numarası ile belirtilmiş, ek yapılar '16b' gibi numaralandırılmış, toplamda 139 envanter numarası verilmiştir. Analizlerde yapıların konumlarını bulmak için yapıların envanter numaralarını, bulundukları ada ve parseli gösteren anahtar pafta (Ek E) dışında envanter numarasına göre sıralanmış tablo da (Ek A) kılavuz olarak kullanılabilir.

3.2.1 Çevresel değerler

Günümüzdeki fiziksel dokuyu doğal peyzajlar, kültürel peyzajlar, tarihi yapılar ve yapı kalıntıları ile yeni yapılar başlıkları altında toplayabiliriz (Ek E: Çevresel Değer Analizi). Doğal peyzajlar yerleşimi oluşturan topoğrafya, yerleşim alanını çevreleyen kaya ve tepeler, dere yatakları, ormanlık alan ve ağaçlardır. Kuzey-güney doğrultusunda akan Musalla Deresi'nin iki yanına yamaçlara konumlanan yerleşimin doğu ve batı yakaları yüksek kayalıklarla çevrilidir. Bu kayalıklar doğu yakada Panagia Kilisesi'nin yer aldığı Kukules (Rumca Kurkuleçu) Dağı, batıda Anuh (Rumca Hanak) Dağı, Zincirlitaş ve Agios Ioannes Kilisesi'nin yer aldığı Karaysar Taşı¹⁵'dir (Karahisar Taşı, Rumca: Karaisar Goneas). Yıl boyunca akan Musalla Deresi'ni besleyen dokuz mevsimsel dere yatağı bulunur. Bu yatakların beş tanesi üzerinde belirli mesafelerle çeşmeler yer alır. Yerleşimin güneydoğu köşesinde, Musalla mahallesi sırtlarında küçük bir orman yer alır.

Kültürel peyzajın önemli bileşenleri tarihi maden sahaları, mezarlıklar ve tarihi bahçelerdir. Kukulas Dağı'nın güney bölümünde yer yer çökmüş bir maden sahası (Env.No:93) ile, büyük ihtimalle burayla bağlantılı olan dağın batı yüzündeki kayalara oyulmuş tünel ve mağaraların (Env.No:94) yerleşimin yaklaşık 2 km doğusundaki Hazine Maden'e bağlı olduğu söylenmektedir. Karaysar Taşı eteklerinde, Agios Ioannes Manastırı altındaki kısmen çökmüş mağaralar ve kayalıkların da (Env.No:2) halk arasında Kırk Pavli Mağarası'na bağlı olduğu söylenir.

Şehir girişindeki mezarlık (Romeysa, Env.No:139) ile Musalla düzlüğündeki mezarlık (Env.No:84) Müslümanlara aittir. Rum Mezarlığı (Env.No:13-14) ve Ermeni Mezarlığının (Env.No:6b) ise günümüze sadece duvarları ulaşabilmiştir.

Yerleşimin yol dokusunu asfalt ve toprak araç yolları ile araç girmeyen toprak sokak ve patikalar oluşturur. Yeni Şehir'den gelen ve Gözeler Köyü'ne giden ana yol ile bu yola bağlanarak Süleymaniye Camii çevresinden Agios Georgios Kilisesi'ne kadar olan yol asfalt kaplıdır. Eski fotoğraf ve alandaki duvar kalıntılarından bu yol açılırken kimi yapı ve bahçe duvarlarının yıkıldığı anlaşılmaktadır. Bu ana yol dışında araçların kullandığı toprak yol oldukça azdır. Birçok sokak eski dokusunu

¹⁵ Uslu (1980, s.9) bu kaya kütesinden Çatahkaya adı ile bahseder.

korumaktadır. Özgün sokak döşemesi kaplaması genellikle asfalt veya toprak altında kalmış, kimi sokaklarda kısmen görülebilmektedir.

Günümüze ulaşmış, tespit edilen yapıların %27'sini oluşturan harabelerin duvarları iki gruba ayrılmış, bir metreden yüksek duvarlar koyu gri, bir metreden alçak duvar ve temel izleri açık gri olarak taranmıştır. Duvar kalıntıları ve temel izleri ile sınırları belirli bir yapı harabesi oluşturmayan, tek başına kalmış yapı duvarları için envanter numarası verilmemiştir. Tespit edilememiş, bahçe duvar örgülerine karışmış yapı duvarı kalıntıları olması muhtemeldir. Anıtsal yapılara ait duvar kalıntıları bir ton koyu gri renkle taranmıştır.

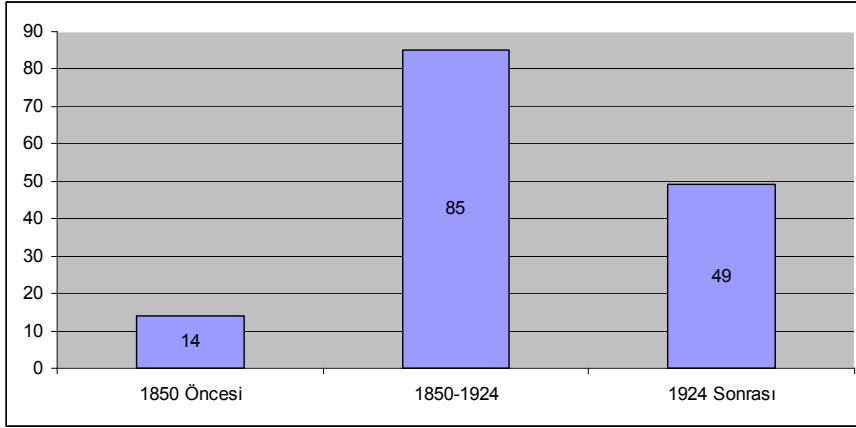
Çalışma alanındaki bahçe ve istinad duvarları üç gruba ayrılmıştır. Tarihi bahçe ve istinad duvarları koyu kahverengi, yeni fakat geleneksel dokuya uyumlu bahçe duvarları açık kahverengi ile taranmış, geleneksel dokuya uygun olmayan duvarların içi boş bırakılmıştır.

Harabeler dışında kalan yapıların üst örtüleri çatı, düz dam/teras, kubbe ve tanımsız olarak dört gruba ayrılır. Çatı biçimleri ve yönleri paftada belirtilmiştir. Yapıların girişleri ile, bahçeli/avlulu yapıların sokak girişleri ile bahçelerdeki ekili alanlar da bu paftada belirtilmiştir.

Alanda elektrik direği, sokak lambası, çöp bidonu/konteynırı, otobüs durağı gibi elemanlar çevresel donatıları oluşturur.

3.2.2 Yapım dönemi

Çalışma alanındaki yapıların yapım yılı bilinenler dışında kalanların yapım yılları üç grup atında toplanmıştır (Ek E). Gravürler, Yıldız Albümleri ve diğer eski fotoğraflar ile alanda yapılan incelemelerde anlaşıldığı üzere 19. yüzyıl ortalarından itibaren özellikle konutlarda yapım sistemleri ve hacimler değişime uğramış, bir süre evrilerek 20. yüzyıl başında tektipleşmeye kadar varan bir tipoloji ortaya çıkmıştır. Şehrin resmi olarak 1920'lerde terk edilişinden 1960'lara kadar da hiçbir inşaa faaliyeti olmamıştır. Bu verilere göre ayakta olan yapılar 1850 öncesi, 1850-1924 arası, 1924 sonrası olarak üç gruba ayrılmış, harabe olarak nitelendirilen yapı kalıntıları bu analizin dışında tutulmuştur, ki bunların da birçoğu 1850-1924 döneminde yapılmış olmalıdır.

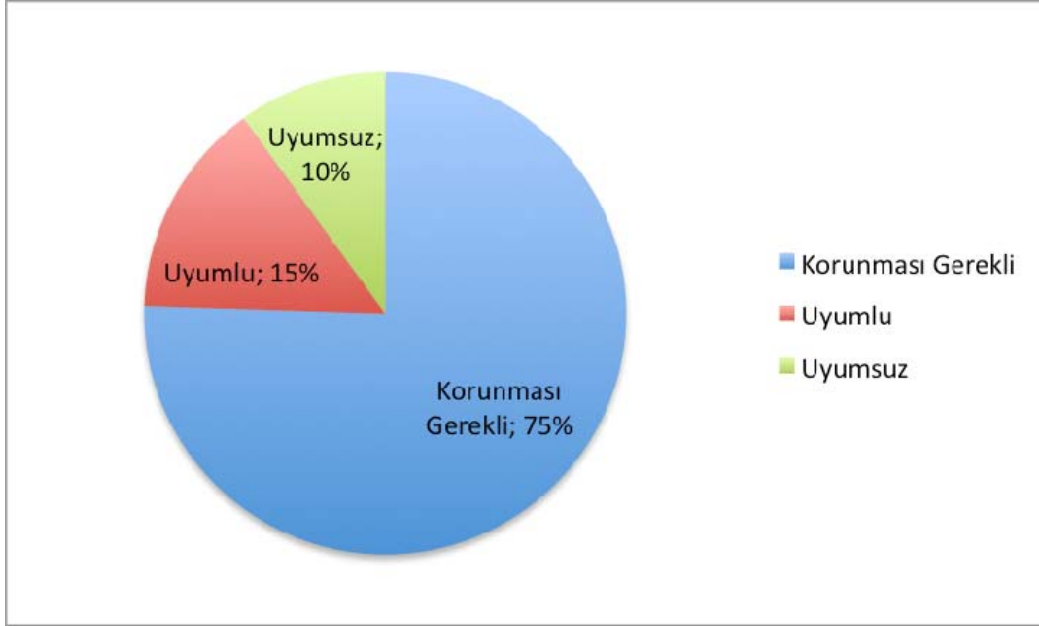
Şekil 3.18 : Yapım dönemi analizi

Alanda analize dahil edilen 148 yapının 14’ü 1850 öncesi, 85’i 1850-1924 arası inşa edilmişlerdir. 1924 sonrası inşa edilen 49 yapının tamamına yakını 1970-1980’lerde inşa edilmişlerdir.

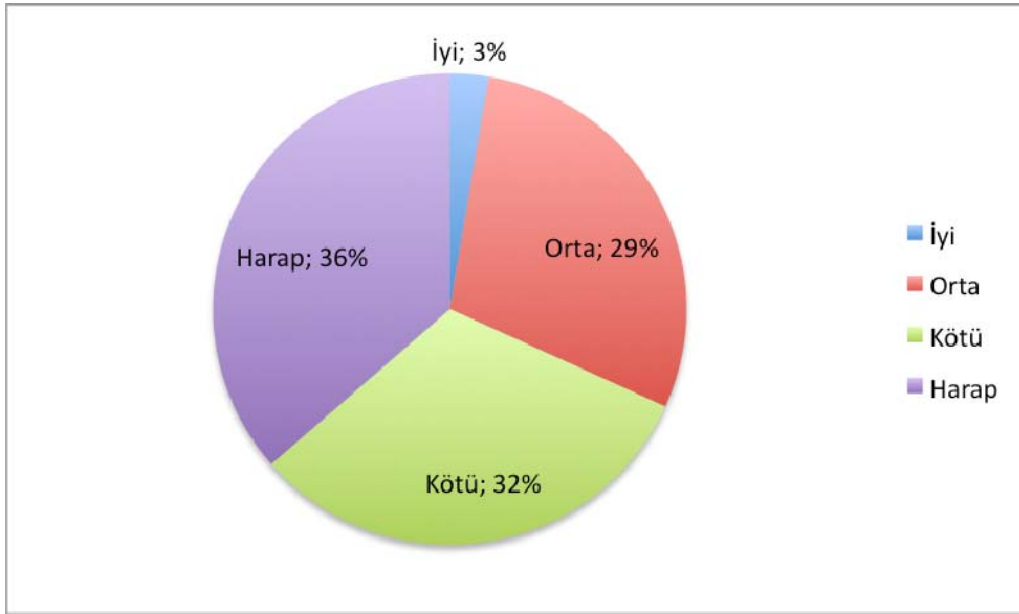
3.2.3 Tarihsel değer ve korunmuşluk durumu

Çalışma alanında 1924 sonrası özgün malzeme ve tekniklerle inşa edilmiş yapı bulunmamaktadır. Şehir terk edildikten sonra uzun bir süre malzeme temini için tahrip edilmiş olması, şehirde kalan ve dışarıdan gelenlerin maddi imkansızlıkları bir yandan yapıların yok oluşlarını hızlandırmışsa da, yeni yapı yapılmaması tarihi dokunun nispeten korunmasını sağlamıştır. Fakat 1960’lardan sonra, özellikle 1980’lerden itibaren yeni yapılar inşa edilmeye başlanmış, yeni yapılarda yöreye özgü malzeme ve yapım sistemleri kullanılmamıştır (Bölüm 3.2.9).

19. yy sonunda 616 hane ve bunlara ait ek yapılar, elliye yakın ticari yapı, on civarında cami, on kilise ve bunlara bağlı yirmi civarında şapel, beş hamam ve daha birçok yapı ile 1000’i aşkın yapının bulunduğu alandan günümüze 151 tarihi yapı ve yapı harabesi ulaşmıştır. Bu sebeple alanda bulunan 210 yapının %75’ini oluşturan tarihi yapılar ve harabeler istisnasız olarak korunması gerekli kültür varlığı sayılmışlardır (Ek E). 1924 sonrası inşa edilen 49 yapının kat adedi, yükseklik, yapı alanı, parsel konumlanış özellikleri ile tarihi dokuyu olumsuz etkilemeyen, basit müdahalelerle doku içine katılabilecek olanların toplam yapı adedine oranı %15’tir. Bu niteliklere sahip olmayan, tarihi dokunun algılanışını olumsuz etkileyen, uyumsuz yapıların oranı ise %10’dur.

Şekil 3.19 : Tarihsel değer analizi

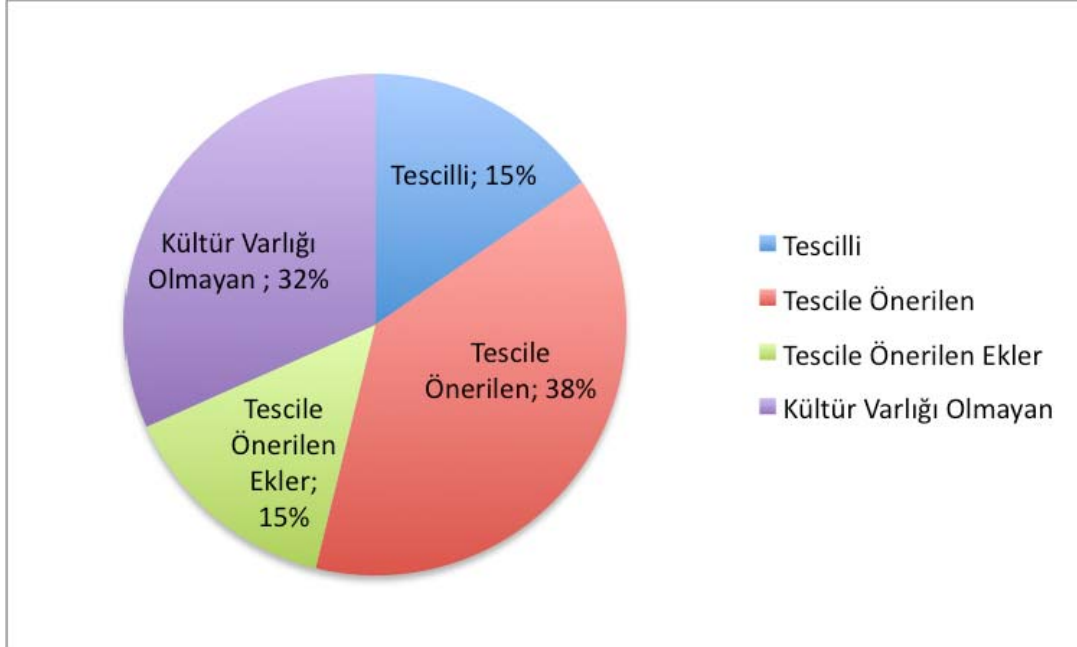
Şekil 3.20 : Korunmuşluk durumu analizi (yalnızca korunması gerekli kültür varlıkları için)

Alandaki yapıların %75'ini oluşturan 151 adet korunması gerekli kültür varlığının korunmuşluk derecelerini etkileyen kriterler özgün yapı kütlelerinin varlığı, strüktürel durumunun, özgün mekanlarının, özgün yapı elemanı ve malzemelerinin korunmuşluğu ve daha sonra yapılan müdahalelerin niteliğidir. Bütün bu kriterlerin olumlu sayılabileceği yalnızca 4 yapı bulunmaktadır. Orta derecede korunmuş yapıların oranı %29, kötü durumda olan yapıların oranı %32, tamamen harap olan yapıların oranı %36'dır (Ek E).

3.2.4 Tescil durumu

Çalışma alanında 1924 öncesi inşa edilmiş ve korunması gerekli kültür varlığı olduğu tespit edilen yapıların içinde bulundukları yapılaşma baskısı altında korunabilmeleri için tamamının tescil edilmesi gereklidir. Trabzon KTVKK arşivinde yapılan incelemede Eski Gümüşhane’de 1988-2002 yılları arasında toplam 34 yapının tescil edildiği saptanmıştır (Ek E). Tescil işlemi yasal olarak parsel bazında yapıldığından parsel içindeki korunması gerekli bütün yapıları içermektedir. Fakat anıt fişlerinde ana yapı dışındaki müştemilat, hamam, ahır gibi ek yapılar ve tarihi bahçe ve istinat duvarları belirtilmediğinden uygulamalarda bu yapılar kaybedilmektedir. Özellikle Eski Gümüşhane ve Yeni Gümüşhane’de son dönemlerde yapılan restorasyon uygulamaları da dikkate alınarak, tescile önerilen yapılar dışında bu gibi ek yapılar da ‘Ek Öneri’ başlığı altında toplanmıştır. Ek öneriler mevcutta tescilli yapıların anıt fişlerinde belirtilmemiş ekleri veya tescile önerilen yapıların ekleridir.

Korunması gerekli yapıların tescilli olan 34’ü dışında, 85’inin de tescillenmesi, tescilli ve tescile önerilen bu yapıların avlu ve bahçelerindeki 32 ek yapı da anıt fişlerinde özellikle belirtilerek korunması sağlanmalıdır.

Şekil 3.21 : Tescil durumu analizi

(a)

(b)

(c)

(d)

(e)

(f)

(g)

(h)

Şekil 3.22 : Tescilli yapı örnekleri: (a) Hagios Georgios Metropolitlik Kilisesi, (b) Süleymaniye Camii ve Eski İlkokul, (c) Rum Erkek Okulu, (d) Rum Kız Okulu, (e) Çarşı Camii Minaresi, (f) Hıdrellez Mahallesi Çeşmesi, (g) Kadirbeyzade Zeki Bey Konağı, (h) Fahri Gümüşeli Evi

(a)

(b)

(c)

(d)

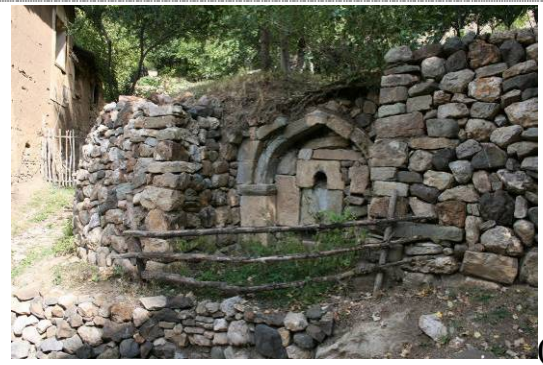
(e)

(f)

(g)

(h)

Şekil 3.23 : Tescili önerilen yapı örnekleri: (a) Ruhiye Özdamar (Env.No:9) ve Sabahattin Başer Evi (Env.No:19), (b) Zekeriya Can Evi (Env.No:70), (c) Fadime Daloğlu Evi (Env.No:129), (d) İsmail Efendi Evi (Env.No:115), (e) Arif Çiçek Evi (Env.No:66), (f) Saray Camii Kalıntıları (Env.No:37), (g) Zilli Yorgi'nin Evi (Env.No: 58), (h) Çeşme (Env.No: 87)

Şekil 3.24 : Tescili önerilen ek yapı örnekleri: (a) Ruhiye Özdamar Küçük Evi (Env.No:9d), (b) üst kat yıkılmış ve ahıra dönüştürülmüş yapı (Env.No:107e), (c) Fahri Gümüşeli Evi Fırını (Env.No:112d), (d) üst kat yıkılmış ve ahıra dönüştürülmüş yapılar (Env.No:129d-e), (e) Kadirbeyzade Zeki Bey Konağı bahçesinde konut harabesi (Env.No:28), (f) Çeşme (Env.No:130)

3.2.5 İşlev ve özgün işlev

Çalışma alanında bulunan yapıların bir kısmı şehrin terk edilip kırsal bir yerleşime dönüşmesi ile birlikte işlev değiştirmişlerdir (Ek E). İdari yapılardan Hükümet Konağı ve Metropolitane yapıları, 3 cami, ticari işlevli Suluhan ve taş mağaza yapıları harabe durumunda ve kullanılmamaktadır. İşlevini sürdüren tek dini yapı Süleymaniye Camisi'dir. Çaput Hamamı ve 12 konut tamamen, 6 konut kısmen ahıra dönüştürülmüştür. Yerleşimde işlevini sürdüren bir eğitim yapısı bulunmamakta, günümüze ulaşan İbtidai (İlk) Okul ve Rum Kız Okulu konut olarak kullanılmakta, Rum Erkek Okulu harap haldedir. Yapılar dışında, iki Müslüman mezarlığından

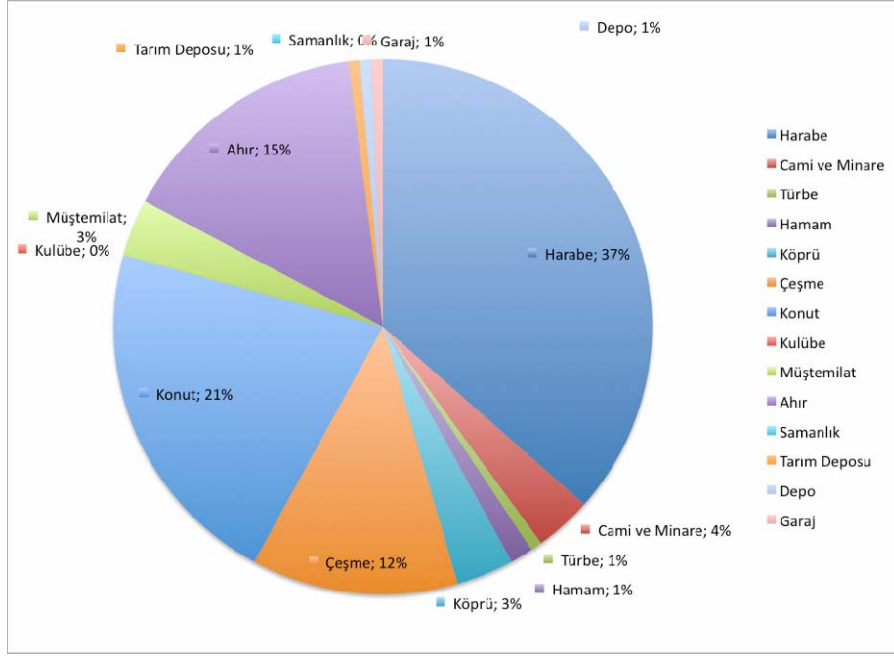
kuzeydeki Romeysa Mezarlığı işlevini kısmen sürdürmekte, Rum mezarlığı bahçe olarak kullanılmakta, Ermeni Mezarlığı harabe durumundadır. Yerleşimi çevreleyen kaya kütlelerindeki üç maden sahası günümüzde kullanılmamaktadır.

Günümüzde yerleşimdeki yapıların %37'sini harabeler oluşturur (Ek E). Harabeler dışında konutlar %21, ahırlar %15, müstemilatlar %3'lük bir paya sahiptir. Özgün işlevlerine baktığımızda ise yapılarının %52'sini konutlar, %7'sini ahırlar, %6'sını ahırlar oluşturmaktadır. Kentsel dokunun ve kent konutlarının kırsallaşması süreci bu oranlar dışında, kamusal yapıların oranındaki değişimden de anlaşılmaktadır. Günümüzde idari, ticari, dini ve eğitim gibi kamusal işlevlerini sürdüren yapıların oranı %2 iken, özgün durumlarında yapıların %19'u kamusal işlevlidir¹⁶.

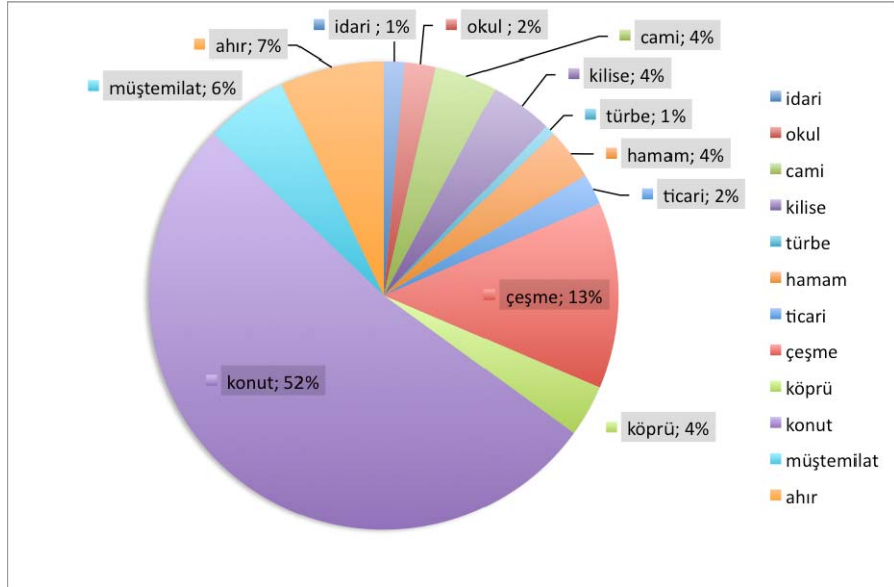
Çizelge 3.2 : Yapıların mevcut ve özgün işlevleri

Mevcut İşlev				Özgün İşlev	
Yapı İşlevi	Tarihi	Yeni	Toplam		
Harabe	53	0	53		
Cami ve Minare	5	0	5	Cami	6
Türbe	1	0	1	Türbe	1
Hamam	2	0	2	Hamam	5
Köprü	5	1	6	Köprü	5
Çeşme	18	4	22	Çeşme	18
Konut	31	16	47	Konut	73
Kulübe	0	5	5		
Müştemilat	5	4	9	Müştemilat	8
Ahır	22	6	28	Ahır	10
Samanlık	0	6	6		
Tarım Deposu	1	3	4		
Depo	1	0	1		
Garaj	1	2	3		
				İdari	2
				Okul	3
				Kilise	6
				Ticari	3

¹⁶ Bu oranlara özgün işlevlerini tamamen koruyan köprü ve çeşmeler dahil edilmemiştir.

Şekil 3.25 : Mevcut işlev analizi

Şekil 3.26 : Özgün işlev analizi

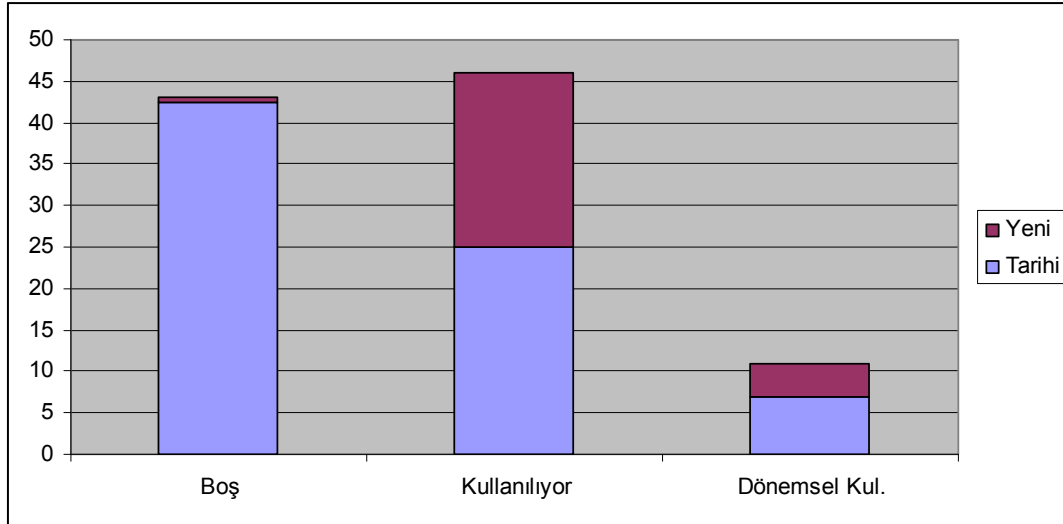
3.2.6 Yapı stoğu kullanımı

Çalışma alanındaki yapıların yalnızca %46'sı kullanılmakta, %11'i ise dönemsel olarak, genellikle yaz aylarında kullanılmaktadır (Ek E). Yapıların %43'ünü oluşturan grup çoğunlukla harap yapılar ve tarihi yapılar olup, yalnızca %0.5 oranındaki yeni yapı boş durumdadır. Kullanılan yapıların yarısından fazlasının yeni yapılar olması tarihi yapıların terk edilerek yeni yapılarda yaşamaya başlandığını göstermektedir. Yıl boyunca veya dönemsel olarak kullanılan tarihi yapıların oranı %32.1'dir.

Dönemsel olarak kullanılan yapılar Yeni Gümüşhane’de veya başka şehirlerde oturan ev sahiplerinin yaz aylarında birkaç ay veya hafta sonları kaldıkları yapılar ile bölgeyi yayla olarak kullanan genellikle sahile yakın köylerden hayvanlarını otlatmak için yaz aylarında gelen ailelerin kullandıkları yapılardır.

Çizelge 3.3 : Yapı stoğu kullanımına göre yapı adetleri

	Tarihi	Yeni	Toplam
Boş	82	1	83
Kullanılıyor	48	40	88
Dönemsel Kul.	14	8	22

Şekil 3.27 : Yapı stoğu kullanımının oransal dağılımı

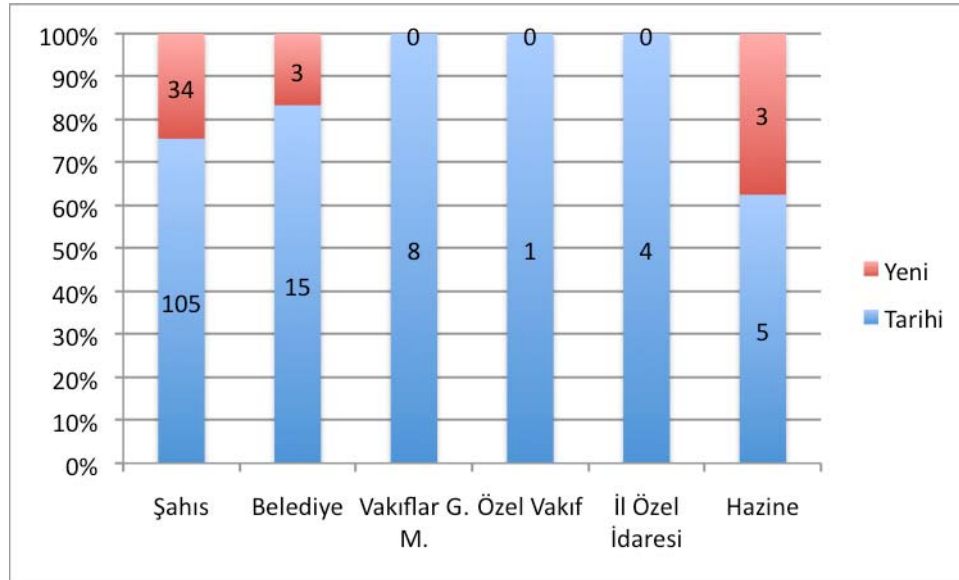
3.2.7 Mülkiyet ve kullanıcı durumu

Çalışma alanındaki yapıların %78’i şahıs mülkiyetindedir (Ek E). Bu yapıların çoğunluğunu konutlar oluşturmakla birlikte bazı kamusal yapılar da şahıs mülkiyetindedir. Bunlar idari yapılardan Hükümet Konağı kalıntıları ve Metropolitlik; ticari yapılardan Suluhan, üç taş mağaza ve otel kalıntıları ile Kavaklık Hamamı’nın bir bölümü; dini yapılardan Timios Stavros Kilisesi, eğitim yapılarından Rum Erkek Okulu ve Rum Kız Okulu yapılarıdır. %9’luk dilimi oluşturan Belediye mülkiyetindeki 18 yapının tamamı kamusal yapılar olup Saray Hamamı ve Mısırlıoğlu Türbesi dışında kalanları çeşme yapılarıdır.

Hazine mülkiyetindeki yedi yapının üçü emval-i metruke olan Agios Ioannes Manastırı, Ermeni Kilisesi, Panagia Kilisesi, Agios Theodoros Kilisesi ve diğeri de Kavaklık Hamamı'nın bir kısmıdır. Diğer üç yapı hazine arazisi işgal edilerek inşa edilmiş binalardır.

Çizelge 3.4 : Mülkiyetlerine göre yapı adetleri

	Tarihi	Yeni	Toplam
Şahıs	105	34	139
Belediye	15	3	18
Vakıflar G. M.	8	0	8
Özel Vakıf	1	0	1
İl Özel İdaresi	4	0	4
Hazine	4	3	7

Şekil 3.28 : Mülkiyetin oransal dağılımı

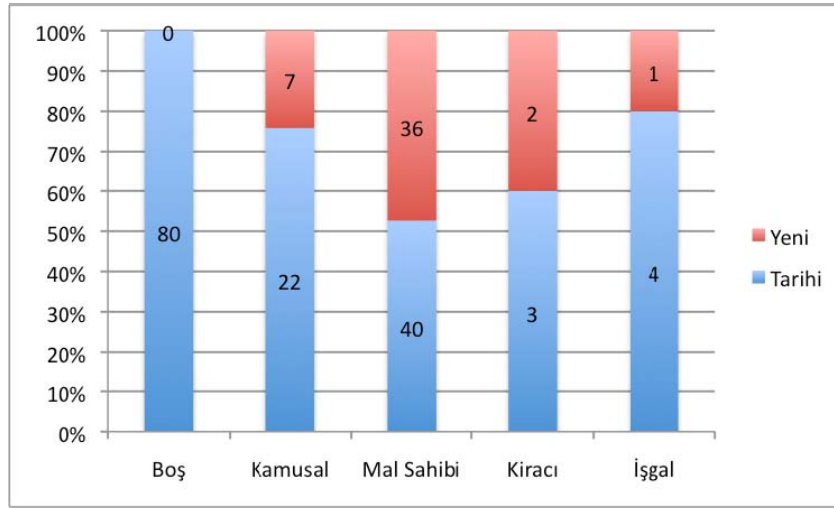
Alandaki yapıların %5'ini oluşturan VGM mülkleri tamamı dini yapılar olan Süleymaniye Camii, Süleymaniye Camii Çeşmesi, Küçük Camii, Saray Camii kalıntıları, Dere Camii ile 104 ve 121 envanter numaralı minare kalıntılarıdır. Tek bir yapı, Çaput Hamamı Hacı Kadir Vakfı isimli özel bir vakfa ait olmakla birlikte, bu vakıf günümüze ulaşmamış, hamam mülkiyetinin VGM'ne aktarılması işlemi gerçekleştirilmemiştir.

Alandaki yapıların %2.5'ini oluşturan İl Özel İdaresi mülkleri Kadirbeyzade İbrahim Lütfü Paşa Konağı, konak yanındaki Şefika Hanım Evi harabesi ve Paşa Hamamı ile günümüzde imam lojmanı olarak kullanılan eski İbtidai (İlk) Okul yapılarıdır.

Kullanıcılarına göre yapılar beş grup altında toplanır: boş/kullanılmayan, kamu, mal sahibi, kiracı veya işgalci tarafından kullanılan yapılar (Ek E). Tamamına yakını harabeler ve tarihi yapıların oluşturduğu kullanılmayan yapıların oranı %43'tür. Diğer 115 yapının 76'sını mal sahipleri, 5'ini kiracılar, 5'ini işgalciler kullanmakta, 29 yapı ise kamusal niteliktedir.

Çizelge 3.5 : Kullanıcılarına göre yapı adetleri

	Tarihi	Yeni	Toplam
Boş	80	0	80
Kamusal	22	7	29
Mal Sahibi	40	36	76
Kiracı	3	2	5
İşgal	4	1	5

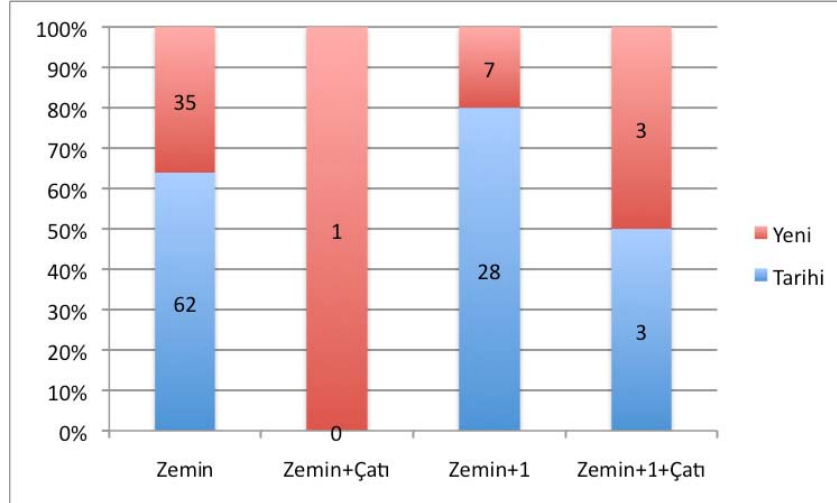
Şekil 3.29 : Yapı stoğu kullanımının oransal dağılımı

3.2.8 Kat adedi

Çalışma alanındaki yapılar kat adetlerine göre sadece zemin kattan oluşan, zemin kat üzerinde çatı katı olan, zemin kat üzerinde bir kat bulunan ve birinci kat üzerinde çatı katı bulunan yapılar olarak dört grupta toplanmaktadır (Ek E). Yapıların %70'ini tek katlı yapılar oluşturmaktadır. Bu oranın yüksekliği ahır, samanlık ve müştemilat gibi yapıların çokluğu, bazı tarihi yapıların üst katlarının yıkılmış veya sökülmüş olması ve yeni yapıların %65'inin tek katlı olması ile açıklanabilir. Yapıların %25'ini oluşturan iki katlı yapıların (Z+1) %75'i tarihi yapılardır. Yerleşimin genel karakterini tek katlı yapıların etrafına yerleştiği iki katlı yapılar oluşturur. İki kat üzerinde bir de çatı katına sahip yapıların oranı %4 olup, bunların yarısı tarihi niteliktedir.

Çizelge 3.6 : Kat adetlerine göre yapı adetleri

	Tarihi	Yeni	Toplam
Z	62	35	97
Z + Ç	0	1	1
Z + 1	28	7	35
Z + 1 + Ç	3	3	6

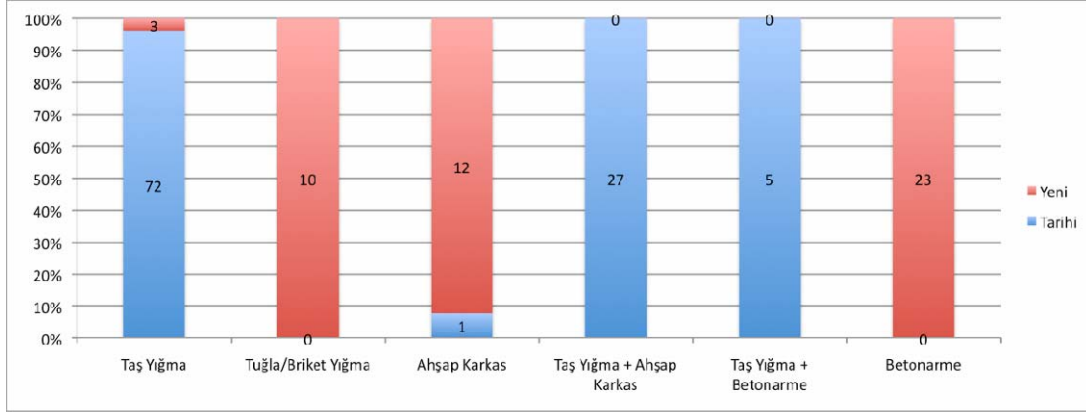
Şekil 3.30 : Yapılarda kat adetlerinin oransal dağılımı

3.2.9 Yapım sistemi ve strüktürel durum

Yapım sistemi analizi günümüze en az zemin katı ulaşmış yapılar üzerinden yapılmış, zemin katı kısmen ayakta olan fakat yapının geri kalan kısmı hakkında bilgi edinilemeyen 40 harabe analize dahil edilmemiştir (Ek E). Zemin katı ve üst katı ayrı yapım sistemlerine sahip yapılar ayrı gruplarda toplanmış, yapılar alanda görülen dört tip yapım sisteminin oluşturduğu altı grup altında analiz edilmiştir.

Çizelge 3.7 : Yapım sistemlerine göre yapı adetleri

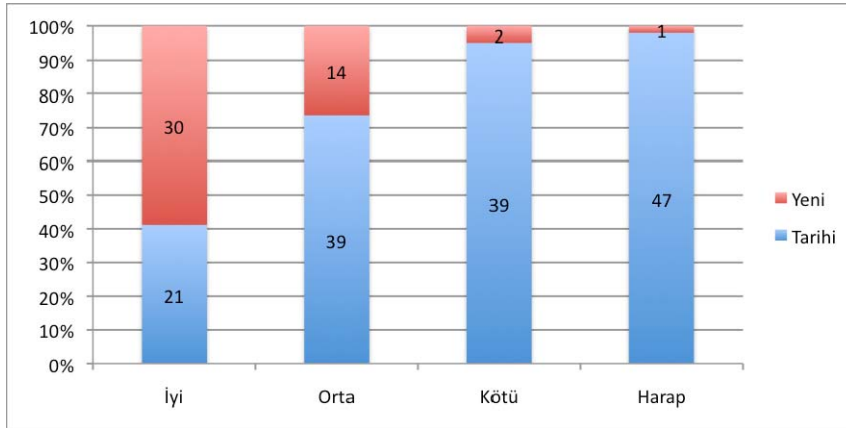
	Tarihi	Yeni	Toplam
Taş Yığma	72	3	75
Tuğla/Briket Yığma	0	10	10
Ahşap Karkas	1	12	13
Taş Yığma + Ahşap Karkas	27	0	27
Taş Yığma + Betonarme	5	0	5
Betonarme	0	23	23

Şekil 3.31 : Yapım sistemlerinin oransal dağılımı

Çizelge 3.8 : Strüktürel duruma göre yapı adetleri

	Tarihi	Yeni	Toplam
İyi	21	30	51
Orta	39	14	53
Kötü	39	2	41
Harap	47	1	48

Şekil 3.32 : Yapıların strüktürel durumlarının oransal dağılımı

Çalışma alanının geleneksel karakterini belirleyen taş yığma yapım sistemi yapıların %49'unda, zemin katta taş yığma üst katta ahşap karkas sistem yapıların %18'inde kullanılmıştır. Tarihi konut yapılarının %91'i bu yapım sistemi ile yapılmış, kalan taş yığma yapıların da büyük çoğunluğu üst katları yok olmuş yapılardır. Alanda 1924 sonrası geleneksel yapım yöntemleri ile yapılmış sayabileceğimiz 12 ahşap karkas yapı nitelikli olmayan basit samanlık yapılarıdır. Bunlar dışında yeni yapıların tamamı tuğla/briket yığma veya betonarme olarak yapılmışlardır.

Çalışma alanındaki yapıların %25'ini harabeler ve oldukça harap yapılar oluşturur (Ek E.). Strüktürel durumlarına göre yapıların %26'sını oluşturan iyi durumdaki 51 örneğin 30'u yeni yapılardır. Strüktür durumları açısından alandaki yapıların %28'i orta, %21'i kötü durumdadır. Orta, kötü ve harap durumdaki tarihi yapılar doku içinde %65 gibi büyük bir orana sahiptir.

3.3 Kamusal yapılar

Eski Gümüşhane yerleşiminde kamusal nitelikli yapılar dışında tarihi mezarlıklar ve endüstri mirası maden ocakları gibi alanlar da bulunmaktadır. 1293 (1877) Trabzon Salnamesi'nde 6 İslam Kabristanı, 1 Rum Mezarlığının kaydı bulunurken Ermeni Mezarlığı hakkında bilgi verilmemiştir (San, 1993, s.23). Günümüze ise yalnızca üç Müslüman Mezarlığı (Romeysa Mezarlığı, Env. No:139; ve Musalla Mezarlığı, Env.No: 84; Mısırlıoğlu Haziresi, Env.No:33) ile mezar taşları yok olmuş bir Rum (Env.No:13-14) bir Ermeni Mezarlığı (Env.No:6b) alanı ulaşmıştır. Şehir dokusunu oluşturan idari yapılar, camiler ve minare kalıntıları, kiliseler, eğitim yapıları, ticari yapılar, hamamlar, köprüler ve çeşmeler kamusal nitelikteki yapılardır.

3.3.1 İdari yapılar

Eski Gümüşhane'de idari işlevli yapıların yalnızca iki tanesi günümüze ulaşmıştır. Osmanlı belgelerinde bahsi geçen Polis Dairesi (BOA, DH.EUM.MH..-201-56-15/R /1338 H), yakın açıdan fotoğrafı bulunan Belediye Dairesi, Amhet Şerif'in (1911) bahsettiği hükümet daireleri, adliye ve hapisane, Kandilaptis'in (1931, s.38) bahsettiği postahâne¹⁷, telgrafhâne, kışla ve askeri ambarlar gibi yapıların konumları tespit edilememiştir. Bu yapılar anıtsal nitelikleri olmayan, konut mimarisine benzeyen ve çoğunlukla kiralık yapılar olmalıdır. Bu durumu anlatan Ahmet Şerif (1911) hükümet dairelerinin kiralık tutulmuş üç beş binada bulunduğunu, memurların da göçebe gibi gezdiklerini, bu binaların pek gayr-i muntazam, müzlim ve dar olduklarını belirtir. Adliye binasını 'Küçük bir kapı, dar ve karanlık pis bir sofa... İçlerinde birçok memurların bulunduğu üç dört oda. Bu odaların içi bizim mahalle kahvelerinden daha karışık ve sefildir. Tavanlar gayet basıktır.' diyerek tarif

¹⁷ Postahane'nin varlığı 1293 (1877 M.) Trabzon Salnamesi'nde de belirtilmektedir (San, 1993, s.23).

eden Ahmet Şerif (1911) Gümüşhane Hapishanesi'nin de biri memurların diğerleri misafirlerin ikametine tahsis edilmiş daima karanlık olan rutubet ve pis kokulu dört odası bulunduğunu belirtir.

Şekil 3.33 : Konumu tespit edilemeyen Gümüşhane Belediye Dairesi ve I. Meşrutiyet'i kutlayan Belediye Meclisi üyeleri, 1908 (Halim Mısırlıoğlu Arşivi)

3.3.1.1 Hükümet konağı kalıntıları

Eski Hükümet Konağı yandıktan sonra 17 Ocak 1981'de Refioğlu Ömer Ağa'nın konağına taşınmıştır. Dairelerinin bazıları da dağınık binalara yerleştirilmişlerdir (San, 1990, s.56). 1885 yılında yeni bir hükümet konağının yapılması için çalışmalar başlamışsa da (BOA DH.MKT.1357.28) inşaat ancak 1910 yılında (BOA DH.MUİ.48.39), daha sonra Posta Telgraf Nazırı olan, Sose Efendi tarafından başlatılmıştır (Kandilaptis, 1931, s.37). İçinde bir de hapishanenin bulunduğu yapı 1914 yılına kadar tamamlanamamış (DH.MB..HPS.6.26) ve savaş sebebiyle inşaat yarım kalmıştır (Şekil 3.34). Günümüze yalnızca beden duvarlarının bir kısmı ulaşmış (Env. No:35) , 1990'larda zemin kat duvarlarının da çoğu yıkılarak kısmen bodrum duvarları üzerine oturan bir konut inşa edilmiştir.

3.3.1.2 Metropolitlik

1886 yılında Metropolit Gervasios Soumelidis tarafından kurulmuştur (Kandilaptis, 1911, s.143). Elli yıl kadar Haldiya (Gümüşhane) bölgesindeki Rum nüfusun dini ve idari merkezi işlevini sürdürmüştür. İki kat üzerinde bir çatı katından oluştuğu anlaşılan yapıdan günümüze sadece iki kat yüksekliğinde beden duvarları ulaşmış, oldukça harap durumdadır (Env.No: 61) (Şekil 3.35) (Ek F).

(a)

(b)

(c)

(d)

Şekil 3.34 : Hükümet Konağı: (a) 20. yy başında inşaat halindeyken (Güneri Kadirbeyoğlu Arşivi), (b) 1970'lerde (Güneri Kadirbeyoğlu Arşivi), (c) 1980'lerde (TKTVKK Arşivi), (d) günümüzde

(a)

(b)

(c)

(d)

Şekil 3.35 : Metropolitlik: (a) 19. yy sonunda (Kostas Papadopoulos, ELPNA Arşivi), (b) 1890'larda (Yıldız Albümleri), (c) 1980'lerde (TKTVKK Arşivi), (d) günümüzde

3.3.2 Camiler ve minare kalıntıları

Evliya Çelebi (1970, s.102) Eski Gümüşhane’de onbir mihrabın bulunduğunu belirtir. Bunlardan yalnızca beş tanesinin kalıntıları günümüze ulaşmıştır. Çeşitli kaynaklarda isimleri sayılan bu camilerin sayısı yedidir, fakat yerleri hakkında bir bilgi yoktur. Bu camiler Hamza Paşa Camii, Bülbül Han’ın yanındaki yabancıların kullandığı cami, Cami-i Cedid (San, 1990, s.79), Mehmet Ağa Camii Şerifi, Es-Seyyid Ömer Ağa Camii ile Kandilaptis’in (1931, s.37) bahsettiği bir kilise üzerine inşa edilmiş ve terk edilmiş/harap haldeki bir cami ve Agios Georgios (Hızırilyas) mahallesinde Paşa Camisi’dir¹⁸.

3.3.2.1 Süleymaniye Camii

Süleymaniye Camii (Env. No:31) olarak bilinen yapı Ulu Camii (Kandilaptis, 1931, s.36; Uslu, 1980, s.10), Cami-i Kebir (San, 1991, s.127) ve Sultan Süleyman Camii¹⁹ olarak da anılmaktadır (Şekil 3.36) (Ek F).

Cami eskiden Cami-i Cedid adı verilen mahallenin merkezinde, idari ve ticari yapılar ile şehir yöneticilerinin konaklarının bulunduğu bölgede yer almaktadır. Günümüzde de çalışır durumdaki tek camidir ve Süleymaniye Mahallesi’nin merkezi konumundadır.

Yapım veya onarım kitabesi bulunmayan bugünkü yapı yerindeki ilk caminin Kanuni Sultan Süleyman’ın İran seferi sırasında, 16. yüzyıl ortalarında yapıldığı söylenmektedir. 1891 yılında yeniden inşa edilmesi isteğine (BOA, DH.MKT., 1935, 87) ve 1899’da yeni inşa edilen caminin eksiklerinin evkaf bütçesinden karşılanmasına (BOA, İ.EV..24., 1317/Z-01, 24) dair belgelerden anlaşıldığı üzere 1890’larda yıkılarak yeniden yapılmıştır. Minaresinin kalın ve kısa oluşu, kullanılan malzemenin ve mimari üslubun camiden farklı olması ilk yapıdan kaldığı izlenimini vermektedir.

Kırım zeytinliklerinin bu camiye vakfedildiği söylense de (Uslu, 1980, s.11) Vakıf kayıtlarında bir belgeye rastlanmamıştır (San, 1990, s.78). Camiye bitişik bir medrese olduğu bilinmekte ise de (Uslu, 1980, s.11) günümüze ulaşmamıştır.

¹⁸ Caminin adını Agia Sophia olarak belirten Kandilaptis büyük olasılıkla camiye üzerine yapıldığı kilisenin adıyla anılmaktadır.

¹⁹ Hacıahmetoğlu (2007, s.35) bazı Osmanlı belgelerinde bu ismin kullanıldığını belirtmektedir.

Medresenin Yıldız Albümleri’nde cami avlusunun batı duvarı boyunca uzanan tek katlı hücreler ve bir bölümde bu hücreler üzerine yerleşmiş iki katlı yapı olması muhtemeldir.

(a)

(b)

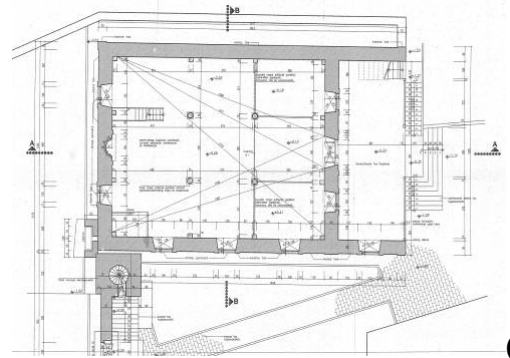
(c)

(d)

(e)

(f)

Şekil 3.36 : Süleymaniye Camii: (a) 1890’larda (Yıldız Albümleri), (b) 20. yy başında (Güneri Kadirbeyoğlu Arşivi), (c) 1953’te (Kostas Papadopoulos Arşivi), (d) 1980’lerde (TKTVKK Arşivi), (e) günümüzde, (f) zemn kat planı (TVBM Arşivi)

2004-2005 yıllarında Vakıflar Trabzon Bölge Müdürlüğü tarafından restore edilmiş, bahçe düzenlemesi yapılarak şadırvan ve tuvalet yapıları eklenmiştir. Restorasyon esnasında son cemaat yerindeki bazı dönem ekleri kaldırılmış, dış cephesi özgünlüğü tartışılır bir renge boyanmış, tarihi bahçe duvarlarının bir kısmı yıkılmış, diğer kısımlar nispeten iyi bir uygulama ile tamamlanmıştır.

Caminin kuzey ve doğusunu çevreleyen avluya güneydeki özgün kapı ve batı bölümüne sonradan eklenen merdivenlerle girilir. Avlunun doğu duvarının güney bölümünü eski ilkokul binası (Env. No: 32) oluşturur. Avlu ortasındaki şadırvan ve kuzeybatı köşesindeki tuvalet 2005 yılında yapılmıştır.

Dikdörtgen planlı caminin kuzey cephesindeki son cemaat yerinin önü açık ve iki katlıdır. Ana mekân (harim) kareye yakındır ve dört tanesi ortada, 12 tanesi duvarlara bitişik olan ahşap dikmeler üzerinde taşınan ahşap kaplamalı tavan ile örtülüdür. Dikmeler güney duvara dik kemerlerle birleşerek üç nefli bir mekân oluşturmaktadır. Dikmelerin oluşturduğu gridin kuzeydeki üç parçası üst kattaki kadınlar mahfilinin sınırlarını oluşturur. Üst kata son cemaat yerinin doğusundaki merdivenle ulaşılır.

Yapının kagir beden duvarları moloz taş örgüdür. Köşe pilastrları, kat silmeleri, kapı ve pencere söveleri kesme taştır. Üst örtüsü alaturka kiremit kaplı kırma çatıdır.

Caminin güneydoğu köşesindeki minare kare bir kaide üzerine oturur. Kısa ve kalın minare gövdesi taş ve tuğla yığma olarak yapılmıştır. Cami ve minare kaidesinin güney duvarında bir çeşme bulunmaktadır (Bölüm 3.3.8.1).

3.3.2.2 Küçük Cami

Yapı (Env. No: 21) Süleymaniye Camiinin batında, yerleşimin sona erip kaya kütlesinin başladığı bölgededir (Şekil 3.37) (Ek F). Caminin kitabesi yerinde olmadığından ve hakkında herhangi bir belge bulunamadığından yapım yılı bilinmemektedir. Uslu (1980, s.11) caminin Danişmendliler Dönemi'nde, 12. yüzyılda, yapıldığının söylendiğini aktarmakta ve Beylikler Dönemi'nde yapılmış çeşitli 13. yüzyıl yapılarına referans vermektedir. Caminin Gizli Hristiyanlar²⁰ tarafından kullanıldığı bilinmektedir (Kandilaptis, 1931, s.37). 2005-2006 yıllarında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından restore edilmiştir.

Küçük bir bahçenin güneydoğu köşesinde konumlanan caminin girişi kuzeydedir. Kare planlı ve tek kubbeyle örtülüdür. Kubbe kare planlı yapıya altıgen bir kasnakla

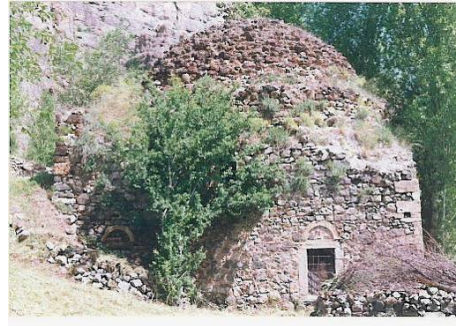
²⁰ Gizli Hristiyanlar Gümüşhane/Haldiya bölgesinde yaşayan, dışarıdan Müslüman görünen fakat gizli olarak Hristiyanlık dinine bağlı topluluklardır. Tanzimat Fermanı sonrası birçoğu resmen Hristiyanlığa geçmiştir. Gromtsi olarak adlandırdığı bu topluluğu Bijişkyan (1819, s.59) 'yarı Hristiyan yarı Müslüman olup kalben tam bir Hristiyan gibi ibâdet ederler, zahiren de bir Müslüman gibi hareket eder ve icabında namaz kılarlar. Nesilden nesile hiç değişmeyen bu adamların imamları da kendileri gibidir.' diyerek tarif eder.

oturtulmuştur. İç mekanda beden duvarları ve kubbe geçişi tromplarla oluşturulmuştur.

Restorasyon öncesi yapının doğu cephesinde bulunan izlerden²¹ burada daha önceden bir mekan olduğu anlaşılmaktadır (Hacıahmetoğlu, 2007, s. 22). Uslu'nun (1980, s.11) bahsettiği, giriş kapısının sağından çıkılan kısmen yıkılmış ahşap galeri bölümü günümüze ulaşmamıştır. Kagir beden duvarları moloz taş örgülüdür. Köşe taşları yer yer kaba yonu, kapı ve pencere söveleri kesme taştır. Kesme taş mihrabın süslemeleri nitelikli işçilik örnekleridir.

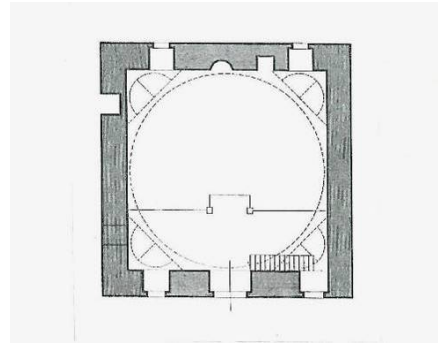
(a)

(b)

(c)

(d)

Şekil 3.37 : Küçük Cami: (a) 1960'larda (Gülyüz Akagün Uslu Arşivi), (b) 1980'lerde (TKTVKK Arşivi), (c) restorasyon sonrası, (d) özgün zemin kat planı (Uslu, 1980)

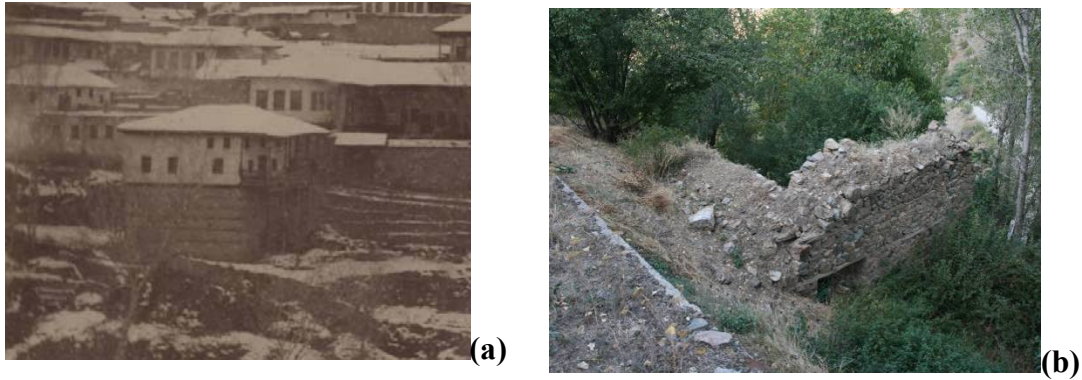
3.3.2.3 Saray Camii Kalıntısı

Yapı (Env. No: 37) Hükümet Konağı ve Suluhan duvar kalıntılarının doğusundaki yolun alt kısmında Vakıf Bahçesi'nin içindedir. Sadece zemin kat duvarlarının bir kısmı ayakta olan yapının yapım yılı hakkında bilgi bulunmamaktadır. San (1990, s.

²¹ Restorasyon öncesinde doğu duvarındaki pencereler kapatılmış, bu pencerelerden güneydeki dış cepheye açık bir nişe çevrilmiş, duvar sıvanmış haldeydi. Bu duvar boyunca belirli bir yükseklik ve hizada da üst örtü kirişlerinin yerleştiği kare boyutlu oyuklar yer almaktaydı (Hacıahmetoğlu, 2007, s.22; Şekil 2.37a, Ek F).

79) Hükümet Konağı'nın yanında olduğu ve daha çok memurların namaz kıldıkları cami olduğu için Saray Camii denildiğini, diğer adının da Osmanağa Camisi olduğunu belirtir.

Yıldız Albümleri ve diğer eski fotoğraflardan anlaşıldığı üzere beş metreyi geçen arazi eğimi dolayısıyla yapıya giriş ahşap dikmeler üzerine oturan ve üç tarafı açık son cemaat yerinin doğu tarafındadır. Beden duvarları giriş seviyesine kadar ahşap harpuştalı moloz yığma taş örgü ile oluşturulmuş. Ana kat duvarları hımiş, minaresi ahşap (San, 1990, s. 79), kırma çatı kaplaması alaturka kiremittir. Yıldız Albümleri'ndeki fotoğrafta minaresi yoktur (Şekil 3.38).

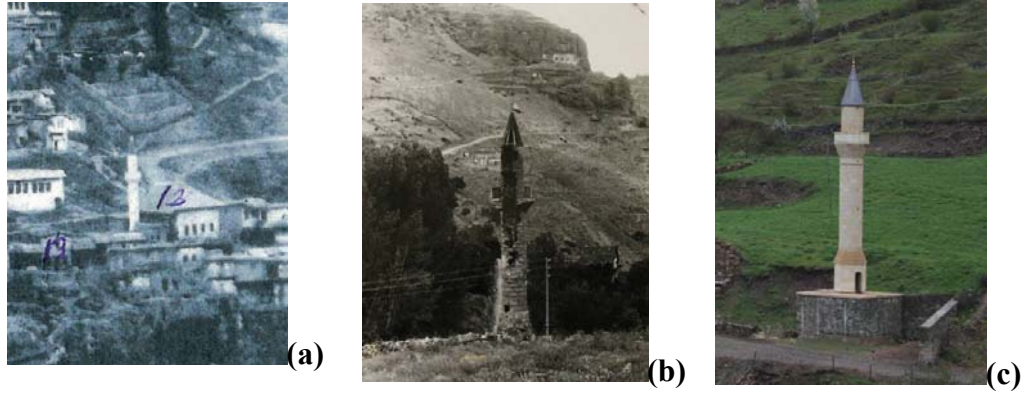
Şekil 3.38 : Saray Camii: (a) 1890'larda (Yıldız Albümleri), (b) günümüze ulaşan zemin kat duvarları

3.3.2.4 Minare I (Çarşı Camii)

Yapı (Env. No: 104) şehrin doğu yakasına, eski Cami-i Sagir Mahallesi'ne geçen köprüyü (Env. No: 44) geçince sağdadır. Trabzon KTVKK'nda Minare I olarak kaydedilmiştir. Şehir merkezinden başlayıp Camii Sağır Mahallesi'ne kadar ulaşan çarşının merkezine yakınlığı sebebiyle Çarşı Camii olarak anılan yapı olması muhtemeldir. Yapım yılı hakkında bir bilgi yoktur. 2005 yılında Vakıflar Trabzon Bölge Müdürlüğü tarafından restorasyonu, yıkarak yeniden inşa etmek suretiyle yapılmıştır. Bu uygulamadan sonra yapının tarihsel değeri olup olmadığı tartışılmalıdır (Şekil 3.39).

Özgün yapının ana gövdesi eğime yerleşmiş sekizgen bir kaide üzerine oturuyordu. Kaide, gövde ve şerefe yeşil renkli kesme Beşkilise taşı, gövdenin külaha yakın yaklaşık 1,5 metrelik kısmı tuğla yığma olarak yapılmış, dış cephesi çoğunlukla dökülmüş olan kireç ile sıvanmıştı. Ahşap karkas külahı kurşun örtülüydü. Ana gövdenin yarısından yukarısı külaha kadar kısmen yıkılmıştı.

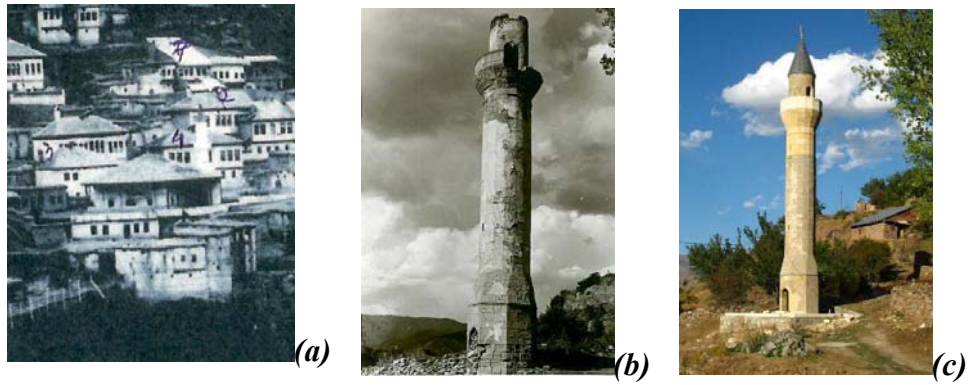
Yapı 2005 yılındaki restorasyon uygulaması sırasında tamamen yıkılarak yeniden yapılmış, özgün niteliklerini kaybetmiş, tarihsel değerini yitirmiştir (Bölüm 4.2.2).

Şekil 3.39 : Minare I, Çarşı Camii: (a) 1890'larda (Halim Mısırlıoğlu Arşivi), (b) 1980'lerde (TKTVKK Arşivi), (c) restorasyon sonrası

3.3.2.5 Minare II (Cami-i Sagir)

Yapı (Env. No: 121) eski Cami-i Sagir Mahallesi'nde, Çaput Hamamı'nın kuzeyindedir. Trabzon KTVKK'nda ismi Dere Camii Minaresi olarak kaydedilmişse de yanlıştır. Bulunduğu mahalleye adını veren Cami-i Sagir (Küçük Cami) bu yapı olmalıdır. Hacıahmetoğlu (2007, s.143) bu minarenin BOA ve VGMA'ndeki belgelerde adı geçen Hacı Halil Camii olduğunu belirtmektedir. Yakın zamanda çalınan kitabesinin tarih bölümü okunamamıştır. 2005 yılında Vakıflar Trabzon Gölge Müdürlüğü tarafından restore edilmiştir (Şekil 3.40).

Şekil 3.40 : Minare II, Cami-i Sagir: (a) 1890'larda (Halim Mısırlıoğlu Arşivi), (b) 1980'lerde (TKTVKK Arşivi), (c) restorasyon sonrası

Özgün yapının ana gövdesi sekizgen bir kaide üzerine oturuyordu. Kaide, gövde ve şerefe yeşil renkli kesme Beşkilise taşı, gövdenin külaha yakın kısmı tuğla yığma olarak yapılmış, dış cephesi çoğunlukla dökülmüş olan kireç ile sıvanmıştı. Külaha

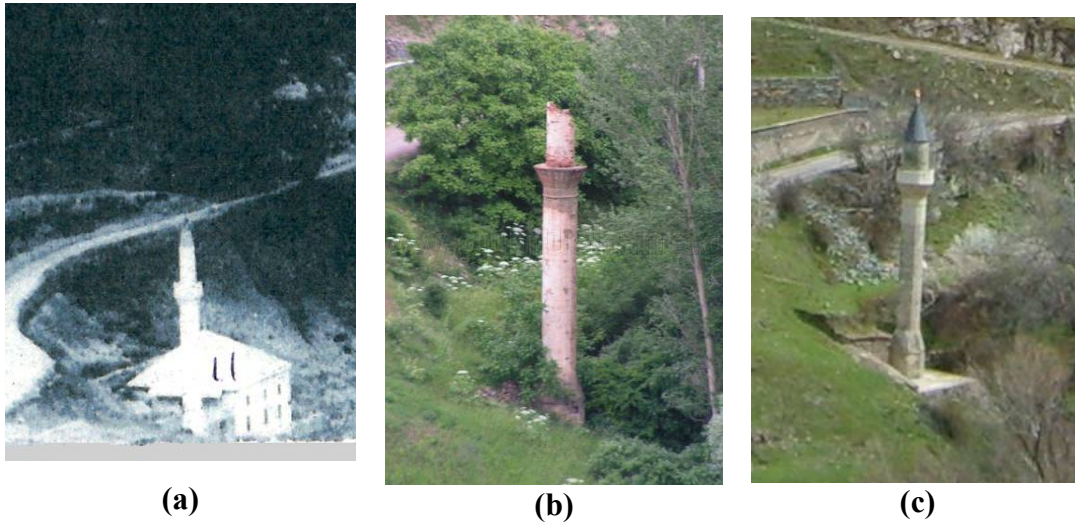
yakın bölümler, külah ve şerefe parmaklıklarının bir kısmı yok olmuştu. Yapı 2005 yılındaki restorasyon uygulaması sırasında nispeten iyi bir müdahale gördüyse de birçok elemanı özgünlüğünü kaybetmiştir (Bölüm 4.2.2).

3.3.2.6 Minare III (Dere Camii)

Yapı (Env. No: 123) şehre çıkan yolun sağ tarafında, Rüştîye Mektebi ile Musalla Deresi arasında kalıyordu. Halk arasında bir öğrenci minareden düşerek öldüğü için Kanlı Minare olarak da anılmaktadır (San, 1990, s. 80). Trabzon KVTVKK’nda Minare II olarak kayıtlıdır. Yapım yılı hakkında bir bilgi bulunmamaktadır (Şekil 3.41).

Günümüze yalnızca minaresi ulaşmıştır. 2005 yılında minare restore edilirken çevresindeki cami duvarı kalıntıları yıkılmış, minare etrafına kare bir platform yapılmıştır. Minare gövdesi sekizgen bir kaideye oturmaktadır. Özgün yapıda şerefe seviyesine kadar yeşil renkli kesme Beşkilise taşı, şerefe-edene sonra tuğla yığma duvarlar üzeri kireç ile sıvanmıştır. Şerefe parmaklıkları kısmen yok olmuştur.

Yapı 2005 yılındaki restorasyon uygulaması sırasında nispeten iyi bir müdahale gördüyse de birçok elemanı özgünlüğünü kaybetmiştir (Bölüm 4.2.2).

Şekil 3.41 : Minare II, Cami-i Sagir: (a) 1890’larda (Halim Mısırhoğlu Arşivi), (b) 1990’larda (Recep Ergin), (c) restorasyon sonrası

3.3.3 Kiliseler

Eski Gümüşhane’de 1293 (1877) Trabzon Salnamesi’ne göre 9 Rum kilisesi ve 1 Ermeni kilisesi kaydı bulunmaktadır (San, 1993, s.23). Bütün kiliseler

madencibaşlar ve diğer Hristiyanlar tarafından verilen büyük hazinelerle desteklenmekteydi (Kandilaptis, 1931, s.36). Bu hazinelerin büyük bir kısmı mübadelede Yunanistan'a taşınmıştır. Agios Georgios Metropolitlik Kilisesi hazineleri Atina Benaki Müzesi'nde sergilenmektedir.

Kandilaptis'in (1931, s.36; 2002, s.154) daha evvel büyük bir manastırken, 20.yüzyıl başında sadece kalıntılarının durduğunu belirttiği Agios Stephanos tou Livadou manastırının Musalla mahallesinde olduğu tahmin edilse de yeri tesbit edilememiştir (Kandilaptis, 1931, s.36). San'ın (1990, s.80) Musalla'ya çıkarken sağ kolda bir tepenin üzerinde olduğunu ve yerinin belli olduğunu belirttiği kilisenin Agios Stephanos Kilisesi olması muhtemeldir. 83 envanter numaralı yapı kalıntıları bu manastıra ait olabilirler. San'ın (1990, s.80) Metropolithane yanında olduğunu belirttiği Karabaş'ın Kilisesi büyük olasılıkla Hagios Georgios Metropolitlik Kilisesi'ne bağlı şapellerden biri olmakla bitlikte günümüzdeki yeri tespit edilememiştir (Bölüm 3.3.3.1).

3.3.3.1 Agios Georgios Metropolitlik Kilisesi

Çevresindeki şapellerle birlikte Mart 1723'te kuruldu²². Bu şapeller Tris Ierarches, Genisis tis Theotokou ve Agia Konstantinos ile 1729'da Haldia Metropoliti Skitifos Fitianos tarafından kurulan Eleni, Agia Triada ve Taxiarchis şapelleridir (Kandilaptis, 1931, s.36). Kandilaptis bunlara ek olarak Eski Gümüşhane yerleşmesinin çeperlerinde yer aldığı anlaşılan Agios Ioannis Keçecis²³, Panagia tou Hanakadon²⁴, Agios Hristoforos²⁵ ve Agios Pandleimon²⁶ şapellerinin bu kiliseye bağlı olduğunu belirtse de günümüzde bu yapıların konumları tespit edilememektedir.

Kilise (Env.No:55) (Ek F.4) çevresindeki Rum okulları ve Metropolitlik ile Rum nüfusun merkezi niteliğindeki Hızırilyas Mahallesi'ndedir. Ana yolun doğusunda geniş bir avlu içinde doğu-batı yönünde konumlanmaktadır (Şekil 3.42). 1950'lere

²² İkonomidis (1931) bu kilisenin yapım tarihinin bilinmediğini fakat 1613 yılında onarım gördüğünü belirtmektedir. Günümüze ulaşan kilisenin İkonomidis'in bahsettiği kilise üzerine 1723'te yapılmış olması muhtemeldir.

²³ Bu şapelin Keçeci Çeşmesi civarında olması muhtemeldir.

²⁴ Bu şapel yerleşimin güneyindeki Hanak/Anuh tepesi civarında olmalıdır. Papaz Andronikos tarafından 1613 yılında kurulmuş ve 1902 yılında Georgios P. Loukas'ın girişimiyle onarılmıştır (Kandilaptis, 1931, s.37).

²⁵ Kandilaptis Musalla'da olduğunu belirtse de yeri tespit edilememiştir.

²⁶ Vank'taki Ermeni Manastırı'nın yakınlarındadır.

kadar üst örtüsü yıkık fakat bütün duvarları ayakta olan yapının günümüze yalnızca kuzey ve doğu duvarları ile güney ve batı duvarlarının bir kısmı ulaşmıştır. Güneybatı köşesinin yol genişletilmesi ile yıkıldığı anlaşılmaktadır. Girişi doğuda olan ana kilise bölümü üç neflidir. Güneydeki tek nefli bölümde bir şapel olabileceği gibi, duvarlardaki döşeme izlerinden buranın iki katlı olduğu anlaşılmakta, papaz odası gibi birimlerin buraya yerleştirilmiş olabileceği anlaşılmaktadır.

Beden duvarları moloz taş yığma olarak yapılan yapının ara döşemelerinin ahşap olduğu anlaşılmaktadır. Köşe pilastrları, pencere ve kapı söveleri kesme taştan yapılmıştır. Beşik çatı ile örtüldüğü anlaşılan yapının çatı kaplaması alaturka kiremittir. Batı, kuzey ve doğu cephelerindeki alçı süslemeler dışında yer yer yakın zamanları işaretleyen kaba üsluplu freskolar (Uslu, 1980, s.9) görülebilmektedir.

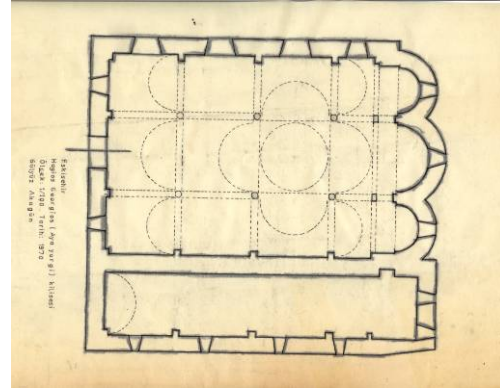
(a)

(b)

(c)

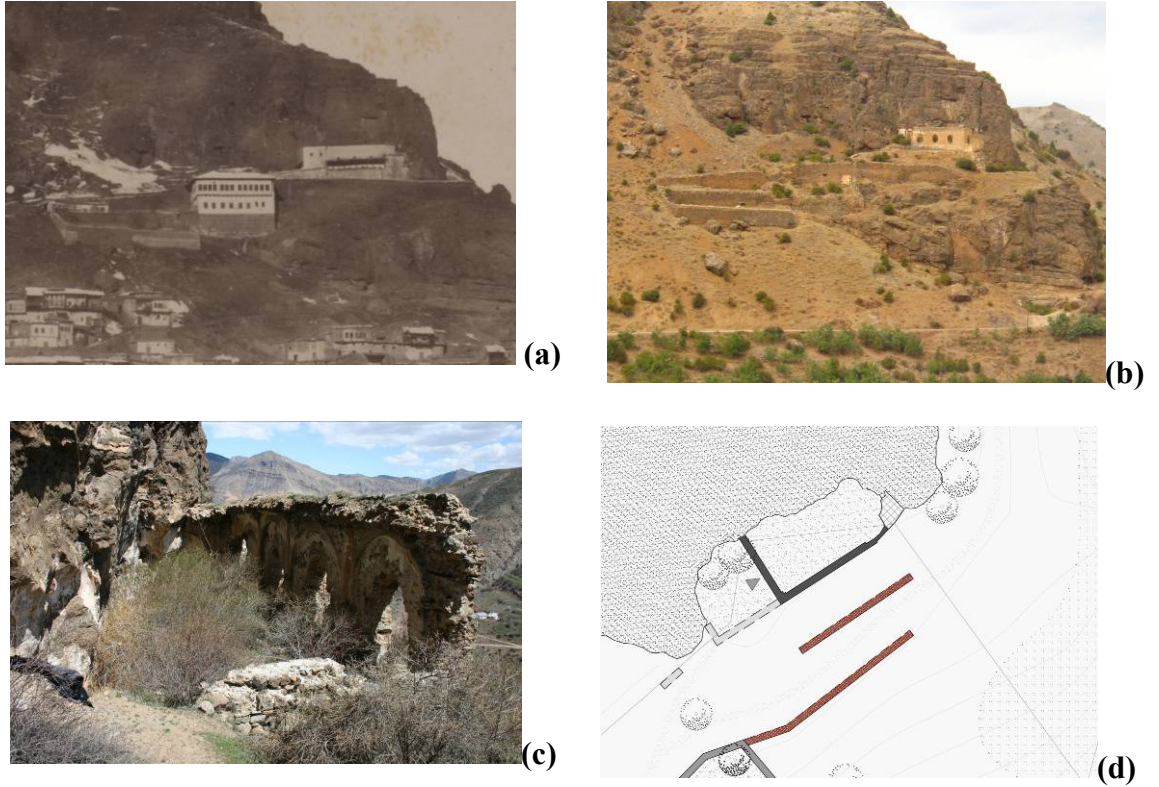

(d)

Şekil 3.42 : Agios Georgios Kilisesi: (a) 19. yüzyıl sonlarında (Kostas Papadopoulos, ELPN Arşivi), (b) 1953'te (Kostas Papadopoulos Arşivi), (c) günümüzde, (d) özgün zemin kat planı (Gülyüz Akagün Uslu Arşivi)

3.3.3.2 Agios Ioannes Manastırı

Asıl adı Agios Ioannis Prodromos (Kandilaptis, 1931, s.36) olan yapı (Env.No:1, Ek:F5) Osmanlı belgelerinde Ayana olarak anılmakta, halk arasında Camgöz'ün Kilisesi olarak bilinmektedir. Karaysar Taşı'na kısmen oyularak yapılan kilisenin güneyinde büyük bir manastır yapısı ile bu yapı yanında iki taraçadan oluşan bir bahçesi vardır (Şekil 3.43).

Şekil 3.43 : Agios Ioannes Manastırı: (a) 19. yüzyıl sonlarında (Yıldız Albümleri), (b) günümüzde, (c) kilise iç mekanı, (d) vaziyet planı

Buradaki ilk kilise 1736'da yapılmıştır (Kandilaptis, 1931, s.36). Haldiya Metropolitisi Sylvestros Lazaridis tarafından 1819 yılında restore edilmiş ve yanına Bizans üslubunda Geniseos tis Theotokou şapeli yapılmıştır. 1832 yılında Kayserili ikona ressamı baba İsaac, ve oğulları Sava ile Andreas tarafından freskolarla süslenmiştir. Daha sonra Rahibe İsagias tarafından dört odalı bir manastır yapısı, büyük bir sebze bahçesi ve çan kulesi yapılmıştır (Kandilaptis, 2002, s.153). Kilisenin arkasında bir mezarlık olduğu bilinmekteyse de günümüze ulaşmamıştır²⁷.

²⁷ Kandilaptis (2002, s. 153-154) bu mezarlıkta Alman maden mihendisi Paulle Krausse'nin 1885'te ölen oğlu Robert ile 1902'de ölen Gümüşhane'nin ilk mutasarrıf yardımcısı İstanbullu Ioannis Kornaros'un mezarının olduğunu belirtmektedir.

Kandilaptis'in (1931, s.37) belirttiği bu kiliseye bağlı Agia Marina ve Kop Dağı ardındaki Agios Georgios şapellerinin yeri tespit edilememiştir.

Kilise, manastır yapısı ve bahçeler kuzeydoğu-güneybatı doğrultusunda, eğime paralel konumlanmışlardır. Manastır kompleksinden günümüze manastır odalarının zemin kat duvarları, bahçe istinat duvarları ve kilise duvarları ile çevresindeki çeşitli duvar izleri ulaşmıştır.

Kilise kısmen kayaya oyularak inşa edilmiş, güneydoğu ve güneybatı yönlerinden duvarlarla çevrilmiştir. Tek nefli olduğu anlaşılan yapının güneybatı duvarındaki girişi önünde narteks kalıntısı olması muhtemel bir bölümün yıkıntısı vardır. Apsisin doğu ucundaki küçük geçitten geçilen bir hücre kaya içinde daralarak devam eden bir mağaraya açılmaktadır. Burada kilise ayazmasının bulunması muhtemeldir.

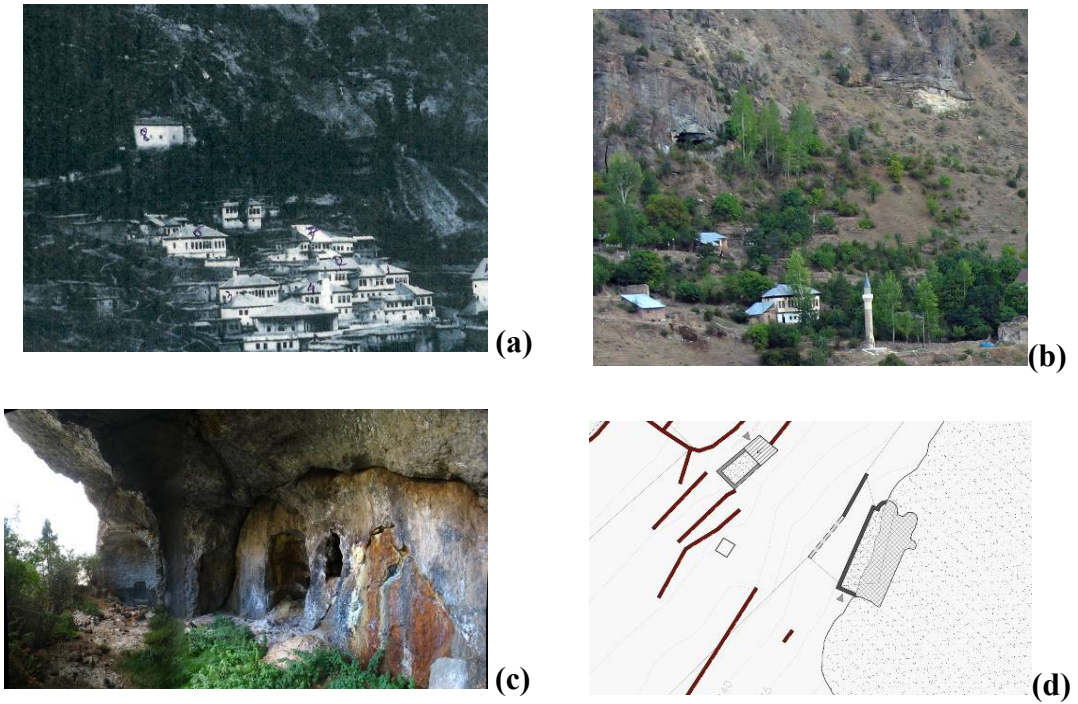
Moloz taş yığma duvarların bir tonoz ile kaya kütlesine bağlandığı, yapının sundurma çatı ile örtüldüğü anlaşılmaktadır. İç mekandaki pilastrlar, pencere ve kapı söveleri kesme taştan yapılan yapının güneydoğu duvarında pencere aralarında ve kemer yüzeylerinde freskolar bulunmaktadır. Uslu (1980, s.9) bu freskleri şöyle tanımlamaktadır:

“Frizler halindeki sahnelerden en alt sıra oldukça bozulmuş, sadece başlardak haleler kalmıştır. İkinci frizde kilisenin ileri gelenleri tasvir edilmiştir. Figürlerden birisi Aziz Hermogenes'tir ve elinde yuvarlak ve kubbeli bir yapının maketini tutmaktadır. Üçüncü frizin sol tarafında bir Genesis (İsa'nın Doğumu) kompozisyonu fark edilmektedir. İkinci yarım paye üzerinde, sütun üzerinde yaşayan Aziz Simeon Stylies'in tasviri vardır. İkinci sathi kemerde ise Hz. İsa'nın din adamlarıyla münakaşası ve Sameryalı Kadın'la kuyu başındaki sohbeti gösterilmiştir.”

3.3.3.3 Panagia (Meryemana) Manastırı

Kimisis tou Theotokous (Meryem'in Ölümü) manastırı (Env.No:106) halk arasında Panagia ve Meryemana olarak anılmaktaydı. Şehrin doğusundaki Kukulas (Kurkuleçu) dağının kayalık yüzeyine kısmen oyularak yapılmış olan manastırdan günümüze ana kilise yapısı ve birkaç duvar kalıntısı ulaşmıştır. Kilisenin güneydoğusundaki dört-beş adet set halindeki bahçeler bu kiliseye aittir (Şekil 3.44).

Burada daha önce bulunan bir şapel Meryemana Mahallesi'nin zamanla kalabalıklaşması sonucu yetersiz kalmış, yanına 1723'te Fitianalı Ignatios Konstantinos tarafından Kimisis tou Theotokous şapeli yapılmıştır (Kandilaptis, 2002, s.155). Bu şapel de yeterli olmayınca 1732'de aynı isimle daha büyük bir kilise inşa edilmiş, kiliseye yapılan bağışlarla manastır önünde bir bahçe yapılmıştır. 1860'da Haldiya Metropoliti Adissalı Theofilos'un yeniden yaptırdığı kilisenin içi ikona ressamı Grigorios ve Simenali Dimitrios tarafından donatılmıştır. Manastırda ana kilise dışında Zoodochou Pigis ve Agios Nikolaos kiliseleri yer almaktaydı. 1862'de kiliseye büyük bir avlu yapılmıştır.

Şekil 3.44 : Panagia Manastırı: (a) 19. yüzyıl sonlarında (Halim Mısırlıoğlu Arşivi), (b) günümüzde, (c) kilise iç mekanı, (d) vaziyet planı

Kilise, kuzeydoğu-güneybatı doğrultusunda, eğime paralel konumlanmıştır. Güneybatı yönündeki manastır bahçelerinden kuzeydoğu yönüne devam eden yol ile kilisenin güneybatı duvarındaki girişine ulaşılır. Manastır kompleksinden günümüze bahçe istinat duvarları ve kilise duvarları ile çevresindeki çeşitli duvar izleri ulaşmıştır.

Kilise kısmen kayaya oyularak inşa edilmiş, kuzeydoğu ve güneybatı cepheleri kısmen, güneydoğu cephesi tamamen kaya yüzeyi olan kilisenin diğer cepheleri taş duvarlar ile kapatılmıştır. Kısmen kaya içine oyulu bir büyük apsis dışında, bu nefin doğusunda kayaya oyulmuş küçük bir apsis vardır. Bunlara ek olarak güneydoğu

duvarında bağımsız bir apsis bulunmaktadır. Bu apsisin devamındaki kaya oyuntuları burada bir ayazma olabileceğini göstermektedir.

Moloz taş yığma duvarların bir tonoz ile kaya kütlesine bağlandığı, yapının sundurma çatı ile örtüldüğü anlaşılmaktadır. Yapının ana apsisi üzerinde basit freskolar günümüze kadar ulaşmıştır.

3.3.3.4 Agios Theodoros Manastırı

Asıl adı Agios Theodoros tou Tironos (Kandilaptis, 2002, s.159) olan yapının (Env.No:135) yerinde Bizans döneminde bir kilise olduğu, 16. yy'da yeni bir kilise yapıldığı bilinmekteyse de günümüze ulaşan yapı 18. yy'da inşa edilmiştir. Eski Gümüşahe'ye çıkan yolda Müslüman mezarlığını geçtikten sonra yolun doğusunda yer alan yamaçlarda kısmen kaya içine oyulmuş olan manastırın bulunduğu mahalle Ayatodor (Agios Theodoros) adı ile anılmaktadır (Şekil 3.45).

Kandilaptis'in (1931, s.31) aktardığı hikayeye göre Canca'da bir adam kalenin yüksek bir yerine ağaç kesmeye gider ve Eski Gümüşhane'den gelen bir ışık görür. Buraya gelen adam burada bir Bizans şapeli ve iki rahip bulur. Başka birisi de gümüş madenlerini keşfeder ve Canca kumandanına haber verir. Böylece bölgede ilk maden ve yerleşimler kurulmaya başlanır. Bu dönemde ilk kilise 1480'de²⁸ kurulmuştur (Kandilaptis, 1931, s.36). Osmanlı fethi sırasında harap olan manastır 200 yıl kadar boş kaldı. 18. yy başlarında²⁹ Garacadis ailesi tarafından yeniden yaptırıldı 1734-1749 yılları arasında metropolitlik kilisesi olarak kullanılmıştır (Kandilaptis, 2002, s.160-162). Kandilaptis'in (1931, s.37) belirttiği bu kiliseye bağlı Agios Konstantinos ve Agios Dimitrios tou Romaissas³⁰ (Hui-kesen) şapellerinin yeri tespit edilememiştir.

Günümüzde harabe halindeki yapının çevresinde kareye yakın avlu duvarlarının kalıntıları vardır. Avlunun güney bölümüne doğu-batı istikametinde yerleşen kilise yapısı üç nefli bir bazilikadır. Apsisleri kısmen kaya içine oyulan yapının üst örtüsü yok olmuştur.

²⁸ Kandilaptis kitabında ilk kilisenin yapım yılını 1580 olarak belirtmişse de Uslu ile yazışmalarında belirttiği 1480 tarihi şehrin Canca'dan Eski Gümüşhane bölgesine taşınmaya başladığı ilk yıllara daha yakındır (Gülyüz Akagün Uslu Kişisel Arşivi).

²⁹ Uslu (1980, s.8) manastırın 1702 yılında onarıldığını belirtmektedir.

³⁰ Romeysa adı ile anılan Müslüman Mezarlığı civarında olmalıdır.

(a)

(b)

Şekil 3.45 : Agios Theodoros Manastırı: (a) 1980’lerde (Trabzon KTVKK Arşivi), (b) günümüzde

3.3.3.5 Timios Stavros Kilisesi

1832’de inşa edilen Timios Stavros (Kandilaptis, 1931, s.36) kilisesi halk arasında Lavrandiyos’un Kilisesi adıyla da bilinmektedir (San, 1990, s.80). Çarşı Mahallesi içinden geçen ana yolun kuzeyinde, yol kotunun altında kalan yapı (Env. No: 117) oldukça sıkışık bir avlu içinde kuzeydoğu-güneybatı doğrultusunda yer almaktadır (Şekil 3.46).

(a)

(b)

(c)

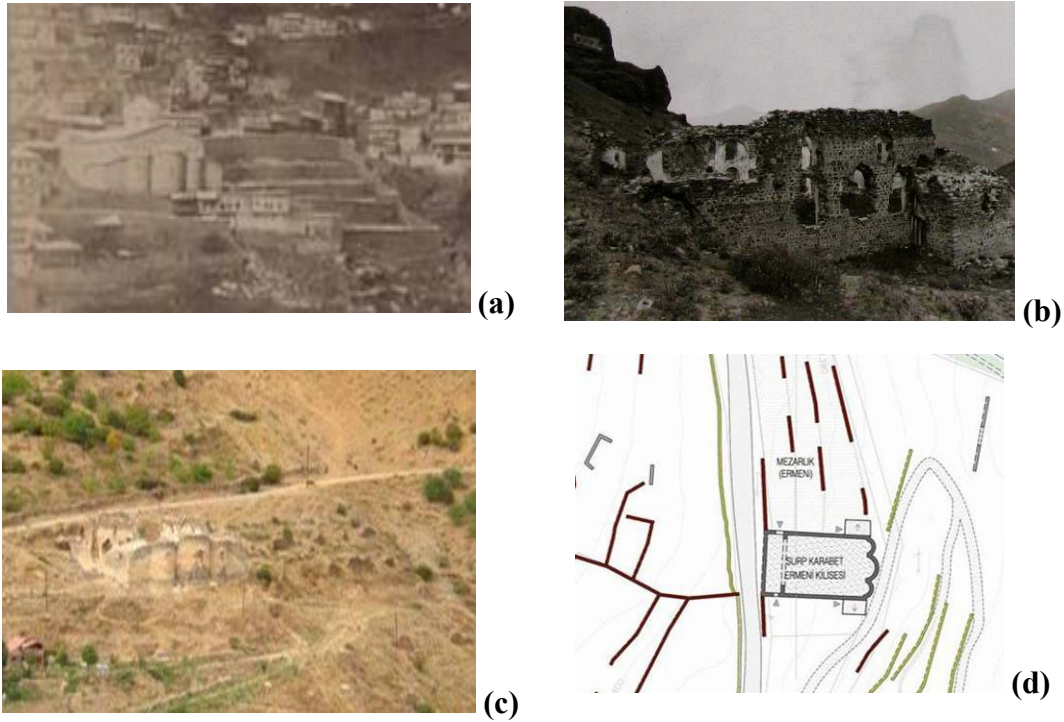
(d)

Şekil 3.46 : Timios Stavros Kilisesi: (a) 19. yüzyıl sonlarında (Halim Mısırlıoğlu Arşivi), (b) 1980’lerde (TKTVKK Arşivi), (c) günümüzde, (d) vaziyet planı

Üç nefli ana kilise mekanının yanında güneydoğuda tek nefli bir bölüm olduğu anlaşılmaktadır. Avlu duvarları çoğunlukla yıkılmış olan yapının doğu duvarı kısmen yol altında kalmış ve yıkılmıştır. Ayakta kalan apsis bölümü ile kuzey ve batı duvarlarının durumu oldukça kötüdür. Beden duvarları moloz taş ile kagir olarak yapılan yapının köşe pilastrları, iç mekan pilastrları, kapı ve pencere söveleri kesme taştan yapılmıştır. Duvarlarında yer yer oldukça tahrip olmuş freskler görülmektedir.

3.3.3.6 Ermeni Kilisesi

Eski Gümüşhane'nin tek Ermeni kilisesi olan yapı (Env. No: 6, Şekil 3.47) yerleşimin kuzeybatısında, Ermeni mahallesinin üst yamaçlarında bulunmaktadır. Uslu'nun (1980, s.11) Surp Karabet adı ile 1610 yılında yapıldığını belirttiği kilise farklı kaynaklarda Surp Asdvadzadzin ve Meryemana (Sainte Mère de Dieu, Kevorkian, 1992, s. 273) adıyla anılmakta ve mimari özelliklerinden 19. yy. sonunda yapıldığı anlaşılmaktadır.

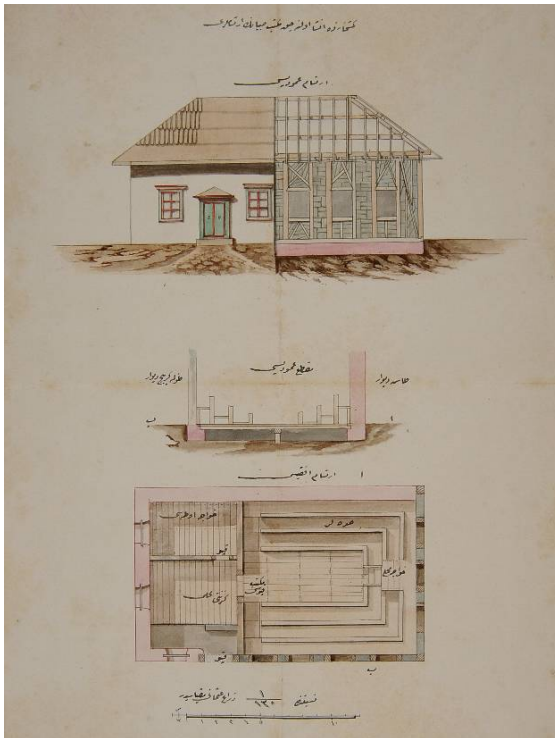
Şekil 3.47 : Ermeni Kilisesi: (a) 19. yüzyıl sonlarında (Yıldız Albümleri), (b) 1980'lerde (TKTVKK Arşivi), (c) günümüzde, (d) vaziyet planı

Eski Gümüşhane içinden geçerek Vank Manastırı ve çevre köylere ulaşan ana yolun doğusunda üst örtüsü ve duvarları kısmen yıkılmış olarak bulunan kilisenin kuzey ve güney cephelerinde girişleri olduğu anlaşılmaktadır. Narteks ve üzerindeki kadınlar

bölümünün izleri ile üç nefli ana mekanı oluşturan kolon izleri görülebilmektedir. Kilisenin kuzeydoğu ve güneydoğu köşelerinde bitişik birer şapel bulunmaktadır. Kilisenin kuzeyindeki mezarlığın istinat duvarları kısmen günümüze kadar ulaşmıştır.

3.3.4 Eğitim yapıları

20. yy başında Gümüşhane’de Türk mahallelerinin hepsinde birer özel mahalle mektebi vardı. Cami-i Kebir mahallesinde resmi bir Sıbyan Mektebi ve İbtidai Mektep (İlkokul) bulunuyordu (San, 1990 s.84) . Gayrimüslim okullarının sayıca ve kalitece İslam okullarından üstün olduğu için bir İslam mektebinin inşası hakkındaki 1863 (23 Cemazeyilahir 1280) tarihli belgelerde projesi görülen yapının tamamlandığı anlaşılmaktadır (BOA, İ.DH.517.35188, Şekil 3.48), fakat günümüze ulaşmamış ve konumu tespit edilememiştir. Kandilaptis (1931, s.38) Rum okulları dışında Ermeni Okulu, Rüştîye ve 3 Medresenin varlığından söz eder. Kevorkian (1992, s.274) ise Ermeni okullarının sayısının iki olduğunu belirtmektedir. San (1990, s.84) Ermeni İlkokulu’nun Ermeni Kilisesi’nin bitişiğinde, bodrum üzerine tek katlı bir bina olduğunu, 1915’ten sonra Türk İlkokulu’nun buraya taşındığını belirtmekteyse de yapının konumu tespit edilememiştir.

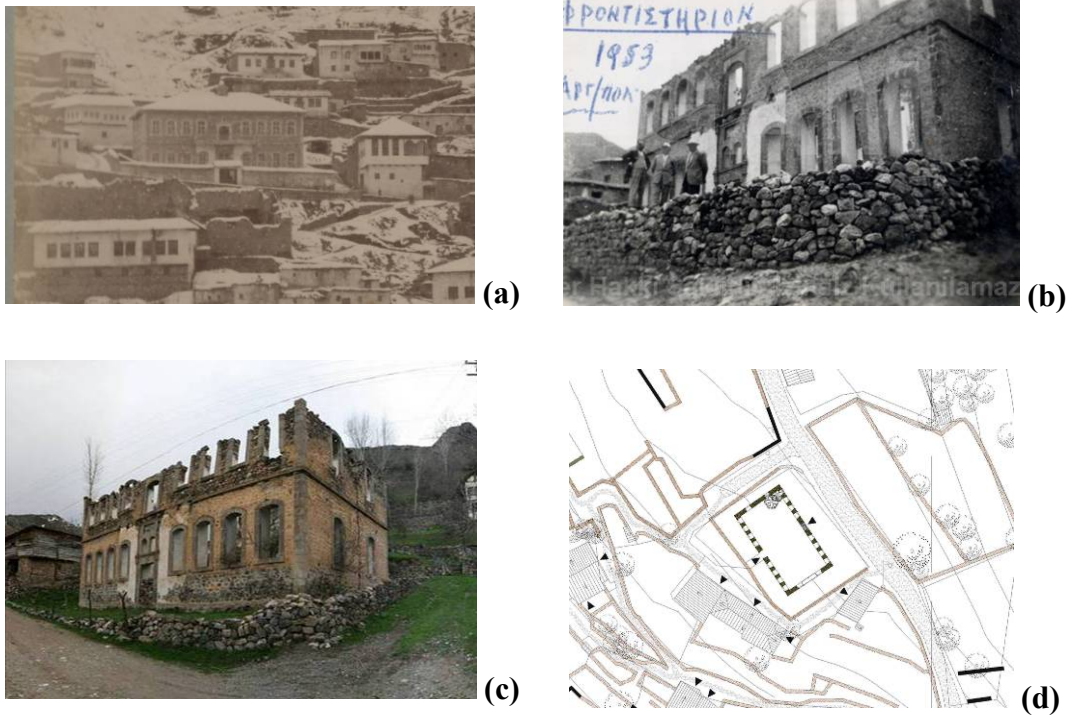

Şekil 3.48 : Konumu tespit edilemeyen İslam Mektebi’nin projesi (BOA, İ.DH.517.35188)

Kandilaptis'in (1931, s.38) bahsettiği Kyriakidis adındaki eğitim cemiyetinin büyük bir tiyatroya sahip olan yapısı büyük ihtimalle Agios Georgios Metropolitlik Kilisesi ile Rum Erkek Okulu çevresindeki bölgede, Hıdrellez mahallesindedir fakat yeri tespit edilememiştir.

3.3.4.1 Rum Erkek Okulu (Frontistirion)

Halk arasında 'Sarı Mektep' olarak da anılan yapı (Env. No: 68) yerleşimin batısında, Hızırilyas/Agios Georgios mahallesinde bulunmaktadır. Okul 1723'te kurulmuşsa da günümüzdeki yapının temeli 1 Haziran 1875'te atılmış ve 1879'da tamamlanmıştır. Okul 1855-1860 yılları arasında müdürlük de yapmış olan Georgios Papadopoulos Kiriakidis önderliğinde ve Metropolit Gervasios Soumelidis'in³¹ destek ve koordinasyonu ile yaptırılmıştır. Okulda 1 ilkokul, 3 orta okul³², 5 lise sınıfı, 20'ye yakın öğretmen ve yaklaşık 300 öğrenci bulunmaktaydı. Trabzon Rum Okulundan sonra Karadeniz'in en önemli okulu idi. (Kandilaptis, 1931, s.37 ve 380).

Şekil 3.49 : Rum Erkek Okulu (Frontistirion): (a) 19. yüzyıl sonlarında (Yıldız Albümleri), (b) 1953'te (Kostas Papadopoulos Arşivi), (c) günümüze, (d) vaziyet planı

³¹ 1864-1905

³² Daha sonra dörde çıkartılmıştır.

Bir bahçe içinde kuzeybatı-güneydoğu istikametindeki iki katlı yapıdan günümüze ikinci katın pencere üst kotu aşağısındaki taş beden duvarları ulaşmıştır (Şekil3.49). Döşemeleri, çatısı ve iç bölmeleri ahşap olduğu anlaşılan yapının kuzeydoğu ve güneybatı cephelerinde girişleri bulunmaktadır. Bir giriş de güneybatıdaki istinat duvarı üzerinden üst kata ulaşmaktadır. Giriş holü çevresinde dörder sınıf bulunduğu anlaşılmaktadır.

3.3.4.2 Rum Kız Okulu

Yapı (Env. No: 59) yerleşimin batısında, Hızırilyas/Agios Georgios mahallesinde, Metropolitlik'in doğusunda yer almaktadır (Şekil 3.50). 1873 yılında Georgios Papadopoulos Kiriakidis ve Haldiya (Gümüşhane) Metropoliti Lavrandiyos tarafından kurulan okulun zemin katında Pinelopi adı verilen bir halı atölyesi, 4 ilkokul sınıfı³³, 3 öğretmen, 1 anasınıfı öğretmeni, ayrıca 2 erkek öğretmen ve 120 öğrencisi bulunmaktaydı (Kandilaptis, 1931, s.37 ve 380). Mübadele sonrası Eskicioğlu Hayri Bey'e ait olan yapı günümüzde konut olarak kullanılmaktadır.

Eski Gümüşhane'deki birçok yapı gibi eğime paralel yerleşen yapının alt katta doğu cephesinden, üst katta batı cephesinden girişleri bulunmakta, iki kat arasında merdiven bulunmamaktadır. Alt katta bir hol etrafında dört derslik ve batı yönünde tuvaletler, üst katta ise yine giriş holü etrafında dört derslik ile doğu cephesindeki çıkma ile oluşturulmuş öğretmen/idare odası bulunmaktadır. Üst kat dersliklerinin hol ile kesiştiği duvar köşelerinde silindir biçimli *peşko* adı verilen ısıtma sistemleri bulunmaktadır. *Peşkolar* holden yakılarak dersliklerin rahatsız edilmeden ısıtılmasını sağlamaktadır.

3.3.4.3 İbtidai Mekteb (İlkokul)

Eski Gümüşhane'de günümüze ulaşan tek Müslüman okulu Süleymaniye Camii avlusunun doğusundaki yapıdır (Env. No: 32, Şekil 3.51). Yıldız Albümleri'nde görülmeyen yapı 19. yy. sonlarında veya 20. yy. başlarında yapılmıştır. Trabzon KTVKK envanterinde 'Eski Mescit' olarak belirtilen bu yapının dini işlevle kullanıldığına yönelik başka bir kaynağa ulaşılamamıştır ve 20. yy başında bu binada İbtidai Mektep (İlkokul) olduğu bilinmektedir (San, 1990, s.84). Yapı Süleymaniye İlkokulu olarak 1980'lere kadar işlevini sürdürmüş, öğrenci sayısının yetersizliği

³³ Daha sonra beşe çıkartılmıştır.

(a)

(b)

(c)

(d)

Şekil 3.50 : Rum Kız Okulu: (a) 19. yüzyıl sonlarında (Halim Mısırlıoğlu Arşivi), (b) 1980'lerde (TKTVKK Arşivi), (c) günümüzde, (d) vaziyet planı

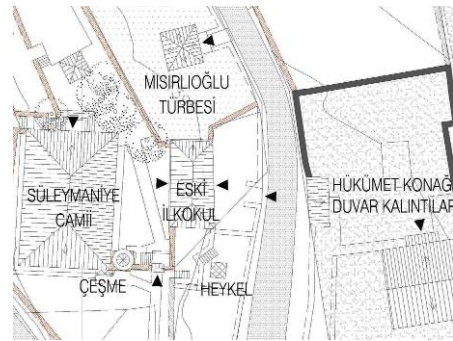
(a)

(b)

(c)

(d)

Şekil 3.51 : İbtidai Mekteb (İlkokul): (a) 19. yüzyıl sonlarında (Halim Mısırlıoğlu Arşivi), (b) 1980'lerde (TKTVKK Arşivi), (c) günümüzde, (d) vaziyet planı

sebebiyle kapatılınca bir süre boş kalmış, 1990’larda onarılarak üst katı Süleymaniye Camii İmamı Lojmanı, alt katı da kiralık konut olarak kullanılmaya başlanmıştır.

Eğime paralel yerleşen yapının özgün girişi doğu cephesinden olup, alt kat holünden üst kattaki sofaya çıkan merdivenler kapatılmış, üst katta batı cephesine bir kapı açılmıştır. Her iki katta da hol/sofa’nın iki yanında birer derslik bulunmaktadır. Üst kattaki sofa günümüzde kısmen kapatılarak mutfak haline getirilmiş, her iki katta da hol ve koridora tuvalet/banyo birimleri eklenmiştir.

3.3.5 Hamamlar

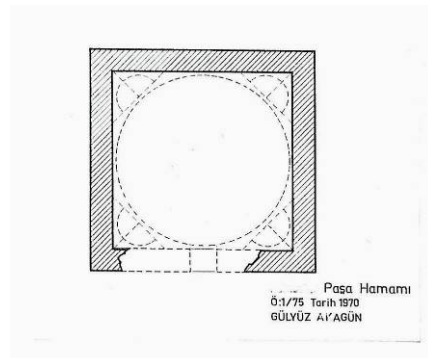
Eski Gümüşhane’de günümüze ulaşan biri konut hamamı olmak üzere beş hamam tespit edilmiştir.

3.3.5.1 Paşa Hamamı

Hamam (Env. No: 30) Cami-i Kebir mahallesinde, Kadirbeyzade Zeki Bey konağının doğusunda yer almaktadır. Bir diğer adı da Müftüoğulları Hamamı olan yapının³⁴ (San, 1990, s.81) yapım tarihi bilinmemektedir. Yapı kısmen yıkılmış, bazı bölümleri toprak altında kalmış ve soyunmalık dışındaki bölümleri gözlemlenememektedir. Kare mekan bir kubbeyle örtülüdür. Kubbeyle geçişi sağlayan tromplar ve sathi kemerler sivridir. Tromplardan ikisi ve kapı yok olmuştur. Hamamın yapılmasında taş ve tuğla kullanılmıştır (Uslu, 1980, s.13).

(a)

(b)

Şekil 3.52 : Paşa Hamamı: (a) batıdan görünüm, (b) plan (Uslu, 1980)

³⁴ H.1325/M.1907 tarihli bir vakfiyede yapının Müftüzadeler’in hayratı olduğuna dair bir ifade mevcuttur (VGMA, Sıra No: 43, Esas: 157/73) (Hacıahmetoğlu, 2007).

3.3.5.2 Saray Hamamı

Hamam (Env. No: 19) Cami-i Kebir mahallesinde, Süleymaniye Camii'nin kuzeybatısında yer almaktadır (Şekil 3.53). Yapım tarihi bilinmeyen hamam kuzeydoğu-güneybatı istikametinde bir dikdörtgen plana sahiptir. Beden duvarlarında taş, kubbelerinde taş ve tuğla kullanılan yapının kuzeydoğusundaki soğukluk ve girişi kısmen yıkılmıştır. Güneybatı kısmı eğim sebebiyle kısmen toprak altında kalmıştır. Kuzey yönünde görülen kemerli yapı kalıntısının hamamla ilişkili bir birim olması muhtemeldir.

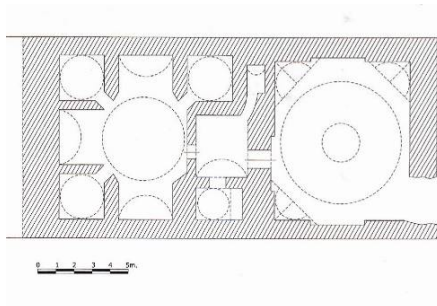
Kare planlı soğukluk kısmı bir kubbe ile örtülmüş, kubbeye geçişler tromplarla sağlanmıştır. Duvarlarında kısmen korunabilmiş bitkisel süslemeler görülebilmektedir. Kare planlı ve beşik tonozla örtülmüş ılıklik bölümünün kuzeyinde bir hela, güneyinde ise tıraşlık yer alır. Sıcaklık sekizgen biçimli, kubbe ile örtülmüş bir orta mekanın kuzeybatı, güneybatı ve güneydoğu yönlerindeki eyvanlar ve kuzey, batı ve güney yönlerindeki halvetlerden meydana gelmektedir. Eyvanlar tonoz ile, halvetler kubbe ile örtülmüştür. İç mekanda göbek taşı, döşeme, köşe taşları, pencere/kapı söveleri gibi kesme taş elemanlar sökülüştür.

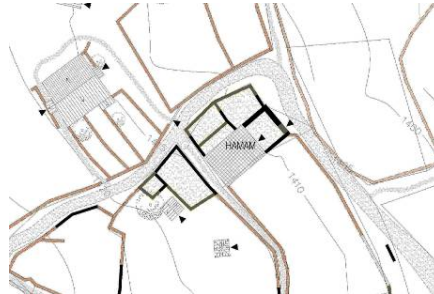
(a)

(b)

(c)

(d)

Şekil 3.53 : Saray Hamamı: (a) batıdan görünüm, (b) sıcaklık, (c) plan³⁵, (d) vaziyet planı

³⁵ Hacıahmetoğlu, 2007, s.79

3.3.5.3 Kavaklık Hamamı

Hızırilyas mahallesinin doğu yamaçlarında, Musalla deresinin batısındaki hamamın (Env. No: 56, Şekil 3.54) yapım tarihi bilinmemektedir. San'ın (1990, s.82) Sulu Hamam olarak bahsettiği yapı halk arasında Kızlar Hamamı (Hacıahmetoğlu, 2007, s.57) ve Cinli Hamam olarak da anılmaktadır.

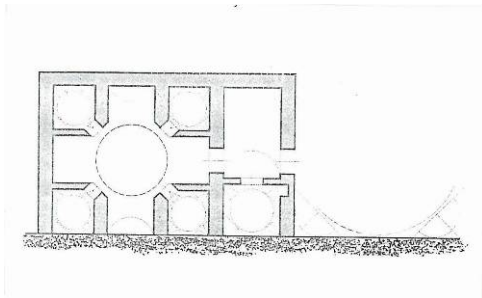
Yapı kuzeybatı-güneydoğu istikametinde dikdörtgen bir alanı kaplamakta ve güneybatı duvarı eğime yaslanmaktadır. Kare planlı ve kubbe ile örtüldüğü anlaşılan soğukluk kısmı yıkılmıştır. Dikdörtgen biçimli ve beşik tonoz ile örtülmüş ılıklik kısmının kuzeydoğusunda tıraşlık yer almaktadır. Sıcaklık ortada sekizgen biçimli bir mekanın dört yanındaki eyvanlar ve dört köşedeki halvetten meydana gelmektedir. Orta mekan ve halvetler kubbe ile, eyvanlar ise tonoz ile örtülmüştür. Yapının kuzeybatısındaki dikdörtgen biçimli külhanın üst örtüsü ve duvarları kısmen yıkılmıştır. Yapının göbek taşı, döşeme, köşe taşları, pencere/kapı söveleri gibi kesme taş elemanları sökülümüştür.

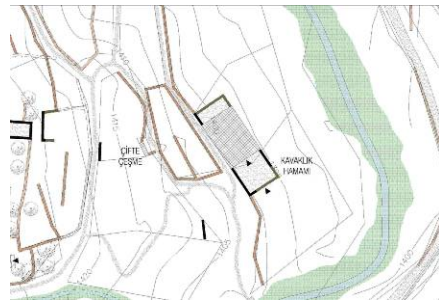
(a)

(b)

(c)

(d)

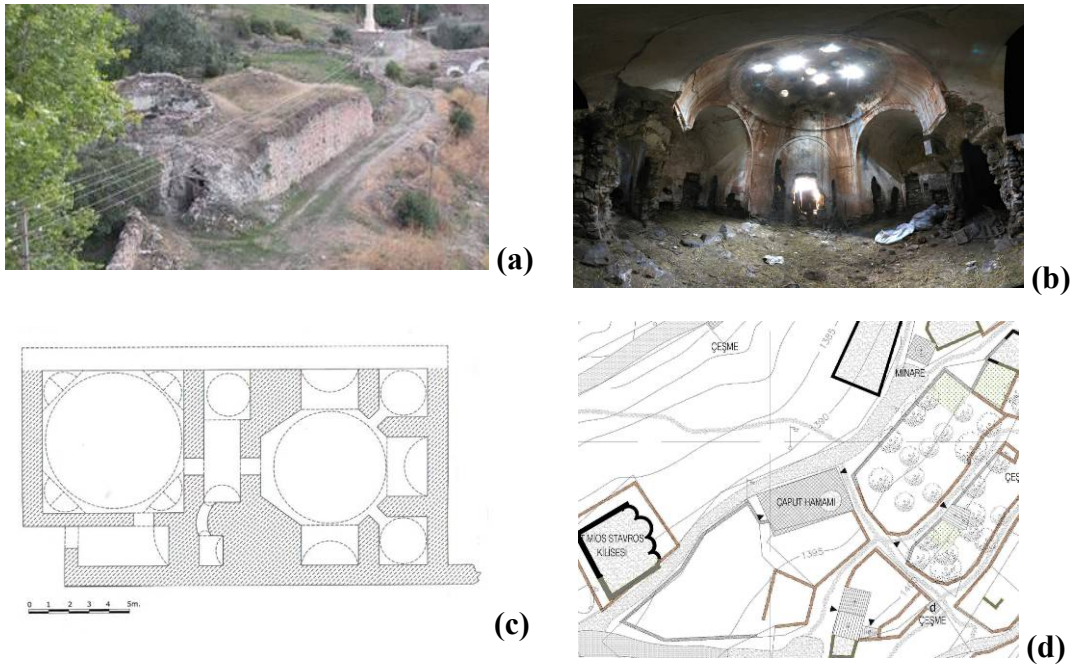
Şekil 3.54 : Kavaklık Hamamı: (a) güneyden görünüm, (b) sıcaklık, (c) plan³⁶, (d) vaziyet planı

³⁶ Uslu, 1980, PL.V

3.3.5.4 Çaput Hamamı

Hamam (Env. No: 116) Cami-i Sagir mahallesinde, Timios Stavros Kilisesi'nin doğusunda, Cami-i Sagir'in güneyinde yer almaktadır (Şekil 3.55). Günümüze ulaşmayan Hacı Kadir Vakfı'na ait olan hamamın yapım yılı bilinmemektedir. Soğukluk köşelerindeki eklentilerden bir dönem sağlamlaştırıldığı anlaşılan yapı günümüzde ahır olarak kullanılmaktadır.

Soğukluğa yapının kuzeyindeki dikdörtgen planlı bir holden girilmektedir. Kare planlı soğukluk kısmını örten kemerlerle desteklenmiş sekizgen bir kasnağa oturan kubbe yıkılmıştır. Dikdörtgen planlı ılıklığın kuzeybatısında bir hela, güneydoğusunda tıraşlık yer almaktadır. Sıcaklık ortada sekizgen biçimli bir mekanın kuzeybatı, güneybatı ve güneydoğu kenarlarında yer alan üç eyvan ile batı ve güney köşelerindeki iki halvetten meydana gelmektedir. Orta mekan ve halvetler kubbe ile, eyvanlar tonozla örtülmüştür. Yapının güneybatı cephesi boyunca uzanan dikdörtgen biçimli külhan beşik tonoz ile örtülmüştür. İç mekanda göbek taşı, döşeme, köşe taşları, pencere/kapı söveleri gibi kesme taş elemanlar sökülmüştür.

Şekil 3.55 : Çaput Hamamı: (a) kuzeyden/Cami-i Sagir minaresinden görünüm, (b) sıcaklık, (c) plan³⁷, (d) vaziyet planı

³⁷ Hacıahmetoğlu, 2007, s.69

3.3.6 Ticari yapılar

1293 (1877) Trabzon Salnamesi'nde 1 dabakhane, 1 salhane (mezbaha), 5 meyhane, 1 ırak fabrikası, 7 değirmen, 25 kahvehane kaydı bulunmaktadır (San, 1993, s.23). Bunların dışında San (1990, s. 82,83) altı hanın varlığından söz etmektedir. Bu hanlardan Bülbül Han, Büyük Han, Yeni Han, İsrailoğlu Han ve Mırdıkoğlu Han'ın konumları tespit edilememiş, yalnızca Sulu Han'ın dış duvarları günümüze ulaşmıştır. Sulu Han dışında Cami-i Sagir mahallesinde 'otel' adı ile bilinen ve bir geç dönem hanı olan yapının da yalnızca temel duvarları günümüze ulaşmıştır (Şekil 3.57). Süleymaniye Camii'nin güneydoğusunda, Hükümet Konağının güney parselindeki Sulu Han (Env. No: 36, Şekil 3.56) yerleşimin en merkezi ve büyük hanıdır. San (1990, s.82) Vakıflar İdaresine ait olan iki katlı yapının alt katında bir kahve, bir ahır, üç ardiye ve üç oda olduğunu; üst katta ise dört oda, bir kahve, beş dükkan ve ortada bir havuzun yer aldığını belirtmektedir.

(a)

(b)

Şekil 3.56 : Sulu Han: (a) 19. yy. sonunda (Halim Mısırlıoğlu Arşivi), (b) Kukulas Dağı'ndan günümüzdeki görünümü

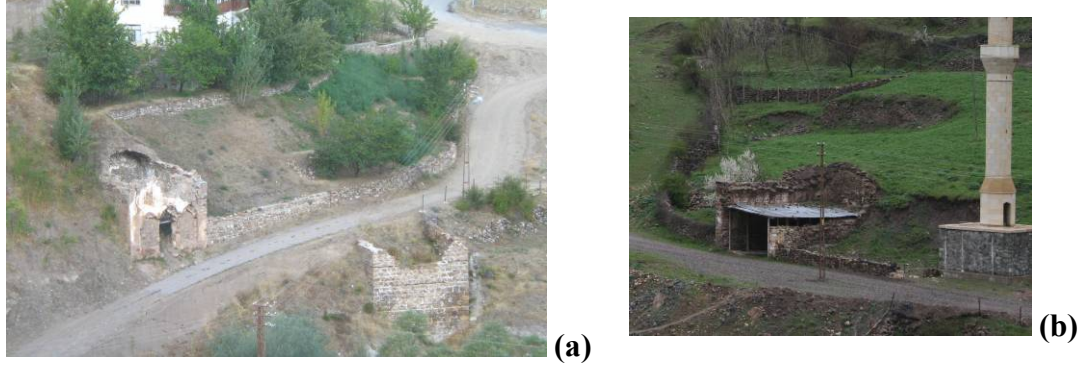
(a)

(b)

Şekil 3.57 : Otel: (a) 19. yy. sonunda (Halim Mısırlıoğlu Arşivi), (b) günümüzde

Günümüze ulaşan diğer ticari yapılar taş mağazalardır. Cami-i Kebir mahallesinden başlayarak Çarşı mahallesi üzerinden Cami-i Sagir mahallesine ulaşan yerleşimin ana aksı üzerinde sıralanmış tek birimli yapılara taş mağaza denilmekteydi. Günümüze iki taş mağaza üst örtüleri kısmen yıkılmış olarak ulaşmıştır (Env. No: 45 ve 105), birininse yalnızca temel duvarları görülebilmektedir (Env. No: 43) (Şekil 3.58).

Şekil 3.58 : Taş Mağazalar: (a) 45 ve 43 Env.No.'lu Yapılar, (b) 105 Env.No.'lu Yapı

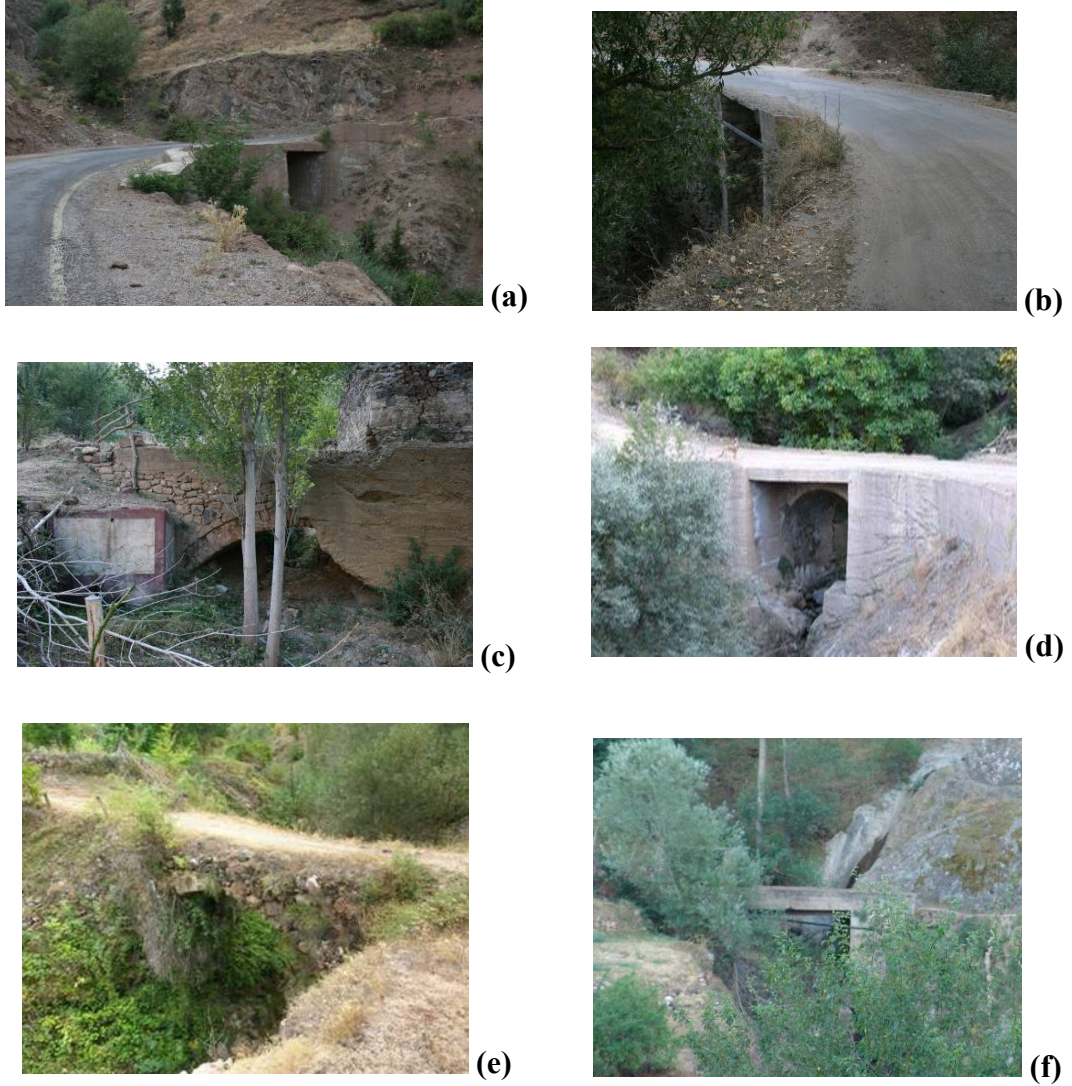
3.3.7 Köprüler

1293 (1877) Trabzon Salnamesi'nde yedi köprü kaydı bulunmaktadır (San, 1993, s.23). fakat günümüzde yerleşim içinde altı köprü bulunmaktadır. Muhtemelen Eski Gümüşhane yerleşimine ulaşımı sağlayan yol üzerindeki köprüler salnamedeki sayıya dahil edilirken, mahalle içindeki küçük köprüler dahil edilmemiştir. Musalla Deresi üzerindeki üç köprü (Env. No: 44, 98, 118) kemer açıklıkları, biçimleri ve malzemeleri ile birbirlerine benzerlikler göstermektedir. Yalnızca 98 envanter numaralı köprü orijinallliğini koruyabilmiş, 44 ve 118 envanter numaralı köprüler beton eklerle genişletilmişlerdir. Mevsimsel dereler üzerindeki köprülerden yerleşimin girişindeki 138 envanter numaralı köprü ve Cami-i Kebir mahallesindeki 42 envanter numaralı Dabakhane Köprüsü de kemerli olup, aynı şekilde beton eklerle genişletilmişlerdir. Yerleşimin güneyinde Koroçim mevkiindeki taş kaideli, ahşap döşemeli köprünün de döşemesi betonarme olarak yeniden yapılmıştır.

3.3.8 Çeşmeler

Yerleşimde tespit edilen 22 çeşmenin biri yeni, üçü özgünlüğünü tamamen yitirmiş, 18'i özgün niteliklerini kısmen ya da tamamen koruyan yapılardır (Şekil 3.60). San (1990, s.83) Eski Gümüşhane'de 14 tane *pohar* (pınar, çeşme) olduğunu belirtmekte ve bunları Alaşa, Cami, Çifte, Çöplük, Dibicin, Dabakhane, Karahan, Kazancı, Keçeci, Ketenos, Kalandar, Komiserin, Papazın ve Kavraz Poharı adları ile

sıralamaktadır. Bunlardan Cami, Çifte, Dibicin, Dabakhane ve Komiserin Çeşmesi'nin yeri tespit edilebilmiştir. Bunlar dışında Nikolaidis'in (1953) bahsettiği Koroçim Çeşmesi ve yerleşimde yaşayanların verdiği bilgilere göre isimleri tespit edilen Mısırlıoğlu, Ketenez, Zızzıl ve Hızırilyas Çeşmeleri ve adı tespit edilemeyen 11 çeşme bulunmaktadır.

Şekil 3.59 : Köprüler: (a) 138 Env.No'lu yerleşim girişindeki köprü, (b) 118 Env. No'lu Musalla Deresi üzerindeki köprü, (c) 42 Env.No'lu Dabakhane Köprüsü, (d) 44 Env.No'lu Musalla Deresi üzerinde Çarşı mahallesindeki köprü, (e) 98 Env.No'lu Musalla Deresi üzerindeki müdahale edilmemiş köprü, (f) 81 Env.No'lu Koroçim Mevkii'ndeki köprü

(a)

(b)

(c)

(d)

(e)

(f)

Şekil 3.60 : Özgün niteliklerini tasmmamen veya kısmen koruyan çeşme örnekleri: (a) Süleymaniye Camii Çeşmesi, Env.No:31b, (b) Zıllıl Çeşmesi, Env.No:65, (c) Komiserin Çeşmesi, Env.No:71, (d) Hızırilyas Çeşmesi, Env.No:75, (e) Musalla Mahallesi'nde 87 Env.No.'lu Çeşme, (f) Atatodor Mahallesi'mde 130 Env.No.'lu Çeşme

3.4 Sivil Mimarlık Yapıları

Çalışma alanında günümüzde 31'i tarihi 16'sı yeni olmak üzere toplam 47 konut bulunmaktadır. 31 tarihi konut dışında günümüzde 12'si ahıra dönüştürülmüş, 61'i zemin kat veya temel seviyesine kadar yıkılmış özgün işlevi konut olan 73 yapı daha bulunmaktadır. Yıkılmış ve ahıra dönüştürülmüş yapıların mimari özellikleri sağlıklı

olarak incelenememekle birlikte yerleşim dokusunun genel dokusunu irdelemek adına ipuçları vermektedirler. Yerleşimde günümüzde konut olarak kullanılan Rum Kız Okulu (Env. No: 59) ve İptidai Mektep (İlkokul, Env. No: 32) mimari açıdan sivil mimarlık yapıları ile oldukça benzer nitelikler taşımakla birlikte bu başlığın dışında tutulmuşlardır.

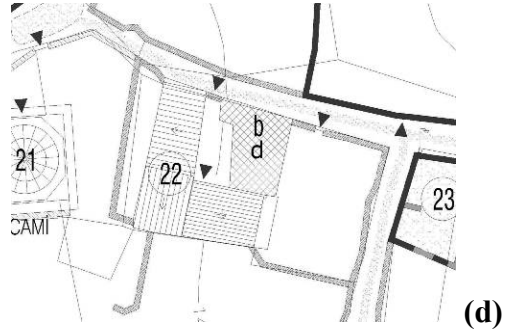
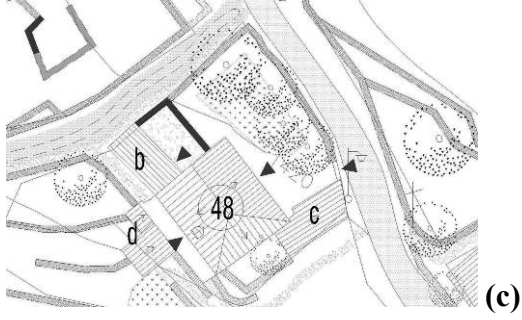
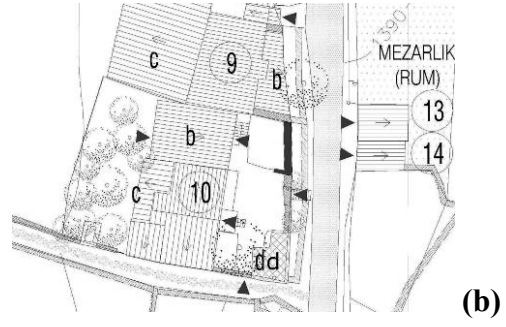
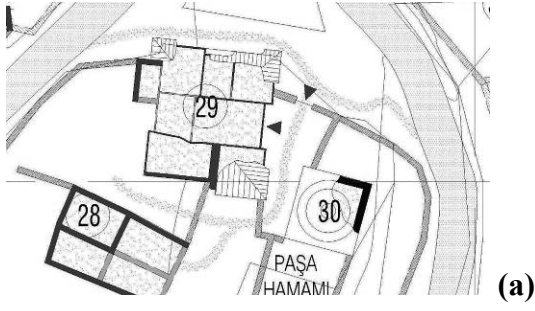
3.4.1 Kentsel dokuya yerleşim

20. yüzyılda kırsal bir nitelik kazanmış olan Eski Gümüşhane yerleşimindeki sivil mimarlık örneklerinin dokuya yerleşim biçimleri irdelenirken yapıldıkları dönemdeki kentsel doku göz önünde bulundurulmalıdır. Günümüzde birçok konut çevresindeki yapı kalıntıları ve yok olmuş yapıların üzerinde bulunduğu alanlar birleştirilerek; ve yapı gruplarının arasından geçen sokaklar fiilen kapatılarak oluşturulmuş bahçeler içinde yer almaktadır. Sokak izleri, kadastral sınırlar ve tarihi fotoğraflar incelenerek oluşturulan 19. yüzyıldaki yerleşim dokusunda (EK E.2) ise yapıların çoğunluğunun en az bir cephesinin sokağa açıldığı, yalnızca bazılarının bahçe veya avluya sahip olduğu anlaşılmaktadır. Özellikle yerleşimin merkezindeki konutların daha sıkışık bir doku içinde bulunduğu, yerleşimin kenar bölgelerinde ise daha geniş bahçeli konutların yer aldığı görülmektedir.

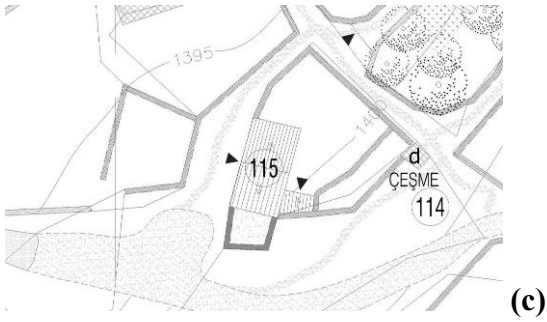
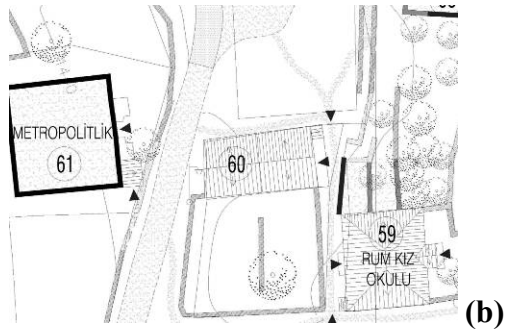
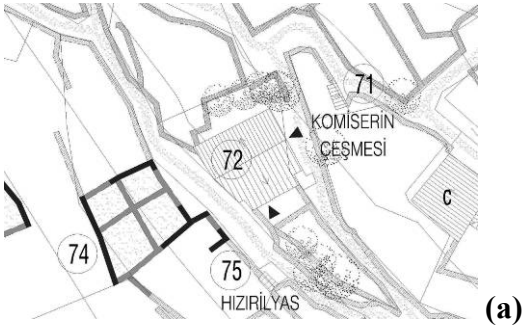
Yapıların kentsel doku içindeki yerleşimleri girişlerine göre incelendiğinde avlu veya bahçeden girilen ve sokaktan girilen yapılar olarak iki gruptan söz edilebilir. Avlu veya bahçeden girilen konutlar en az bir sokağa cephe vermekle birlikte bu cephede girişleri bulunmamaktadır (Şekil 3.61). Bazı örneklerde avlu/bahçe çevresinde aynı aileye ait birkaç konut ile müstemilat yapıları bulunmaktadır.

Girişleri doğrudan sokaktan olan yapılar tek girişli ve çift girişli olarak ikiye ayrılabilir. Yerleşimin yoğun olduğu merkezi bölgelerdeki tek girişli yapıların (Şekil 3.62) bazılarının bitişik nizamda olduğu görülmektedir. Az sayıda örnekte görülen arka bahçeye girişler yapıların arka veya yan cephelerindendir.

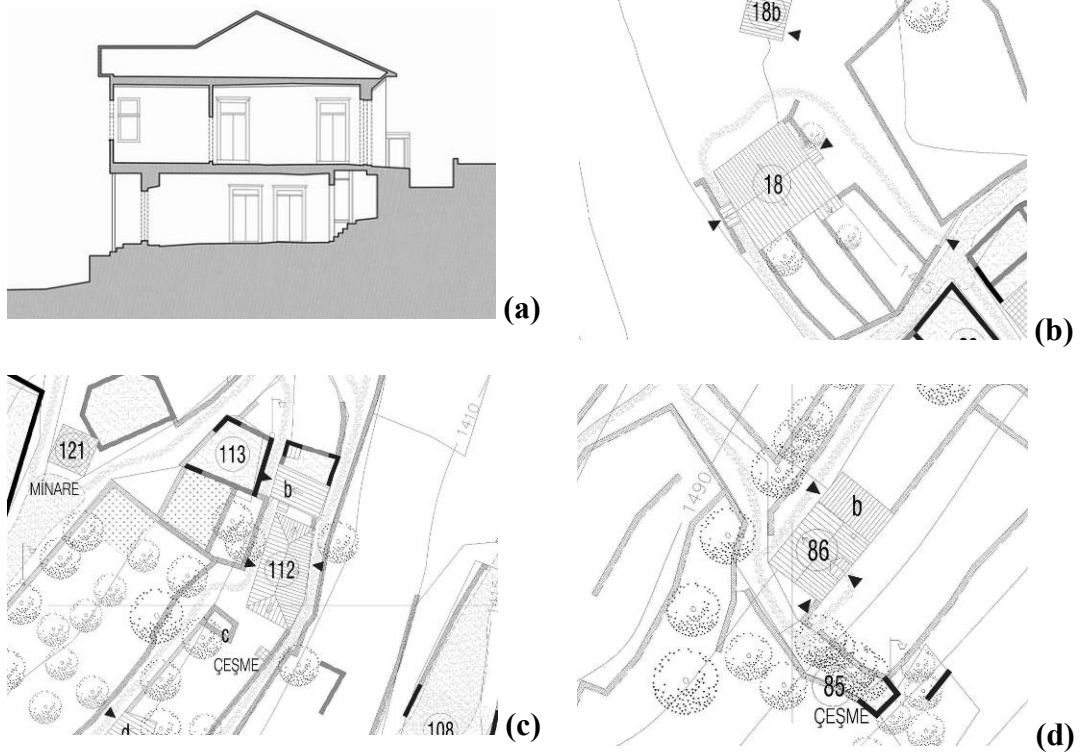
Yüksek eğimli arazi sebebiyle yerleşimdeki birçok konutta alt ve üst katlarda birbirine simetrik iki giriş yer alır (Şekil 3.63). Toprak/kaya kütesine sırtını dayayan konutların alt kat arka cepheleri toprak altında olup, ana cephede bir girişleri bulunur. Üst katta ise kot farkından dolayı ana cephedeki girişin ters yönünde üst kattaki sokağa açılan ikinci bir kapı yer alır.

Şekil 3.61 : Avlu veya bahçeden girilen konut örnekleri: (a) Kadirbeyoğlu Zeki Bey Konağı (Env.No: 29), (b) Sabahattin Başer Evi (Env.No: 10), (c) Ahmet Kaya Evi (Env. No:48), (d) Ulemaoğlu Evi (Env.No: 22)

Şekil 3.62 : Tek sokaktan girilen yapı örnekleri: (a) Muammer Daloğlu Evi (Env.No: 72), (b) Mehmet Ali Çubukçu Evi (Env.No: 60), (c) İhsan Efendi Evi (Env.No: 115), (d) 26 Envanter Numaralı Konut

Şekil 3.63 : İki sokaktan girilen konut örnekleri: (a) Eğim sebebiyle tersyönlerde iki farklı kottan sağlanan girişlerin kesitte görünümü, Melahat Çubukçu Evi (Env.No: 59), (b) Ali Erkan Evi (Env.No: 18), (c) Fahri Gümüşeli Evi (Env. No:112), (d) Turan Manisalı Evi 2 (Env.No: 86)

Sivil mimarlık yapılarının yönlenişinde topografik yapıdan dolayı güneşlenme faktörü gözardı edilmiştir. Doğu ve batıdan yüksek kayalıklar ve yüksek eğimli yamaçlarla çevrelenen yerleşim Musalla deresi boyunca güneye doğru yükselmektedir. Tepeler ve dere yatağının oluşturduğu amfi biçimindeki topografyaya bütün konutlar eğime paralel olarak inşa edilmişlerdir (Şekil 3.61, 3.62 ve 3.63). Yerleşimin yoğun olduğu 19. yüzyıl sonuna kadar birbiri ardında yükselen konutların üst katları, ve eğimden dolayı birçoğunun alt katları dahi manzaraya yönelmektedir. Tournefort (1718) ve Ahmet Şerif'in (1911) anlatımlarında özellikle Ermeni Mahallesi gibi yoğun bölgelerde konutların yer yer birbirlerinin terasları üzerinde yükseldiği ve bir sokak dokusunun bulunmadığı belirtilmektedir.

3.4.2 Yapı birimleri

Yerleşimdeki sivil mimarlık yapıları özgün durumlarında genellikle tekil yapılar olmakla birlikte, kimilerinde müstemilat ve ahır gibi eklere de rastlanmaktadır. Günümüzdeyse kentsel yapının kırsal yapıya dönüşmesi ile kırsal ihtiyaçlara göre müstemilat ve ahır yapılarının oranında artış görülmektedir. Günümüze ulaşan 73

konut yapısı ve konut harabesinin yalnızca 8'inde müştemilat ve 10'unda ahır bulunmaktadır. Konutların ahıra dönüştürülmesi ve yeni eklerle birlikte yalnızca 31 konut işlevini sürdürmekte, 9'unda müştemilat, 28'inde ahır bulunmaktadır.

Müştemilat ve ahır gibi ek servis birimlerine sahip yapılar yerleşimin çeperlerinde, yapı yoğunluğunun az olduğu mahallelerde görülmektedir. Yerleşimin yoğun olduğu merkezi mahallelerde ise yalnızca yüksek gelir grubuna ait konakların bazılarında müştemilat yapıları görülmektedir.

Müştemilat ve ahır dışında bir diğer servis birimi olan konut hamamlarından günümüze yalnızca bir örnek ulaşmıştır. 109 envanter numaralı hamamın üst örtüsü ve bağlı bulunduğu konut yıkılmıştır. Bir diğer konut hamamı kalıntısı 27 envanter numaralı yeni konut yapılırken yıkılmıştır. Bazı kaynaklarda 30 envanter numaralı Paşa Hamamı'nın bitişiğindeki Kadirbeyzade Zeki Bey Konağı'na ait olduğu belirtilse de hamamın boyutları ve eldeki belgeler kamusal bir yapı olduğunu göstermektedir (Bölüm 3.3.5.1).

3.4.3 Konut yapılarının mimari özellikleri

3.4.3.1 Konut yapı biçimleri

Eski Gümüşhane yerleşimindeki sivil mimarlık yapılarının bacalı (düz damlı) (Şekil 3.64) ve çatılı (Şekil 3.65) olarak iki farklı karaktere sahip olduğu görülmektedir. Kutlutan (1998, s.73) düz damlı konutların kırsal özellik gösteren yerleşimlerde çatılı konakların ise Eski Gümüşhane ve Yeni Gümüşhane gibi kentin ana merkezlerinde bulunduğunu belirtmektedir. Fakat Eski Gümüşhane'nin 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başında çekilmiş fotoğraflarında (Şekil 3.3, Şekil 3.6, Şekil 3.8, Şekil 3.10, Şekil 3.12, Şekil 3.14 ve Şekil 3.16) düz damlı yapıların kent dokusunun yarından fazlasını oluşturduğu görülmektedir. Yerleşimin merkezinde, Cami-i Kebir mahallesi çevresindeki devlet daireleri ve yönetici/tüccar ailelerin konaklarının çatılı, diğer konutların düz damlı olduğu görülmektedir. Günümüze ulaşan düz damlı ve çatılı konut örnekleri karşılaştırıldığında düz damlı konutların daha erken dönemlere ait olduğu, çatılı konak biçiminin 19. yüzyıl sonlarında yaygınlık göstermeye başladığı anlaşılmaktadır. Eski Gümüşhane, Yeni Gümüşhane ve çevrelerindeki diğer yerleşimlerde görülen yapı biçimleri incelendiğinde düz damlı konuttan çatılı konağa geçiş süreci açıklık kazanmaktadır (Şekil 3.66 ve Şekil 3.67).

Erken dönem düz damlı konut örnekleri *aşhanalı* plan şemasına sahipken, geç dönem örneklerinde iç sofalı plan şeması görülmektedir. Plan şeması dönemsel olarak değişim gösterirken üst örtünün düz damlı olarak devam ettirilmesi ahşap çatı strüktürü ve ahşap çatı kaplamasının (*hartama*) bulunması güç ve pahalı bir malzeme olması ile açıklanabilir.

(a)

(b)

Şekil 3.64 : Düz damlı konut örnekleri: (a) Eskicioğlu Evi (Env. No: 52), (b) üzeri sonradan çatı ile kapatılan Rüküş Hanım Evi (Env. No: 8)

(a)

(b)

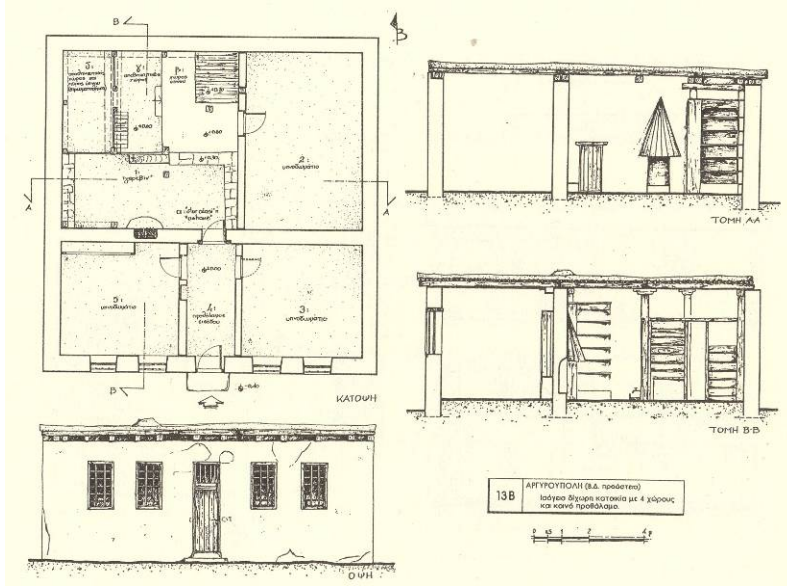
Şekil 3.65 : Çatılı konak örnekleri: (a) Ali Erkan Evi (Env. No: 18), (b) İhsan Efendi Evi (Env. No: 115)

3.4.3.2 Konutları oluşturan mekanlar ve plan tipolojisi

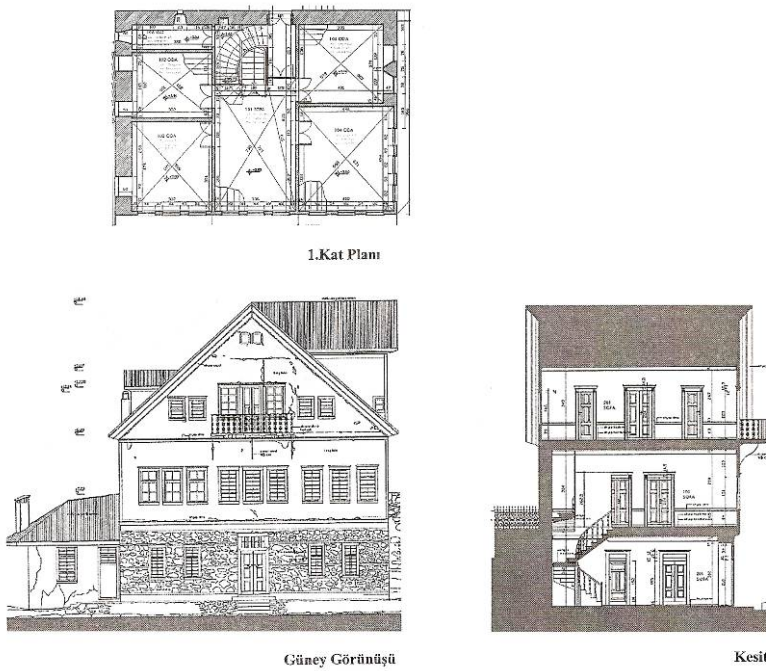
Eski Gümüşhane konutları taşlık ve sofa gibi sirkülasyon mekanları; oda, kış odası, sandık odası, *firandol* ve sofa gibi yaşama mekanları; *aşhana*, mutfak, kiler, hela, banyo ve odunluk gibi servis mekanlarından meydana gelmektedir.

Aşhana (aşhane) erken dönem ve kırsal bölge konutlarında günlük yaşamın merkezi niteliğinde ve konutun en büyük hacimli mekanıdır. Genellikle diğer mekanlara göre daha yüksek tavanlı olan *aşhananın* merkezinde tandır (yer ocağı) ve bazı örneklerde

bir duvarda ocak bulunur. Eski Gümüşhane’de *aşhanaya* sahip yalnızca bir yapı tespit edilmiştir.

Şekil 3.66 : Gümüşhane yakınlarında düz damlı ve *aşhanalı* bir konut (Gavra, 1998, s.500)

Şekil 3.67 : Yeni Gümüşhane’de 1920’lerde yapılan Hasan (Fehmi Ataç) Bey Konağı (Sağsöz, 2005, s. 1151-1153)

Mehmet Ali Çubukçu Evi’nde (Env. No: 60) yaklaşık kare boyutlarında bir *aşhana* ve bunun önünde yaklaşık aynı boyutlarda iki odalı bir birim bulunmaktadır (Şekil 3.68.a). Plan düzeni, kot farkları ve ahşap işçiliğindeki farklılıklar bu iki bölümün ayrı dönemlerde inşa edildiğini göstermektedir. *Aşhananın* ana mekanı iki kat yüksekliğinde olup, batı cephesinin dayandığı duvar boyunca ahşaptan oluşturulmuş

galerili bir bölüm yer almaktadır (Şekil 3.68.b). *Aşhanada* tandır veya ocak izine rastlanmamıştır fakat bu elemanların kapatılmış olması muhtemeldir. Ana mekanın batı kısmındaki ahşap bölümün alt katı ahşap kaplama bir duvarla ve kafesli pencerelerle ayrılmış kiler birimidir. Galeri biçimindeki üst kat ise selamlık olarak bilinen özellikli yaşama mekanıdır. Selamlığın iki tarafında ahşap dolaplar yer almaktadır ve batısındaki taş duvar ahşap ile kaplanmıştır. Bu duvar boyunca sıralanmış askılar, selamlık korkulukları ve dolaplarındaki incelikli ahşap dekorasyonu buranın daha çok misafirlerin ağırlandığı, toplantıların yapıldığı, muhtemelen konutta yaşayanların dinlenmek ve uyumak için kullandığı bir bölüm olduğunu göstermektedir. Ana mekandan ahşap bir merdivenle ulaşılan selamlık bölümü ayrıca bir köprü ile evin ön bölümündeki odalara bağlanmaktadır.

Şekil 3.68 : (a) Mehmet Ali Çubukçu Evi'nin (Env.No: 60) güneybatıdan görünümü ve *aşhana*

19. yüzyıl ve sonrasında yapılan geç dönem konutlarında *aşhana* görülmemektedir. *Aşhananın* günlük yaşam merkezi niteliği sofa, kış odası, oda, başoda, mutfak gibi mekanlara dağıtılmıştır. Konutların giriş bölümüne taşlık denilmektedir ve bu mekan konutun düşey ve yatay sirkülasyonunun merkezi konumundadır. Zemin kat odalarına bu mekandan ulaşılmakta, üst kata çıkan merdiven burada yer almaktadır. Taşlığın çevresinde her konutta mutfak; bazı konutlarda kiler, banyo/hela ve kış odası bulunur.

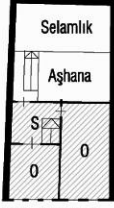
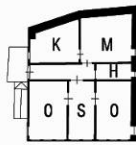
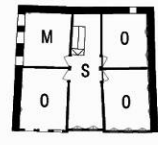
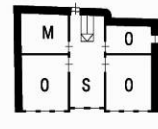
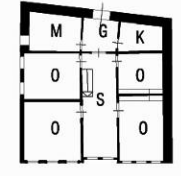
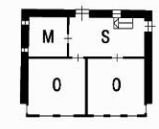
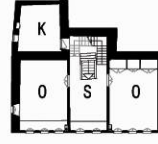
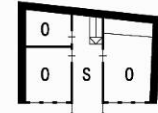
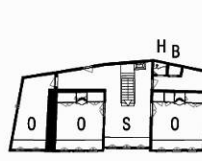
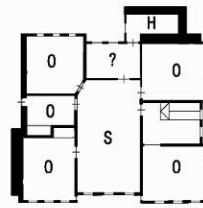
Üst katta sirkülasyon ve yaşam merkezi konumunda olan sofa taşlığın üstünde yer almaktadır. Sofasız konutlarda yalnızca sirkülasyon işlevini sağlayan küçük bir hol bulunur. Sofa etrafında odalar ve bazı konutlarda servis mekanları yer almaktadır. Genellikle üst kottan da girişi olan ve daha varlıklı evlerde üst kat mutfağına, bazılarında kiler ve hela/banyo'ya yer verilmiştir. Birden çok odaya sahip konutlarda üst kat odalarının bazıları başoda ve sandık odası olarak ayrılmaktadırlar.

Eski Gümüşhane’de üç katlı yapı bulunmamakla birlikte yüksek eğimli çatılar altında kalan hacimler değerlendirilerek kullanılmışlardır. Erken dönem ve alt gelir grubu konutlarında herhangi bir bölüntü yapılmadan depo, tarım ürünleri kurutma ve saklama gibi işlevlerle kullanılan çatı hacimleri geç dönemlerde bölünerek ve donatıları tamamlanarak oda olarak kullanılmaya başlanmışlardır. *Firandol* olarak bilinen çatı arası odaları manzaraya yönelmekte, bazı örneklerde bir balkona açılmakta ve yaz aylarında kullanılmaktadırlar.

Yukarıda açıklanan sirkülasyon, yaşama ve servis birimlerinin bir araya gelerek oluşturduğu mekan organizasyonlarına göre yapılar dört ana tipolojik başlık altında gruplanabilirler: *aşhanalı*, sofasız, iç sofalı ve dış sofalı (Şekil 3.69). Plan tipolojisi üst kat planlarına göre oluşturulmuşsa da, mekan organizasyonu ve plan alt katlarda da aynıdır. Planda üst katta yer alan odaların yerinde alt katta bir ya da iki kış odası, mutfak, kiler ve bazı konutlarda hela/banyo bulunur.

Aşhanalı tipte yalnızca bir yapının günümüze ulaştığı yukarıda belirtilmiştir. Sofasız tipte de yalnızca iki konut örneği tespit edilmiştir. Bunlar yerleşimin nispeten yoğun olduğu Hızırilyas mahallesinde, muhtemelen alt gelir grubuna ait konutlardır. Yeterli alan olmadığı için sofa niteliğinde bir mekan oluşturulamamış, küçük bir hol ile sirkülasyon sağlanmıştır.

Yerleşimde en yaygın plan tipi iç sofalı konutlardır. Genellikle konutun ortasında manzaraya dik yerleşen sofaya ulaşım yapının toprağa sırtını dayadığı bölümdeki merdivenden ve bazı örneklerde bu merdivenin kenarındaki üst kat sokak kapısından. Sofanın iki yanında odalar yer alır. Örneklerin büyük çoğunluğu üç odaya sahip olmakla birlikte, konutlarda en az iki en fazla altı oda bulunmaktadır. Daha varlıklı veya iki katın yarı bağımsız kullanıldığı konutlarda üst katta bir odanın yerinde mutfak yer almaktadır. Yine bazı konutlarda üst katta kiler ve/veya hela mekanları da bulunmaktadır. Bazı konutlarda üst katta girişin yandan olması (Müezzın Daloğlu Evi, Env. No: 72) veya ana cepheye yaslanan üçüncü odaya girişin sağlanabilmesi (Fahri Gümüşeli Evi, Env. No: 112) amacıyla sofaya bir koridor eklenmiş, sofa L biçimi almıştır.

AŞHANALI		SOFASIZ	İÇ SOFALI				DIŞ SOFALI
 60 M. Ali Çubukçu Evi	MUTFAKLI	 26 Sabiha Hanım Evi 1	 72 Müezzinz Daloğlu Evi	 48 Ahmet Kaya Evi	 52 Eskicioğlu - Akagün Evi	 18 Ali Erkan Evi	 86 Turan Manisalı Evi 2
İkinci Dönem Yapısı S : SOFA O : ODA M : MUTFAK K : KİLER H : HELA B : BANYO		 26 Sabiha Hanım Evi 1	 10 Sabahattin Başer Evi	 9 Ruhiye Özdamar Evi	 112 Fahri Gümüşeli Evi	 29 Kadirbeyzade Zeki Bey Konağı	
SELAMLIKLI		1 ODALI	2 ODALI	3 ODALI		4-5 ODALI	2 ODALI

Şekil 3.69 : Plan tipolojisi

Dış sofalı plan tipinde yalnızca bir konut tespit edilmiştir. Turan Manisalı Evi 2’de (Env. No: 86) yapının köşesinde yer alan sofaya iki kapı ve bir merdiven ile ulaşılmakta ve sirkülasyon işlevini yerine getirmektedir, fakat tam anlamıyla bir sofa karakteri taşıdığı söylenemez.

3.4.3.3 Konutların yapım sistemi ve kullanılan malzemeler

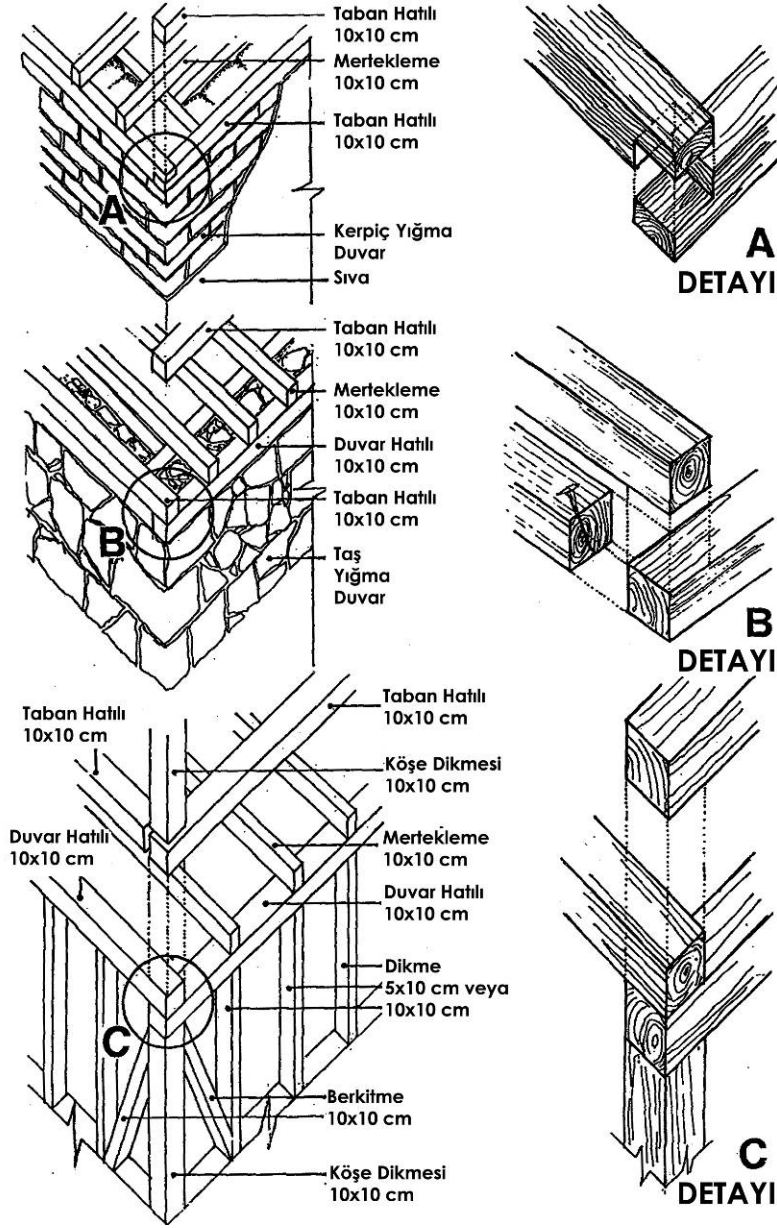
Eski Gümüşhane konutlarının tamamı yapım teknikleri ve malzeme açısından üç ayrı bölümden oluşan karma yapım sistemi ile inşa edilmişlerdir. Bu bölümler; temeller ve zemin katı oluşturan taş/kerpiç yığma bölüm, ahşap karkas üst kat ve çatı strüktürüdür.

Zemin kat duvarları genellikle moloz taş yığmadır. Kerpiç tuğlanın da duvar ögüsünde kısmen veya tamamen kullanıldığı örnekler görülmekle birlikte bu malzemenin taştan daha dayanımsız olması sebebiyle günümüze ulaşan yapı sayısı sınırlıdır. 60-90 cm arası kalınlıklara sahip zemin kat duvarları ahşap hatıllarla 1-1.5 m aralıklarla desteklenmiştir. Bütün sivil mimarlık yapılarında duvarlar önce 2-5 cm arası değişen çamur harç ile ve sonra çoğunluğu 1-3 cm arası değişen kireç sıva ile sıvanmış ve beyaz/krem renk badana ile boyanmıştır. Zemin katta ara bölmeler bazı örneklerde taş/kerpiç yığma, bazı örneklerde içi dolgulu ahşap karkas sistemle inşa edilmişlerdir. Zemin kat ara bölmelerinde ahşap karkas sistem kullanılan yapıların daha ciddi strüktürel problemler taşıdığı gözlenmektedir.

Üst katta hakim yapım sistemi taş/kerpiç dolgulu ahşap karkas sistemdir (Şekil 3.70). Üst katlarda ocak/baca bulunan, kuzeye bakan, yapının sırtını dayadığı eğimli araziye bakan ve bitişik düzende komşu binaya sınır teşkil eden üst kat duvarları bazı örneklerde taş yığma sistemle inşa edilmiştir. Fakat bütün yapıların ana cephe ve ara bölme duvarları dolgulu ahşap karkastır. Ahşap dikme aralıkları 20 ile 120 cm arası değişmektedir ve araları moloz taş ve kerpiç tuğla ile doldurulmuştur. Duvar yüzeyleri çamur harç üzerine kireç ile sıvanmış ve badanalanmıştır. Daha alt gelir gruplarına ait konutlarda hela, mutfak, kiler gibi mekanların bazıları yalnızca çamur ile sıvanmıştır. Bağdadi tekniği yalnızca bazı konutlarda önemli odaların nişli dolap düzenlemelerinde kullanılmıştır.

Zemin katta taşlık, mutfak, kiler, hela gibi mekan zeminlerinde sıkıştırılmış toprak ve taş kaplama kullanılmıştır. Zemin kattaki kış odalarının zemini ise ahşap döşemedir.

Üst katta sofa ve odaların zemini ahşap döşeme ile, kiler veya hela gibi servis mekanları bulunuyorsa sıkıştırılmış toprak veya taşla kaplanmıştır.

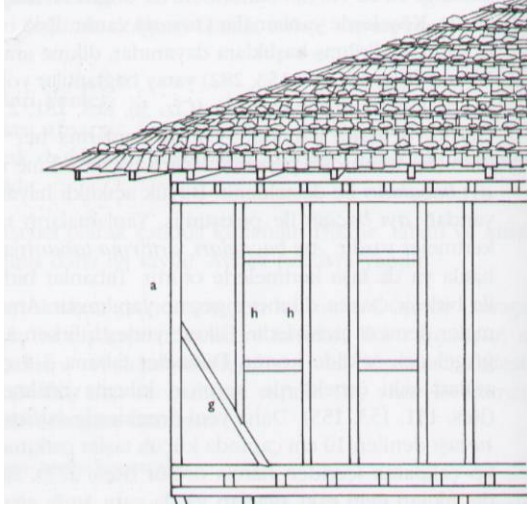
Şekil 3.70 : Ahşap ve taş bölümler arası birleşim detayları (Şahin, 1995, s.186)

Genellikle zemin kat tavanları, veya alt gelir grubuna ait konutlarda üst kat tavanları da ‘mertekleme’ olarak bırakılmıştır. Mertekleme döşeme ve tavanları taşıyan ahşap tomruklar üzerine sık olarak yerleştirilmiş 3-10 cm arası çaptaki yuvarlak kesitli ahşaplarla oluşturulan döşemeye yörede verilen isimdir. Bu ahşapların üzeri saz hasır veya bez çuvalla örtülmekte, 7-14 cm arası sıkıştırılmış toprakla kaplanmaktadır. Üst kat döşemesi ahşapsa kadronlar, taşsa taşlar sıkıştırılmış toprağın üzerine döşenmektedir. Alt kat tavanı da ahşap kaplanacaksa doğrudan tomruklar üzerine çakılırlar.

Konutların üst örtüsü bacalı (düz damlı) ya da çatılıdır. Günümüzde düz damlı konutların üzeri de ahşap çatkılı ve sac kaplamalı çatılarla örtülmüşlerdir. Özgün halinde düz damlı yapıların üzeri *mertekleme* ile kapatılmakta, katmanlar halinde sıkıştırılmış toprak, saman, çakıl ve sıkıştırılmış killi toprak ile kaplanmaktadır. Yağmur sonrası damlar silindir biçimli *loğ taşı* ile loğlanarak (ezilerek) çatlaması önlenmekte ve sıkıştırılmaktadırlar.

Yoğun yağışa sahip ve kar altında kalma süresinin uzun olduğu bölgede konutların çoğunluğu eğimi 35 ile 45 derece arasında değişen çatılar ile örtülmüşlerdir. Genellikle semer biçiminde ve nadiren üç omuz ve kırma biçimde çatılar görülmektedir. Çatı karkası ahşaptan oluşturulmuş, taban hatılları üzerine oturan aşıklerle oluşturulmuştur. Çatı yüzeyi ve hacmi büyük olduğundan aşıklar dikmelerin taşıdığı merteklerle birkaç yerden desteklenmektedirler. Dikmeler genellikle üst kat duvarlarının üzerine oturmakta ve çatı arasının kullanıldığı örneklerde araları doldurularak *firandol* (çatı arası) merkanını oluşturmaktadırlar. Aşıkların üzerinde *hartama* genişliklerinin aralıklarına uygun olarak yatay aşıklar yerleştirilmiştir. Günümüzde *hartama* kaplamaya (Şekil 3.71 ve Şekil 3.72) rastlanmamakla birlikte geçmişte birkaç yapı hariç bütün yapı çatıları bu malzeme ile kaplanmıştır. Ahşabın balta ile yarılması ile elde edilen, 0.5-1 cm kalınlığında, 60-100 cm uzunluğundaki *hartamalar* lifleri eğime dik şekilde üst üste yerleştirilmekte ve aşıkların zarar görmemesi için yalnızca birbirlerine çivilenmektedirler. 1956'da Orman Kanunu ile *hartama* üretiminin yasaklanması ve 1960'larda Orman İşletmesi'nin halka ucuz sac temin etmesi ile *hartama* kaplı bütün yapılar sac ile kaplanmıştır. Günümüze ulaşan konutlardan yalnızca Kadirbeyzade Zeki Bey Konağı alaturka kiremit kaplıdır.

Eski Gümüşhane'deki konutların dik çatı ile örtülü olanlarının saçakları da oldukça dik yapılmıştır. Eğimi 35 ile 45 derece arasında değişen saçaklar genellikle 3-4 sıra ahşapla kaplanmıştır.

Şekil 3.71 : *Hartama* (Pedavra) çatı kaplaması (Günay, 1998, s.302)

Şekil 3.72 : Safranbolu-Bartın yolunda *hartama* (pedavra) kaplı bir ev (Günay, 1998, s.308)

4. SORUNLAR, POTANSİYELLER VE GEÇMİŞ UYGULAMALAR

4.1 Sorunlar ve Potansiyeller

Eski Gümüşhane yerleşimi günümüzde çeşitli sorun ve potansiyelin etkisi altındadır. Tarihi yerleşmelerin birçoğunda görülebilen bu sorunların başlıcaları kültür varlıklarının korunamaması, yeni şehrin gelişim baskısı altında bulunması, turizm baskısı, çevresindeki maden sahalarının etkileri olarak sıralanabilir. Bu sorunlar iyi bir planlama ile yönetilebildiği takdirde alan için önemli potansiyellerin de başlıca kaynaklarıdır. Terk edilmiş olan yerleşimde yeniden yapılaşma, turizm ve maden ocaklarının alana yönlendireceği sermaye akışı tarihi yapıların ve dokunun korunarak yaşatılmasını, tarihi doku içinde asgari yapılaşma ile sürdürülebilir bir planlamanın hayata geçirilebilmesini sağlayabilir.

4.1.1 Kültür varlıklarının korunamamasının doğal ve sosyo-ekonomik sebepleri

Eski Gümüşhane yerleşimin barındırdığı kültürel mirasın korunamamasının doğal ve sosyo-ekonomik sebepleri Türkiye ve Dünya'daki birçok tarihi yerleşim ile benzerlikler göstermekle birlikte, yerele özgü sorunlar da gözlemlenmektedir. Yerleşimin 19. yüzyıl sonunda başlayan yok oluş süreci 1920'lerde Yeni Gümüşhane'nin kurulması ile radikal bir ivme kazanmış, yerleşim 1930'lar başında şehir niteliğini tamamen yitirerek kırsal bir yerleşim karakteri kazanmıştır. Yeni Gümüşhane kurulurken Eski Gümüşhane bir malzeme kaynağı olarak kullanılmış, devlet daireleri buradaki kamusal yapıların malzemelerini kullandığı gibi yerel halk da Eski Gümüşhane'deki yapılarını sökerek malzemeleri Yeni Gümüşhane'deki yapılarında kullanmıştır.

Bu hızlı yok oluştan kurtulabilen yapılar iklim koşulları ve topoğrafik yapının etkisiyle yıpranmaya başlamışlardır. Eski Gümüşhane yerleşiminde kışlar oldukça sert, yağışlı geçmektedir ve donlu gün sayısı oldukça fazladır. Yazları ise kurak olmakla birlikte gün içi sıcaklık farkları zaman zaman 20 dereceye ulaşmaktadır. Bu iklimsel etkiler yapı malzemelerinin bozulmasında başlıca etkenlerdir. Bunun dışında

eğimli ve kısmen kayalık yapısı ile heyelana yatkın zemin yapısı mevsimsel dere yataklarının etkisi ile daha da riskli sonuçlar doğurmaktadır. Yapılarda eğime ve zemin yapısına bağlı oturmalar, toprak kayması ve sele bağlı temel açılması ve kaya düşmesine bağlı yıkımlar görülmektedir.

Yapıların doğal etkiler altında yıpranmasını sosyo-ekonomik etkenler hızlandırmaktadır. Yerleşimdeki başlıca sosyo-ekonomik sorun terkedilmişlik ve buna bağlı olarak gelişen özgün kullanıcının yitirilmesi ve kentsel sosyal yapının kırsal sosyal yapıya dönüşmesidir. Yapıların %45'i kullanılmamakta, yalnızca %6'sında özgün kullanıcılar yaşamaktadır. Kullanılmayan yapılar bakımsızlık sebebiyle yıpranırken, diğer yapılar da yeni kullanıcıların sosyo-kültürel ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik müdahaleleriyle bozulmaktadırlar. Tarihi konutların %33'ünün zemin katı, veya tek katlıysa tamamı, ahıra dönüştürülmüş, konut niteliğini koruyanlar ise banyo, tuvalet ve mutfak ekleri ile güncel yaşam ihtiyaçlarına adapte edilmişlerdir. Terk edilmiş ve kullanılmayan yapılar ise günümüzde hala yapı malzemesi/yakacak temini, bahçe alanı kazanmak ve hatta manzarayı kapattığı gerekçesiyle yıkılmaya devam etmektedir.

Sosyo-ekonomik yapının değişmesi yapım malzemeleri ve sistemlerini de etkilemiş, geleneksel yapım malzemelerinin temininin güçlüğü ve pahalılaşması ile yeni yapı ve tarihi yapı onarımlarında daha ulaşılabilir olan çimento ve tuğla gibi malzemeler kullanılmaya başlanmıştır. Şehir yok oluş sürecinde esnaf gruplarını da yitirmiş, ülke genelindeki eğilimle paralel olarak da geleneksel yapım sistemlerini bilen yeni ustalar yetiştirilememiştir. Gümüşhane geleneksel konutlarının en önemli özelliklerinden biri olan 'hartama'nın (ahşap çatı örtüsü) temini 1956 tarihli 6831 sayılı Orman Kanunu'nun 14. maddesi'yle yasaklanmış, 1960'larda Orman Dairesi'nin hartama örtülü yapılar için piyasadan oldukça ucuza sac satması ile bütün yapıların çatıları sac kaplanmıştır.

Tarihi yapıların korunamamasını etkileyen bir başka faktör de yapıların süreç içinde birden çok mülkiyet sahibine sahip olmasıdır. Kimi örneklerde yüzlere varan mülkiyet sahipleri arasında yapının kullanımı ve onarılması ile ilgili görüş birliği sağlanamamakta, çoğu zaman bu durum yapıların terk edilmesine ve başka kullanıcılara kiralanmasına veya işgal edilmesine yol açmaktadır.

Tarihi yerleşimlerde yaşayan halkın koruma bilincine sahip olmaması da yapıların korunamamasının başlıca sebeplerindendir. Eski Gümüşhane yaşayanlarının %88'i 'sit alanı'nın ne olduğunu, %64'ü yaşadığı yerleşimin sit alanı olduğunu bilmemektedir. Yaşadığı konut tescillenen ve yaşadığı alan sit alanı ilan edilen halka ilgili kurumlar tarafından hiçbir bilgilendirme yapılmamakta, birçok sit alanında karşılaşılan 'çivi çakılmaz' yargısı yaygınlık kazanmaktadır. Tarihi yapı/çevre yaşayanlarına sit alanının ne olduğu, tescilli eserlerin nasıl onarılabildiği, yeni yapıların nasıl inşa edilebildiği, sahip oldukları kanuni ve maddi imkanlar, hibe ve krediler basitçe açıklanmamaktadır.

4.1.2 Yeni Gümüşhane ve kayak merkezinin alan üzerine etkileri

Yeni Gümüşhane yerleşimi Harşit Çayı Vadisi boyunca kuzeybatı-güneydoğu istikametinde, çevredeki yamaçların yerleşime elverişsizliği sebebiyle genişliği yer yer 100 metreye inen, yaklaşık 9 kilometre uzunluğunda bir alana yayılmaktadır. Şehrin tarıma elverişli yegâne alanlar üzerinde gelişerek tarımın ekonomideki payının azalması, hayvancılığın da paralel bir şekilde önemini yitirmesi, transit taşımacılığın şehrin geçmişteki konaklama rolünü ortadan kaldırması sonucu şehir ekonomisi hizmet sektörüne yönelmiştir (Bölüm 2.2.4). İl merkezi olması sebebiyle devlet kurumlarında çalışan memur nüfus ekonomideki önemli bir payda haline gelmiş; askeri tesisler, üniversite ve turizm kentin içinde bulunduğu ekonomik sorunlardan çıkış yolu olarak görülmeye başlanmıştır.

Yeni Gümüşhane'nin doğal yerleşim eşiklerini oluşturan kayalık tepeler 1980'lerden itibaren gecekondulaşarak şehrin sağlıklı gelişimini hızlandırmış, bu gelişim Eski Gümüşhane ve buraya ulaşan Musalla Deresi Vadisi'ni de etkilemiştir. Günümüzde gecekondulu alanları Eski Gümüşhane yerleşiminin yaklaşık 3 kilometre yakınına kadar genişlemiş, Eski Gümüşhane'de de yeni yapım faaliyetleri hızlanmıştır. Yeni Gümüşhane'ye yakın, toplu taşıma ile ulaşılabilir ve merkeze bağlı mahalleler arasında en düşük arsa fiyatlarına sahip olması sebebiyle yerleşim çevre köylerden ve merkezden nüfus almaya başlamıştır. Bunun dışında yazlık veya haftasonu kullanımı için ikinci konut edinimi de bölgede son dönemlerde ortaya çıkan bir eğilimdir.

1990'lardan itibaren Eski Gümüşhane yerleşimi barındırdığı kültürel miras ile şehrin başlıca turizm merkezlerinden biri olarak görülmeye başlanmış ve 2000'lerde Belediye ve Valilik'e bağlı kuruluşlar bölgeyi 'turizme kazandırmak' amacıyla

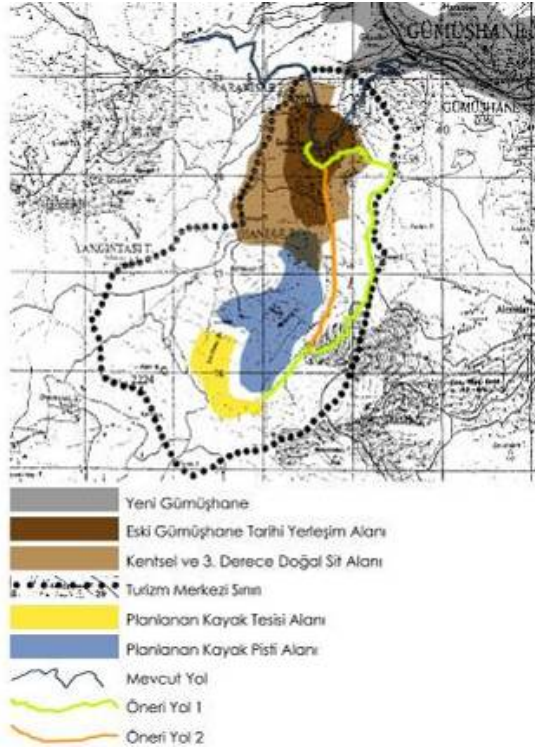
alışmalara başlamışlardır. Eski Gümüşhane'nin güneyindeki tepelerde bir kayak tesisi kurulması, kış sporları ve kültür turizminin birbirini destekleyerek kent ekonomisinin başlıca girdisini oluşturması amaçlanarak 'Süleymaniye Mahallesi Koruma Amaçlı İmar Planı' ve 'Kış Sporları Turizm Merkezi' alışmaları paralel olarak yrtlmeye başlanmıştır. Bu alışmalar sonucunda Eski Gümüşhane ve güneyindeki bölge Bakanlar Kurulu'nun 23 Mayıs 2010 günü 2010/647 sayılı kararıyla 'Gümüşhane Süleymaniye Kış Sporları Turizm Merkezi' ilan edilmiş (Resmi Gazete, 26 Temmuz 2010) (şekil 4.1), Koruma Amaçlı İmar Planı da 2010 yılı Ağustos ayında TKTVKK tarafından onaylanmıştır.

Eski Gümüşhane (Süleymaniye) Kentsel ve 3. Derece Doğal Sit Alanı'nın tamamı Kış Sporları ve Turizm Merkezi'nin sınırları içinde kalmakta, kayak tesisine gidecek yolların tarihi doku içerisinden geçirilerek yerleşimin kayak tesisinin konaklama ihtiyacının bir kısmını karşılaması amaçlanmaktadır. Bu amaçla Koruma İmar Planı'nda da belirtildiği üzere tarihi konutların ve yeni yapılacak yapıların pansiyon ve butik otel olarak kullanılması öngörülmektedir.

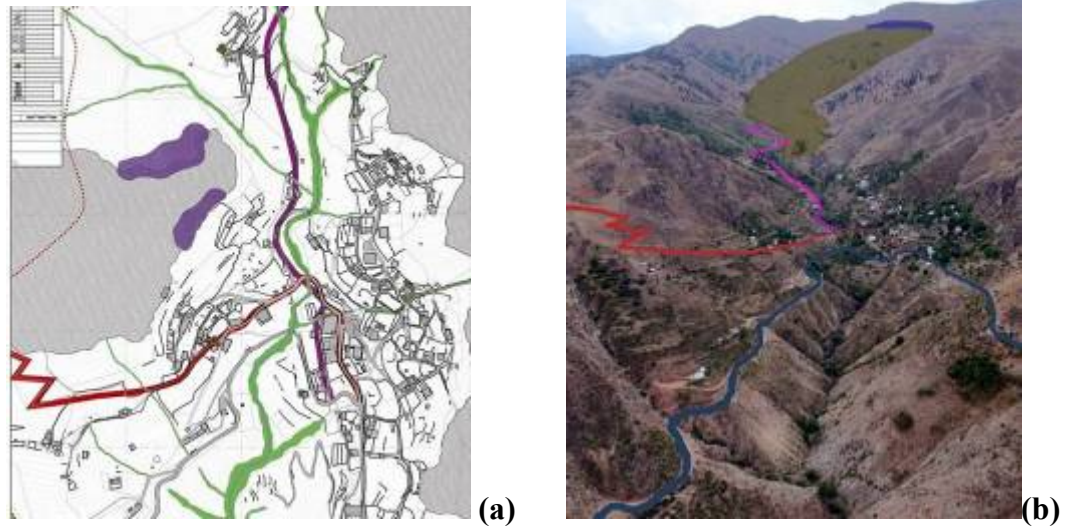
Kayak merkezine gidecek yolun öncelikle tarihi dokunun ana akslarından biri olan eski arşı yolu üzerinden Cami-i Kebir, Cami-i Sağır, Meryemana ve Ayatodor mahallelerinin kalıntıları içinden geçirilmesi önerilmiştir (şekil 4.1 ve şekil 4.2). Anıtsal yapılar arasında yalnızca 3 metre mesafe bulunan, özgün duvar dokuları ile vrelenmiş, özgün sokak döşemesinin yer yer günümüze ulaştığı bu aks TKTVKK tarafından kabul edilmemiştir. Bunun zerine hazırlanan ve kabul edilen ikinci yol güzergahı da yine eski yerleşimin merkezini oluşturan Cami-i Kebir Mahallesi içinden Cami-i Sağır Mahallesi'ne geçerek, buradan güneye yönelmektedir. Bu güzergah üzerinde de eski arşı dokusunu oluşturan han ve taş mağaza kalıntıları, taş köprü ve özgünlüğünü koruyan sokak dokuları yer almaktadır. Kayak merkezini besleyebilecek kapasitedeki bir yolun tarihi yerleşim dokusuna vereceği büyük zarar aşıkardır.

Birbirini destekleyerek gelişmeleri beklenen kış sporları ve kültürel turizm dengeli planlanmadığı takdirde bölge için bir potansiyelden çok soruna dönüşebilecektir. Kayak merkezi ile yükselecek turizm ilgisi Eski Gümüşhane yerleşiminin ekonomik değerini artıracak, turizm yatırımları tarihi yapıları ve dokuyu etkileyecek, altyapı eksikleri giderilecektir. Eski Gümüşhane tarihi yerleşiminin turizmi

destekleyebilecek nitelikte değerlerini koruyabilmesi turizm-koruma ilişkilerinin ve koruma-kullanma dengesinin azami ölçüde kurulabilmesiyle mümkündür.

Şekil 4.1 : Yeni Gümüşhane, Eski Gümüşhane ve kayak merkezi (1/50000 ölçekli Gümüşhane Süleymaniye Mahallesi Kış Sporları Turizm Merkezi Paftası üzerine işlenmiştir.)

Şekil 4.2 : Kayak Merkezi için önerilen yol güzergahları³⁸

³⁸ İlk öneri kırmızı renk ile, ikinci ve kabul edilen öneri mor renk ile gösterilmiştir. Fotoğraf (b) Bünyamin Aygün tarafından çekilmiştir.

Kayak tesisi altyapısını oluşturacak yollar, konaklama tesisleri, günübirlik tesisler ve restorasyon uygulamaları tarihi dokuyu tamamen değiştirecek, bununla birlikte turizmin bir girdisi olan tarihi yerleşim nüfusu ve kültürü etkilenecektir. Fiziksel ve sosyo-kültürel yapıdaki bu değişimin sürdürülebilir koruma ve turizm ilkeleri ile planlanması her iki sektörü de olumlu etkileyecektir.

4.1.3 Maden sahalarının alan üzerine etkileri

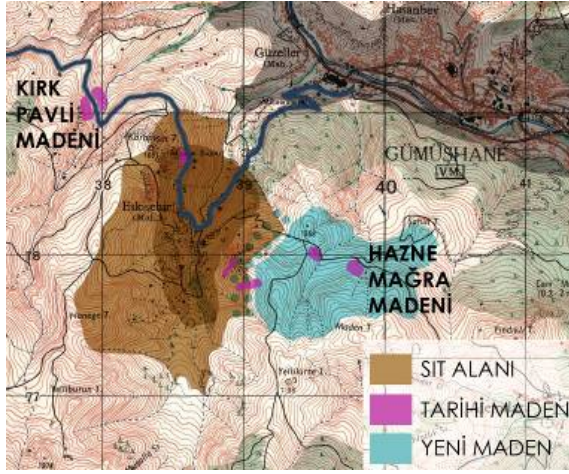
Kuruluşu ve yok oluşu çevresindeki maden sahalarına bağlı olarak gelişen Eski Gümüşhane yerleşmesi günümüzde de madenlerin oluşturduğu sorun ve potansiyellerin etkisi altındadır. Yerleşimin batısında Kırk Pavli ve doğusunda Hazine Mağra tarihi maden sahaları vardır (Şekil 4.3). Osmanlı döneminde 20. yüzyıl sonlarına kadar işletildikleri bilinen bu maden sahalarının Geç Bizans ve Pontus Krallığı dönemlerinde de işletilmiş olması muhtemeldir (Bölüm 3.1.1). Günümüzde bu maden sahalarının açık ocakları ve tünel girişleri kısmen Sit Alanı içinde, kısmen yakın çevresinde görülebilmektedir (Şekil 4.4). Tünel girişlerinin yerleşimin sınırlarını oluşturan kaya kütlelerinin içindeki tarihi maden galerileri boyunca devam ettiği ve kısmen tarihi maden teçhizatının görülebildiği bilinmektedir³⁹.

Yerleşimin doğusundaki Hazine Mağara madeni son yıllarda yeniden işletilmeye başlanmıştır (Şekil 4.3). Eski Gümüşhane yerleşimi ve Sit Alanı'nın yaklaşık 1.5 kilometre doğusundaki tarihi madenin merkezi çevresinde 2005 yılında sondaj çalışmalarına başlanmış, Sit Alanı sınırına kadar sahada sondaj kuyuları açılarak tarihsel ve doğal peyzaja zarar verilmiştir (Şekil 4.5). 2010 yılından itibaren de maden işletilmeye başlanmış, Sit Alanı dışında kalan tarihi maden sahaları, tüneller ve galeriler kısmen tahrip olmuş, çalışmalar yerleşimin doğusundaki Kukulas Dağı içindeki tarihi galerilere kadar ulaşmıştır.

Yerleşimin tarihinde büyük öneme sahip olan maden sahalarının Endüstri Mirası olarak koruma altına alınması ve tarihi madenlerin sınırlarının belirlenmesi gerekmektedir. Koruma altına alınacak maden sahaları gerekli koruma ve altyapı çalışmaları ile ziyarete açılarak yerleşimin turizm ekonomisine katkı sağlayabilecek potansiyellere sahiplerdir. Gümüşhane ekonomisinde önemli bir paya sahip olan

³⁹ Bilgi bölge yaşayanları ve maden işletmesinden edinilmiştir.

maden sektörü ile paralel yürütülecek çalışmalar ile tarihi maden sahalarının korunarak bölge kültürüne ve ekonomisine farklı yollardan katkı sağlaması mümkündür.

Şekil 4.3 : Eski Gümüşhane çevresindeki madenler

(a)

(b)

Şekil 4.4 : Yerleşimin doğusundaki Kukulas Dağı'nın batı yüzündeki tarihi maden tünel girişleri (a) ve güneybatı yüzündeki maden sahası (b)

Şekil 4.5 : Sit alanı sınırı ve maden sahası⁴⁰

⁴⁰ www.maps.google.com (Erişim: 15.04.2010)

4.2 Geçmişte Yapılan ve Günümüzde Devam Eden Uygulamalar

4.2.1 Tescil çalışmaları

Eski Gümüşhane yerleşimi Trabzon KTVKK'nun 01.11.2002 gün ve 4587 sayılı kararıyla Kentsel ve 3. Derece Doğal Sit Alanı ilan edilmiştir. Yerleşim girişindeki tarihi mezarlık alanı (Romeysa, Env.No: 139) dışında tarihi yapıların tamamını içine alan sit sınırı yerleşimi çevreleyen kayalık tepelerin (Kukules, Musalla, Hanak, Zincirlitaş, Karaysar Taşı) üst sınırlarından geçirilmiştir. Günümüze kadar Erzurum ve Trabzon KTVKK'ları tarafından 31 yapı tescil edilmiştir.

Erzurum KTVKK'nun 28.04.1988 gün ve 27 sayılı kararı ile Süleymaniye Camii (Env.No: 31); 24.06.1989 gün ve 157 sayılı kararı ile Kadirbeyzade Zeki Bey Konağı (Env.No: 29) tescil edilmiştir.

Erzurum KTVKK'nun 24.06.1989 gün ve 160 sayılı kararı ile Köprü II (Env.No: 44), Minare I (Çarşı Camii Minaresi, Env.No: 104), Hamam (Saray Hamamı, Env.No: 19), Küçük Camii (Env.No: 21), Paşa Hamamı (Env.No: 30), Konut Hamamı Kalıntısı (Env. No: 109), Agios Theodoros Kilisesi (Env. No: 135), Panagia Kilisesi (Env.No: 106), Minare III⁴¹ (Dere Camii Minaresi, Env.No: 123) tescil edilmiştir.

Erzurum KTVKK'nun 24.06.1989 gün ve 160 sayılı kararı ile Ahmet Kaya Evi (Env.No: 48), Rafet Çubukçu Evi (Rum Kız Okulu, Env.No: 59), Fahri Gümüşeli Evi (Env.No: 112), Ali Erkan Evi (Env.No: 18) tescil edilmiştir.

Erzurum KTVKK'nun 21.09.1990 gün ve 273 sayılı kararı ile Kavaklık Hamamı (Env.No: 56) tescil edilmiştir.

Trabzon KTVKK'nun 01.11.2002 gün ve 4587 sayılı kararı ile Agios Georgios Metropolitlik Kilisesi (Env.No: 55), Hızırilyas Çeşmesi (Env.No: 75), Komiserin Çeşmesi (Env.No: 71), Rum Erkek Lisesi (Env.No: 68), Metropolitlik (Env.No: 61), Agios Ioannes Manastır Kilisesi (Env.No: 1), Mısırlıoğlu Türbesi (Env.No: 33a), Eski İlkokul (Env.No: 32), Taş Mağaza I (Env.No: 45), Hükümet Konağı Kalıntıları (Env.No: 35), Taş Mağaza II (Env.No: 105), Timios Stavros Kilisesi⁴² (Env.No:

⁴¹ KTVKK belgelerinde Minare II adı ile belirtilmiştir.

⁴² KTVKK belgelerinde adı yanlışlıkla Agios Stephanos Kilisesi olarak yazılmıştır.

117), Çaput Hamamı (Env.No: 116), Minare II⁴³ (Cami-i Sagir Minaresi, Env.No: 121), Surp Karabet Kilisesi (Env.No: 6), konut⁴⁴ tescil edilmiştir.

Trabzon KTVKK'nun 26.05.2005 gün ve 240 sayılı kararı ile Köprü I (Env.No: 98), Köprü III (Env.No: 118) tescil edilmiştir.

4.2.2 Restorasyon uygulamaları ve devam eden restorasyon projeleri

Yerleşimde son on yılda yapılan uygulamalarla Süleymaniye Camii, Küçük Cami, Minare I (Çarşı Camii), Minare II (Cami-i Sagir) ve Minare III (Dere Camii) 'restore' edilmiştir. Kadirbeyoğlu Zeki Bey Konağı ve Paşa Hamamı'nın ise restorasyon projesi TKTVKK tarafından onaylanmış, yakın zamanda uygulamaya geçilmesi beklenmektedir.

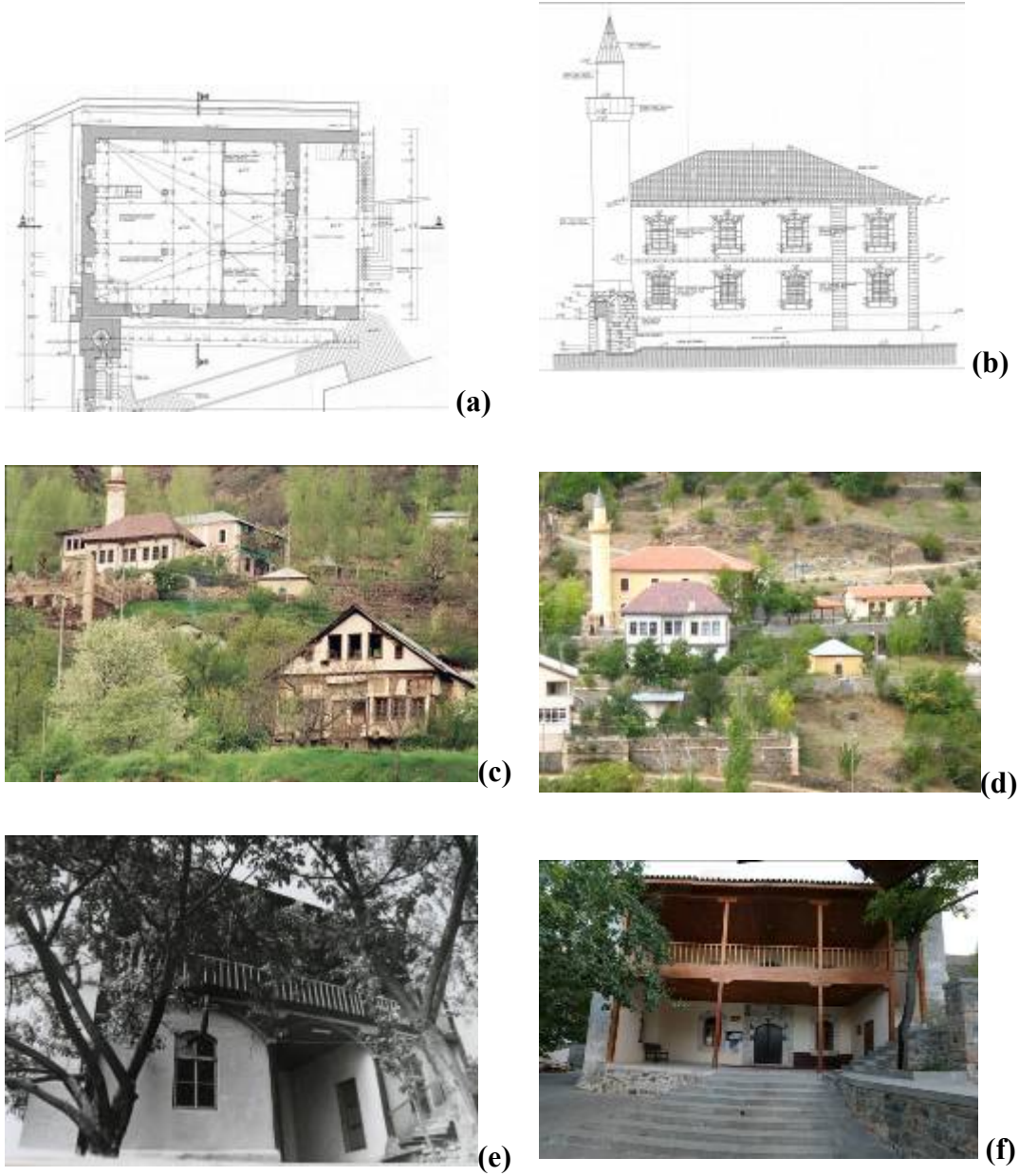
Süleymaniye Camii (Env.No: 31, Bölüm 3.3.2.1) Vakıflar Trabzon Bölge Müdürlüğü tarafından 2004-2005 yıllarında restore edilmiş, bahçe düzenlemesi yapılarak bahçe ortasına yeni bir şadırvan ve kuzeybatı köşesine tuvalet eklenmiştir. Restorasyon uygulamasında son cemaat yerindeki bazı dönem ekleri kaldırılmış; sacdan yapılmış çatı kaplaması özgün hali olan alaturka kiremit ile değiştirilmiş; minare yüzeyleri sıvanmış; dış cephesi özgünlüğü tartışılır bir renge boyanmış; ahşap döşemeler, son cemaat yeri ile kadınlar bölümünün döşeme kirişleri ve dikmeleri değiştirilmiş; tarihi bahçe duvarlarının bir kısmı yıkılmış; diğer kısımlar nispeten iyi bir uygulama ile tamamlanmıştır (Şekil 4.6).

Küçük Cami (Env No: 21, Bölüm 3.3.2.2) restorasyon projesi Trabzon KTVKK'nun 24.03.2000 gün ve 3750 sayılı kararıyla onaylanmış ve Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından 2005-2006 yıllarında uygulanmıştır. 1/50 dışında detay gösterilmeyen projeye göre cami çevresindeki tarihi duvarlar yıkılmış, caminin doğu cephesini dayadığı istinat duvarı yıkılarak yaklaşık 1.5 metre ötede yeniden inşa edilmiş, uygulama sırasında cami kimi özgün izlerini kaybetmiştir. Caminin doğu duvarının dış yüzeyindeki ahşap mertek delikleri ve iç mekan sıva kalıntıları yok edilmiş, bu cephedeki niş pencereye dönüştürülmüş, doğu cephesine özgün halinde olmayan ve restorasyon projesinde gösterilmeyen bir pencere açılmıştır. Duvar derzlerinin yeterince temizlenmemesi ve çimento harcı kullanılması sebebiyle restorasyon

⁴³ KTVKK belgelerinde adı yanlışlıkla Dere Camii Minaresi olarak yazılmıştır.

⁴⁴ Tescil kararında belirtilen ada ve parsel numarası yerleşimde bulunmadığından yeri tespit edilememiştir.

uygulamasının hemen ardından cephelerde bitkilenme ve tuzlanma başlamıştır (Şekil 4.7).

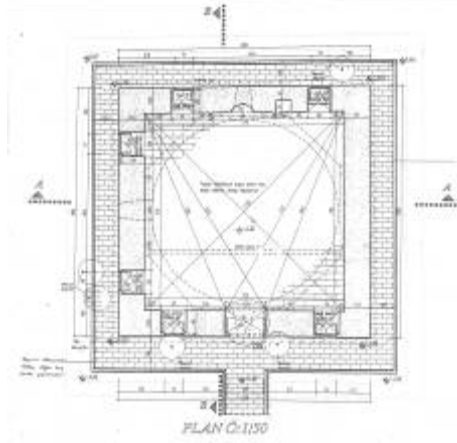

Şekil 4. 6 : Süleymaniye Camisi Restorasyon Projesi zemin kat planı (a) ve doğu cephesi (b)⁴⁵; cami ve bahçesinin 1990’lardaki görünümü (c)⁴⁶ ve restorasyon sonrası görünümü (d); son cemaat yerinin restorasyon öncesi (e)⁴⁷ ve sonrası (f) görünüşü

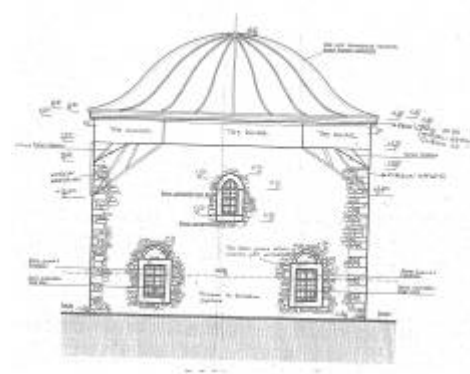
⁴⁵ Fon Mimarlık (Ankara) tarafından hazırlanan proje Trabzon Vakıflar Bölge Müdürlüğü’nden temin edilmiştir.

⁴⁶ Güneri Kadirbeyoğlu Arşivi

⁴⁷ Envanter Fişi, Trabzon KTVKK Arşivi

(a)

(b)

(c)

(d)

Şekil 4. 7 : Küçük Cami Restorasyon Projesi planı (a) ve doğu cephesi (b)⁴⁸; restorasyon öncesi doğu cephesi (c)⁴⁹ ve restorasyon sonrası güneydoğudan görünüm (d)

Eski Gümüşhane'deki camileri kaybolmuş üç minare 2005 yılında Vakıflar Trabzon Bölge Müdürlüğü tarafından onarılmış/yeniden yapılmıştır. Restorasyon projeleri birbirinin aynı denebilecek şekilde hazırlanmış, yalnızca 1/50 yarım görünüş, yarım kesit, kaide ve şerefe planları gösterilmiştir.

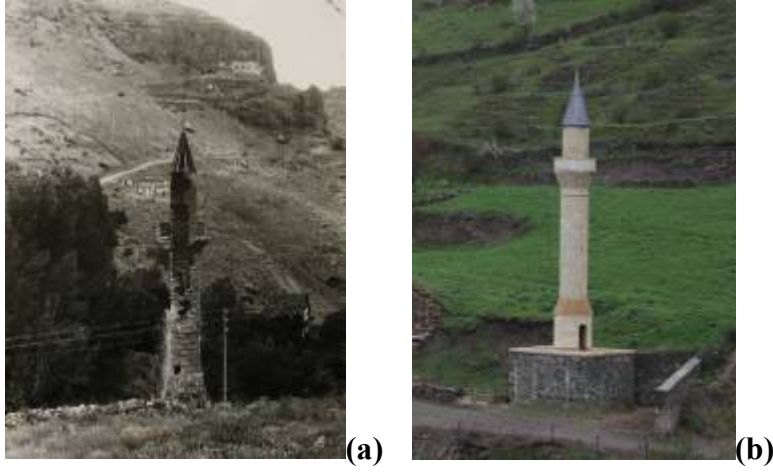
Minare I (Çarşı Camii, Env. No: 104, Bölüm 3.3.2.4) tamamen yıkılarak yeniden yapılmış, uygulama ile yapının üzerine oturduğu parselin tamamı kazılarak arazi eğimi kaybedilmiş, bu kazı sırasında muhtemelen camiye ait olan duvar kalıntıları ve yeraltından çıkan su yolları⁵⁰ yok edilmiştir. Kazılan parselin doğu ve güney sınırlarına dokuya uyumsuz istinat duvarları yapılmış, yeni minare yaklaşık 2 metre yükseklikte ve 3x3 metre boyutlarındaki bir platform üzerinde inşa edilmiştir. Tamamı sarı renkli kesme Bayburt taşı ile yapılan minarenin özgün oranlarına dahi

⁴⁸ Fon Mimarlık (Ankara) tarafından hazırlanan proje Trabzon Vakıflar Bölge Müdürlüğü'nden temin edilmiştir.

⁴⁹ Gülyüz Akagün Uslu Arşivi

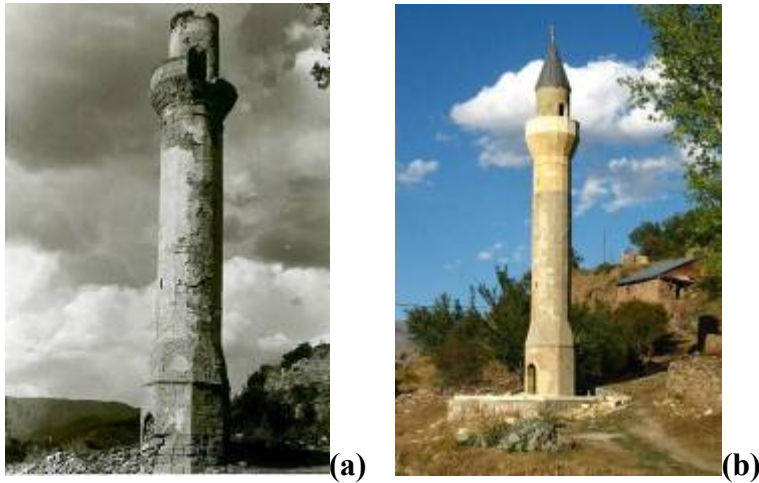
⁵⁰ Su yollarının varlığı Süleymaniye Camii imamı Salih Aktaş tarafından bildirilmiştir.

sadık kalınmamış, şerefe sonrası daha ince olması gereken gövde kalın ve kısa yapılmıştır. Kûlah da özgün haline göre basıktır (Şekil 4.8).

Şekil 4. 8 : Minare I, Çarşı Camii: restorasyon öncesi (a)⁵¹ ve sonrası (b)

Minare II (Cami-i Sagir, Env. No: 121, Bölüm 3.3.2.5)'nin restorasyonu sırasında yapı taşları numaralandırılarak sökülüş ve çoğu yeniden kullanılmıştır. Özgün sokak dokusunu işgal eden yaklaşık 3x3 metre boyutlarında, 0,5 metre yüksekliğinde bir platform üzerine yeniden inşa edilen minare şerefenin 1,5 metre altından itibaren sarı renkli Bayburt taşı ile tamamlanmış, şerefe ve kûlah arasındaki gövde özgün haline göre daha kalın ve kısa yapılmış, kûlahı da özgün halinden daha basık yapılarak kurşun ile kaplanmıştır. Kûlahın ahşap karkas detayı şerefeye çıkışı güçleştirmektedir (Şekil 4.9).

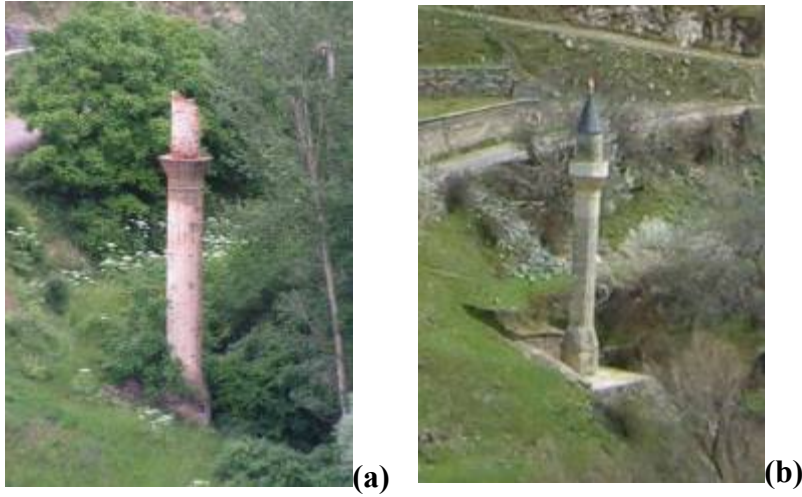
Şekil 4. 9 : Minare II, Cami-i Sagir: restorasyon öncesi (a)⁵² ve sonrası (b)

⁵¹ Envanter Fişi, Trabzon KTVKK Arşivi

⁵² Envanter Fişi, Trabzon KTVKK Arşivi

Minare III (Dere Camii, Env. No: 123, Bölüm 3.3.2.6) restore edilirken çevresindeki cami duvarı kalıntıları yıkılmış, minare etrafına kare bir platform yapılmıştır. Minare gövdesi sekizgen bir kaideye oturmaktadır. Özgün yapıda şerefe seviyesine kadar yeşil renkli kesme Beşkilise taşı, şerefeden sonra tuğla yığma duvarlar üzeri kireç ile sıvanmıştır. Şerefe parmaklıkları kısmen yok olmuştur (Şekil 4.10).

Restorasyon sırasında ana gövde sıvaları temizlenmiş, belirli bir seviyeye kadar yıkılarak sarı renkli Bayburt taşı ile tamamenmiştir. Şerefe külah arası bölümün ana gövdeye nisbeten ince olan özgün yapısı yerine bu bölüm daha kalın ve kısa yapılmış, çimento harcı ile sıvanmış, özgün olmayan basık bir külah ile sonlandırılmıştır.

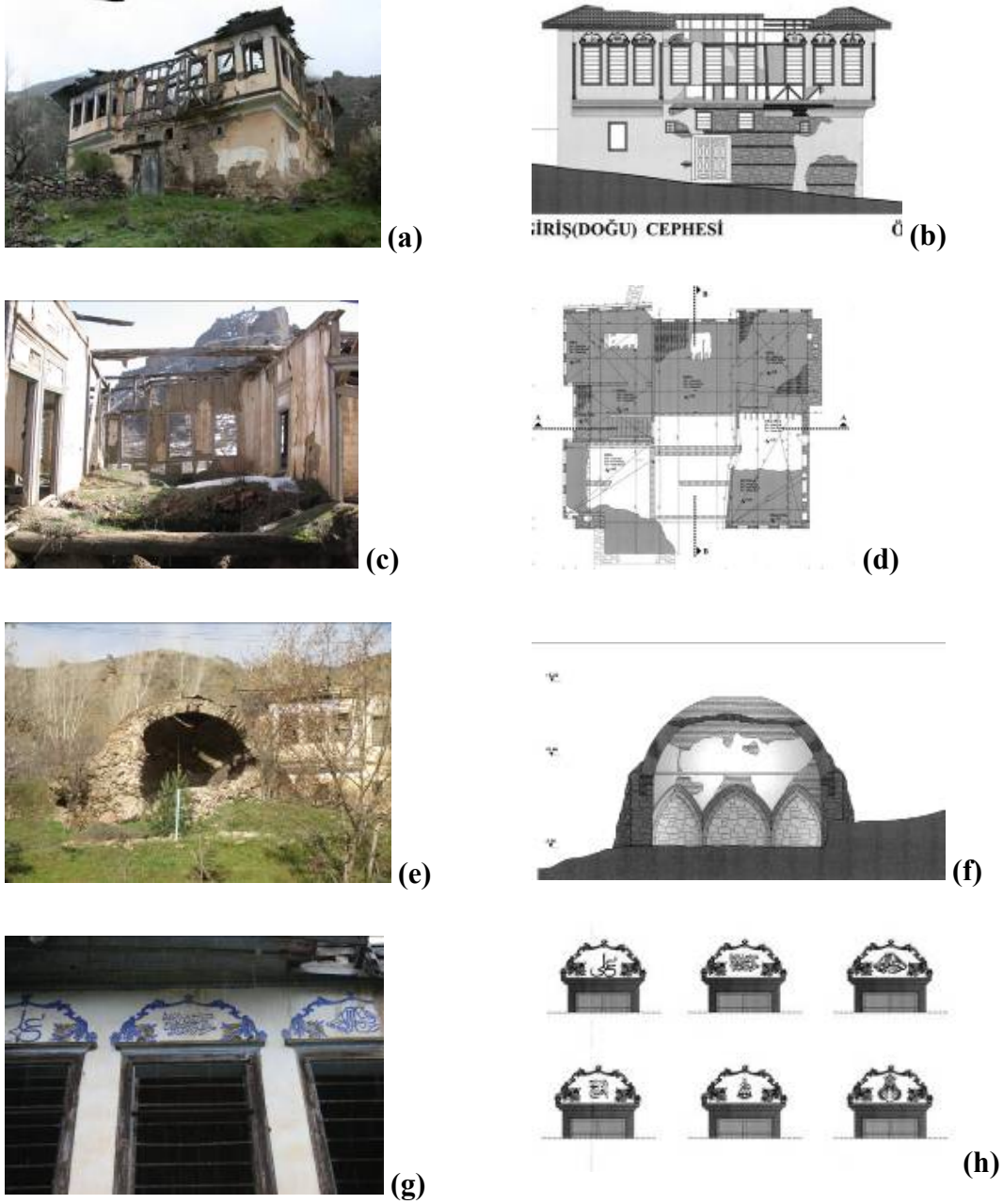

Şekil 4. 10 : Minare III, Dere Camii: restorasyon öncesi (a) ve sonrası (b)

Kadirbeyzade Zeki Bey Konağı ve aynı parseldeki Paşa Hamamı'nın onarılması için çalışmalar 1990'larda başlamış, yapının 150'ye yakın varisinin tamamına yakınının mülkiyet hakkı İl Özel İdaresi'ne devredilmiş ve ilgili idare tarafından rölöve ve restorasyon projeleri hazırlanmıştır. Projeler 2009 yılında Trabzon KTVKK tarafından onaylanmış, 2010 yılında da uygulamasını üstlenmek üzere yapı mülkiyeti Gümüşhane Belediyesi'ne devredilmiştir.

Rölöve projelerinde yalnızca 1/50 ölçekli plan, kesit ve görünüşler ile 1/20 ölçekli pencere üstü süslemeleri çizilmiş, malzeme ve bozulma analizleri yapılmadığı gibi yapıda oluşan kot farkları da gösterilmemiştir. Rölöve projesinde Paşa Hamamı'nın planı gösterilmemiş, yalnızca bir kesit ve bir görünüşü çizilmiştir. Rölöve projesinde konut içindeki hamam kısmı 'ocak' olarak belirtilmiş, birinci katın doğu bölümündeki odaların duvarları gösterilmemiştir. Restorasyon projesinde bu

mekanların sofa ile bütüncül bir mekan olarak gösterilmesi rölövenin bu amaca göre hazırlandığını göstermektedir. Restorasyon projesinde yapının yıkılarak yeniden yapılması, birinci kat döşemesi ve tavanının beton plak olarak yapılması önerilmiştir (Şekil 4.11).

Şekil 4. 11 : Kadirbeyoğlu Zeki Bey Konağı: kuzeydoğudan görünümü (a), doğu cephesi (b), sofa (c), birinci kat planı (d), Paşa Hamamı'nın doğudan görünümü (e), Paşa Hamamı kesit rölövesi (f), doğu cephesi pencere üstü süslemeleri (g) ve süsleme detayları (h)⁵³

⁵³ Rölöve çizimleri Trabzon KTVKK arşivinden elde edilmiştir.

Eski Gümüşhane’de günümüze kadar tamamlanan restorasyon uygulamalarının birçoğu ve devam eden projeler Yeni Gümüşhane’deki uygulamaların bir kısmı çağdaş restorasyon ilkelerinin gözardı edildiğini göstermektedir. Minare restorasyon/rekonstrüksiyonları, Yeni Gümüşhane’de yıkılarak bambaşka bir biçimde betonarme olarak inşa edilen konaklar bölgedeki koruma ve mimarlık alanlarındaki eksikliği açığa vurmakta, Eski Gümüşhane yerleşiminin yakın zamanda turizm etkisi ile sahip olacağı yatırım imkanlarının tarihi çevreye zarar vereceği endişesini yaratmaktadır.

4.2.3 Koruma amaçlı imar planı çalışmaları

Trabzon KTVKK'nun 01.11.2002 gün ve 4587 sayılı kararıyla Kentsel ve 3. Derece Doğal Sit Alanı ilan edilen Eski Gümüşhane yerleşimi için Koruma Amaçlı İmar Planı çalışmalarının yapılması 2000’lerin başında gündeme gelmiş, İl Özel İdaresi tarafından 2005 yılında ihale edilen plan 2010 yılı Ağustos ayında Trabzon KTVKK tarafından onaylanmıştır.

Planlama çalışmaları öncesinde yerleşimin korunması amacıyla Gümüşhane Valiliği, Gümüşhane Belediyesi, Gümüşhane Ticaret Odası ve ÇEKÜL işbirliği ile ‘Gümüşhane Stratejik Proje Ortaklığı’ oluşturulmuştur (Göksu, 2004, s. 203). Stratejik ortaklığın iki önemli projesi ‘Süleymaniye Mahalle Yenileme Projesi’ ve ‘Kent Atölyeleri’dir. Gümüşhane Mahalle Yenileme Projesi ile Eski Gümüşhane’nin Yeni Gümüşhane’deki yerleşim sıkışıklığına ve ekonomik sıkıntılara bir çözüm olarak yeniden canlandırılması amaçlanmıştır. Kent Atölyeleri Projesi ile de yenileme projesinin ihtiyacı olan kalifiye taş, ahşap, demir usta ve zaatkarlarının yetiştirilmesi ile bölgedeki işsizliğe olumlu bir katkı sağlamak amaçlanmıştır. Bu kapsamda atölyeler kurulmuş ve uygulamalı eğitimler verilmiştir.

2005 yılında çalışmaları başlatılan ve 2010 yılında sonuçlanan Koruma Amaçlı İmar Planı Eski Gümüşhane yerleşiminin korunabilmesine katkı sağlamaktan ziyade uygulanması halinde tarihsel ve çevresel tahribata yol açacaktır. Edinilebilen ‘Analitik Süreç-Sentez Raporu’ ve 1/1000 ölçekli ‘Yerleşime Uygunluk Analizi Paftası’⁵⁴ (Şekil 4.12) alan çalışmasının yeterince detaylı yapılmadığını, eldeki

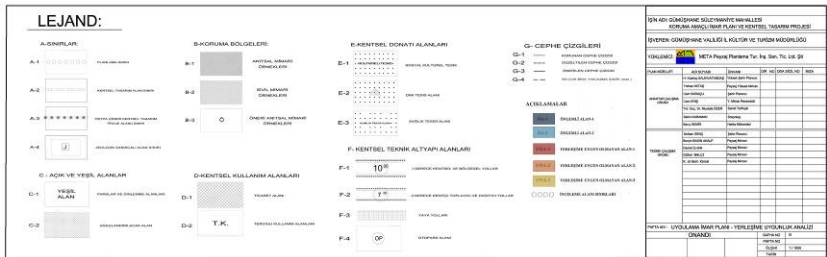
⁵⁴ Tez çalışması sırasında Koruma Amaçlı İmar Planı Trabzon KTVKK ve müellif ofis tarafından henüz onaylanmadığı gerekçesiyle kamuoyu ile paylaşılmamıştır.

literatür dışında alanın tarihi, kentsel, mimari, ekonomik ve sosyal analizlerinin yapılmadığını göstermektedir.

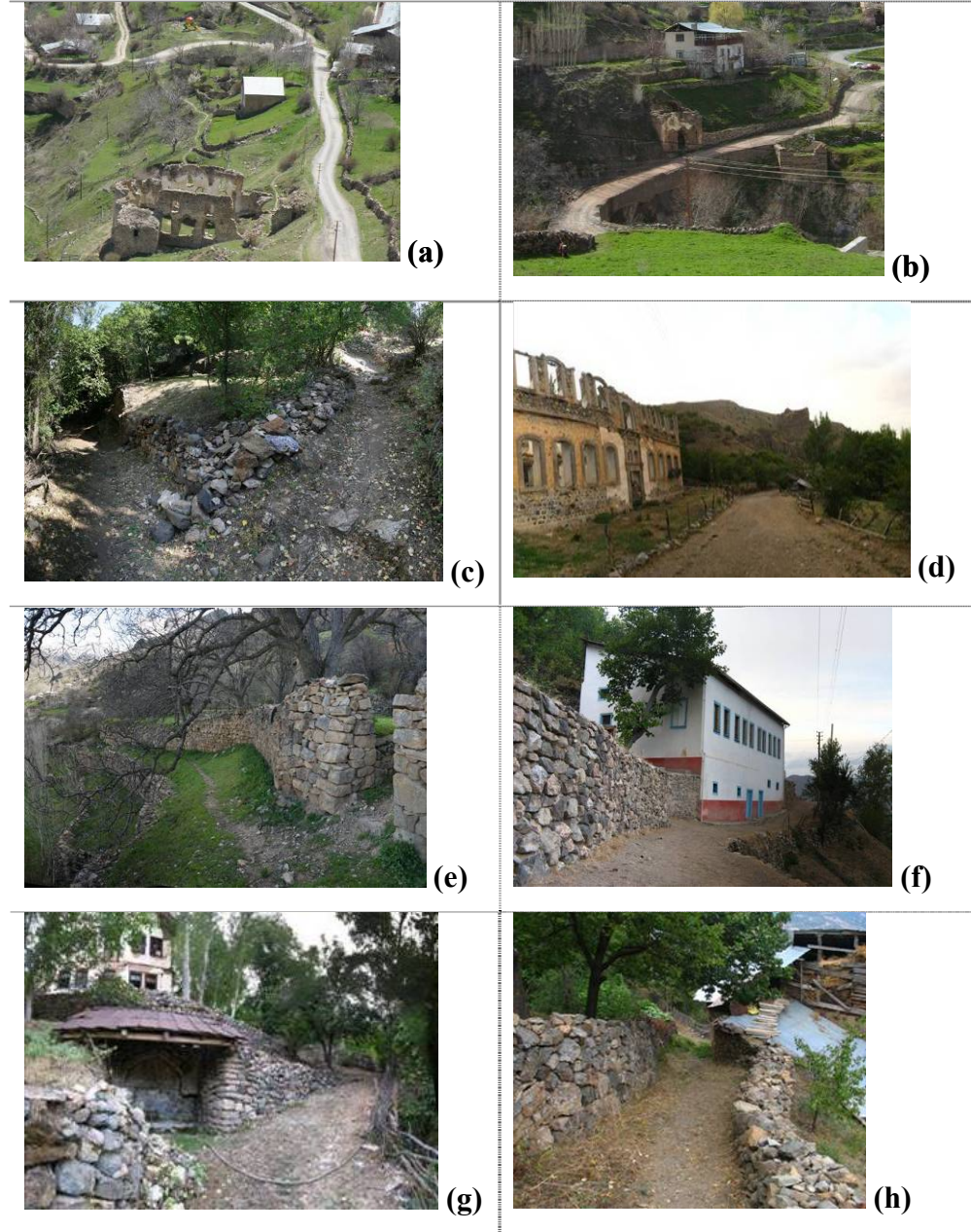
Planda sit alanı sınırı belirtilmemiş, tescilli yapılar için bir araştırma yapılmamış, hatta planda bir kısmının yerleri yanlış gösterilmiş, tescilli olmayan tarihi yapılar ve tarihi dokuyu oluşturan yapı kalıntıları, bahçe ve istinat duvarları, sokak dokusu, parsel dokusu gözardı edilmiş, hiçbir yapının tescili önerilmemiştir⁵⁵. Özellikle önerilen yol dokusu planın saha çalışması yapılmadan üretildiğini göstermekte, kimisi uygulanması fiziksel olarak mümkün dahi olmayan bu yolların tarihi dokuya oldukça zarar vereceği görülmektedir. Kaya içine oyulmuş Panagia Manastır Kilisesi'nin dört tarafından, %60'a varan eğimlere dik, birbirine mesafesi yalnızca 3 metre olan anıtsal yapılar arasından, yerleşimin merkezini oluşturan eski çarşı bölgesinin içinden geçirilen, genişliği 5, 7, 10 metre arasında değişen yol güzergahları gibi planın tarihi yerleşimle bağdaşmayan önerileri uygulandığı takdirde Eski Gümüşhane yerleşimi yalnızca yapı bazında sayılı eserlerin korunduğu ve tarihi yerleşim dokusunu kaybetmiş niteliksiz bir alana dönüşecektir (Şekil 4.13) .

⁵⁵ Tez çalışması kapsamında yapılan analizlerde 85 yapının daha tescil edilmesi önerilmiştir (Bölüm 3.2.4)

Topographic map of the Çarşamba Plain (Çarşamba Ovası) showing land use planning zones. The map is color-coded into several regions: orange for agricultural land, yellow for forest land, blue for urban areas, and red for industrial zones. A scale bar indicates 1:10,000. A compass rose shows North (N), South (S), East (E), and West (W). The map includes contour lines and various place names.

105

Şekil 4. 13 : Koruma Amaçlı İmar Planı uygulandığı takdirde yok olacak sokak dokuları ve bir kısmı yok olacak yapılar; 10 m. olması önerilen yollar (a, b, c), 7 m. olması önerilen yollar (d, e, f), 5 m. olması önerilen yollar (g, h)

5. ÖNERİLER

Yukarıdaki üç bölümde Eski Gümüşhane yerleşiminin fiziksel ve sosyal açıdan genel özellikleri incelenmiş; yerleşimin tarihsel gelişim ve yok oluş süreci irdelenmiş, yerleşimin günümüzdeki fiziksel dokusu, kamusal ve sivil yapıların tarihsel ve mimari analizleri yapılmış; yerleşimin barındırdığı sorun ve potansiyeller , Yeni Gümüşhane, kayak merkezi ve madenlerin yerleşim üzerine etkileri, geçmişte yapılan ve günümüzde devam eden koruma-restorasyon uygulamaları irdelenmiştir. Bu bölümde bu bilgiler ışığında Türkiye ve Dünya’da birçok tarihsel yerleşim için genelgeçer nitelikte önerilerle birlikte yerleşimin özgün sorun ve potansiyellerine yönelik özel öneriler geliştirilmiştir.

5.1 Planlama Önerileri

Eski Gümüşhane yerleşimi günümüze ulaşmış az sayıda tarihi yapı, yapı kalıntısı ve sokak dokusu ile birlikte yerleşimi çevreleyen doğal yapının korunabilmesi amacıyla 2002 yılında Kentsel ve 3. Derece Doğal Sit Alanı ilan edilmiş, 2010 yılında Koruma Amaçlı İmar Planı onaylanmıştır. Yerleşim aynı zamanda 2010 yılında Kış Sporları Turizm Merkezi ilan edilmiştir. Son yıllarda alan üzerinde yoğunlaşan ilgi ve bunun sonucu yapılan çalışmalar birbirleri ile paralel yürütülmediği takdirde yerleşimin tarihsel, kentsel ve sosyal yapısında olumsuz sonuçların ortaya çıkması kaçınılmazdır. Yerleşim için yapılacak planlamanın Bölge Planları ve Gümüşhane Şehir Planı gibi üst plan kararları ile uyumlu olması; turizm-koruma, tarihi yapı-yeni yapı, mevcut kullanıcı-turist-yeni kullanıcı dengelerinin doğru kurulabilmesi için alan yönetimi, kentsel planlama ve sosyo-ekonomik planlamanın bir arada yürütülmesi gerekmektedir.

5.1.1 Alan yönetimi önerileri

Eski Gümüşhane yerleşiminin yeniden yapılaşma, turizm ve çevre madenlerin baskısı altında kültürel mirasın korunarak geleceğe aktarılabilmesi ve sürdürülebilir

bir kentsel planlamanın yapılabilmesi güncel koşullara uygun bir alan yönetimi planının yapılması ile mümkündür.

Alan Yönetimi Planı Valilik, Belediye, İl Kültür Müdürlüğü, Bölge Koruma Kurulu, Muhtarlık, sivil toplum kuruluşları, mahalle sakinleri, mal sahipleri ve kullanıcıları, yatırımcılar ile konu hakkında uzmanlar ve üniversitelerin işbirliği ve sürekli katılımı ile hazırlanmalıdır. Sürecin şeffaf ve katılıma açık olması esas olmalıdır.

Eski Gümüşhane yerleşiminin aynı anda hem Kentsel ve Doğal Sit Alanı, hem de Turizm Merkezi olmasının ortaya çıkartacağı çelişkili durum oluşturulacak Alan Yönetimi Planı'nda turizm-koruma ilişkisinin sınırlarının belirlenmesi ile alan için olumlu yönde kullanılabilir. Yüksek yoğunluklu kayak tesisi ve otellerin Sit Alanı dışında, yerleşimin güneyindeki kayak pisti alanının güney tepelerinde yapılması, Eski Gümüşhane yerleşiminin daha küçük ölçekli işletmelerle bu tesise destek olması sağlanmalıdır. Eski Gümüşhane'de büyük ölçekli işletmelerin kurulmasına izin verilmemeli, günümüze ulaşan sivil mimarlık yapılarının pansiyon/butik otel olarak kullanılmalrı özendirilmelidir. Kayak tesisi ve Eski Gümüşhane'ye gelecek turist sayısının iyi planlanması ve turizm yatırımlarının buna göre yönlendirilmesi gerekmektedir.

Yerleşimde ve Yeni Gümüşhane'de son yıllarda yapılan 'restorasyon' uygulamaları bölgeye yapılacak yatırımlar sonucu kültürel mirasın korunmasında sorunlarla karşılaşılacağı endişesini doğurmaktadır. Güncel koruma kavramlarından uzakta uygulamalar yapılmasının önüne geçebilmek amacıyla mahalle sakinleri, mal sahipleri, yapı kullanıcıları ve yatırımcılar bürokratik koşullar, teknik gereklilikler ve maddi olanaklar konusunda bilgilendirilmeli, örnek uygulamalarla teşvik edilmelidirler. Bu yönde bir organizasyon 2005 tarihinde Kültür ve Turizm Bakanlığı'nca hazırlanan 'Koruma, Uygulama ve Denetim Büroları, Proje Böroları ile Eğitim Birimlerinin Kuruluş İzin, Çalışma Usul ve Esaslarına Dair Yönetmelik'e göre kurulacak ve Gümüşhane İli'nin bütününde hizmet verecek bir KUDEB'in İl Özel İdaresi veya tercihen Belediye bünyesinde kurulması ile sağlanabilir. Fakat günümüze kadar tamamlanan uygulamaların devlet kurumları eliyle ve onayıyla yapılması daha üst düzeyde ve uzmanlar gözetiminde bir kontrol mekanizmasının gerekliliğini ortaya koymaktadır. Yeterli uzman kadronun sürekliliği sağlanamıyorsa KUDEB yerine bir 'eğitim ve danışma' birimi kurulmalıdır.

Kuşkusuz ki bölge yaşayanları, sivil toplum kuruluşları, bölgeden sorumlu yönetimler ve bölgeye ilgili yatırımcıların işbirliği içinde profesyonellerce hazırlanmış ve bilimsel kurulların kontrolündeki bir alan yönetimi planı iyi yönetildiği takdirde bütün aktörleri memnun edecek ve Eski Gümüşhane'nin tarihi ve doğal dokusunun korunmasına yardımcı olacaktır.

5.1.2 Kentsel planlama önerileri

Eski Gümüşhane yerleşimi mevcut durumda kentsel niteliklerini kaybetmiş kırsal bir yerleşimdir. Fakat Yeni Gümüşhane'nin yerleşime uygun alanlarının tükenmiş olması ile Eski Gümüşhane'de yapılaşma baskısının doğması, yerleşimin güneyinde kurulan kayak tesisi ile Yeni Gümüşhane arasında bir geçiş noktası olması ve yerleşimde bu tesisi destekleyecek hizmet birimlerinin (konaklama, yeme-içme, turizm) kurulmak istenmesi gelecek yıllarda yeniden kentleşme baskısının doğacağını göstermektedir. Yerleşimin kırsal niteliklerini ve barındırdığı kültürel mirası koruyarak barındırabileceği optimum nüfus ve yapılaşmanın kentsel planlama kararları ile sınırlandırılması gerekmektedir.

Günümüzde yerleşimdeki yapıların %37'sini harabeler, %21'ini konutlar, %15'ini ahırlar, %3'ünü müstemilatlar ve %2'sini kamusal yapılar oluşturmaktadır. Günümüze ulaşan yapıların özgün işlevlerine baktığımızda ise %52'sinin konut, %7'sinin müstemilat, %6'sının ahır olarak kullanıldığı, kamusal yapıların oranının %19 olduğu görülmektedir. Günümüzde kullanılmayan yapıların oranı %54 olup, bu yapılar gelecekteki konaklama, hizmet ve kamusal işlevleri büyük ölçüde karşılayacak kapasiteye sahiptir. Yapıların özgün işlevlerine mümkün olduğunca en uygun biçimde yeniden kullanılmaları sağlanmalıdır. Geçmişte konut olan yapılara konut, aile pansiyonu, butik otel gibi işlevler verilmeli; özgün işlevi idari ve dini olan yapılar da kamusal ve kültürel ihtiyaçları karşılamak üzere kullanılmalıdır. Bu kapsamda Rum Lisesi, Metropolitlik, kilise ve hamam gibi yapılara müze, kültür merkezi, araştırma merkezi, toplum merkezi gibi işlevler yüklenebilir; talep halinde hamamların bir ya da birkaçı özgün işlevi ile kullanılabilir.

Yerleşimin merkezini oluşturan Süleymaniye Camii çevresi ve Cami-i Sagir mahallesine ulaşan yol geçmişte yerleşimin ticaret merkezi niteliğindedir. Günümüzde de han kalıntıları ve taş mağazalara sahip olan bu aks yerleşimde ortaya

çıkacak küçük ölçekli ticaretin merkezi olmalıdır. Yerleşime giriş niteliği taşıyan Süleymaniye Camii önündeki meydan çevresinde turistik işlevli ticaret birimleri ve buradan devam eden yol boyunca yerleşimin günlük ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik dükkanlar yer alabilir. Bu çerçevede han kalıntıları ve taş mağazaların onarılarak yeniden işlevlendirilmelerine öncelik verilmeli ve çevrelerine yapılacak yeni birimlerin bu yapılarla ilişkilerinin uygunluğu gözetilmelidir.

Yerleşimin gelecekte üstleneceği turistik işlev ulaşım ve altyapı planlamalarında tarihi doku açısından hassas yaklaşımlar gerektirmektedir. 2010 yılında onaylanan Koruma Amaçlı İmar Planı'nda önerilen yol güzergahları uygulandığı takdirde yerleşim yalnızca yapı bazında sayılı eserlerin korunduğu ve tarihi yerleşim dokusunu kaybetmiş niteliksiz bir alana dönüşecektir (Bölüm 4.2.3). Yeni Gümüşhane'den gelerek çevre köylere ulaşan, Eski Gümüşhane yerleşiminin merkezine teğet geçen yol günümüzde yerleşimin tek ulaşım güzergahıdır. Planda bu yolun 7 metreye çıkartılması, yerleşimin merkezinden ve tarihsel süreçte çarşının bulunduğu bölgeden geçirilerek güneydeki Kayak Tesis'i'ne ulaşması önerilmiş ve Trabzon KTVKK tarafından onaylanmıştır. Tarihi kimliği ile Kayak Tesis'i'ni desteklemesi beklenen Eski Gümüşhane yerleşiminde motorlu araç yolları minimum düzeyde tutulmalı, birinci derece yollar yerleşim merkezine kadar ulaşmamalıdır. Günümüzde ana yolun merkeze teğet geçtiği bölgede günübirlik ziyaretçiler için bir indirme-bindirme, transfer ve otopark alanı tasarlanmalı, Kayak Tesis'i'ne ulaşım ana yolun devamında Sit Alanı dışındaki bir noktadan sağlanmalıdır. Eski Gümüşhane-Edire Köyü yolu üzerinde, yerleşimin batısındaki Karaysar Taşı'nın arkasında, Sit Alanı dışında kalan ve tarihi yerleşimden görülmeyen vadi Kayak Tesis'i için uygun bir yol güzergahına sahiptir. Kayak Tesis'i'ne bir başka ulaşım yolu da yerleşimin güney yamaçlarında, kayak pistinin sonlandığı noktada kurulacak bir teleferik sistemi ile sağlanabilir.

Yerleşim içinde kalan yolların özgün genişlikleri ve dokuları değiştirilmemelidir. Günümüze kadar motorlu araçların geçebilmesi için genişletilmiş olan iki ana aks gelecekteki motorlu taşıt kapasitesini nispeten karşılayacak durumdadır. Bu ana akslar dışında kalan sokaklar özgün döşeme kaplamaları ve sokak duvarları onarılarak yalnızca yaya kullanımına açılmalıdır. Yerleşim girişindeki transfer noktasından içeri büyük araçların girişine izin verilmemeli, yaya gezi güzergahları oluşturulmalı, günübirlik ziyaretçilerin bu güzergahların ulaşacağı araç yolu ve

teleferik noktalarından Kayak Tesisi'ne ulaşmaları sağlanmalıdır. Yerleşim ile Kayak Tesisi arası mesafe trekking açısından da ideal bir güzergaha sahiptir. Yine yerleşimin çeperlerinde, araç yolu ile ulaşılabilen konutlar için Karadeniz Bölgesinde sıklıkla kullanılan eşya ve insan taşıma amaçlı teleferik sistemleri kurularak ulaşım sorunları çözülebilir (Çelik, 2002).

5.1.3 Sosyal ve ekonomik gelişim önerileri

Fiziksel planlama yanında yerleşimin sosyal ve ekonomik yapısında gelişim sağlamaya yönelik çalışmalar yapılmadığı takdirde fiziksel planın uygulanabilirliği ve sürdürülebilirliği sekteye uğrayacaktır. Yerleşimin geçmişteki varlıklı ve şehirli sosyal yapısının yerine günümüzde kırsal bir yaşam biçimi sürdüren genellikle düşük gelir grubuna ait bir sosyal yapı oluşmuştur. Günümüzde yerleşimde doğmuş kişilerin nüfusa oranı %12 olmakla birlikte, %81'i çevre köy ve mahallelerden, %7'si çevre illerden buraya göç etmiştir ve bölgedeki kırsal yaşam kültürünü büyük oranda sürdürmektedirler. Geçmişteki şehir kültürü ve kentsel bellek yok olmasına karşın yerleşime hakim olan kırsal kültürün yaklaşık 80 yıldır tarihi dokuyla birlikte sürdürdüğü ilişki göz önüne alındığında yaşatılması gerekli bir olgu haline gelmiştir.

Gelecekteki yatırımlar yerleşimde yaşayanlar gözetilerek düzenlenmeli, yaşayanlar sosyal ve ekonomik açıdan desteklenerek yaşadıkları tarihi çevre ve yapıların iyileştirilmesinde rol almaları sağlanmalıdır. Çağdaş tarihi çevre koruma kuramında tarihi çevrenin vazgeçilmez bir unsuru olan bölge sakinleri kültürel ve kırsal turizm açısından da önemli bir yere sahiptir.

Eski Gümüşhane'de yaşayan yetişkinlerin %13'ü memuriyet, %12'si hayvancılık, %10'u hizmet, %5'i tarım sektöründe çalışmakta, %28'i emekli ve %32'si işsizdir. Gelecekteki yatırımlarla inşaat (koruma-onarım-yeni yapı) ve turizm (konaklama-hizmet-satış) sektörlerinde çalışan kalifiye elaman ve işletmeci ihtiyacı doğacaktır. Bu ihtiyacın karşılanmasında yerleşimde yaşayanlara öncelik sağlanmalıdır. Bu kapsamda öncelikle çeşitli dallarda uzmanlaşmış (taş, ahşap, metal, vb.) yapı ustalarının yetiştirilmesi, ev pansiyonculuğu ve butik otel işletmeciliği eğitimleri verilmelidir. Hayvancılığın kapsamının azaltılması, ahıra dönüştürülmüş konutların özgün işlevlerine uygun biçimde konut veya konaklama birimleri olarak kullanılmalarının özendirilmesi gerekmektedir. Tarımsal üretimin kırsal turizmi

destekleyecek bir unsur olarak görülmesi ve yerel üretim biçimlerinin sürdürülmesi gerekmektedir. Yerel ve ekolojik sebze-meyve üretiminin sürekliliğinin sağlanması; pestil, köme, kuşburnu gibi ikincil tarım ürünlerinin üretiminin yaygınlaştırılması ve ürünlerin pazarlanmasını kolaylaştıracak çalışmalar yapılması gerekmektedir.

Eski Gümüşhane yaşayanlarının %88'i 'sit alanı'nın ne olduğunu, %64'ü yaşadığı yerleşimin sit alanı olduğunu bilmemektedir. Yapılan anket çalışmasında (Ek D) tarihi yapı kullanıcılarının %88'i yaşadığı çevreden, %72'si yaşadığı yapıdan memnun olduğunu, %68'i yeterli ekonomik imkanı olması veya destek görmesi halinde yapılarını onarmak istediklerini belirtmişlerdir. Buna karşın kullanıcıların %92'si yasalarda mevcut hibe ve kredi destekleri hakkında bilgiye sahip değildir. Yerleşimde yaşayanların tarihi çevre ve koruma konusunda bilinçlenmeleri amacıyla eğitim faaliyetlerinin düzenlenmesi, yapılacak toplantılarla yapı sahibi, kullanıcısı, yatırımcılar, yerel yönetimler, ilgili kurumlar, ilgili uzmanlar ve sivil toplum kuruluşlarının bir araya gelerek bilgi alışverişinde bulunmaları sağlanmalıdır. Yapılacak örnek uygulamalarla aynı, nakdi ve teknik destekler ile yapıların kullanıcı ihtiyaçlarına uygun olarak onarılabilirliği özendirilmelidir.

2836 sayılı kanunun 12. maddesince 'Özel hukuka tabi, gerçek ve tüzel kişilerin mülkiyetinde bulunan korunması gerekli kültür ve tabiat varlıklarının; korunması, bakım ve onarımı için Kültür ve Turizm Bakanlığı'na aynı, nakdi ve teknik yardım yapılır ve kredi verilir' hükmü doğrultusunda ilgili bakanlıkça Taşınmaz Kültür Varlıklarının Onarımına Yardım Sağlanmasına Dair Yönetmelik hazırlanmıştır. Bu yönetmelik ile tescilli yapıların onarımında, çok hisseli yapılarda yalnızca bir hak sahibinin başvurusu ile, projeler için azami 50.000 TL, uygulamalar için tahmini bedelin azami %70'i kadar karşılıksız hibe verilmektedir. Yine aynı kanun maddesi uyarınca Toplu Konut İdaresi'nde kredi verilmesine yönelik yönetmelik hazırlanmıştır. Bu yönetmeliğe göre de uygulama bedelinin azami %70'i oranında kredi oldukça düşük faiz oranları ve ileri tarihli geri ödemelerle verilmektedir.

Kanunlarla belirlenen yukarıda açıklanan hibe ve kredi destekleri dışında, kültür yatırımlarına yapılacak yatırımın tamamının kurumlar vergisinden muafiyeti, AB ve DOKAP hibe programları hakkında yapı kullanıcıları, mal sahipleri ve yatırımcılar bilgilendirilmeli, yasal düzenlemelere işlerlik kazandırılmalıdır. Bunlara ek olarak emlak katkı paylarından kesilerek İl Özel İdaresi'nde toplanan fonlar örnek

uygulamalara aktarılmalı, Vakıflar Genel Müdürlüğü mülkiyetindeki yapıların da bu kurumun fonları ile onarımının sağlanmasına çalışılmalıdır.

5.2 Fiziksel Müdahale Önerileri

Üst ölçekteki planlama kararları doğrultusunda yerleşimin fiziksel gelişimine yönelik müdahaleler tekil yapılara ve kentsel dokuya yönelik müdahaleler olarak ikiye ayrılabilir.

5.2.1 Kentsel dokuya ilişkin müdahaleler

Eski Gümüşhane yerleşimi kentsel dokusunu büyük oranda yitirmiş ve geçmişte barındırdığı yapısal niceliği oldukça kaybetmiş olmasına rağmen yapılan araştırmada tarihi kent dokusunun kalıntılarının günümüze kadar ulaştığı görülmüştür. Tarihi kent dokusunu tekil yapılar dışında, bu yapıların konumlandığı sokak örüntüsü ve sokak elemanları oluşturmaktadır.

Tarihi fotoğraflar ve kadastral sınırlarla tespit edilen tarihi sokak örüntüsünün büyük oranda yapı ve bahçe duvarları ile günümüze ulaştığı, fakat birçok elemanını kaybettiği görülmektedir. Sokakları çevreleyen duvarlar, bahçe/avlu girişleri, sokak kaplamaları, çeşmeler ve altyapı unsurları sokak dokusunun elemanlarını oluşturmaktadır.

Günümüzde asfalt ve toprak kaplı yolların birçoğunun altında kısmen özgün sokak kaplamaları görülebilmektedir. İnsan eliyle ve doğal koşullar altında yok olmuş ve yıpranmış olan taş döşemeler araç ve yaya trafiği için ayrılan sokaklarda ihtiyaca ve kullanıma göre yeniden düzenlenmelidir.

Yapılan araştırmada sokakları çevreleyen duvarlar yapı duvarı, yapı kalıntısı duvarı, tarihi bahçe duvarı, yeni ama dokuya uyumlu bahçe duvarı ve yeni ama dokuya uyumsuz bahçe duvarı olarak beş gruba ayrılmıştır. Yeni yapılan bahçe duvarlarının çoğunluğu geleneksel yapım yöntem ve malzemeleri sürdürülerek inşa edilmiştir. Gelecek uygulamalarda da duvar onarımlarında yerleşimde görülen harçlı ve kuru duvar örme teknikleri kullanılmalı, yeni yapılacak duvarlarda geleneksel malzeme ve yöntemler kullanılmalı; farklı malzeme ve teknikteki uygulamalar yapılacaksa nitelikli işçilikle inşa edilmesi ve doku içindeki baskın karakteri zedelemeyecek oranlarda olması sağlanmalıdır.

5.2.2 Yapısal müdahaleler

Yerleşimdeki tekil yapılara yapılacak müdahaleler her yapının sahip olduğu sorun ve bozulmalar ile doğrudan orantılıdır. Yapılar üzerinde yapılan analiz çalışmaları sonucu her yapı için çeşitli yapısal müdahale önerileri (EK E) geliştirilmiş olmakla birlikte, bu öneriler bir üst ölçek kararı olup, her yapı için özel olarak hazırlanacak tespit çalışmaları sonucu ve ihtiyaçlar doğrultusunda daha kapsamlı müdahale önerileri geliştirilmelidir.

Yapılara yapılacak müdahaleleri yapının günümüzde bulunduğu durum ve gelecekte barındırması beklenen/tahmin edilen işlevin niteliği yönlendirmektedir. Yerleşimdeki yapısal müdahaleler bu doğrultuda üç ana başlık altında toplanabilir: harap yapılara yapılacak müdahaleler, özgün işlevini sürdüren veya gelecekte sürdürmesi beklenen yapılara yapılacak müdahaleler ve tarihi doku içinde yapılacak yeni yapılar.

Çalışma alanındaki yapıların %25'ini zemin kat veya temel duvarlarına kadar yıkılmış harap yapılar ve oldukça harap yapılar oluşturur. Bu yapıların anıtsal nitelikteki kilise, hamam gibi işlevlere sahip olanları ve tamamlanmaları durumunda özgün durumlarının oldukça az bir kısmının korunabileceği örnekler arkeolojik kalıntı olarak değerlendirilmeli ve mevcut durumlarını dondurmaya yönelik müdahaleler yapılmalıdır. Osmanlı dönemi arkeolojisi kapsamında değerlendirilebilecek bu yapıların doğal koşullar ve insan eliyle daha fazla bozulmalarının önüne geçecek önlemler alınması, gerekli durumlarda bir üst örtü ile korunması sağlanmalıdır.

Özün işlevini sürdüren veya özgün/yeni bir işlevle yeniden kullanılması öngörülen yapıların restorasyonlarında yapılacak müdahaleler bakım, basit onarım, kapsamlı onarım, yenileme/rehabilitasyon, cephe düzenleme, eklerden arındırma ve çağdaş ek başlıkları altında toplanmıştır (EK E). Yapıların bölüm ve elemanları arasındaki korunmuşluk ve strüktürel durumun farklılığına bağlı olarak bazı durumlarda bir yapı/yapı grubu için çeşitli müdahale öneriler bir arada kullanılmıştır. Yapılacak müdahalelerde kritik nokta çağdaş malzeme ve yapım sistemlerinin kullanımının oranıdır. Yapısal bütünlüğünü, strüktürel durumunu, özgün malzeme ve donatılarını büyük ölçüde koruyan yapıların özgün malzeme ve yapım sistemleri ile onarılması önerilmiş; bu niteliklerini büyük oranda kaybetmiş yapıların onarımında çağdaş malzeme ve yöntemler kullanılarak özgün kısımlardan ayrı algılanmasının

sağlanması amaçlanmıştır. Yerleşimde günümüze ulaşan az sayıda tarihi yapının algılanabilirliğinin ve kültürel değerinin artırılabilmesi açısından rekonstrüksiyona yaklaşan onarım uygulamalarının ve rekonstrüksiyonun kesinlikle yapılmaması önerilmiştir.

Yerleşimde yapılacak yeni yapılar eski yapıların bulunduğu parsellerde, bu yapılara ek veya yapı bulunmayan boş parsellerde olabilir. Yeni yapılar yerleşimin geleneksel yapılaşma biçimleri göz önüne alınarak; yapı-sokak, yapı-bahçe/avlu ilişkileri, arsa kullanım oranları, kütle boyutları ve mimari özellikler yorumlanarak, bunlara uygun bir biçimde tasarlanmalıdır. Günümüze ulaşmış tarihi yapıların oranının oldukça düşük olduğu göz önüne alınarak yeni yapıların oturma alanı ve kütle açısından sınırlandırılması, tarihi dokunun görünürlüğünü engellemeyecek biçimlerde olması sağlanmalıdır. Yerleşimin yüksek eğimli topografyası göz önüne alındığında yeni yapıların arkalarında bulunan tarihi yapının giriş kotunu, çok zaruri durumlarda zemin kot pencereleri seviyesini aşmaması önerilmiştir. Yine günümüze ulaşan tarihi yapıların sayıca azlığı göz önüne alınarak, yeni yapılarda geçmişin kopyalanmasına asla gidilmemesi, geleneksel mimari, yapı sistemi ve malzemeler çağdaş bir biçimde yorumlanarak tarihi yapılardan ayrışmaları sağlanmalıdır. Yerleşimde günümüze ulaşan sivil mimarlık yapılarının büyük çoğunluğunu ‘çatılı konak’lar oluşturmaktadır. Geçmişte bu konakları çevreleyen daha mütevazı düz damlı ve daha alçak konut tipolojisi yeni yapı tasarımlarında göz önünde tutulmalıdır.

6. SONUÇ

Gümüşhane şehrinin tarihsel olarak yer değiştirdiği süreçte ikinci olarak geliştiği bölge olan Süleymaniye Mahallesi 16.-20. yüzyıl arasında oldukça kalabalık bir nüfusa sahip olmuş, ilkçağdan itibaren önemli bir geçiş güzergahı olan Trabzon-Erzurum yolunun ve çevresindeki madenlerin getirdiği avantajla zengin bir yerleşim oluşmuştur. En parlak çağlarını 17.-18. yüzyıllarda yaşayan şehir, madenlerin kapanması, yol güzergahının değişmesi ve savaşlar sonucu önemini ve nüfusunun büyük bir bölümünü yitirmiş, 20. yüzyıl başında kalan nüfus tarafından da tamamen terk edilerek kentsel niteliğini kaybetmiştir.

Eski Gümüşhane veya Süleymaniye olarak adlandırılan, yeni şehrin 4 km kuzeydoğusundaki bu yerleşimden günümüze ulaşan yapı sayısı oldukça az olmakla birlikte, yapısal bütünlüğünü koruyamamış harabeler ile yapı, bahçe ve istinat duvarları arkeolojik bir nitelik kazanmıştır.

1920'lerde terk edildikten sonra 1970'lere kadar hiçbir inşaa faaliyeti olmayan bölgede özellikle 1980 sonrası az da olsa yapılaşma başlamıştır. Günümüzde ise yeni şehrin genişleme alanlarının sonlanması, turizm ve madenlerin baskısı altındadır. Kent niteliğini kaybederek kırsal bir yerleşim karakteri kazanan yerleşim, yeniden kentleşme baskısı altındadır. Yerleşimin birkaç kilometre güneyine yapılan kayak tesisleri için konaklama alanı olması düşünülen alan için geçtiğimiz yıllarda hazırlanan koruma amaçlı imar planı yerleşimdeki sayılı tescilli eseri korumak dışında diğer tarihi yapı ve harabeler, tarihi bahçe ve istinat duvarları, geleneksel sokak dokuları gözardı etmektedir. Yerleşimin doğu yakasındaki Kukulas Dağı'nın ardındaki maden işletmesi ise sit sınırını kısmen geçmiş ve doğal peyzaj alanlarında tahribata yol açmıştır. Kayak tesisi ve maden için açılması düşünülen yollar tarihi yerleşimin içinden geçmekte, birçok kalıntının yok olması tehlikesini doğurmaktadır.

Yerleşim için oluşturdukları tehdit ve sorunlar dışında turizm, maden ve kentleşme baskısı tarihi dokuyu koruyarak gelişmesini sağlayacak potansiyeller de içermektedir. Bu sorunların potansiyellere dönüştürülmesi yerel yönetimler, sivil

toplum kuruluşları, yatırımcılar ve yerleşik nüfusun çeşitli rollerle yer alacağı bir alan yönetimi planı ile mümkündür.

Tarihi ve doğal dokunun korunabilmesi için yerleşimin arkeolojik, doğal ve kentsel sit niteliği taşıdığı göz önüne alınmalı, yapılacak müdahalelerin kapsam ve yöntemleri bilimsel olarak saptanmalıdır. Yerleşimin fiziksel dokusuna yapılacak müdahaleler kentsel ve yapısal olarak iki gruba ayrılmaktadır. Kentsel müdahaleler sokak örüntüsü, sokak kaplamaları, sokak sınırlarını ve kırsal peyzajı oluşturan bahçe duvarlarına yapılacak müdahaleleri içermektedir. Yapısal müdahaleler ise üç grup altında toplanabilir: dondurularak korunacak yapılara müdahale biçimleri, restore edilecek yapılarda koruma-onarım müdahaleleri ve bunlara yapılacak çağdaş eklerin kapsamı ile yeni yapılar için tasarım ilkeleridir.

Kuşkusuz ki bölge yaşayanları, sivil toplum kuruluşları, bölgeden sorumlu yönetimler ve bölgeye ilgili yatırımcıların işbirliği içinde profesyonellerce hazırlanmış ve bilimsel kurulların kontrolündeki bir alan yönetimi planı iyi yönetildiği takdirde bütün aktörleri memnun edecek ve Eski Gümüşhane'nin tarihi ve doğal dokusunun korunmasına yardımcı olacaktır.

KAYNAKLAR

- Albayrak, H.**, 1994: Trabzon Basım Tarihi ve Batum, Gümüşhane, Rize, Giresun, Ordu, Samsun Basını, Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık ve Ticaret, Ankara.
- Bijişkyan, P. M.**, 1819: Karadeniz Kıyıları Tarih ve Coğrafyası (Çev: Hrand D. Andriasyan), İstanbul Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul.
- Bryer, A. ve Winfield, D.**, 1985: The Byzantine Monuments and Topography of Pontos, Cilt 1-2, Dumbarton Oaks Research Library and Collection, Washington, D.C.
- Cihan, G.**, 1964: Gümüşhane Merkez Kazası Monoğrafyası, *Lisans Tezi*, İstanbul Üniversitesi Coğrafya Bölümü, İstanbul.
- Çelik, F., Aksoy, A. Ve Oruç, Ş.**, 2002: Gümüşhane'nin Kalkınmasında Teleferik Sistemlerinin Yeri ve Önemi, *Gümüşhane Ve Yöresinin Kalkınması Sempozyumu Bildiriler Kitabı (23-25 Ekim 2002)*, Trabzon.
- Çiğdem, S.**, 2008: Gümüşhane Bölgesinin Tarih ve Arkeoloji Araştırmaları, T.C. Gümüşhane Valiliği Yayınları-6, Erzurum.
- Çobancoğlu, T.**, Türkiye'de Ahşap Ev'in Bölgelere Göre Yapısal Olarak İncelenmesi ve Restorasyonlarına Yönelik Önerileri, *Doktora Tezi*, Mimar Sinan Üniversitesi Mimarlık Bölümü, İstanbul.
- Çolak, A.**, 1997: Gümüşhane Kenti Geleneksel Konutlarının Analizi Üzerine Bir Pilot Çalışma, *Yüksek Lisans Tezi*, Karadeniz Teknik Üniversitesi Mimarlık Bölümü, Trabzon.
- Doğanay, S.**, 2001: Gümüşhane Şehir Coğrafyası, *Doktora Tezi*, Atatürk Üniversitesi Coğrafya Bölümü, Erzurum.
- Durmuş, A. ed.**, 2004: Gümüşhane Ve Yöresinin Kalkınması Sempozyumu Bildiriler Kitabı (23-25 Ekim 2002), Cilt 1-2, Trabzon.
- Enderoğlu, T. ed.**, 2004: Gümüşhane İlinin Ekonomik Kalkınması, Seminer ve Panel, İktisadi Araştırmalar Vakfı, Gümüşhane.
- Erdener, H.**, 1997: Gümüşhane'nin Seyir Defteri, Ankara.
- Gavra, E. G.**, 1998: Αγροτικός χώρος και κατοικία στον Πόντο , από το 19. αι. έως τις αρχές του 20., ορεινοί οικισμοί στις περιοχές Αργυρούπολης και Τραπεζούντας [19. yy'dan Erken 20. yy'a Kadar Pontus'un Kırsal Yerleri ve Konutları: Gümüşhane ve Trabzon bölgelerindeki kırsal yerleşmeler], εκδοτικός οίκος αδελφών Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη.
- Günay, R.**, 1998: Türk Ev Geleneği ve Safranbolu Evleri, İstanbul.
- Günay, R.**, 2007: Geleneksel Ahşap Yapılar, Sorunları ve Çözüm Yolları, İstanbul.

- Gürer, N.,** 2003: Kırsal Geleneksel Konut Dokusunun Turizm Bağlamında Değerlendirilmesi, Cumalıkızık Örneği, *Yüksek Lisans Tezi*, Gazi Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Ankara.
- Göksü, F.,** 2004: Panel Konuşması, *Gümüşhane Ekonomisinin Gelişmesinde Ana Strateji ve Tedbirler, Gümüşhane İlinin Ekonomik Kalkınması Seminer Tebliğleri*, Gümüşhane.
- Gümüşhane Valiliği İl Çevre ve Orman Müdürlüğü,** 2003: Gümüşhane İl Çevre Durum Raporu, Gümüşhane.
- İnan, K., Öksüz, H., Okur, M. ve Usta, V. ed.,** 2007: Karadeniz Tarihi Sempozyumu (25-26 Mayıs 2005), Trabzon.
- İpek, N.,** 2000: Mübadele ve Samsun, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Kandilaptis, K.,** 1931: Γεωγραφικόν και Ιστορικόν Λεξικόν των χωρίων κωμοπόλεων και πόλεων Χαλδίας (Αντιβολή, υπομνηματισμοί, παρατηρήσεις και γλωσσάριο: Διαμαντής Λαζαρίδης) [Haldia'nın Köy, Kasaba ve Şehirlerinin Coğrafi ve Tarihi Sözlüğü (Karşılaştırma, Dipnotlar, Yorumlar ve Tasnifleme: Diamandis Lazaridis)], εκδοτικός οίκος αδελφών Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη.
- Kandilaptis, K.,** 1911: Ξυνωρίς ήτοι Βιογραφίαι των Αοιδίμων και μεγίστων ευεργετών: της επαρχίας Χαλδίας Γεωργίου Κ. Παπαδόπουλου-Κυριακίδου και Γερβασίου Α. Σουμελίδου Πρ. Μητρ. Χαλδίας και πραγματεία περί του εν Αργυρουπόλει μεγαλουργού οίκου των "Σαρασίτων" [Gümüşhane Tarihi], Trapezunta, 1911.
- Kandilaptis, K.,** 2002: Το Προσκυνητάριον ήτοι Ιστορία των κατά την Χαλδίαν Θείων Ιερών και Σεβάσμιων Μονών, εκδοτικός οίκος αδελφών Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη.
- Kanonidis, K.,** 2007: Αρχιτεκτονική και Πολιτισμός του Πόντου [Pontus Şehirleri ve Mimarlığı], Αθήνα.
- Kaouris, G.,** 1999: Η Εκπαίδευση στην ευρύτερη περιοχή της Αργυρούπολης του Πόντου (1723-1923) [Gümüşhane ve Çevresinde Eğitim (1723-1923)], εκδοτικός οίκος αδελφών Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη.
- Kara, N.,** 2005: Eski Gümüşhane Evleri, *Yüksek Lisans Tezi*, Gazi Üniversitesi, Arkeoloji ve Sanat Tarihi Bölümü, Ankara.
- Karaarslan, N. Ü. ed.,** 1991: *Geçmişten Günümüze Gümüşhane Sempozyumu (13-17 Haziran 1990)*, Gümüşhane Valiliği, Ankara.
- Kevorkian, R. H. ve Paboudjian P.B.,** 1992: Les Armeniens Dans l'Empire Ottoman a La Veille Du Genocide [Soykırım Öncesinde Osmanlı İmparatorluğu'nda Ermeniler], Editions d'Art et d'Histoire ARHIS, Paris.
- Kutlutan, A. R.,** 1998: Mimarlıkta Çevreye Yabancılaşma ve Gümüşhane Örneği, *Doktora Tezi*, Mimar Sinan Üniversitesi Mimarlık Bölümü, İstanbul.
- Meta Peyzaj ve Planlama,** 2008: Gümüşhane Süleymaniye Mahallesi Koruma Amaçlı İmar Planı ve Kentsel Tasarım Projesi Analitik Süreç ve Sentez Raporu, İstanbul.

- Musso, S. F. ve Franco, G.,** 2001?: Guida Agli Interventi Di Recupero Dell'edilizia Difuza Nel Parco Nazionale Delle Cinque Terre,
- Nikolaidis, Neoklis,** 1968: Exi Argyroupolitai Ena Mina Eis Ton Ponton 1953 [Altı Gümüşhaneli Bir Ay Pontus'ta 1953], Polygrafiseis Minos, Thessaloniki
- Sağlam, M., Kodaman, B., Bacqué-Grammont, J. L. ve Özbacı, M.,** 1990: *İkinci Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildirileri (1-2 Haziran 1988)*, Ondokuz Mayıs Üniveristesi Eğitim Fakültesi ve Fransız Anadolu Araştırmaları Enstitüsü, Samsun.
- Sağsöz, A., Özgen, S., Tutkun, M.,** 2005: Gümüşhane Tarihinde ve Kimliğinde Önemli Konaklar: Hasan Fehmi Ataç, Özdenoğlu ve Balyemezler Konakları, *Karadeniz Tarihi Sempozyumu (25-26 Mayıs 2005)*, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon.
- Sağsöz, A.,** 2008: The metamorphosis of a historical city: From the Byzantine city Argyropolis to the Ottoman neighborhood Suleymaniye, *Building and Environment*, 43, s. 928-949, www.elsevier.com/locate/buildenv
- San, S. Ö.,** 1990: Gümüşhane Kültür Araştırmaları ve Yöre Ağızları, Kültür Bakanlığı, Ankara.
- San, S. Ö.,** 1991: Gümüşhane Müstakil Sancağı'ndaki Mahalleler, Aileler ve (Efsaneler, Hikâyeler), Geçmişte ve Günümüzde Gümüşhane Sempozyumu (13-17 Haziran 1990), Ankara
- San, S. Ö.,** 1993: Trabzon salnamelerinde Gümüşhane Sancağı, Gümüşhane Valiliği ve Gümüşhaneliler ve Gümüşhaneyi Sevenler Hizmet Vakfı Yayınları No:3, Gümüşhane.
- Sümerkan, R.,** 1990: Biçimlendiren Etkenler Açısından Doğu Karadeniz Kırsal Kesiminde Geleneksel Evlerin Yapı Özellikleri, *Doktora Tezi*, Karadeniz Teknik Üniversitesi Mimarlık Bölümü, Trabzon.
- Şahin, N.,** 1995: A Study on Conservation and Rehabilitation Problems of Historic Timber Houses in Ankara, Cilt 1-2, *Doktora Tezi*, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Bölümü, Ankara.
- Şenel, V.,** 2002: Gümüşhane Evleri, Gümüşhane Valiliği Kültür Yayınları, Trabzon.
- Şerif, A.,** 1911: Anadolu'da Tanin: Trabzon'dan Şarki Anadolu'ya Doğru – Torul'dan Gümüşhane'ye – 5, Tanin, 7 Eylül 1327, İstanbul
- Şerif, A.,** 1911: Anadolu'da Tanin: Trabzon'dan Şarki Anadolu'ya Doğru – Gümüşhane – 5, Tanin, 7 Eylül 1327, İstanbul
- Tong, H.,** 2001: Geleneksel konutların güncel kullanıma uyum yeteneğinin değerlendirilmesi, *Doktora Tezi*, İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Bölümü, İstanbul.
- Tozlu, S., t.y.:** XIX. Yüzyılda Gümüşhane, Akademik Araştırmalar Yayınları.
- Umumî Nüfus Tahriri,** 1929: (Türkiye Cumhuriyeti Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü 28 Teşrinievvel 1927), Fasikül: I-2, Ankara, 1929, p.XLVIII-LX, LXII-LXXIV.
- Url-1** <[http://tr.wikipedia.org/wiki/Gümüşhane_\(merkez\)](http://tr.wikipedia.org/wiki/Gümüşhane_(merkez))>, alındığı tarih 10.01.2010

- Url-2** <<http://www.kgm.gov.tr/Sayfalar/KGM/SiteTr/Root/Uzakliklar.aspx>>, alındığı tarih 10.01.2010
- Url-3** <<http://www.dlh.gov.tr>>, alındığı tarih 10.01.2010
- Url-4** <<http://www.kgm.gov.tr/SiteCollectionImages/KGMimages/Haritalar/b10.jpg>>, alındığı tarih 10.01.2010
- Url-5** <http://www.mta.gov.tr/v1.0/daire_baskanliklari/jed/images/urunler/yeni500/buyuk/TRABZON1.jpg>, alındığı tarih 15.01.2010
- Url-6** <<http://www.meteor.gov.tr/veridegerlendirme/il-ve-ilceler-istatistik.aspx?m=GUMUSHANE>>, alındığı tarih 09.01.2010
- Url-7** <<http://www.gumushane.gov.tr/idaritarikh.asp>>, alındığı tarih 02.01.2010
- Uslu, G. A.**, 1980: Gümüşhane, Çevresinin Tarihi ve Sanat Eserleri, 1969-1971, İstanbul.
- Yüksel, M.**, 1997: Gümüşhane Kitabeleri, Gümüşhane Valiliği Yayınları No:1, İstanbul.

EKLER

EK A: Çizelgeler

EK B: Şekiller

EK C: Gümüşhane Yerel Mimari Sözlüğü

EK D: Sosyo-Ekonomik Anket

EK E: Paftalar

EK F: Kamusal Yapılar Kataloğu

EK G: Sivil Mimarlık Yapıları Kataloğu

EKA: Çizelgeler

Çizelge A.1: Envanter listesi: yapıların konumları, ada-parcel numaraları, adları ve bilinen eski adları

Env. No.	Yeri	Ada	Parsel	Adı	Eski Adı
1		349	15-17	Hagios Ioannes Manastır Kilisesi	Hagios Ioannes Manastır Kilisesi, Camgöz'ün Kilisesi, Hapishane
1b		349	15-17	Papaz Evi / Misafirhane Kalıntıları	Laz Osman oğlu Galip Efendi'nin Evi
2				Kırk Pavli Madeni	Kırk Pavli Madeni
3		359	2	Bekçi Kulübesi	
4		345	4	Çeşme	
5				Yapı Kalıntıları	
6		359	1	Surp Karabet Kilisesi	Surp Karabet Kilisesi
6 b		359	1	Mezarlık (Ermeni)	Ermeni Mezarlığı
7		357	1	Kulübe	
8		358	4	Ev	Rükuş Hanım Evi (Mısırlıoğlu, 2008)
8 b		358	4	Harabe	
9		350	1	Ruhiye Özdamar Evi	Yusuf Ağa Evi, sonra Oğlu Bahri (Aksoy) Efendi Evi (Mısırlıoğlu, 2008)
9 b		350	1	Müştemilat	
9 c		350	1	Ahır	
9 d		350	1	Küçük Ev	
9 e		350	1	Ağıl	

Çizelge A.1 (Devam) : Envanter listesi: yapıların konumları, ada-parcel numaraları, adları ve bilinen eski adları

10		350	2	Sabahattin Başer Evi	Laz Veysel Evi, sonra Molla Sıtkı Evi (yaşayanlar ve Mısırlıoğlu, 2008)
10 b		350	2	Yeni Ev	
10 c		350	2	Merek (Samanlık)	
10 d		350	2	Mutfak ve Hela	
11		358	5	Yapı Kalıntıları	
12		358	7,8	Yapı Kalıntıları	
13		358	6	Garaj ve Bahçe	Maşatlık, Rum Mezarlığı
14		358	6	Garaj ve Bahçe	Maşatlık, Rum Mezarlığı
15		358		Yapı Kalıntıları	
16		357	4	Kulübe	
17		352	2	Mısırlıoğlu Çeşmesi	
18		345	5	Ali Erkan Evi	Ahmet (Çubukçu) Efendi Evi, (eşi) Zöhre Hanım Evi
18 b		345	5	Ahır	
19		347	1	Hamam	
20		348	2	Yapı Kalıntıları	
20 b		348	2	Kulübe	
20 c		348	2	Kulübe	
21		341	2	Küçük Cami	
22		341	4	Ev (Hamit - Rabia Eryılmaz)	
22 b		341	4	Ahır	
23		343	1	Yapı Kalıntıları	
24		343	1	Yapı Kalıntıları	
25		349	3	Temel - Bedia Ulutaş Evi	

Çizelge A.1 (Devam) : Envanter listesi: yapıların konumları, ada-parcel numaraları, adları ve bilinen eski adları

26		340	1	Ev (Sabiha)	
26 b		340	1	Ahır	
26 c		340	1	Ahır	
27		344	1	Konut (Mustafa Kaya)	Yerinde bir konut hamamı ve çeşme bulunuyordu.
28		331	1	Yıkıntı içinde baraka	Şefika Hanım'ın (Kadimbeyoğlu) Evi (Mısırlıoğlu, 2008)
29		331	1	Zeki Bey'in Konağı	Kadimbeyoğlu Zeki Bey Konağı, İbrafım Lütü Paşa Konağı (Şenel,2002)
30		331	1	Paşa Hamamı	Paşa Hamamı
31		346	2	Süleymaniye Camii	Süleymaniye Camii
31 b		346	2	Süleymaniye Camii Çeşmesi	Süleymaniye Camii Çeşmesi
31 c		346	2	Süleymaniye Camii Şadırvanı	
31 d		346	2	Süleymaniye Camii Tuvaleti	
32		346	4	İmam (Salih Aktaş) Evi	Mektep
33		346	3	Mısırlıoğlu Türbesi	Mısırlıoğlu Türbesi
33 b		346	3	Hazire	
34		353	3	Çocuk Parkı	Mısırlıoğlu Konağı
35		354	2	Hükümet Konağı Duvarları ve Halim Mısırlıoğlu Evi	Hükümet Konağı
35 b		354	2	Depo	
36		355	1	Suluhan Duvar Kalıntıları	Suluhan
37		594	1	Saray Camii Duvar ve Temel Kalıntıları	
38		356	1	Konut (Raziye Daloğlu)	
39		356	1	Daloğlu Ahır vs.	
40		593	6	Yapı Kalıntıları	

Çizelge A.1 (Devam) : Envanter listesi: yapıların konumları, ada-parcel numaraları, adları ve bilinen eski adları

40 b		593	6	Konut (Ahmet Daloğlu)	
41		595	1	Dabahane Çeşmesi	
42				Dabahane Köprüsü	
43		595	3	Taş Mağaza Duvarları	
44				Köprü	
45		320	5	Taş Mağaza	
46		320	8	Konut (Yüksel Demir)	
47		337	1	Ketenez Çeşmesi	
48		336	1	Ahmet Kaya Evi	Sevda Yazıcı Evi
48 b		336	1	Ahır	
48 c		336	1	Ahır	
48 d		336	1	Mutfak ve Hela	
49		336	3	Konut (Naim Okumuş)	
49 b		336	3	Depo	
50		337	3	Yapı Kalıntıları	
51		335	1	Osman Ulutaş Evi	
51 b		335	1	Ahır ve Depo	
52		330	1	Akagün (Eskicioğlu) Evi	Eskicioğlu Evi / Necati Akagün Evi (TKTVKK Arşivi, 1989)
52 b		330	1	Ek Yapı	
53		333	1	Yapı Kalıntıları	
54		333	2	Aydın Kaya Evi	
54 b		333	2	Ahır	
54 c		333	2	Ev	

Çizelge A.1 (Devam) : Envanter listesi: yapıların konumları, ada-parcel numaraları, adları ve bilinen eski adları

55		333	3	Hagios Georgios Metropolitlik Kilisesi	Hagios Georgios Metropolitlik Kilisesi
56		320	6	Kavaklık Hamamı	Kavaklık Hamamı
57		318	1	Çifte Çeşme	Çifte Çeşme
58		317	2	Zilli Yorgi'nin Evi	Zilli Yorgi'nin Evi
59		317	3	Melahat Okumuş Evi / Rafet Çubukçu Evi	Rum Kız Okulu / Eskicioğlu Hayri Bey'in Konağı
60		332	1	M. Ali Çubukçu Evi	Sofia'nın Evi / Nafiye Çubukçu Evi (TKTVKK Arşivi, 1989)
61		337	5	Metropolitlik	Metropolitlik
62		337	11	Konut	
63		337	9	Yapı Kalıntıları	
64		337	8	Yapı Kalıntıları	
65		316	1	Zıllıl Çeşmesi	
66		316	1	Arif Çiçek Evi	Kasap Cemal (Çubukçu) Evi
66 b		316	1		
66 c		316	1		
67		312	5	Kulübe	
68		314	1	Rum Lisesi	Rum Lisesi, Sarı Mektep
69		315	3	Ahır	
70		315	3	Zekeriya-Saniye Can Evi	Mevlüt Yazıcı Evi
70 b		315	3		Mevlüt Yazıcı Evi
70 c		315	3	Ahır	
71		315	1	Komiserin Çeşmesi	Komiserin Çeşmesi
72		313	2	Müezzin Daloğlu Evi	
73		338	1	Yapı Kalıntıları	

Çizelge A.1 (Devam) : Envanter listesi: yapıların konumları, ada-parcel numaraları, adları ve bilinen eski adları

74		338	2	Yapı Kalıntıları	
75		337	4	Hızırilyas Çeşmesi	Hızırilyas Çeşmesi
76		337	6	Ev	
77		337	6 ve 7	Ahır	
78		349	5	Kazım Can Evi	Yazıcıoğlu Kadir Ağa Evi
78 b		349	5	Depo	
79		349	6	Ahır	
79 b		349	6	Ahır ve Depo	
80		349	7	Konut (Hüseyin - Tahsin Can)	
81		349	17	Musalla Köprüsü? Koroçim Köprüsü?	
82			8	Koroçim Çeşmesi (Nikolaidis, 1953)	
83		309	1	Yapı kalıntıları	
84			11	Mezarlık (Müslüman)	
85		323	10	Çeşme	
86		323	8	Turan Manisalı (Yukarı) Evi	
86 b		323	8	Ahır	
87		323	8	Çeşme	
88		323	8	Turan Manisalı (Aşağı) Evi	Rum Kuyumcu ...'nın Evi (Mısırlıoğlu, 2008)
88 b		323	8	Ahır	
88 c		323	8	Yapı Kalıntıları	
89		308	1	İzzet Erkan Evi	
90		308	1	Yapı kalıntıları	
91		323	7	Ev	

Çizelge A.1 (Devam) : Envanter listesi: yapıların konumları, ada-parcel numaraları, adları ve bilinen eski adları

91 b		323	7	Yapı Kalıntıları	
92		323	6	Çeşme	
93		323		Tarihi Maden Sahası	
94		323		Tarihi Maden Sahası	
95		312	1	Can Aile Mezarlığı	
96		322	2	Çeşme	
97		323	17 ve 18	Konut	
97 c		323	17	Samanlık?	
98				Köprü	
99		323	13	Çeşme	
100		323	17	Yapı Kalıntıları	
101		323	17	Yapı Kalıntıları	
102		323	12	Yapı Kalıntıları	
103		323	17	Ahır	
104		324	6	Minare	
105		324	2	Taş Mağaza	
106		323	21	Panagia Kaya Kilisesi	Taşdibi Kilisesi, Kayadibi Kilisesi (Mısırlıoğlu, 2008)
107		323	4	Konut (Fehmi-Yıldız Tongul)	
107 b		323	4	Garaj	
107 c		323	4	Konut	
107 d		323	4	Çeşme	
107 e		323	4	Ahır	
107 f		323	4	Ahır	

Çizelge A.1 (Devam) : Envanter listesi: yapıların konumları, ada-parcel numaraları, adları ve bilinen eski adları

108		323	10	Yapı Kalıntıları	
109		323	7	Konut Hamamı	
109 b		323	7	Yapı Kalıntıları	
110		323	5	Yapı kalıntıları	Kuş Kamil'in Evi
111		323	5	Ahır	
112		328	2	Fahri Gümüşeli Evi	Sandıkemini Şevki Efendi (Gümüşeli) Evi, Hacı Ali (Gümüşeli) Evi
112 b		328	2	Ahır	
112 c		328	2	Çeşme	
112 d		328	2	Fırın Evi	
113		328	1	Yapı Kalıntıları	
114		327	2	Çeşme	
115		327	1	Sadık - Nuren Daloğlu Evi	İsmail Efendi (Gümüşeli) Evi
116		326	1	Çaput Hamamı	
117		600	3	Timios Stavros / Hagios Stephanos Kilisesi	Timios Stavros / Hagios Stephanos Kilisesi
118				Köprü	
119		600	4	Çeşme	
120		600	2	Yapı kalıntıları	Otel
121		601	13	Minare	
121 b		601	13	... Camii Kalıntıları	
122		601	12	Yapı Kalıntıları	
123		598	2	Minare	Dere Camii / Kanlı Minare
124		601	14	Konut	Bu parselde Rüştüye Mektebi bulunuyordu.
125		601	15	Konut	

Çizelge A.1 (Devam) : Envanter listesi: yapıların konumları, ada-parcel numaraları, adları ve bilinen eski adları

125 b		601	15 ve 17	Ahır	
125 c		601	17	Ahır	
125 d		601	17	Samanlık	
125 e		601	17	Samanlık	
126		601	16	Dibicin Çeşmesi	Dibicin Çeşmesi
127		601	7	Yapı kalıntıları	
128		601	8	Çeşme	
129		601	2	Fadime Daloğlu Evi	
129 b		601	2	Müştemilat	
129 d		601	2	Ahır	
129 e		601	2	Samanlık	
130		601	2	Çeşme	
131		601	2	Yapı Kalıntıları	
132		601	10	Yapı kalıntıları	
133		601	10	Yapı kalıntıları	
134		601	10	Kulübe?	
135		601	19	Hagios Theodoros Kilisesi	Hagios Theodoros Kilisesi
136		601	18	Konut	
136 b		601	18	Konut	
136 c		601	21	Samanlık	
137		601	20	Konut	
137 b		601	20	Samanlık	
138				Köprü	

Çizelge A.1 (Devam) : Envanter listesi: yapıların konumları, ada-parcel numaraları, adları ve bilinen eski adları

139		3	Mezarlık (Müslüman)	Romaysa
-----	--	---	---------------------	---------

*Koyu gri ile gösterilen yapılar korunması gerekli kültür varlıklarıdır.

Çizelge A.2 : Envanter listesi: eski mahalleleri, yapım dönemleri, mevcut işlevleri, özgün işlevleri, yapı stoğu kullanımları, mülkiyetleri ve kullanıcı durumları

Env. No.	Eski Mahallesi	Yapım Dönemi	İşlev	Özgün İşlev	Yapı Stoğu Kul.	Mülkiyet	Kullanıcı Durumu
1	Ayana	1850 Öncesi (1736)	Harabe	Kilise	Boş	Hazine	Boş / Terk Edilmiş
1b	Ayana	1850 Öncesi	Harabe	Manastır Konutu	Boş	Hazine	Boş / Terk Edilmiş
2	Ayana		Harabe	Maden	Boş	Hazine	Boş / Terk Edilmiş
3	Ermeni	1924 sonrası	Kulübe		Dönemsel Kul.	Hazine	Mal Sahibi
4	Ayana	1850 - 1924	Çeşme	Çeşme	Kullanılıyor	Şahıs	Kamusal
5	Ayana		Harabe	Konut	Boş	Şahıs	Boş / Terk Edilmiş
6	Ermeni	1850 - 1924	Harabe	Kilise	Boş	Hazine	Boş / Terk Edilmiş
6 b		1850 - 1924	Harabe	Mezarlık	Boş	Hazine	Boş / Terk Edilmiş
7	Ermeni	1924 sonrası	Kulübe		Dönemsel Kul.	Şahıs	Mal Sahibi
8	Cami-i Cedid	1850 - 1924	Konut	Konut	Boş	Şahıs	Boş / Terk Edilmiş
8 b	Cami-i Cedid		Harabe	Müştemilat	Boş	Şahıs	Boş / Terk Edilmiş
9	Ayana	1850 - 1924	Konut	Konut	Kullanılıyor	Şahıs	Mal Sahibi
9 b	Ayana	1924 Sonrası	Müştemilat	Müştemilat	Kullanılıyor	Şahıs	Mal Sahibi
9 c	Ayana	1850 - 1924	Ahır	Ahır	Kullanılıyor	Şahıs	Mal Sahibi
9 d	Ayana	1850 - 1924	Konut	Konut	Boş	Şahıs	Mal Sahibi
9 e	Ayana	1924 sonrası	Ağıl		Kullanılıyor	Şahıs	Mal Sahibi
10	Ayana	1850 - 1924	Konut	Konut	Kullanılıyor	Şahıs	Mal Sahibi

Çizelge A.2 (Devam) : Envanter listesi: eski mahalleleri, yapım dönemleri, mevcut işlevleri, özgün işlevleri, yapı stoğu kullanımları, mülkiyetleri ve kullanıcı durumları

10 b	Ayana	1924 sonrası	Konut		Kullanılıyor	Şahıs	Mal Sahibi
10 c	Ayana	1924 sonrası	Samanlık		Kullanılıyor	Şahıs	Mal Sahibi
10 d	Ayana	1850 - 1924	Müştemilat	Müştemilat	Kullanılıyor	Şahıs	Mal Sahibi
11	Ayana		Harabe	Konut	Boş	Şahıs	Boş / Terk Edilmiş
12	Ayana		Harabe	Konut	Boş	Şahıs	Boş / Terk Edilmiş
13	Ayana	1924 sonrası	Garaj	Mezarlık	Kullanılıyor	Belediye	İşgal
14	Ayana	1924 sonrası	Garaj	Mezarlık	Kullanılıyor	Belediye	İşgal
15	Ayana		Harabe	Konut	Boş	Şahıs	Boş / Terk Edilmiş
16	Ayana	1924 sonrası	Depo (Tarım)		Kullanılıyor	Belediye	Kiracı
17	Cami-i Kebir	1924 sonrası	Çeşme		Kullanılıyor	yok	Kamusal
18	Cami-i Kebir	1850 - 1924	Konut	Konut	Kullanılıyor	Şahıs	Mal Sahibi
18 b	Cami-i Kebir	1850 - 1924	Ahır	Ahır	Kullanılıyor	Şahıs	Mal Sahibi
19	Cami-i Kebir	1850 Öncesi	Boş	Hamam	Boş	Belediye	Boş / Terk Edilmiş
20	Cami-i Kebir		Harabe	Konut	Boş	Şahıs	Boş / Terk Edilmiş
20 b	Cami-i Kebir	1924 sonrası	Kulübe		Dönemsel Kul.	Şahıs	Mal Sahibi
20 c	Cami-i Kebir	1924 sonrası	Kulübe		Dönemsel Kul.	Şahıs	Mal Sahibi
21	Cami-i Kebir	1850 Öncesi	Boş	Cami	Boş	Vakıflar G.M.	Boş / Terk Edilmiş
22	Cami-i Kebir	1850 - 1924	Konut	Konut	Kullanılıyor	Şahıs	İşgal
22 b	Cami-i Kebir	1850 - 1924	Konut	Konut	Kullanılıyor	Şahıs	İşgal
23	Cami-i Kebir		Harabe	Konut	Boş	Şahıs	Boş / Terk Edilmiş
24	Cami-i Kebir		Harabe	Konut	Boş	Şahıs	Boş / Terk Edilmiş
25	Cami-i Kebir	1850 - 1924	Konut	Konut	Dönemsel Kul.	Şahıs	Mal Sahibi
26	Cami-i Kebir	1850 - 1924	Konut	Konut	Kullanılıyor	Şahıs	Mal Sahibi

Çizelge A.2 (Devam) : Envanter listesi: eski mahalleleri, yapım dönemleri, mevcut işlevleri, özgün işlevleri, yapı stoğu kullanımları, mülkiyetleri ve kullanıcı durumları

26 b	Cami-i Kebir	1850 - 1924	Ahır	Ahır	Kullanılıyor	Şahıs	Mal Sahibi
26 c	Cami-i Kebir	1850 - 1924	Ahır	Ahır	Kullanılıyor	Şahıs	Mal Sahibi
27	Cami-i Kebir	1924 sonrası	Konut		Kullanılıyor	Şahıs	Mal Sahibi
28	Cami-i Kebir		Harabe	Konut	Boş	İl Özel İdaresi	Boş / Terk Edilmiş
29	Cami-i Kebir	1850 - 1924	Harabe	Konut	Boş	İl Özel İdaresi	Boş / Terk Edilmiş
30	Cami-i Kebir	1850 Öncesi	Boş	Hamam	Boş	İl Özel İdaresi	Boş / Terk Edilmiş
31	Cami-i Kebir	1850 - 1924	Cami	Cami	Kullanılıyor	Vakıflar G.M.	Kamusal
31 b	Cami-i Kebir	1850 - 1924	Çeşme	Çeşme	Kullanılıyor	Vakıflar G.M.	Kamusal
31 c	Cami-i Kebir	1924 sonrası	Şadırvan		Kullanılıyor	Vakıflar G.M.	Kamusal
31 d	Cami-i Kebir	1924 sonrası	Müştemilat		Kullanılıyor	Vakıflar G.M.	Kamusal
32	Cami-i Kebir	1850 - 1924	Konut	Okul	Kullanılıyor	İl Özel İdaresi	Kiracı
33	Cami-i Kebir	1850 - 1924	Mez. / Türbe	Mez. / Türbe	Kullanılıyor	Belediye	Kamusal
33 b	Cami-i Kebir	1850 - 1924	Mez. / Hazire	Mez. / Hazire	Kullanılıyor	Belediye	Kamusal
34	Cami-i Kebir		Çocuk Parkı	Konut	Kullanılıyor	Şahıs	Kamusal
35	Cami-i Kebir	1850 - 1924	Konut	İdari / Hük. Kon.	Kullanılıyor	Şahıs	Mal Sahibi
35 b	Cami-i Kebir	1924 sonrası	Müştemilat		Kullanılıyor	Şahıs	Mal Sahibi
36	Cami-i Kebir	1850 - 1924	Harabe	Ticaret	Boş	Şahıs	Boş / Terk Edilmiş
37	Cami-i Cedid	1850 - 1924	Harabe	Cami	Boş	Vakıflar G.M.	Boş / Terk Edilmiş
38	Cami-i Cedid	1924 sonrası	Konut		Kullanılıyor	Şahıs	Mal Sahibi
39	Cami-i Cedid	1850 - 1924	Ahır	Ahır	Boş	Şahıs	Boş / Terk Edilmiş
40	Cami-i Cedid		Harabe	Konut	Boş	Şahıs	Boş / Terk Edilmiş
40 b	Cami-i Cedid	1924 sonrası	Konut		Kullanılıyor	Şahıs	Mal Sahibi
41	Çarşı	1850 - 1924	Çeşme	Çeşme	Kullanılıyor	Belediye	Kamusal

Çizelge A.2 (Devam) : Envanter listesi: eski mahalleleri, yapım dönemleri, mevcut işlevleri, özgün işlevleri, yapı stoğu kullanımları, mülkiyetleri ve kullanıcı durumları

42	Çarşı	1850 Öncesi	Köprü	Köprü	Kullanılıyor	yok	Kamusal
43	Çarşı		Harabe	Ticaret	Boş	Şahıs	Boş / Terk Edilmiş
44	Çarşı	1850 Öncesi	Köprü	Köprü	Kullanılıyor	yok	Kamusal
45	Çarşı	1850 - 1924	Harabe	Ticaret	Boş	Şahıs	Boş / Terk Edilmiş
46	Çarşı	1924 sonrası	Konut		Kullanılıyor	Şahıs	Mal Sahibi
47	Cami-i Kebir	1850 - 1924	Çeşme	Çeşme	Kullanılıyor	Belediye	Kamusal
48	Cami-i Kebir	1850 - 1924	Konut / Ahır	Konut	Kullanılıyor	Şahıs	Mal Sahibi
48 b	Cami-i Kebir	1850 - 1924	Ahır	Müştemilat ?	Kullanılıyor	Şahıs	Mal Sahibi
48 c	Cami-i Kebir	1850 - 1924	Ahır	Müştemilat?	Kullanılıyor	Şahıs	Mal Sahibi
48 d	Cami-i Kebir	1924 sonrası	Müştemilat		Kullanılıyor	Şahıs	Mal Sahibi
49	Hıdrellez	1924 sonrası	Konut		Dönemsel Kul.	Şahıs	Mal Sahibi
49 b	Hıdrellez	1850 - 1924	Depo	Konut	Dönemsel Kul.	Şahıs	Mal Sahibi
50	Hıdrellez		Harabe	Konut	Boş	Şahıs	Boş / Terk Edilmiş
51	Hıdrellez	1850 - 1924	Konut	Konut	Kullanılıyor	Şahıs	Mal Sahibi
51 b	Hıdrellez	1924 sonrası	Ahır		Kullanılıyor	Şahıs	Mal Sahibi
52	Hıdrellez	1850 - 1924	Konut	Konut	Boş	Şahıs	Boş / Terk Edilmiş
52 b	Hıdrellez	1924 sonrası	Konut		Boş	Şahıs	Boş / Terk Edilmiş
53	Hıdrellez		Harabe	Konut	Boş	Şahıs	Boş / Terk Edilmiş
54	Hıdrellez	1850 - 1924	Konut	Konut	Dönemsel Kul.	Şahıs	Mal Sahibi
54 b	Hıdrellez	1850 - 1924	Ahır	Ahır	Dönemsel Kul.	Şahıs	Mal Sahibi
54 c	Hıdrellez	1850 - 1924	Konut	Konut	Boş	Şahıs	Boş / Terk Edilmiş
55	Hıdrellez	1850 Öncesi (1723)	Harabe	Kilise	Boş	Hazine	Boş / Terk Edilmiş
56	Hıdrellez	1850 Öncesi	Harabe	Hamam	Boş	Hazine / Şahıs	Boş / Terk Edilmiş

Çizelge A.2 (Devam) : Envanter listesi: eski mahalleleri, yapım dönemleri, mevcut işlevleri, özgün işlevleri, yapı stoğu kullanımları, mülkiyetleri ve kullanıcı durumları

57	Hıdrellez	1850 - 1924	Çeşme	Çeşme	Kullanılıyor	Belediye	Kamusal
58	Hıdrellez	1850 - 1924	Harabe	Konut	Boş	Şahıs	Boş / Terk Edilmiş
59	Hıdrellez	1850 - 1924	Konut	Okul	Dönemsel Kul.	Şahıs	Mal Sahibi
60	Hıdrellez	1850 - 1924	Konut	Konut	Dönemsel Kul.	Şahıs	Mal Sahibi
61	Hıdrellez	1850 - 1924	Harabe	İdari / Metropolitlik	Boş	Şahıs	Boş / Terk Edilmiş
62	Hıdrellez	1924 sonrası	Konut		Dönemsel Kul.	Şahıs	Mal Sahibi
63	Hıdrellez		Harabe	Konut	Boş	Şahıs	Boş / Terk Edilmiş
64	Hıdrellez		Harabe	Konut	Boş	Şahıs	Boş / Terk Edilmiş
65	Hıdrellez	1850 - 1924	Çeşme	Çeşme	Kullanılıyor	Şahıs	Kamusal
66	Hıdrellez	1850 - 1924	Konut	Konut	Dönemsel Kul.	Şahıs	Mal Sahibi
66 b	Hıdrellez	1850 - 1924	Ahır	Ahır	Dönemsel Kul.	Şahıs	Mal Sahibi
66 c	Hıdrellez	1850 - 1924	Müştemilat	Müştemilat	Dönemsel Kul.	Şahıs	Mal Sahibi
67	Hıdrellez	1924 sonrası	Depo (Tarım)		Kullanılıyor	Şahıs	Kiracı
68	Hıdrellez	1850 - 1924 (1879)	Harabe	Okul	Boş	Şahıs	Boş / Terk Edilmiş
69	Hıdrellez	1850 - 1924	Ahır	Konut	Boş	Şahıs	Boş / Terk Edilmiş
70	Hıdrellez	1850 - 1924	Konut	Konut	Dönemsel Kul.	Şahıs	Mal Sahibi
70 b	Hıdrellez	1850 - 1924	Konut	Konut	Dönemsel Kul.	Şahıs	Mal Sahibi
70 c	Hıdrellez	1850 - 1924	Ahır	Konut	Dönemsel Kul.	Şahıs	Mal Sahibi
71	Hıdrellez	1850 - 1924	Çeşme	Çeşme	Kullanılıyor	Belediye	Kamusal
72	Hıdrellez	1850 - 1924	Konut / Ahır	Konut	Dönemsel Kul.	Şahıs	Mal Sahibi
73	Hıdrellez		Harabe	Konut	Boş	Şahıs	Boş / Terk Edilmiş
74	Hıdrellez		Harabe	Konut	Boş	Şahıs	Boş / Terk Edilmiş

Çizelge A.2 (Devam) : Envanter listesi: eski mahalleleri, yapım dönemleri, mevcut işlevleri, özgün işlevleri, yapı stoğu kullanımları, mülkiyetleri ve kullanıcı durumları

75	Hıdrellez	1850 - 1924	Çeşme	Çeşme	Boş	Belediye	Boş / Terk Edilmiş
76	Hıdrellez	1850 - 1924	Konut	Konut	Boş	Şahıs	Boş / Terk Edilmiş
77	Hıdrellez	1850 - 1924	Ahır	Ahır	Kullanılıyor	Şahıs	Mal Sahibi
78	Meryemana	1850 - 1924	Konut	Konut	Dönemsel Kul.	Şahıs	Mal Sahibi
78 b	Meryemana	1924 sonrası	Depo		Dönemsel Kul.		Mal Sahibi
79	Meryemana	1850 - 1924	Ahır	Konut	Kullanılıyor	Şahıs	Mal Sahibi
79 b	Meryemana	1924 sonrası	Ahır		Kullanılıyor		Mal Sahibi
80	Meryemana	1924 sonrası	Konut / Ahır		Kullanılıyor	Şahıs	Mal Sahibi
81	Meryemana	1924 sonrası	Köprü	Köprü	Kullanılıyor	yok	Kamusal
82	Meryemana	1850 - 1924	Çeşme	Çeşme	Kullanılıyor	Belediye	Kamusal
83	Meryemana		Harabe	Konut	Boş	Şahıs	Boş / Terk Edilmiş
84			Mezarlık	Mezarlık	Kullanılıyor	Belediye	Kamusal
85	Musalla	1850 - 1924	Çeşme	Çeşme	Kullanılıyor	Belediye	Kamusal
86	Musalla	1850 - 1924	Konut / Ahır	Konut	Boş	Şahıs	Boş / Terk Edilmiş
86 b	Musalla	1850 - 1924	Ahır	Ahır	Boş	Şahıs	Boş / Terk Edilmiş
87	Musalla	1850 - 1924	Çeşme	Çeşme	Boş	Şahıs	Boş / Terk Edilmiş
88	Musalla	1850 - 1924	Konut	Konut	Kullanılıyor	Şahıs	Mal Sahibi
88 b	Musalla	1850 - 1924	Ahır / Depo	Konut / Ahır	Kullanılıyor	Şahıs	Mal Sahibi
88 c	Musalla		Harabe	Konut	Boş	Şahıs	Boş / Terk Edilmiş
89	Musalla	1850 - 1924	Konut / Ahır	Konut	Boş	Şahıs	Boş / Terk Edilmiş
90	Musalla		Harabe	Konut	Boş	Şahıs	Boş / Terk Edilmiş
91	Musalla	1850 - 1924	Konut	Konut	Boş	Şahıs	Boş / Terk Edilmiş
91 b	Musalla		Harabe	Konut / Ahır	Boş	Şahıs	Boş / Terk Edilmiş

Çizelge A.2 (Devam) : Envanter listesi: eski mahalleleri, yapım dönemleri, mevcut işlevleri, özgün işlevleri, yapı stoğu kullanımları, mülkiyetleri ve kullanıcı durumları

92	Musalla	1850 - 1924	Çeşme	Çeşme	Boş	Şahıs	Boş / Terk Edilmiş
93	Musalla		Harabe	Maden	Boş	Hazine	Boş / Terk Edilmiş
94	Ayatodor		Harabe	Maden	Boş	Hazine	Boş / Terk Edilmiş
95	Ayatodor		Mezarlık / Aile		Kullanılıyor	Şahıs	Mal Sahibi
96	Ayatodor	1850 - 1924	Çeşme	Çeşme	Kullanılıyor	Belediye	Kamusal
97	Ayatodor	1924 sonrası	Konut		Kullanılıyor	Şahıs	Mal Sahibi
97 c	Ayatodor	1924 sonrası	Samanlık		Kullanılıyor	Şahıs	Mal Sahibi
98	Ayatodor	1850 Öncesi	Köprü	Köprü	Kullanılıyor	yok	Kamusal
99	Ayatodor	1850 - 1924	Çeşme	Çeşme	Boş	Belediye	Boş / Terk Edilmiş
100	Ayatodor		Harabe	Konut	Boş	Şahıs	Boş / Terk Edilmiş
101	Ayatodor		Harabe	Konut	Boş	Şahıs	Boş / Terk Edilmiş
102	Ayatodor		Harabe	Konut	Boş	Şahıs	Boş / Terk Edilmiş
103	Ayatodor	1850 - 1924	Ahır	Konut	Kullanılıyor	Şahıs	Mal Sahibi
104	Çarşı	1850 - 1924	Minare	Cami	Boş	Vakıflar G.M.	Boş / Terk Edilmiş
105	Çarşı	1850 - 1924	Harabe	Ticari / Taş Mağaza	Boş	Şahıs	Boş / Terk Edilmiş
106	Ayatodor	1850 - 1924 (1723- 1860)	Harabe	Kilise	Boş	Hazine	Boş / Terk Edilmiş
107	Cami-i Sağır	1924 sonrası	Konut		Kullanılıyor	Şahıs	Mal Sahibi
107 b	Cami-i Sağır	1924 sonrası	Garaj		Kullanılıyor	Şahıs	Mal Sahibi
107 c	Cami-i Sağır	1924 sonrası	Kulübe		Kullanılıyor	Şahıs	Mal Sahibi
107 d	Cami-i Sağır	1924 sonrası	Çeşme		Kullanılıyor	Şahıs	Mal Sahibi
107 e	Cami-i Sağır	1850 - 1924	Ahır	Konut	Kullanılıyor	Şahıs	Mal Sahibi

Çizelge A.2 (Devam) : Envanter listesi: eski mahalleleri, yapım dönemleri, mevcut işlevleri, özgün işlevleri, yapı stoğu kullanımları, mülkiyetleri ve kullanıcı durumları

107 f	Cami-i Sağır	1850 - 1924	Harabe	Konut	Boş	Şahıs	Boş / Terk Edilmiş
108	Cami-i Sağır		Harabe	Konut	Boş / Yol	Şahıs	Boş / Terk Edilmiş
109	Cami-i Sağır	1850 - 1924	Harabe	Hamam	Boş	Şahıs	Boş / Terk Edilmiş
109 b	Cami-i Sağır		Harabe	Konut	Boş	Şahıs	Boş / Terk Edilmiş
110	Cami-i Sağır		Harabe	Konut	Boş	Şahıs	Boş / Terk Edilmiş
111	Cami-i Sağır	1850 - 1924	Ahır	Ahır	Kullanılıyor	Şahıs	Kiracı
112	Cami-i Sağır	1850 - 1924	Konut	Konut	Boş	Şahıs	Boş / Terk Edilmiş
112 b	Cami-i Sağır	1850 - 1924	Ahır	Konut	Boş	Şahıs	Boş / Terk Edilmiş
112 c	Cami-i Sağır	1850 - 1924	Çeşme	Çeşme	Boş	Şahıs	Boş / Terk Edilmiş
112 d	Cami-i Sağır	1850 - 1924	Müştemilat	Müştemilat	Boş	Şahıs	Boş / Terk Edilmiş
113	Cami-i Sağır		Harabe	Konut	Boş	Şahıs	Boş / Terk Edilmiş
114	Cami-i Sağır	1850 - 1924	Çeşme	Çeşme	Kullanılıyor	Belediye	Kamusal
115	Cami-i Sağır	1850 - 1924	Konut	Konut	Kullanılıyor	Şahıs	Kiracı
116	Çarşı	1850 Öncesi	Ahır	Hamam	Kullanılıyor	Özel Vakıf	İşgal
117	Çarşı	1850 Öncesi (1832)	Harabe	Kilise	Boş	Şahıs	Boş / Terk Edilmiş
118	Cami-i Cedid	1850 Öncesi	Köprü	Köprü	Kullanılıyor	yok	Kamusal
119	Çarşı	1924 sonrası	Çeşme	Çeşme	Kullanılıyor	Belediye	Kamusal
120	Çarşı		Harabe	Ticari / Otel	Boş	Şahıs	Boş / Terk Edilmiş
121	Çarşı	1850 - 1924	Minare	Cami / Minare	Boş	Vakıflar G.M.	Boş / Terk Edilmiş
121 b	Çarşı		Harabe	Cami	Boş	Vakıflar G.M.	Boş / Terk Edilmiş
122	Çarşı		Harabe	Müştemilat	Boş	Şahıs	Boş / Terk Edilmiş
123	Çarşı	1850 - 1924	Minare	Cami	Boş	Vakıflar G.M.	Boş / Terk Edilmiş
124	Çarşı	1924 sonrası	Konut		Dönemsel Kul.	Şahıs	Mal Sahibi

Çizelge A.2 (Devam) : Envanter listesi: eski mahalleleri, yapım dönemleri, mevcut işlevleri, özgün işlevleri, yapı stoğu kullanımları, mülkiyetleri ve kullanıcı durumları

125		1924 sonrası	Konut		Kullanılıyor	Şahıs	Mal Sahibi
125 b		1924 sonrası	Ahır		Kullanılıyor	Şahıs / Hazine	Mal Sahibi
125 c		1924 sonrası	Ahır		Kullanılıyor	Hazine	Mal Sahibi
125 d		1924 sonrası	Samanlık		Kullanılıyor	Hazine	Mal Sahibi
125 e		1924 sonrası	Samanlık		Kullanılıyor	Hazine	Mal Sahibi
126		1924 sonrası	Çeşme	Çeşme	Kullanılıyor	Belediye	Kamusal
127	Kalandar		Harabe	Konut	Boş	Şahıs	Boş / Terk Edilmiş
128	Kalandar	1850 - 1924	Çeşme	Çeşme	Boş	Şahıs	Boş / Terk Edilmiş
129	Kalandar	1850 - 1924	Konut	Konut	Kullanılıyor	Şahıs	Mal Sahibi
129 b	Kalandar	1850 - 1924	Müştemilat	Konut	Kullanılıyor	Şahıs	Mal Sahibi
129 d	Kalandar	1850 - 1924	Ahır	Konut	Kullanılıyor	Şahıs	Mal Sahibi
129 e	Kalandar	1850 - 1924	Ahır	Konut	Kullanılıyor	Şahıs	Mal Sahibi
130	Kalandar	1850 - 1924 (1880)	Çeşme	Çeşme	Kullanılıyor	Şahıs	Kamusal
131	Kalandar		Harabe	Konut	Boş	Şahıs	Boş / Terk Edilmiş
132	Kalandar		Harabe	Konut	Boş	Şahıs	Boş / Terk Edilmiş
133	Kalandar		Harabe	Konut	Boş	Şahıs	Boş / Terk Edilmiş
134	Kalandar	1924 sonrası	Depo (Tarım)		Kullanılıyor	Şahıs	Mal Sahibi
135	Kalandar	1850 Öncesi (1701)	Harabe	Kilise	Boş	Hazine	Boş / Terk Edilmiş
136	Kalandar	1924 sonrası	Konut		Kullanılıyor	Şahıs	Mal Sahibi
136 b	Kalandar	1924 sonrası	Konut		Kullanılıyor	Şahıs	Mal Sahibi
136 c	Kalandar	1924 sonrası	Samanlık		Kullanılıyor	Şahıs	Mal Sahibi
137	Kalandar	1924 sonrası	Konut		Kullanılıyor	Şahıs	Mal Sahibi
137 b	Kalandar	1924 sonrası	Samanlık		Kullanılıyor	Şahıs	Mal Sahibi

Çizelge A.2 (Devam) : Envanter Listesi: Eski Mahalleleri, Yapım Dönemleri, Mevcut İşlevleri, Özgün İşlevleri, Yapı Stoğu Kullanımları, Mülkiyetleri ve Kullanıcı Durumları

138		1850 - 1924	Köprü	Köprü	Kullanılıyor	yok	Kamusal
139	Romaysa		Mezarlık	Mezarlık	Kullanılıyor	Hazine	Kamusal

*Koyu gri ile gösterilen yapılar korunması gerekli kültür varlıklarıdır.

Çizelge A.3 : Envanter Listesi: Eski Mahalleleri, Yapım Dönemleri, Mevcut İşlevleri, Özgün İşlevleri, Yapı Stoğu Kullanımları, Mülkiyetleri ve Kullanıcı Durumları

Env. No.	Kat Adedi	Yapım Sistemi	Strüktürel Durum	Korunmuşluk	Tescil Durumu	Tarihsel Değer
1	Z + 1	Taş Yığma	Kötü	Harap	Tescilli	Korunması Gerekli
1b			Harap	Harap	Ek Öneri	Korunması Gerekli
2				Orta	Öneri	Korunması Gerekli
3	Z	Tuğla Yığma	İyi			Uyumlu
4		Taş Yığma	Orta	Orta	Öneri	Korunması Gerekli
5			Harap	Harap	Öneri	Korunması Gerekli
6	Z + 1	Taş Yığma	Kötü	Harap	Tescilli	Korunması Gerekli
6 b			Harap	Harap	Ek Öneri	Korunması Gerekli
7	Z + Ç	Tuğla Yığma	İyi			Uyumlu
8	Z + 1	Taş Yığma + Ahşap Karkas	Orta	Kötü	Öneri	Korunması Gerkeli
8 b		Taş Yığma	Harap	Harap	Ek Öneri	Korunması Gerkeli
9	Z + 1	Taş Yığma + Ahşap Karkas	Orta	İyi	Öneri	Korunması Gerkeli
9 b	Z	Taş Yığma	İyi	Orta	Ek Öneri	Korunması Gerkeli
9 c	Z	Taş Yığma	İyi	Orta	Ek Öneri	Korunması Gerkeli
9 d	Z + 1	Taş Yığma + Ahşap Karkas	İyi	Orta	Ek Öneri	Korunması Gerkeli

Çizelge A.3 (Devam) : Envanter listesi: eski mahalleleri, yapım dönemleri, mevcut işlevleri, özgün işlevleri, yapı stoğu kullanımları, mülkiyetleri ve kullanıcı durumları

9 e	Z	Ahşap Karkas	Kötü			Uyumsuz
10	Z + 1 + Ç	Taş Yığma + Ahşap Karkas	İyi	İyi	Öneri	Korunması Gerkeli
10 b	Z + 1	Betonarme	İyi			Uyumsuz
10 c	Z	Tuğla - Briket Yığma	İyi			Uyumsuz
10 d	Z	Taş Yığma	İyi	İyi	Ek Öneri	Korunması Gerkeli
11			Harap	Harap	Öneri	Korunması Gerkeli
12			Harap	Harap	Öneri	Korunması Gerkeli
13	Z	Ahşap Karkas	Orta	Harap	Öneri	Korunması Gerekli
14	Z	Ahşap Karkas	Orta			Uyumsuz
15			Harap	Harap	Öneri	Korunması Gerekli
16	Z	Tuğla Yığma	İyi			Uyumsuz
17	Z	Betonarme	İyi			Uyumlu
18	Z + 1 + Ç	Taş Yığma + Ahşap Karkas	İyi	İyi	Tescilli	Korunması Gerekli
18 b	Z	Taş Yığma	İyi	Orta	Ek Öneri	Korunması Gerekli
19	Z	Taş Yığma	Harap / Kötü	Kötü / Harap	Tescilli	Korunması Gerekli
20			Harap	Harap	Öneri	Korunması Gerkeli
20 b	Z	Ahşap Karkas	İyi			Uyumlu
20 c	Z	Ahşap Karkas	Orta			Uyumlu
21	Z + 1	Taş Yığma	İyi	Orta	Tescilli	Korunması Gerekli
22	Z + 1	Taş Yığma + Ahşap Karkas	Orta	Kötü	Öneri	Korunması Gerkeli
22 b	Z	Taş Yığma	Orta	Kötü	Ek Öneri	Korunması Gerkeli
23			Harap	Harap	Öneri	Korunması Gerkeli

Çizelge A.3 (Devam) : Envanter listesi: eski mahalleleri, yapım dönemleri, mevcut işlevleri, özgün işlevleri, yapı stoğu kullanımları, mülkiyetleri ve kullanıcı durumları

24			Harap	Harap	Öneri	Korunması Gerkeli
25	Z	Taş Yığma + Ahşap Karkas	Orta	Kötü	Öneri	Korunması Gerkeli
26	Z + 1	Taş Yığma + Ahşap Karkas	Orta	Orta	Öneri	Korunması Gerkeli
26 b	Z	Taş Yığma	Orta	Kötü	Ek Öneri	Korunması Gerkeli
26 c	Z	Taş Yığma + Briket Yığma	Orta	Kötü	Ek Öneri	Korunması Gerkeli
27	Z	Betonarme	İyi			Uyumsuz
28			Harap	Harap	Ek Öneri	Korunması Gerkeli
29	Z + 1	Taş Yığma + Ahşap Karkas	Kötü	Harap	Tescilli	Korunması Gerkeli
30	Z	Taş Yığma	Kötü	Kötü	Tescilli	Korunması Gerkeli
31	Z + 1	Taş Yığma	İyi	Orta	Tescilli	Korunması Gerkeli
31 b	Z	Taş Yığma	İyi	Orta	Ek Öneri	Korunması Gerkeli
31 c	Z	Ahşap Karkas	İyi			Uyumlu
31 d	Z	Betonarme	İyi			Uyumlu
32	Z + 1	Taş Yığma + Ahşap Karkas	Orta	Orta	Tescilli	Korunması Gerkeli
33	Z	Taş Yığma	İyi	Orta	Tescilli	Korunması Gerkeli
33 b				Orta	Tescilli	Korunması Gerkeli
34						Uyumlu
35	Z + 1 + Ç	Betonarme	İyi	Kötü	Tescilli	Korunması Gerkeli
35 b	Z	Betonarme	İyi			Uyumlu
36			Harap	Harap	Öneri	Korunması Gerkeli
37	Z	Taş Yığma	Harap	Harap	Öneri	Korunması Gerkeli
38	Z	Betonarme	İyi			Uyumlu

Çizelge A.3 (Devam) : Envanter listesi: eski mahalleleri, yapım dönemleri, mevcut işlevleri, özgün işlevleri, yapı stoğu kullanımları, mülkiyetleri ve kullanıcı durumları

39	Z	Taş Yığma	Kötü	Kötü	Öneri	Korunması Gerekli
40			Harap	Harap	Öneri	Korunması Gerekli
40 b	Z	Betonarme	İyi			Uyumsuz
41	Z	Taş Yığma	Orta	Kötü	Öneri	Korunması Gerekli
42		Taş Yığma	Orta	Kötü	Öneri	Korunması Gerekli
43			Harap	Harap	Öneri	Korunması Gerekli
44		Taş Yığma + Betonarme	Orta	Kötü	Tescilli	Korunması Gerekli
45	Z	Taş Yığma	Kötü	Kötü	Tescilli	Korunması Gerekli
46	Z + 1	Betonarme	İyi			Uyumsuz
47	Z	Taş Yığma	Kötü	Kötü	Öneri	Korunması Gerekli
48	Z + 1	Taş Yığma + Ahşap Karkas	Orta	Orta	Tescilli	Korunması Gerekli
48 b	Z	Taş Yığma	Kötü	Kötü	Ek Öneri	Korunması Gerekli
48 c	Z	Taş Yığma	Orta	Orta	Ek Öneri	Korunması Gerekli
48 d	Z	Taş Yığma + Tuğla Yığma	Orta			Uyumlu
49	Z + 1	Betonarme	İyi			Uyumsuz
49 b	Z	Taş Yığma	Orta	Kötü	Öneri	Korunması Gerekli
50			Harap	Harap	Öneri	Korunması Gerekli
51	Z	Taş Yığma	İyi	Kötü	Öneri	Korunması Gerekli
51 b	Z	Ahşap Karkas	Orta			Uyumsuz
52	Z + 1	Taş Yığma + Ahşap Karkas	Kötü	Kötü	Öneri	Korunması Gerekli
52 b	Z	Tuğla Yığma	Harap			Uyumsuz
53			Harap	Harap	Öneri	Korunması Gerekli

Çizelge A.3 (Devam) : Envanter listesi: eski mahalleleri, yapım dönemleri, mevcut işlevleri, özgün işlevleri, yapı stoğu kullanımları, mülkiyetleri ve kullanıcı durumları

54	Z	Taş Yığma	İyi	Orta	Öneri	Korunması Gerekli
54 b	Z	Taş Yığma	Orta	Kötü	Ek Öneri	Korunması Gerekli
54 c	Z	Taş Yığma	Kötü	Kötü	Ek Öneri	Korunması Gerekli
55	Z + 1	Taş Yığma	Kötü	Harap	Tescilli	Korunması Gerekli
56	Z	Taş Yığma	Harap / Kötü	Kötü / Harap	Tescilli	Korunması Gerekli
57	Z	Taş Yığma	Orta	Kötü	Öneri	Korunması Gerekli
58			Harap	Harap	Öneri	Korunması Gerekli
59	Z + 1	Taş Yığma + Ahşap Karkas	Kötü	Orta	Tescilli	Korunması Gerekli
60	Z + 1	Taş Yığma + Ahşap Karkas	Orta	Orta	Öneri	Korunması Gerekli
61	Z + 1	Taş Yığma	Kötü	Harap	Tescilli	Korunması Gerekli
62	Z + 1 + Ç	Betonarme	İyi			Uyumsuz
63			Harap	Harap	Öneri	Korunması Gerekli
64			Harap	Harap	Öneri	Korunması Gerekli
65	Z	Taş Yığma	Kötü	Kötü	Öneri	Korunması Gerekli
66	Z	Taş Yığma + Ahşap Karkas	Orta	Orta	Öneri	Korunması Gerekli
66 b	Z	Taş Yığma	Kötü	Orta	Ek Öneri	Korunması Gerekli
66 c	Z	Taş Yığma	Orta	Orta	Ek Öneri	Korunması Gerekli
67	Z	Tuğla Yığma	İyi			Uyumsuz
68	Z + 1	Taş Yığma	Kötü	Harap	Tescilli	Korunması Gerekli
69	Z + 1	Taş Yığma + Ahşap Karkas	Kötü	Kötü	Öneri	Korunması Gerekli
70	Z + 1	Taş Yığma	İyi	Orta	Öneri	Korunması Gerekli
70 b	Z + 1	Taş Yığma + Ahşap Karkas	Orta	Orta	Öneri	Korunması Gerekli

Çizelge A.3 (Devam) : Envanter listesi: eski mahalleleri, yapım dönemleri, mevcut işlevleri, özgün işlevleri, yapı stoğu kullanımları, mülkiyetleri ve kullanıcı durumları

70 c	Z	Taş Yığma	Orta	Orta	Öneri	Korunması Gerekli
71	Z	Taş Yığma	Orta	Orta	Tescilli	Korunması Gerekli
72	Z + 1 + Ç	Taş Yığma + Ahşap Karkas	Kötü	Kötü	Öneri	Korunması Gerekli
73			Harap	Harap	Öneri	Korunması Gerekli
74			Harap	Harap	Öneri	Korunması Gerekli
75	Z	Taş Yığma	Kötü	Harap	Tescilli	Korunması Gerekli
76	Z	Taş Yığma + Ahşap Karkas	Kötü	Kötü	Öneri	Korunması Gerekli
77	Z	Taş Yığma	Kötü	Kötü	Öneri	Korunması Gerekli
78	Z + 1	Taş Yığma + Ahşap Karkas	İyi	Orta	Öneri	Korunması Gerekli
78 b	Z	Betonarme	İyi			Uyumsuz
79	Z + 1	Taş Yığma + Betonarme	Orta	Kötü	Öneri	Korunması Gerekli
79 b	Z + 1	Betonarme	İyi			Uyumsuz
80	Z + 1 + Ç	Betonarme	Orta			Uyumsuz
81		Betonarme	İyi			Uyumlu
82	Z	Taş Yığma	Orta	Kötü	Öneri	Korunması Gerekli
83			Harap	Harap	Öneri	Korunması Gerekli
84				Orta	Öneri	Korunması Gerekli
85	Z	Taş Yığma	Kötü	Kötü	Öneri	Korunması Gerekli
86	Z + 1	Taş Yığma + Ahşap Karkas	Kötü	Kötü	Öneri	Korunması Gerekli
86 b	Z	Taş Yığma	Orta	Orta	Ek Öneri	Korunması Gerekli
87	Z	Taş Yığma	Kötü	Kötü	Öneri	Korunması Gerekli
88	Z + 1 + Ç	Taş Yığma + Ahşap Karkas	Orta	Orta	Öneri	Korunması Gerekli
88 b	Z	Taş Yığma	İyi	Orta	Ek Öneri	Korunması Gerekli

Çizelge A.3 (Devam) : Envanter listesi: eski mahalleleri, yapım dönemleri, mevcut işlevleri, özgün işlevleri, yapı stoğu kullanımları, mülkiyetleri ve kullanıcı durumları

88 c			Harap	Harap	Ek Öneri	Korunması Gerekli
89	Z + 1	Taş Yığma + Ahşap Karkas	Kötü	Orta	Öneri	Korunması Gerekli
90			Harap	Harap	Öneri	Korunması Gerekli
91	Z	Taş Yığma	Kötü	Orta	Öneri	Korunması Gerekli
91 b			Harap	Harap	Ek Öneri	Korunması Gerekli
92	Z	Taş Yığma	Harap	Harap	Öneri	Korunması Gerekli
93				Orta	Öneri	Korunması Gerekli
94				Orta	Öneri	Korunması Gerekli
95						Uyumlu
96	Z	Taş Yığma	Orta	Kötü	Öneri	Korunması Gerekli
97	Z + 1	Betonarme	İyi			Uyumsuz
97 c	Z	Ahşap Karkas	Kötü			Uyumlu
98		Taş Yığma	Orta	Orta	Tescilli	Korunması Gerekli
99	Z	Taş Yığma	Kötü	Orta	Öneri	Korunması Gerekli
100			Harap	Harap	Öneri	Korunması Gerekli
101			Harap	Harap	Öneri	Korunması Gerekli
102			Harap	Harap	Öneri	Korunması Gerekli
103	Z	Taş Yığma	Kötü	Orta	Öneri	Korunması Gerekli
104		Taş Yığma	İyi	Kötü	Tescilli	Korunması Gerekli
105	Z	Taş Yığma	Kötü	Harap	Tescilli	Korunması Gerekli
106	Z	Taş Yığma	Kötü	Harap	Tescilli	Korunması Gerekli
107	Z	Betonarme	İyi			Uyumlu

Çizelge A.3 (Devam) : Envanter listesi: eski mahalleleri, yapım dönemleri, mevcut işlevleri, özgün işlevleri, yapı stoğu kullanımları, mülkiyetleri ve kullanıcı durumları

107 b	Z	Ahşap Karkas	Orta			Uyumlu
107 c	Z	Ahşap Karkas	Orta			Uyumlu
107 d	Z	Taş Yığma	Orta			Uyumlu
107 e	Z	Taş Yığma	Kötü	Kötü	Öneri	Korunması Gerekli
107 f			Harap	Harap	Ek Öneri	Korunması Gerekli
108			Harap	Harap	Öneri	Korunması Gerekli
109	Z	Taş Yığma	Kötü	Harap	Tescilli	Korunması Gerekli
109 b			Harap	Harap	Ek Öneri	Korunması Gerekli
110			Harap	Harap	Öneri	Korunması Gerekli
111	Z	Taş Yığma	Orta	Orta	Öneri	Korunması Gerekli
112	Z + 1	Taş Yığma + Ahşap Karkas	Orta	Orta	Tescilli	Korunması Gerekli
112 b	Z	Taş Yığma + Ahşap Karkas	Kötü	Kötü	Ek Öneri	Korunması Gerekli
112 c	Z	Taş Yığma	Orta	Orta	Ek Öneri	Korunması Gerekli
112 d	Z	Taş Yığma	Kötü	Orta	Ek Öneri	Korunması Gerekli
113			Harap	Harap	Öneri	Korunması Gerekli
114	Z	Taş Yığma + Betonarme	İyi	Orta	Öneri	Korunması Gerekli
115	Z + 1 + Ç	Taş Yığma + Ahşap Karkas	Kötü	Kötü	Öneri	Korunması Gerekli
116	Z	Taş Yığma	Harap / Kötü	Kötü / Harap	Tescilli	Korunması Gerekli
117	Z + 1	Taş Yığma	Kötü	Harap	Tescilli	Korunması Gerekli
118		Taş Yığma + Betonarme	Orta	Kötü	Tescilli	Korunması Gerekli
119	Z	Taş Yığma + Betonarme	İyi			Uyumlu
120			Harap	Harap	Öneri	Korunması Gerekli

Çizelge A.3 (Devam) : Envanter listesi: eski mahalleleri, yapım dönemleri, mevcut işlevleri, özgün işlevleri, yapı stoğu kullanımları, mülkiyetleri ve kullanıcı durumları

121		Taş Yığma	İyi	Orta	Tescilli	Korunması Gerekli
121 b			Harap	Harap	Ek Öneri	Korunması Gerekli
122			Harap	Harap	Öneri	Korunması Gerekli
123		Taş Yığma	İyi	Kötü	Tescilli	Korunması Gerekli
124	Z + 1	Briket Yığma	Orta			Uyumlu
125	Z + 1	Betonarme	İyi			Uyumsuz
125 b	Z	Tuğla Yığma	Orta			Uyumsuz
125 c	Z	Tuğla Yığma	Orta			Uyumsuz
125 d	Z	Ahşap Karkas	Orta			Uyumlu
125 e	Z	Ahşap Karkas	Orta			Uyumlu
126	Z	Betonarme	İyi			Uyumlu
127			Harap	Harap	Öneri	Korunması Gerekli
128	Z	Taş Yığma	Kötü	Kötü	Öneri	Korunması Gerekli
129	Z + 1	Taş Yığma + Ahşap Karkas	Kötü	Kötü	Öneri	Korunması Gerekli
129 b	Z	Taş Yığma	Orta	Kötü	Ek Öneri	Korunması Gerekli
129 d	Z	Taş Yığma	Orta	Kötü	Ek Öneri	Korunması Gerekli
129 e	Z	Taş Yığma	Orta	Kötü	Ek Öneri	Korunması Gerekli
130	Z	Taş Yığma	Kötü	Kötü	Öneri	Korunması Gerekli
131			Harap	Harap	Öneri	Korunması Gerekli
132			Harap	Harap	Öneri	Korunması Gerekli
133			Harap	Harap	Öneri	Korunması Gerekli
134	Z	Ahşap Karkas	İyi			Uyumlu

Çizelge A.3 (Devam) : Envanter listesi: eski mahalleleri, yapım dönemleri, mevcut işlevleri, özgün işlevleri, yapı stoğu kullanımları, mülkiyetleri ve kullanıcı durumları

135	Z	Taş Yığma	Harap	Harap	Tescilli	Korunması Gerekli
136	Z + 1 + Ç	Betonarme	İyi			Uyumlu
136 b	Z	Betonarme	İyi			Uyumlu
136 c	Z	Tuğla Yığma	Orta			Uyumlu
137	Z	Betonarme	İyi			Uyumlu
137 b	Z	Betonarme	İyi			Uyumlu
138		Taş Yığma + Betonarme	Orta	Kötü	Öneri	Korunması Gerekli
139				Orta	Öneri	Korunması Gerekli

*Koyu gri ile gösterilen yapılar korunması gerekli kültür varlıklarıdır.

EK B: Şekiller

Şekil B.1 : Eski Gümüşhane ve Yeni Gümüşhane

Şekil B.2 : Havadan genel görünüm (Bünyamin Aygün)

Şekil B.3 : Havadan genel görünüm (Bünyamin Aygün)

Şekil B.4 : Genel bakış

Şekil B.5 : Cami-i Sagir mahallesine bakış

Şekil B.6 : Agios Ioannes Manastırı

Şekil B.7 : Agios Ioannes Manastırı'nın iç bölümü

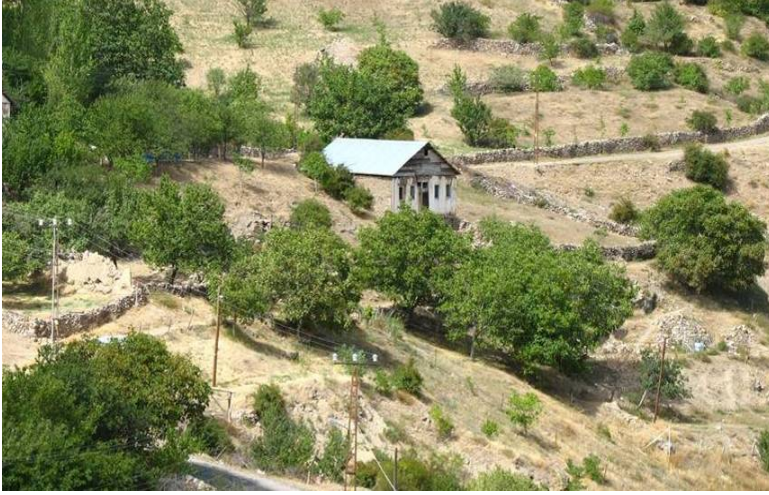
Şekil B.8 : Surp Asdvadzadzin Ermeni Kilisesi

Şekil B.9 : Surp Asdvadzadzin Ermeni Kilisesi, güneybatı görünüşü

Şekil B.10 : Surp Asdvadzadzin Ermeni Kilisesi iç görünüşü

Şekil B.11 : 8 envanter numaralı yapı

Şekil B.12 : 9 envanter numaralı yapı

Şekil B.13 : 9 envanter numaralı yapı

Şekil B.14 : 10 envanter numaralı yapı

Şekil B.15 : 10 envanter numaralı yapı

Şekil B.16 : 10 envanter numaralı yapı

Şekil B.17 : 18 envanter numaralı yapı

Şekil B.18 : 18 envanter numaralı yapı

Şekil B.19 : 18 envanter numaralı yapı

Şekil B.20 : 19 envanter numaralı yapı

Şekil B.21 : 19 envanter numaralı yapı

Şekil B.22 : 21 envanter numaralı yapı

Şekil B.23 : 21 envanter numaralı yapı

Şekil B.24 : 25 envanter numaralı yapı

Şekil B.25 : 26 envanter numaralı yapı

Şekil B.26 : 26 envanter numaralı yapı

Şekil B.27 : 27 envanter numaralı yapı

Şekil B.28 : 31-32 envanter numaralı yapı

Şekil B.29 : 31 envanter numaralı yapı

Şekil B.30 : 33 envanter numaralı yapı

Şekil B.31 : Cami-i Kebir mahallesinin genel görünümü

Şekil B.32 : 35 envanter numaralı yapı

Şekil B.33 : 39-39-40 envanter numaralı yapı

Şekil B.34 : 29 envanter numaralı yapı ve çevresi

Şekil B.35 : 29 envanter numaralı yapı

Şekil B.36 : 29 envanter numaralı yapı

Şekil B.37 : 29 envanter numaralı yapı, Kadirbeyzade Zeki Bey Konağı

Şekil B.38 : 30 envanter numaralı yapı, Paşa Hamamı

Şekil B.39 : 30 envanter numaralı yapı, Paşa Hamamı

Şekil B.40 : 48 envanter numaralı yapı

Şekil B.41 : 48 envanter numaralı yapı

Şekil B.42 : 48 envanter numaralı yapı

Şekil B.43 : Dere Camii Minaresi

Şekil B.44 : 59-60 envanter numaralı yapı

Şekil B.45 : Hızırilyas Mahallesi

Şekil B.46 : Kavaklık Hamamı kalıntıları

Şekil B.47 : Cami-i Sagir Mahallesi

Şekil B.48 : Agios Georgios Metropolitik Kilisesi

Şekil B.49 : Rum Erkek Lisesi iç görünüşü

Şekil B.50 : Komiserin Çeşmesi

Şekil B.51 : 112 envanter numaralı yapı

Şekil B.52 : Timios Stavros Kilisesi

Şekil B.53 : Timios Stavros Kilisesi

Şekil B.54 : 117 envanter numaralı yapı

Şekil B.55 : 32 envanter numaralı yapı

Şekil B.56 : Panagia Kilisesi

Şekil B.57 : Çaput Hamamı

Şekil B.58 : Çaput Hamamı

EK C: Gümüşhane Yerel Mimarlık Sözlüğü

Sözlük genel olarak Sabri Özcan San'ın Gümüşhane Kültür Araştırmaları ve Yöre Ağızları kitabından (San, 1990) derlenmiştir. Açıklamalar ve bazı kelimeler değiştirilmiş ve/veya kısaltılmıştır. Bu kaynaktaki sözcüklere ek olarak saha çalışmasında elde edilen sözcükler * ile belirtilmiştir (Ör: **merək***). Sözcükler yerel ağızda yazılmıştır. Seslerin İstanbul Türkçesi'ndeki karşılıkları sözcük yanında koyu olmayan harflerle parantez içinde yazılmıştır. Açıklamaların sonunda parantez içinde belirtilen köy, kasaba, ilçe isimleri o sözcüğün sadece o yerleşimde kullanıldığını belirtir. Bunun dışındaki sözcüklere çalışma alanında ve Gümüşhane genelinde rastlanmaktadır.

A

Anuh Dağı: Eski Gümüşhane'nin (Süleymaniye Mahallesi'nin) arkasındaki dağın adı

arusdah: tavan

aşhana (aşğana) (aşhane): mutfak

Aşhana evin en büyük gözüdür. Pırıl pırıl kalaylı bakır kaplar, sıra sıra tereklerle (raflara) dizilir. Sahanların sirpoşları (kapakları) bir üst terekte sıralanır. Isdiganların (çay bardaklarının) terekleri ayrıdır.

Köşedeki büyük suluğun kenarına su kapları dizilir. Çamaşır bu sulukta yıkanır, tekne duvara dayandırılır. Bir yandan iki üç gözlü sandık ambar, bir yanda büyük yağ külekleri, küpler, güveçler, büyük dut kazanları, tecler (leğenler), tencereler vardır. Yemek de aşhanada sinilerde (tepsilerde) yenir.

aylazhana (aylazhane): çok büyük, bu yüzden de çok soğuk olan bina

B

baça*: düz toprak dam

başoda: misafir odası

bece: pencerenin içeriye doğru uzanan enli pervazı (Kelkit)

ber (bere): ağıl (Kelkit)

beşik örti (beşik örtü): iki yana akıntısı olan çatı, beşik çatı

biçme: biçilmiş kereste

bidik: girinti, çıkıntıları düzgün süs eşyası (Sadak, Kelkit)
bir siyam: baş parmakla işaret parmağı arasındaki uzunluk

C

cablama: bahçe kıyılarındaki ağaçtan parmaklık
cablamalıh: cablama ile çevrili olan yer
caddah: üç yol ağzı
cağ: merdiven parmaklığı
cılğa: ince, dar, taşlı yol. (Kelkit)
cigitlik: meyve tohumlarının ekilerek fidan yetiştirildiği yer
cilim toprah: killi toprak (Kelkit)
cölük: duvarların üzerine konulan kalas (Ulu Şiran)

Ç

çahrah yer: duvar yıkıntısı, moloz dolu yer (Ulu Şiran)
çalıh: hafif engebeli arazi
çandır: keçe (Zermut- Altınpınar-Torul)
çat (çatak): iki yolun veya iki derenin birleştiği yer
çatlah: ardıç ağacı (Ulu Şiran)
çatma: dere kıyılarının selden korunması için yapılan ağaçtan set
çayğara (çaykara) : 1. çay kıyısındaki çakıllı yer
2. kumsal, çay yatağı (Şiran)
3. çay kıyısında çıkan göze (Kelkit)
çayrah: taşlı, çakıllı yer
çekürgelik (çekirgelik): köy evlerinde kibrit, çıra, lamba koymak için ocakların yanında yapılan taştan çıkıntı (Şiran)
çemre (çörme): 1. bataklık
2. kaplıca (Ulu Şiran)
çevürme (çevirme): etrafı çevrilmiş olan bahçe, bostan, tarla
çığır: taşlı patika yol (Ulu Şiran)
çıkari: dışarı
çırp-: beyaz kilden hazırlanmış sıvı ile badana yapmak
çifde: çatı altlarındaki direk (Ulu Şiran)
çingi: duvar köşesi (Ulu Şiran)
çomruh (çomruk): tomruk (Ulu Şiran)

 kek: basık yer
 rme: bataklık

D

dağan: tek sırtık üzerine yapılan meyve toplama merdiveni (Mescitli)
darah: 1. tarlalar ekilirken ayrılan bölümler
2. tarla ekildikten sonra yapılan düzeltme ( iran)
darış: rahat oturulamayacak kadar da yer
daşahur: Çok taşlı yer (Tekke)
devrent: dar boğaz, uurumlu yol, ırmak kenarındaki dönemeç (Kelkit)
dible-: köylerde d şemesiz evlerde suvak (bkz. suvah) yapıldıktan sonra duvarların diplerine 15-20 santimetre genişliğinde kara kilden yapılmış boya ile şeritler çekmek
dilme: biçilmiş kereste
ding: değirmende dövme taşı
direngi: kapı kol demiri ( iran) (bkz. firengi)
donat-: binaların ahşap işleini yapmak
doruh: 1. kesilen ağaç gövdesinin parçaları
2. büyük ağaçların kalın kolları
3. am, ardı, köknar gibi ağaçların fidanı (Altınpınar-Torul)
d ydi: keserin çivi çekmeğe yarayan delik kısmı (Ulu  iran)

E

eğrek: köyün yakınlarında hayvanların toplandığı yer (Kelkit)
eğiş: ocaklarda k l  çekmek için, tandırlarda ateşi karıştırmak ve ekmeği çekmek için kullanılan ucu genişçe ve eğri olan demir parçası
eğlek: dinlenme yeri
et toprah (et toprak): akılsız, yumuşak toprak
evc g (evcik): Çocukların oynarken yaptıkları küçük ev

F

fırahdi: parmaklık (Ulu  iran)
fırandol: atı altlarında yapılan ek oda
fırdolayı: bir şeyin çevresi
firengi: kapı kol demiri

G

gaban:	1. dönemeç (Şiran) 2. Taşlık yer (Kürtün)
gaş:	dik, sarp yer (Torul)
gerdek damı:	gelin odası (Torul)
getgüt:	düz olmayan yer (Norşin-Şiran)
gezgere:	iki kolu ortasına çakılmış birkaç tahtadan yapılmış sedyeye benzeyen bi işçi aygıtı
göç:	1. ev halkı 2. ev eşyası (Torul)
gudalla-:	bir şeyi iğreti onarmak
gudi:	toprak kap

Ğ

ğadahla-:	dağılmış olan parçaları bir araya getirip onarmak (Şiran)
ğarılı:	1. tarladaki bölümler (Ulu Şiran) 2. Ark (Şiran)
ğav:	1. kav 2. kırmızı toprak
ğıran:	ağaçsız tepeler
ğonah (konak):	üç katlı, çatılı ev ' <i>Usdalar, ey usdalar, Bakın bize ne geldi, Ğonağın sahabından Bir geyim ğumaş geldi.</i> ' (Deyiş) ' <i>Bu hediye Çıhsın yediye Bu ğonağa gözi olan Bahsın arhalarındaki ğara kediye Elemterefiş Kem gözlere fiş Patlasın keşiş</i> ' (Tekerleme)
ğop:	sedir
ğullab:	menteşe

H

hacirget:	ocakların üzerine konulan üç kollu demir Kelkit'te hetilceh denir.
hağal:	sundurma (Ulu Şiran)
hal:	damlardaki karları, harmandaki samanı önüne katıp sürerek yığmak için kullanılan T biçiminde aygıt
hapen:	1. kepenk 2. eski evlerde alt kata inen merdivenin üzerine kapatılan kapak
hapenk:	dükkan kepengi
haran:	kurna (Korzaf-Şiran)
hardıma:	çam ağacının bir çeşidinden çok ince ve dar dilimler halinde çekilmiş tahtalar, hartama, pedevra Çatı örtüsü olarak kullanılan hardımalar kardan, yağmurdan, güneşten zarar görmesinler diye çatılar dik yapılır, çiviler yarıya kadar çakılırdı. <i>'Kemençemin üsdünde</i> <i>Hardıma kapakları</i> <i>Ufuğumun koynunda</i> <i>Duymadum sabahları'</i> (Türkü)
hatıl:	hatıl
helebi:	68 santimetrelik eski bir uzunluk ölçüsü
him:	temel (Kelkit)
hoğal:	toprak damların ön tarafına çekilen bir sıra tahta (Ulu Şiran)
hontik:	çukur (Kelkit)
horik:	ocak bacası (pohriyh de denir)

İ

isgemni:	iskemle
itayağı:	suyun akış yönünü değiştiren engel (Kelkit)
iv:	1. yiv 2. taşların yarık yerleri (Kelkit)

K

kân:	1. çıra, kibrit vb. koymak için ocak kenarlarında duvarın içine yapılan gözler 2. kapılardaki ve pencerelerdeki çıkıntılı pervaz (Kelkit)
-------------	---

kaş:	uçurum (Torul)
kelif:	yayla evi, oba
keran:	evlerin damlarına konulan ve üzerine mertekler dizilen kalın ağaç; genellikle meşe ağacındandır
kom:	kulübe, basık ev, yayla evi
kovel:	1. küçük yığın 2. tarlalardaki küçük taşların toplanarak yer yer yapılan yığınlar
kovelle-:	duvar yapılırken taşların gelişigüzel ve baştan savma olarak üst üste konulması
kösdüre:	kolla çevrilen yuvarlak bileği taşı
kurun:	çeşme yalağı
kuzuluk*:	ahırlarda danaların koyulduğu ayı bölüm

L

lenza:	küçük çekiç (Şiran)
lğ:	sellerin getirdiği mil
loğ*:	toprak damlarda yağmur sonrası çatlakları kapatıp düzlemek için kullanılan silindir taş
lom:	lağım demiri
lök:	katı çamur
lökle-:	sıva yaparken çamur harcı gelişigüzel duvara çalmak

M

mabeyin:	evlerde iki oda arası, sofa
mağ:	ahşap damlarda üzerine mertek konulan kütükler arasındaki açıklık
maşathık*:	gayrimüslim mezarlığı
meccid:	mescit
merek*:	otların yığıldığı yer, samanlık
mitil:	masalı tandırlarda masanın üzerine örtülen kalın örtü
memişşana (memişhane):	abdesthane
musmar:	büyük demir çivi
musandıra:	eski evlerde yatakların koyulduğu yüklüğün üstü
müsürlüh:	hayvanların ahırda yem yedikleri yer (Kelkit)

N

nügü: ağırlık ölçüsü, bir okka (Kelkit)
Kimi yerde yarım okka, kimi yerde 200 dirhemdir. (1 dirhem = 317 gram)

O

omuzluh: çatı direklerine çaprazlama çakılan direk
ovar-: onarmak
örti (örtü): yatak
örtme: sundurma, eski evlerin önünde gölgelik için üstü kapalı önü açık olarak yapılan yer

P

patni*: ahırların duvar diplerinde yem ve su konulan taştan oyulmuş hafif yükselti
peğ: yıkılmış binaların yeri
pohar: pınar, çeşme
pohrenk*: künk, killi çamurdan yapılan su borusu
pohriyh: ocak bacası (horik de denir)
pon: kümes
pur: tabaka halinde olan, kolay kırılan, siyah, silisli bir taş cinsi
pur*: yapıların bodrum ve zemin katlarında mekanın sırtını dayadığı düzeltilmiş kaya yüzeyi
purut: küp, güveç, saksı, alaturka kiremit gibi şeyler
puruthana (puruthane): purut yapılan yer
Cumhuriyetten önce Eski Gümüşhane’de birkaç puruthana vardı.

S

sahranç: sarnıç
savacah (savacak): değirmenin suyunu çevirmek için kullanılan tahta
Kelkit’te savah (savak) denilir.
sekü (seki): 1. köylerde yapıların duvarlarının dibinde, oturmak için yapılan sedir gibi yer
2. teras; toprağı kıt olan tarlalarda, bostanlarda, yer yer duvarlar yapılarak düzeltilen yerler

Toprağı kıt olan yerlerde kayalıkların üstüne duvarlar yapılır, başka yerden toprak taşınarak az çok ekilecek hale getirilir. Bu setlere de sekü denir.

semerleme: yağmur ve kar sularının duvarlara akmasını önlemek için toprak damlarda duvardan biraz çıkıntı yapılmış alçak parapet

sergi: kilim, cecim gibi yere serilen şeyler

suluh (suluk): mutfakların köşesinde yer alan su gideri bulunan yer

Aşhananın (mutfağın) bir köşesinde yuvarlak biçiminde yapılır. Kenarlarına su kapları, leğenler dizilir. Bir kenarında ahşap tekne duvara dayalıdır. Bulaşık, çamaşır burada yıkanır, banyo burada yapılır.

suvah: badana için kireç yerine kullanılan beyaz kil

Beyaz kil suda eritilir, çalı süpürgesi ile duvarlara sürülür. Duvarların kışlık kirleri kapanır, bembeyaz olur (Bkz. çırpma). Sonra her duvarın dibine 10-15 cm genişliğinde kara çamurdan dip çekilir (Bkz. dip).

Ş

şegird: şagirt, talebe, çırak

şennig (şenlik): evde oturan kişiler, aile

şıma: kireçle kum karıştırılarak yapılan yapı harcı (Torul)

şurt: ocağın kenarı

T

tağar: lazımlık, oturak

tandur (tandır): mutfakta veya odalarda ısınmak ve yiyecek hazırlamak için yapılan çukur ocak

Evin uygun bir yerinde bir kuyu kazılır. ‘Ğav’ denilen bir çamurla alta doğru genişleyen bir yarı silindir yapılır. Alttan ‘küvel’ denilen hava deliği bırakılır. Ğav açılan kuyuya yerleştirilir. Kap kakak konulsun diye kenarlarına ‘şurt’ yapılır. Sonra dibine tezek konularak ğav pişirilir.

terek*: raf, mutfaklarda duvar boyunca kap kakak konulan raf dizisi

tump: 1. tarlaları, bahçeleri, bostanları birbirinden ayıran yüksekçe yer
2. bostanlarda evlekleri birbirinden ayıran tümsek

Ü

üzülmüş: eskimeye yüz tutmuş eşya

Y

- yan:** sedir için dokunan cecim (Şiran)
- yanğunnuh** (yangınlık): yalnız ısınmaya mahsus olan tandırların masalarının üzerine, mitilin altına konulan örtü
- yarma:** tomruktan uzunlamasına ayrılmış parçalar (Altınpınar-Torul)
- yarmaça:** çam ve köknar ağacı tomruklarının uzunlamasına yarılan parçalarından her biri.
- yeniş:** iniş, aşağı doğru, suyun akışına doğru
- yer oynaması** (yer oynaması): deprem, zelzele
- yoz:** taş yüzeyleri saran yosun

Z

- zırza:** reze; kapıyı içerden ve dışardan kilitlemek için elle çalıştırılan bir aygıt
Şiran'da zerze denir.
- zibillik:** çöplük
- zoğ:** evlerin damlarına konulan ve üzerine mertekler dizilen kalın ağaç (Kelkit) (Bkz. keran)
- zoynah:** kapı kilidi (Kelkit)

EK D: Sosyo-Ekonomik Anket

Çizelge D.1: Sosyo-Ekonomik Anket Formu

		Ada:	Parsel:		
Sokak:					
Ev No:					
Yapının Kullanımı:					
Zemin		1)	2)		
1.Kat		1)	2)		
1. Evin adı:					
2. Yapım yılı ve yaptıran:					
3. Evin tarih ile ilgili bildikleriniz:					
4. Hane Reisinden başlayarak bu evde oturanları sayar mısınız?					
Adı (Kadınların önceki soy adları)	Hane reisine göre akrabalık	Cinsiyeti	Yaşı	Doğum yeri	Öğrenimi
İşi	İş yeri (merkezde mi?)	Aylık kazancı			

Çizelge D.1 (Devam): Sosyo-Ekonomik Anket Formu

5. Evlenmiş çocuklarla beraber mi oturuluyor?			Evet		Hayır
6. Eski Gümüşhaneli misiniz?			Evet		Hayır
7. Cevabınız hayırsa, buraya nereden geldiniz? Kaç yılında geldiniz? Geliş nedeniniz? Geldiğiniz yerde ne iş yapardınız?					
8. Bundan önceki eviniz nasıldı?			Ahşap B.A. Apartm.		Kagir B.A. Müst.
9. Kaç yıldır bu evde oturuyorsunuz?					
10. Ev sahibi misiniz?			Evet		Hayır
11. Evinizi satsanız kaçta satardınız?					
12. Evinizin kirası nedir?					
13. Evinizden memnun musunuz?			Evet		Hayır
14. Neden?					
15. Taşınmayı düşünüyor musunuz?			Evet		Hayır
16. Cevabınız hayırsa, neden başka yere taşınmıyorsunuz?					
17. Taşınacaksanız, ya da taşınabilseydiniz, nasıl bir evde oturmak isterdiniz?					
			Ahşap B.A. Apartm.		Kagir B.A. Müst.
18. Bu evden taşınırsanız, nereye taşınmak isterdiniz?					

Çizelge D.1 (Devam): Sosyo-Ekonomik Anket Formu

19. Evinizin güneş ve hava almasından memnun musunuz?	Evet		Hayır	
20. Bahçeniz / avlunuz var mı?	Evet		Hayır	
21. Varsa, evinizin bahçesinden memnun musunuz?	Evet		Hayır	
Cevabınız evetse, neden?				
Cevabınız hayırsa, neden?				
22. Bahçede ne yetiştiriyorsunuz? Hangi ağaçlardan var?				
23. Ahırınız var mı?				
24. Hangi hayvanlardan kaçar tane var?	İnek		Tosun	
	Koyun		Keçi	
	Tavuk		Köpek	
25. Satmışınız tarım-hayvancılık ürünleri neler? Miktarları?				
26. Elektrik tesisat var mı?	Var		Yok	
27. Temiz Su tesisatı var mı?	Var		Yok	
28. Pis su tesisatı var mı?	Var		Yok	
29. Nasıl ısıtıyor? Yeterli mi?				
30. Evinizde yemeği nerede yiyorsunuz?				
31. Sizce bu yer yeterli mi?	Evet		Hayır	
32. Evinizin neresini oturma kısmı olarak kullanıyorsunuz?				
33. Sizce bu yer yeterli mi?	Evet		Hayır	
34. Evinizin neresini yatma yeri olarak kullanıyorsunuz?				
35. Sizce bu yer yeterli mi?	Evet		Hayır	
36. Çocuklar nerede yatarlar?				
37. Sizce bu yer yeterli mi?	Evet		Hayır	
38. Varsa, büyükanne- büyükbaba nerede yatarlar?				
39. Sizce bu yer yeterli mi?	Evet		Hayır	
40. Gece aile toplu halde oturur mu?	Evet		Hayır	
Cevabınız evetse, nerede oturur?				
41. Yemek nerede pişirirsiniz?				

Çizelge D.1 (Devam): Sosyo-Ekonomik Anket Formu

42. Çamaşır nerede yıkarsınız?				
43. Çocukların ayrı odası var mıdır?	Evet		Hayır	
44. Nerede oynarlar?				
45. Nerede ders çalışırlar?				
46. Komşularınız, mahalleli ile ilişkileriniz nasıl?				
47. Aynı mahallede oturan akrabalarınız var mı?	Evet		Hayır	
48. Komşularınızla nerede biraraya elirsiniz?				
49. Evinizde dışarda satmak için; el işi, sanat, zanaat işleri yapıyor musunuz?				
Evet		Hayır		
Cevabınız evetse, hangisi?				
50. Bunu evinizin neresinde yapıyorsunuz?				
51. Cevabınız hayırsa, eskiden yapar mıydınız?				
Evet		Hayır		
Cevabınız evetse, bunu evinizin neresinde yapıyordunuz?				
52. Şimdi orasını nasıl kullanıyorsunuz?				
53. Evinizin aşağıdakilerden hangisine yakın olmasını isterdiniz?				
Çarşı	Kahve	Okul		
Park	Cami	Başka		
54. Çevrenizdeki yetersiz donatılar nelerdir?		Bakkal		Pazar
		Çocuk		Kültürel
		Parkı		Aktv.
		Eğitim		Sağlık
		Yapısı		Yapısı
		Spor Alanı		Otopark
55. Bunlardan hangisi sizde var?				
At arabası	Motosiklet	Bisiklet		
Traktör	Otomobil	Hiçbiri		
56. Olmayanları almayı düşünüyor musunuz?				
Evet		Hayır		

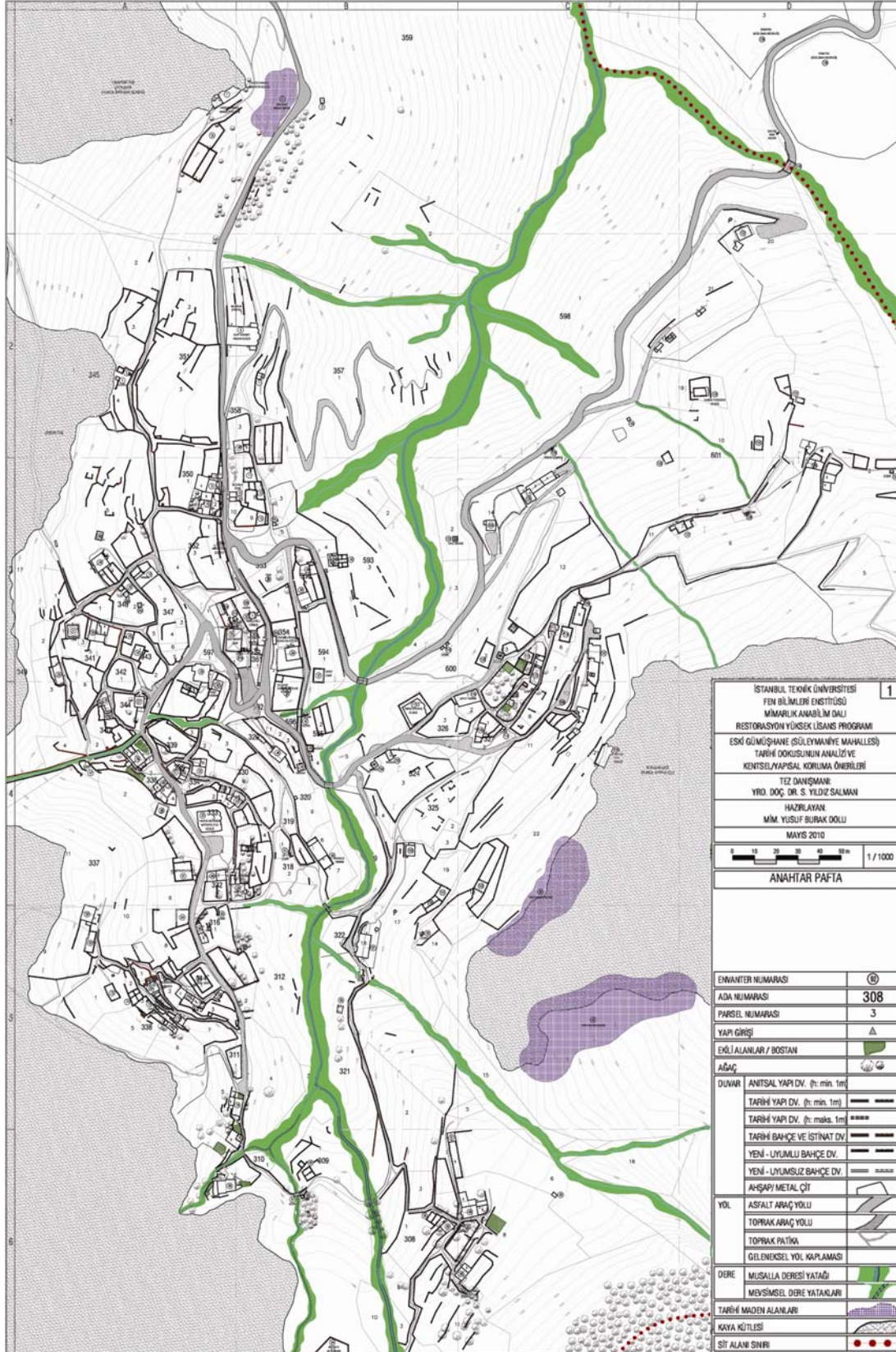
Çizelge D.1 (Devam): Sosyo-Ekonomik Anket Formu

57. Olmayanları almayı düşünüyor musunuz?			
Evet		Hayır	
Cevabınız hayırsa, neden?			
Cevabınız evetse, hangilerini?			
58. Merkeze nasıl gidiyorsunuz?			
59. Kira evine taşınmak gerekseydi, en fazla ne kadar kira ödeyebilirdiniz?			
60. Bu evin ilk yapılışından bu yana ilaveler var mı?			
Evet		Hayır	
Cevabınız evetse, neler?			
61. Evinizin bakımını, onarımını, eksikliklerin giderilmesini ister miydiniz?			
Evet		Hayır	
62. Bu iş için para harcayabilir miydiniz?			
Evet		Hayır	
63. Evinizin tamirati için taşınmak zorunda kalsaydınız, tamirattan sonra tekrar aynı eve dönmek istermiydiniz?			
Evet		Hayır	
64. Evinizin tamirati için devlet size yardım etse, ona borçlansanız, ödeme için her ay bütçenizden ne kadar para ayırabilirsiniz?			
65. Taşınmaz Kültür Varlıklarının Onarımına Yardım Sağlandığını biliyor muydunuz?			
66. TOKİ kredilerinin %10'unun tescilli yapıların restrasyonu için kullandırılması zorunluluğunu biliyor musunuz?			
67. 'Sit alanı' ne demektr biliyor musunuz?			
68. Eski Gümüşhane'nin sit alanı olduğunu biliyor musunuz?			
69. Burası ile ilgili koruma imar planı ve projelerle ilgili bilginiz var mı? Nereden duydunuz?			
70. Eski evleri daha iyi yapmak için sizce ne yapmak gerekir?			
71. Sizce bu eski evler korunmalı mıdır?			
Evet		Hayır	
Bilmiyorum			

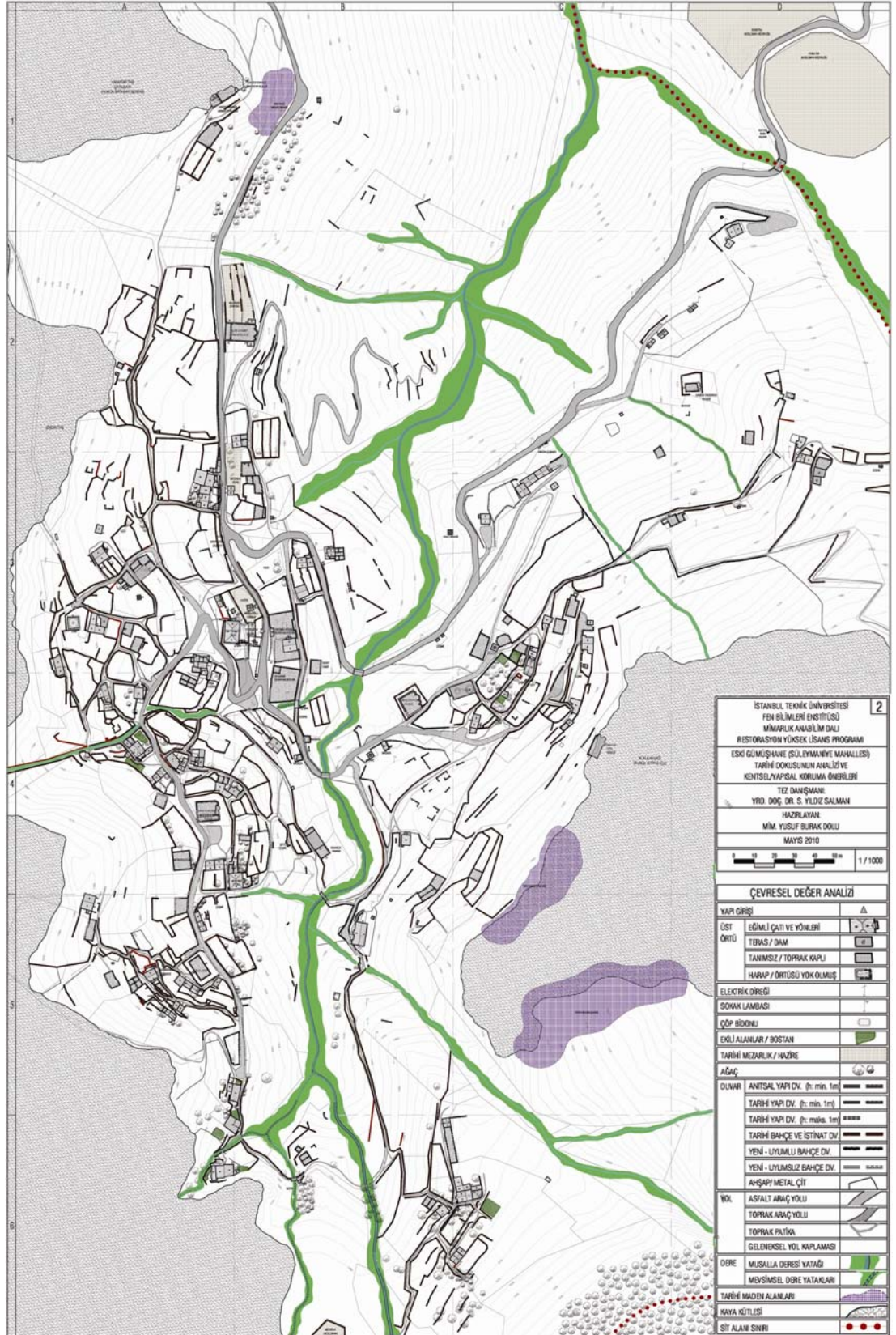
Çizelge D.1 (Devam): Sosyo-Ekonomik Anket Formu

72. Sizce bu eski evler korunmalı mıdır?			
Evet		Hayır	
Bilmiyorum			
Cevabınız evetse, neden?			
Cevabınız hayırsa, neden?			
73. Sizce bu evler yıkılmalı, yerine yenileri yapılmalı mıdır?			
Evet		Hayır	
Bilmiyorum			
74. Bu eski evde, yeni evlerde bulduğunuz banyo, tuvalet, mutfak, yemek odası gibi düzenlemeleri bulsaydınız yine de apartman dairesini tercih eder miydiniz?			
Evet		Hayır	
Bilmiyorum			
GÖZLEMLER			
Anketi yapan		Tarih	

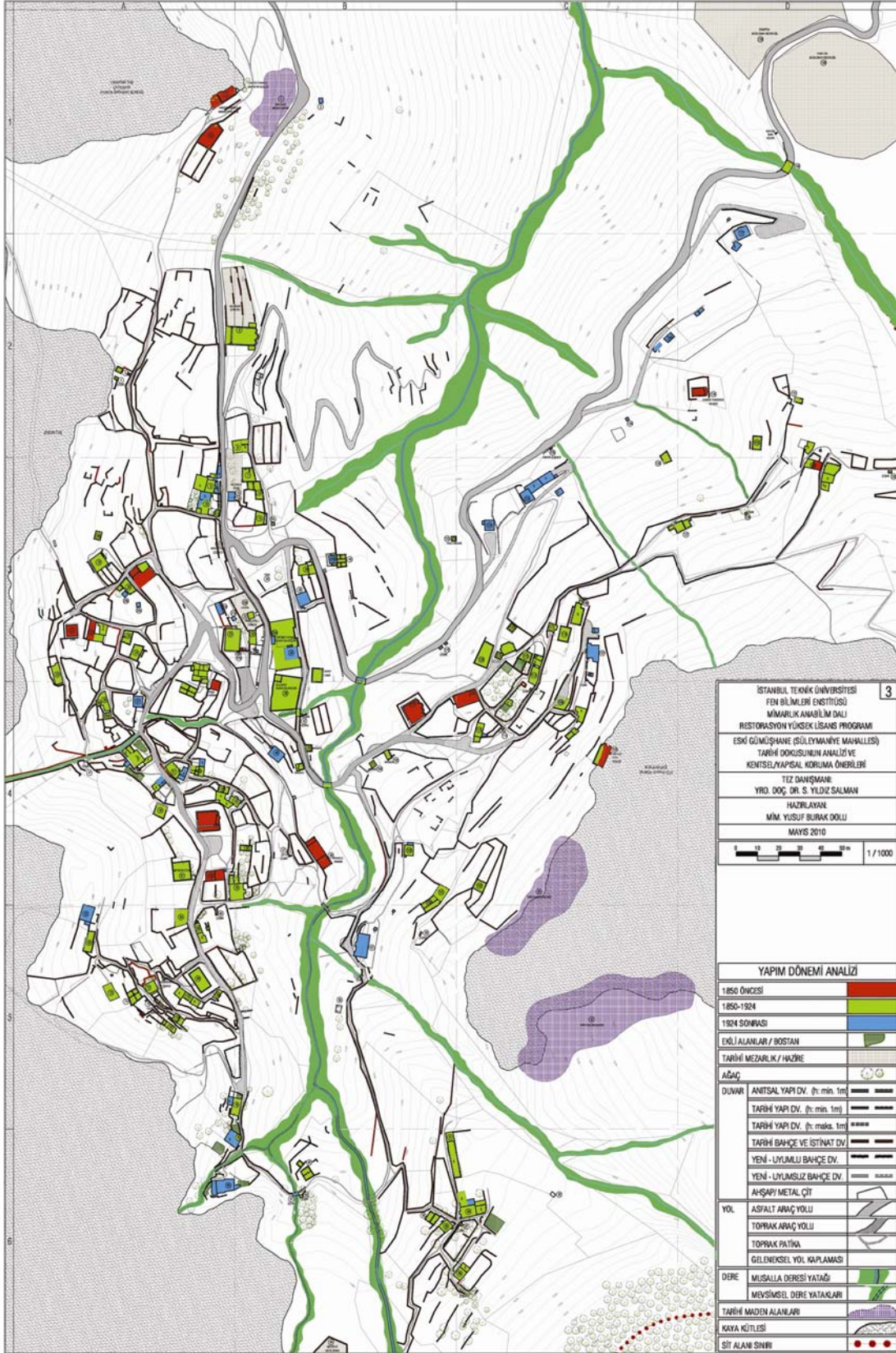
EK E: Paftalar

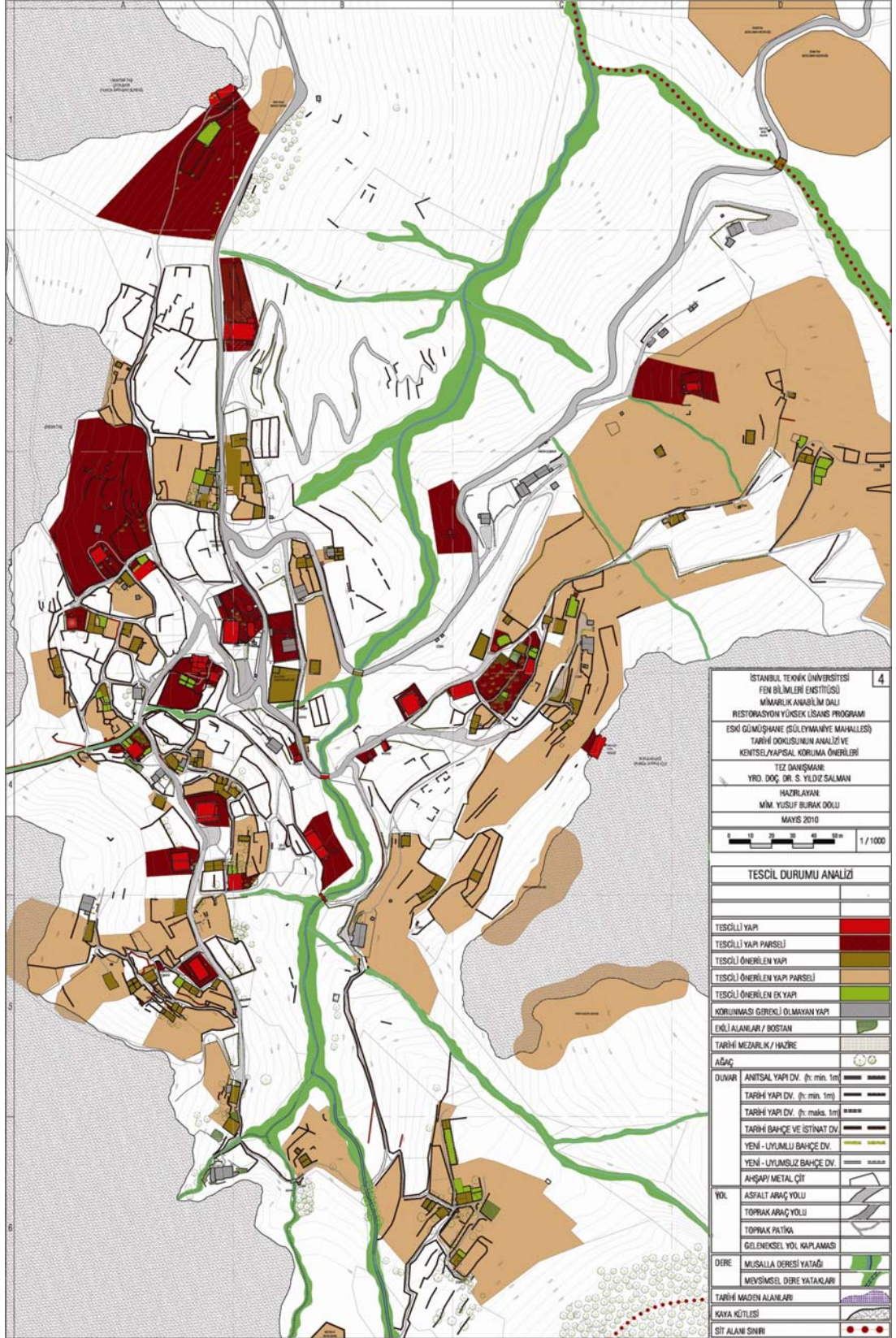
Şekil E. 1: Anahtar pafta, 1/1000

Şekil E.2: Çevresel değer analizi paftası, 1/1000

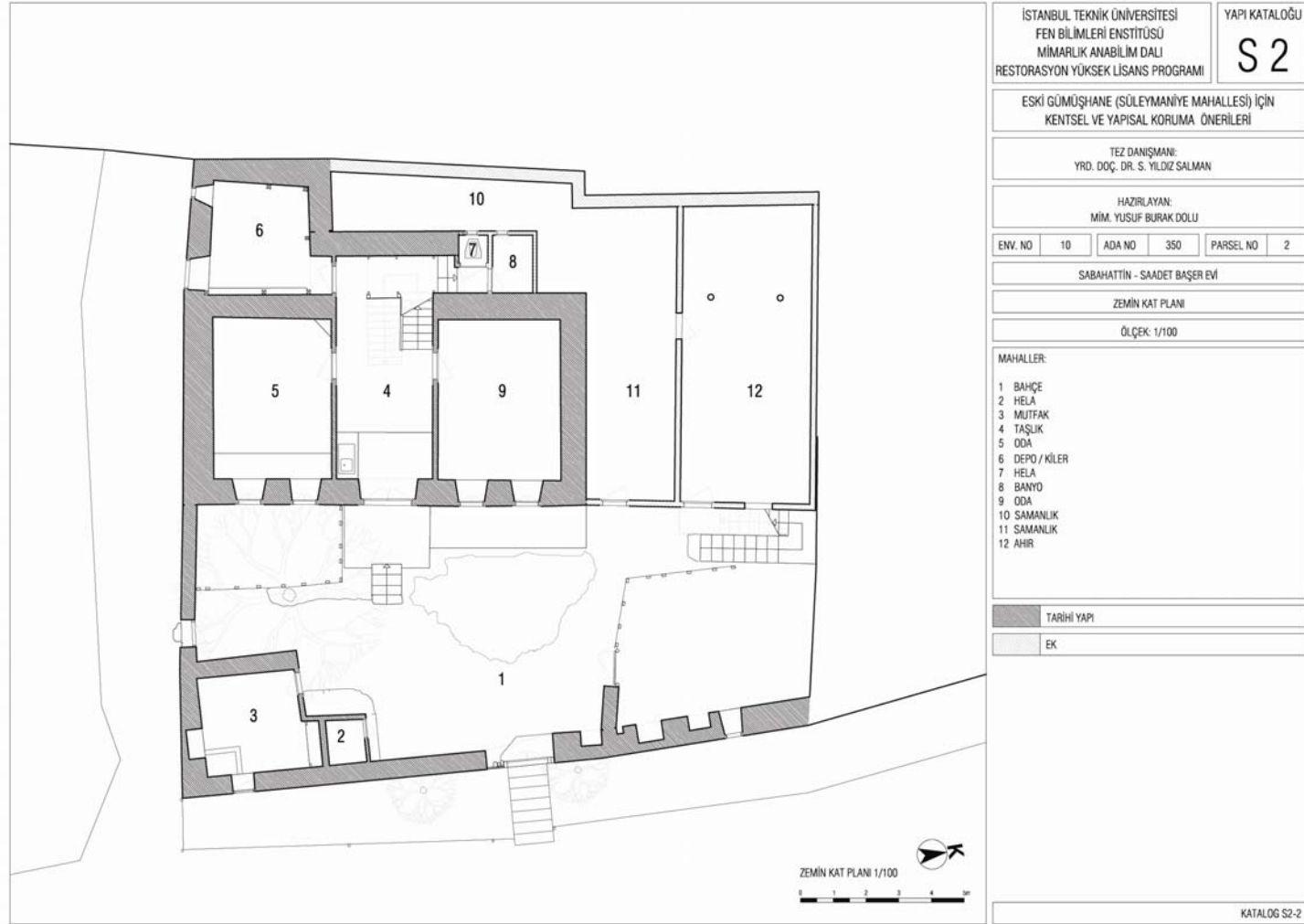

Şekil E.3: Yapım dönemi analizi paftası, 1/1000

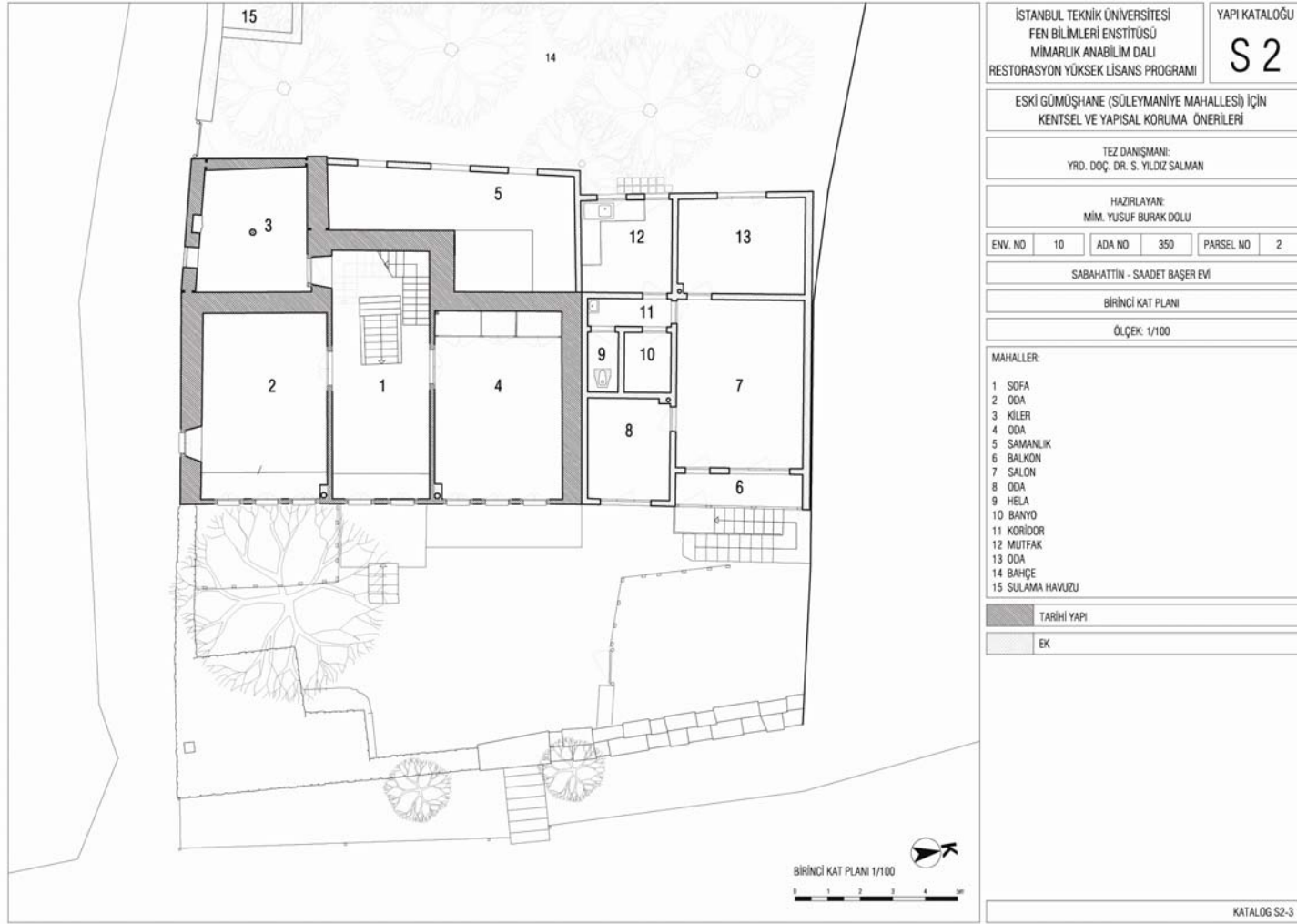

Şekil E.4: Tescil durumu analizi paftası, 1/1000

EK F: Yapı Kataloğu

Şekil F. 1: Yapı kataloğu örneği 1

Şekil F. 2: Yapı kataloğu örneği 2

Şekil F. 3: Yapı kataloğu örneği

ÖZGEÇMİŞ

Ad Soyad: Yusuf Burak Dolu

Doğum Yeri ve Tarihi: 1984, Gümüşhane

Lisans Üniversitesi: Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü

Yayın Listesi:

- Dolu, Y. Burak: YTU Uygulama Atölyesi. *Kmim, Mimarlar Odası Kocaeli Şubesi Süreli Yayını*, Sayı 3, Mayıs 2008, Kocaeli

